

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 219

Anni Peura

Tohtoriksi tulemisen tarina

Helsinki 2008

Valvoja

Professori Elina Lahelma

Ohjaajat

Professori Satu Apo, Helsingin yliopisto

Professori, emeritus Seppo Kontiainen

Esitarkastajat

Dosentti Marjatta Saarnivaara, Jyväskylän yliopisto

Dosentti Kirsti Salmi-Niklander, Helsingin yliopisto

Vastaväittäjä

Dosentti Anni Vilkkö, Helsingin yliopisto

Kansikuva: Tauko (*Elina Luukanen, 2007*)
akvatinta, viivasyövytyt

Yliopistopaino, Helsinki

ISBN 978-952-10-4385-7 (nid.)

ISBN 978-952-10-4386-4 (PDF)

ISSN 1238-3465

Anni Peura

Tohtoriksi tulemisen tarina

Tiivistelmä

Tutkimuksen kohde on akateemisen koulutuksen korkein vaihe, tohtoriksi tuleminen. Tutkimus perustuu 23 Helsingin yliopistossa väitelleen tohtorin omaelämäkerralliseen kertomukseen. Tutkimuksen tavoite on kuvata ja ymmärtää tohtoroitumisen kulkua, perinteitä ja merkityksiä väitelleiden omien kokemusten, heidän muistitietonsa, näkökulmasta. Vertailuaineistona on kokoomateos Miten meistä tuli historian tohtoreita vuodelta 1998.

Tutkimuksen alussa tarkastellaan suomalaisen yliopistolaitoksen historiaa, arvoja ja akateemisen yhteisön traditioiden muodostumista. Tämän jälkeen esitellään tutkimusaineisto ja metodologiset ratkaisut. Varsinkin tieteenalan, sukupuolen ja väittelyän vaikutusta kertomiseen pohditaan. Aiemman kirjallisuuden ja tutkimusaineiston perusteella oli ilmeistä, että tohtoroituminen on initiaatio ja siirtymäriitti akateemiseen maailmaan. Tohtorikoulutuksen aikana opiskelija leimautuu akateemiseen maailmaan ja omaan tieteenalaansa, jonka julkisesti tunnustettu täysivaltainen asiantuntija hänestä tohtoroitumisen myötä tulee. Statuksen muutos tuodaan julki rituaalisissa tapahtumissa prosessin tietyissä vaiheissa.

Kertomusrakenteen analyysi osoitti, että tohtoroitumisesta kerrottiin tapahtumien luonnollisen kulun mukaisessa järjestyksessä ja joihinkin vaiheisiin liittyi erityisen voimakkaita muistikuvia, jotka nimettiin käännekokemuksiksi. Prosessiin sisältyi sekä sitä hidastavia että edesauttavia seikkoja. Joidenkin kertojien kohdalla kasvuympäristö, perusopinnot ja työtehtävät vaikuttivat suuresti jatko-opintojen aloittamiseen. Koko aineiston tasolla eniten merkittäviä muistoja oli väitöskirjan kirjoittamisesta, väitöstilaisuudesta ja karonkasta.

Tutkimus osoitti, että väitöskirjan tekeminen on osa kertojien laajempaa elämänkulkua ja monet väitöskirjaa edistävät tai vaikeuttavat asiat tulevat ymmärrettäviksi tästä näkökulmasta. Fraasinomainen puhe tutkijasta kammiossaan tai norsunluutornissaan ei saa vahvistusta kertomuksista. Muun elämän ja tutkimustyön yhteensovittaminen ei ole aina helppoa. Erityisesti perhe-elämä on tutkijuuden rinnalla sekä vaativa että palkitseva elämänalue. Ohjauksen, rahoituksen tai elämäntilanteen vastoinkäymisistä seuraa ongelmia työn etenemiselle. Oleellista on, että joku innostaa ja pitää yllä toivoa eri vaiheissa. Parhaimmillaan prosessin läpivieminen antaa ainutlaatuisia selviytymisen kokemuksia ja kasvattaa itsetuntoa. Tohtorius tuo myös arvostusta, mutta akateemista uraa se ei takaa.

Tohtoriksi tuleminen on yksilöllinen ja ainutlaatuinen kokemus. Se saa painoarvonsa ja merkityksensä siitä paikasta ja tilasta, mihin se osuu elämän kokonaisuudessa. On monta tietä tohtoriksi. Perinteinen yhteisöllinen rituaalinen muoto luo tielle turvalliset rajat ja päämäärän.

Avainsanat: omaelämäkerta, kertomukset, akateemiset traditiot, tohtorit

University of Helsinki
Department of Education
Research Report 219, 2008

Anni Peura

The Story of Dissertation Process

Abstract

The study examines the dissertation process. The thesis is based on twenty-three autobiographical stories. They were collected from PhDs who had taken their doctoral degrees at the University of Helsinki. The purpose is to investigate the experiences of these PhD recipients and find out what they recall of the events, traditions, and meanings associated with their PhD studies. An anthology collected from PhDs in the historical sciences, which was published in 1998, was used as reference material.

This study begins with a general presentation of the history and values of the university and the traditions of the academic community in Finland. Thereafter, the data and the methodological framework of the study are presented. Attention is paid to the discipline background, sex and age of these PhDs, which may have affected their storytelling. The former studies concerning the academic life together with the experiences of the writers revealed that the process of becoming a PhD graduate is generally considered as an academic rite of passage. The change from student status to becoming a fully accepted professional member of one's field is real, transforming and at certain points, ritualized. The finding of an inner logic to the doctoral process, which included meaningful turning points, was central to the narrative analysis approach.

During the process there were different kinds of struggles and highlights. The family background, university studies and time in employment had directed the doctoral studies of some PhD students enormously. But generally the most memorable and value laden were the phases of actually writing the dissertation, the public examination, and the celebration party in the evening called "karonkka".

The picture that emerged from these various life-stories demonstrated that there was no ivory tower where doctoral candidates live an isolated existence. Everyday cares in ordinary life and tasks in academic life are both demanding and rewarding at the same time. The main point is that the academic community in general and PhD supervisors in particular should concentrate not only on the thesis-writing process their students but also on the doctoral students' wider life situation. Doctoral students need scientific, financial, and mental support. Somebody must be available to inspire and offer encouragement otherwise the process will be disturbed. The successful completion of the PhD ritual gives the PhD graduate self-confidence and respect but its' influence on the doctors' subsequent academic career is diverse.

The dissertation process is a personal and unique experience. The aim of the PhD graduation is that this traditional ritual leads to a successful completion and ensures a positive reward for the PhD graduate and the academic community.

Keywords: autobiography, narratives, academic traditions, PhD graduates.

Kiitokset

Olen saanut iloita monien ihmisten hyvistä ajatuksista, sanoista ja teoista tutkimukseni aikana. Ne ovat kannatelleet ja auttaneet kohti päämäärää.

Professori Seppo Kontiainen rohkaisi minua aikuiskasvatustieteen jatko-opintoihin. Ystävällisesti hän ohjasi tekemään töitä. Hän uskoi tutkijankykyihini eikä koskaan unohtanut kysyä, kuinka sinä voit. Akateemiset perinteet valikoituivat tutkimusaiheeksi sekä maisteriopintojen tutkielman että professori Pertti Anttonen kiinnostavan folkloristiikan proseminaarin pohjalta. Tutkimusidea sai käänteentekevän vahvistuksen, kun professori Satu Apo innostui aiheesta. Itsenäisen, joskus yksinäisenkin, tutkimustyöskentelyni tähtihetkiä olivat ohjauskeskustelut hänen kanssaan. Kiitän sydämestäni pyyteettömästä ja kannustavasta ohjauksesta. Muistan rauhan ja ilon, joita tunsin sulkiessani oven palaverien päätyttyä.

Haluan lausua suuret kiitokseni professori Matti Klingelle, joka tuki tutkimustani asiantuntemuksellaan ja arvovallallaan. Hänen apunsa aineistonkeruun suunnittelussa ja palautteensa käsikirjoituksesta olivat korvaamattomia ja innostavia. Professori Elina Lahelmaa kiitän määrätietoisesta ja välittävästä ohjauksesta työn tärkeissä loppuvaiheissa. Esitarkastajilleni dosentti Marjatta Saarnivaaralle Jyväskylän yliopistosta ja dosentti Kirsti Salmi-Niklanderille Helsingin yliopistosta ilmaisen kiitokseni huolellisesta ja oivaltavasta tarkastuksesta.

Kiitollisuudella ajattelen niitä tohtoreita, jotka halusivat ja rohkenivat kertoa omista muistoistaan. Kun epäily ja avuttomuus valtasivat mieleni, otin kirjoitukset esiin ja jaksoin taas uskoa tutkimukseni mielekkyyteen. Aineistonkeruu akateemisen yhteisön piirissä ei ollut helppoa, mutta onneksi oli myös myönteisiä kohtaamisia. Muistan professori Maarit Kaimion, joka varauksettomasti tuki keuruuta. Ajattelen ilolla Helsingin yliopiston järjestämiä Valmistaudu väitökseen -koulutuksia, joissa sain kertoa tutkimuksestani. Erityisesti mielessäni ovat näistä yhteyksistä professori Päivi Setälä ja tiedottaja Marja Sadeniemi.

Tutkimus on edennyt pienissä paloissa erilaisten työtehtävien ja muun elämän suomassa tilassa. Yliopistossa työskennellessäni pääsin seuraamaan eri tieteenalojen tutkijoiden tohtoroitumispolkuja ja opin aiheestani paljon. Varsinkin Juha Niemistä ja Annamari Heikkilää kiitän työtoveruudesta ja myötäelämisestä.

Ilmaisen kiitokseni Alfred Kordelinin säätiölle kahdesta apurahasta. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos tuki työtäni järjestämällä työskentelytilan vuodeksi. Amanuenssi Tuomo Aaltoa ja Pekka Holopaista kiitän työn painoasuun saattamiseen ja kannen suunnitteluun saamastani avusta ja neuvoista.

Moninaisten elämän vaiheiden keskellä Ulla Broms, Eeva Pyörälä ja Pirkko Holopainen ovat uskollisesti olleet kiinnostuneita kuulumisistani ja tukeneet tutkimustyötäni eri tavoin. Kiitos teille.

Saara, Ruut ja Juho ovat kukin tavallaan ihmetelleet vuosia kestänyttä kirjoittamistani. Hyvä, että ovat ihmetelleet. Niin lasten kuuluukin.

Kiitos Simo, että olet uskonut, toivonut ja rakastat.

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Tohtoriksi omin sanoin	1
1.2 Siirtymä tohtoriksi.....	4
2 Elämää yliopistossa	11
2.1 Tohtoreista tiedettyä ja tutkittua.....	11
2.2 Akateemisuus – historiaa, arvoja ja perinteitä	18
2.3 Maisterista tohtoriksi tänään.....	27
3 Tohtoroituminen kertomuksena	31
3.1 Aineisto akateemisilta kertojilta	31
3.2 Kerrottu syntyy yhteisestä ja yksityisestä.....	45
3.3 Kertomusrakenteen analyysi	56
3.4 Tohtoroitumisen kulku ja käännekokemukset.....	66
4 Tutkijan elämän pohjustusta.....	73
4.1 Muistumia ja koosteita	73
4.2 Kouluaika ja perusopinnot – minustako akateeminen?.....	78
4.3 Töitä ja ehkä liseniaattityö – minustako tutkija?.....	84
5 Tohtoriksi	93
5.1 Sittenkin väitöskirja	93
5.2 Väitöstilaisuus koettelee ja palkitsee	131
5.3 Juhlittuna karonkassa	162
6 Mitä on olla tohtori?.....	183
6.1 Väitöksen jälkeen	183
6.2 Promootio väsyttää, mutta vahvistaa	191
6.3 Selviytymistä, oppimista ja arvostusta	201
7 Muutos tohtoriksi	215
7.1 Eteneminen ja muutoksen paikat	215
7.2 Kasvua rituaalin suojassa.....	221
8 Kertomusmaailma sulkeutuu	225
Lähteet ja kirjallisuus	229
Liitteet.....	245

1 Johdanto

1.1 Tohtoriksi omin sanoin

Jotkut ovat akateemisen koulutuksensa perusteella tohtoreita. Yliopistokoulutus on heihin jälkensä jättänyt, merkinnyt. Miten heistä tuli tohtoreita, omin sanoin kerrottuna. Tohtoreiden kertoma on tämän tutkimuksen lähtökohta. Sanat ankkuroituvat tohtoreiden henkilökohtaiseen elämään ja luotaavat akateemisen maailman ydintä, sen kaikkein pyhintä.

Yliopistot ovat laatineet tohtoriksi tulemisen vaiheista ja vaatimuksista ohjeet, jotka määrittävät prosessin virallisen kulun. Ohjeet eivät kuitenkaan näytä, miten tohtoriksi oikeasti tullaan ja miltä se tuntuu. Ne eivät myöskään kerro kaikista perinteistä, mitä vaiheisiin sisältyy tai siitä, miten tohtorit itse perinteisiin suhtautuvat. Eletty elämä ja kerrottu kokemus jäävät helposti taka-alalle, unohtuvat. Inhimillistä kyllä, mutta ehkä vain kaikkein järkyttävimmät ja hauskimmat tapahtumat jäävät yhteisön kollektiiviseen muistiin muokkaamaan käsityksiämme tohtoroitumisesta. Voisiko kuvaa tohtoriksi tulemisesta täydentää? Millainen olisi se tavallinen tohtoritarina? Vai ovatko kaikki tarinat sittenkin erilaisia?

Mitä tohtorit itse kertovat?

Tutkimukseni syntyi toiveesta kerätä tietoa tohtoroitumisesta ja siihen liittyvistä perinteistä väitelleiltä itseltään. Se, minkälaisista asioista tohtorit haluaisivat kertoa ja miten he sanottavansa muotoilisivat, kiinnosti. Tämän vuoksi päätin lähestyä aihetta tekstien, kirjoittamalla kerrotun kautta. **Tutkimuksen tavoitteeksi** muotoutui tohtoroitumisen ja tohtoriperinteen kuvaileminen ja ymmärtäminen väitelleiden kertoman muistitiedon näkökulmasta. Tohtoroituminen on osa akateemisen yhteisön kulttuuria ja siksi laajempi tavoite on ymmärtää paremmin akateemista kulttuuria, jonka piiriin kertomusten sisältämä muistitieto kuuluu.¹ Muistitieto on olemukseltaan tilannekohtaisesti rakentunutta tietoa, mikä muistuttaa muistelijan ja muistelutilanteen huomioimisen tärkeydestä.²

Tutkimusaineistoksi keräsin kirjoituksia tohtoroitumisesta Helsingin yliopistossa väitelleiltä ilman erityisehtoja. Rajasin aineiston keruun Helsingin yliopistoon, koska sen piirissä tohtorikulttuuri on säilynyt laajimmassa ja perinteisimmässä muodossa Suomessa. Helsingin yliopisto on myös oma yliopistoni. En halunnut tekstejä tietyn tieteenalan edustajilta, enkä vain naisilta tai vain tutkijakoulun käyneiltä. En ajatellut keskittyä tietynikäisiin väitelleisiin tai tiettyssä yliopiston murrosvaiheessa väitelleisiin. Kertomukset, miesten ja naisten, jotka kuvaavat tohtoriksi tulemistä eri aikakausina ja eri tieteenaloilla Helsingin yliopistossa, olivat mielestäni tutkimuksen tavoitteelle sopiva aineisto. Kirjoitukset ovat muistitietoa

¹ Ymmärtävästä muistitietotutkimuksesta ks. Fingerroos & Haanpää 2006, 39–40.

² Fingerroos & Haanpää 2006, 34.

ja ne nähdään ennen kaikkea tutkimuksen lähteinä, mutta samalla tutkimuksen kohteina, koska jollakin tasolla myös muistelukerronnan rakenteen selvittäminen on välttämätöntä.³

Tohtoroitumisen tarkastelu autobiografisen aineiston avulla on yhteensopiva valinta tutkimuksen tavoitteen kanssa, koska tutkin muistikuvia kokemuksista ja yksilön valinnoista tiettyssä elämänvaiheessa.⁴ Kun kirjoittava muistelijä strukturoi itse kertomuksensa sekä arkaluontoisista aiheista että triviaaleista tapahtumista voidaan saada enemmän tietoa kuin muilla menetelmillä.⁵ Muistitietoaineistossa kertojan ainutlaatuinen subjektiivisuus on se tekijä, joka voi tuottaa uutta tietoa tai näyttää uusia puolia tutuista tilanteista.⁶

Tutkimuksen tehtävä on selvittää, mikä on tohtoreilta saatujen kirjoitusten viesti. Kysyn, mikä on kertomisen arvoista tohtoroitumisessa ja mitkä asiat löytävät tiensä teksteihin. Kysyn myös, millaista tohtoriperinnettä yliopistossa on eletty todeksi ja millainen on väitöksen kokeneiden näkemys tapahtuneesta. Vastauksia etsin hahmottamalla tohtoroitumisen kulkua, perinteitä ja merkityksiä. Kyse on teksteistä välittyvän sekä yksilöllisen että kollektiivisen perinteen tunnistamisesta.⁷

Tekstien yksityiskohtaista analyysitapaa en määritellyt etukäteen. Aineistoon tutustuminen vahvasti käsitystä siitä, että väitöskirjan kirjoittaminen on yksi elämän käännekohta, joka vaikuttaa monin tavoin ihmisiin ja heidän elämäänsä.⁸ Muutos maisterista tohtoriksi on todellinen siirtymä. Prosessilla on tietty järjestys ja kriittiset kohtansa. Tätä tarkastelunäkökulmaa varten muotoilin tutkimusanalyysin välineiksi termit tohtoroitumisen juoni ja käännekokemus. Tohtoroitumisen juoni yhdistää prosessin yksittäiset tapahtumat ja eri vaiheet. Käännekokemus puolestaan kertoo tilanteista, joissa kirjoittajat kokivat oman suhtautumisensa väitöskirjaan muuttuneen ratkaisevalla tavalla. Analyysitavan löytäminen oli niin kiinteä osa tutkimusta, että myös **metodin muodostamisesta** tuli eräänlainen tutkimustehtävä.

Tutkimuksessa olen tehnyt monia vaikeita rajauksia. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät kertojien tieteellisen ajattelun kehittyminen ja heidän näkemyksensä tieteenalojen sisäisistä vastakkainasetteluista. Tutkimuksessa en etsi vastauksia koulutussosiologisiin tai korkeakoulupoliittisiin kysymyksiin, vaikka aineisto avaa näkymiä yksilön kokemuksiin ja elämänpiiriä laajempiin yhteyksiin. Kyseessä ei myöskään ole historiallinen tai vertaileva tutkimus tohtorikulttuurin ilmenemi-

³ Ks. Fingerroos & Haanpää 2006, 28–29.

⁴ Elämäkerta-aineistojen avaamista näkökulmista esim. Burgos 1988, 12; Numminen 1988; Delamont, Atkinson & Parry 2000, 136.

⁵ Apo 1980, 188–189.

⁶ Salmi-Niklander 2006, 201.

⁷ Ks. Stahl 1989, 118.

⁸ Väitöskirjan käänneentekevistä merkityksestä ks. Lönnqvist 1999, 86; Heinonen & Kari 1989, 164.

sestä tai muutoksesta Suomen eri yliopistoissa tai eri maissa.⁹ Näitä tutkimuksen rajapinnassa olevia teemoja käsittelen silloin, kun se on ollut aineiston tai tutkimuksen tavoitteen kannalta tarpeellista. Muistitietoa hyödyntävä tutkimus joutuu tekemään tämänkaltaisia rajauksia, koska tutkimus on monitieteistä ja sitä voidaan rakentaa eri lähtökohdista.¹⁰

Tohtoreiden kirjoittamat tekstit ovat tutkimuksen keskipisteessä. Tutkimus on niiden varassa. Tutkimusta ei olisi ilman tohtoreita, jotka kertoivat kokemastaan. Tutkimustekstini pyrkii heijastamaan kirjoittajien tekstejä, koska niistä ovat löydettävissä merkitykset, joita etsin, ja perustelut tulkinnoille, jotka esitän.¹¹ Tästä syystä käytän runsaasti aineistoesimerkkejä. Esitän niitä jo ennen aineiston esittelyä ja ennen varsinaisia analyysilukuja. Tällöin esimerkkien tehtävä on elävöittää ja tehdä ymmärrettäväksi tohtorikertomusten laajempaa akateemista kontekstia. Esimerkit ovat samassa kirjoitusasussa kuin alkuperäisissä teksteissä, mutta tutkimuseettisistä syistä nimet, tarkat ajankohdat ja paikat on jätetty mainitsematta.¹² Esimerkkien lopussa on pääsääntöisesti tunnustekoodi, josta ilmenee kirjoittajan sukupuoli, tieteenala ja väittelyikä.¹³ Joissain tapauksissa koodi on jätetty pois, jotta tärkeäksi arvioitu asia voidaan tuoda julki ilman kirjoittajan tarpeetonta lei-
maamista.

Tutkimuksen painopiste on kerronnallisessa kokonaisuudessa, siinä, että yksilön tapa muistaa ja muistella on kertomuksellinen. Oman tohtoroitumisen tarkastelu on vaativa tehtävä. Se edellyttää jo eletyn ja koetun elämistä uudelleen muistelemalla. Oman elämän kirjallisen itsereflektion on katsottu alkaneen *Augustinuksen* teoksesta *Tunnustukset* (v. 397–400), jossa omaa elämää tarkastellaan kolmen ajan perspektiivistä. Augustinus puhuu menneen nykyisyydestä eli muistista, nykyisen nykyisyydestä eli havainnosta ja tulevan nykyisyydestä eli odotuksesta.¹⁴ Samat aikaperspektiivit ovat läsnä myös tutkimusaineiston kirjoituksissa. Kirjoittajien

⁹ Jotta eri yliopistojen ja maiden käytäntöjen sinänsä mielenkiintoinen ja hyödyllinen vertailu olisi ollut mahdollista, tutkimuksen historiaperspektiiviä olisi pitänyt laajentaa ja kerätä vastaavanlaista aineistoa muualta. Tämä ei ollut tutkimuksen tarkoitus.

¹⁰ Mm. historiatieteet, yhteiskuntatieteet ja kulttuurien tutkimuksen eri alat käyttävät muistitietoaineistoja (Kalela 2006, 72–77).

¹¹ Ks. Denzin 1989b, 81.

¹² Aineisto-otteet ovat tekstisisennyksinä. Muotoseikkoihin tai oikeinkirjoitukseen en ole puuttanut. Tekstiotteissa poisjätöt on merkitty kahdella ajatusviivalla (- -). Naispuolisten henkilöiden nimet on korvattu kirjaimilla X tai XX ja miespuolisten Y tai YY. Hakasuluilla on erotettu tutkijan lisäykset.

¹³ Tunnustekoodissa N = nainen, M = mies, H = humanistinen tieteenala, L = luonnon-tieteellinen tieteenala. Ikäryhmittelyt ovat < 35 vuotta, 35–45 vuotta ja > 45 vuotta. Jos tietoa iästä ei ole tai se on jätetty pois, koodissa on – merkki. Tarkemmin ryhmittelystä ja tutkimuseettisistä rajauksista s. 41 alkaen.

¹⁴ Augustinus 1981, 356. Alkuperäisteoksen *Augustini Confessiones* Augustinus kirjoitti vuosina 397–400 (Kiviranta 1981, 19). Myös Saarenheimo 1997, 41; Tolska 2002, 137.

tekemien valintojen, uudelleenjärjestelyn ja yksinkertaistamisen tuloksena muodostuu ainutkertainen kertomuskokonaisuus.¹⁵ Se, että ryhtyy kertomaan suullisesti tai kirjallisesti, vaatii muistissa olevan tiedon prosessointia ja halua välittää tietoa eteenpäin eli kommunikaatiota.¹⁶ Elämän muistelu on luonteeltaan mitä suurimmassa määrin sosiaalista ja lähtöisin ihmisten välisestä kohtaamisesta, koska tarinat kerrotaan tietyille kuulijakunnalle tietyssä sosiaalisessa tilanteessa.¹⁷

Kertomisen alkulähteillä havahduin samaan asiaan. *Aristoteles* pohtii *Runousopissaan (Poetica)* runouden taitoa ja sen lajeja tragediassa ja eepissä kerronnassa. Hänelle onnistuneen kerronnan tuntomerkki oli elämän onnellisten ja onnettomien kohtaloiden ja tapahtumien yhdistäminen vaikuttavalla tavalla.¹⁸ Onnellisia ja onnettomia asioita löytyy tohtoritarinoista. Ainekset vaikuttavalle kerronnalle ovat siis olemassa. Vaikuttava kerronta yhdistää kerrotun ja kuulijan. Lopulta tarinat, kuten muutkin perinnelajit, ovat olemassa viestinnällisistä syistä.¹⁹ Niillä rakennetaan ja osoitetaan yhteyttä.

1.2 Siirtymä tohtoriksi

Akateeminen kulttuuri ja tohtoriperinne sisältävät monia historiallisia kerrostumia. Eri aikakaudet synnyttävät, korostavat ja valikoivat perinteitä. Perinteiden muotoutuminen vaatii sekä jatkuvuutta että mukautumista. Perinne-sanalla viitataan traditioihin, joihin kuuluu sekä stereotyyppisinä ilmeneviä kulttuurisia elementtejä, joiden alkujuurat ovat yhteisön menneisyydessä, että sellaisia, joita muotoutuu, kun menneisyyttä tulkitaan uudelleen.²⁰ Perinteen alkuperä ja juuret ovat inhimillisessä toiminnassa ja siinä kulttuurisessa ympäristössä, missä ihmiset elävät.²¹

Akateemisen yhteisön jäsenille akateeminen kulttuuri näyttäytyy arkipäivän opetuksessa, tutkimuksessa ja ohjauksessa sekä erityistapahtumissa, kuten juhlatilaisuuksissa ja seremonioissa. Yhteisön omat, sen muista erottavat piirteet, synnyttävät jäsenten tunnistaman oman kollektiivisen, kulttuurisen identiteetin. On tärkeää, että instituutio tuottaa jäsenilleen tarinaa yhteenkuuluvuudesta, joka ilmaisee oman erityislaadun suhteessa muihin.²² Rituaalit ja perinteet korostavat

¹⁵ Hinchman & Hinchman 1997, xvi; Bruner J. 1991, 8; Saarenheimo 1997, 79.

¹⁶ Erityisesti lingvistit ja sosiolingvistit korostavat kertomusten kommunikatiivista luonnetta. Tarinat nähdään diskursiivisina konstruktioina, joilla on vuorovaikutuksellinen tehtävä (Saarenheimo 1997, 76).

¹⁷ Wallace 1992, 121, 123; Saarenheimo 1997, 44.

¹⁸ Aristoteles 1997, 1450a15, 1453b5; Sihvola 1997, 247. Platonin ja Aristoteleen ajan käsityksiä tarinasta ks. Tolska 2002, 21–22; Hänninen 2002, 19–20. Aristoteleen ajatukset ovat edelleen ajankohtaisia ja arvostettuja. Esim. Torkki 2006, 62, 160–161.

¹⁹ Honko 1980, 25.

²⁰ Ks. Bauman 1992a, 31–32, 35.

²¹ Bauman 1986, 2–3. Konkreettisesti nähtävissä ja kuultavissa oleva folklore ilmentää aina myös nonverbaalia folklorea esim. asenteita ja arvoja (Stahl 1989, 13, 19).

²² Koski 1990, 56. Myös Honko 1988, 11; Purhonen 2007, 74.

tehokkaasti erityisyyttä, koska ne ovat merkityksellisiä vain siinä yhteisössä, jonka piirissä ne ovat syntyneet ja jossa ne ovat jatkuvasti käytössä.

Rituaali on yhteisön piiriin muotoutunut julkinen, kaavamainen, symbolinen ja kommunikatiivinen toiminta, joka on olemassa siksi, että yhteisön jäsenet tarvitsevat sen tuomaa kokemuksellisuutta ja uskovat sen voimaan.²³ Eri väestöryhmissä osa rituaalisen käyttäytymisen muodoista kiteytyy ryhmätietoisuutta ilmentäviksi perinteiksi.²⁴ Perinteen ilmentäjinä kieli ja symbolit ovat erityisasemassa. Silti ei pidä unohtaa tai väheksyä rakennuksia, esineitä, pukeutumista ja tapakulttuuria, jotka voimakkaasti omalla erityislaadullaan ilmentävät kulttuuria. Näistä kaikista elementeistä ovat aikoinaan syntyneet ja syntyvät yhä edelleen akateemisen yhteisön tunnistamat akateemiset perinteet. Käytän käsitettä akateemiset perinteet, koska akateemisesta folkloresta puhuminen tuntuu vieraalta, eikä käsite ole kovin vakiintunut.²⁵ Folklore-sana liitetään kansanomaiseen kulttuuriin, kansan tietämykseen, vaikka folkloreksi voidaan ymmärtää minkä tahansa yhteisön kulttuurin viestintä.²⁶ Oleellista ei ole, millä sanalla kuvataan perinteitä tai tietoa näistä perinteistä. Oleellista on nähdä, että sekä muistitieto että folklore kytkeytyvät yhteisölliseen elämään ja siihen kulttuuritraditioon, jossa ne kerrotaan.²⁷

Tohtoroitumisen siirtymäriitti

Tohtoriksi tuleminen on akateemiseen maailmaan sosiaalistumisen avainvaihe, kuin kynnyksen matkalla kohti akateemista täysi-ikäisyyttä. Kynnyksen ylittäminen edellyttää muutosta ja siirtymää. Siksi ei ole yllättävää, että tohtoroituminen on nähty monissa tarkasteluissa initiaationa ja siirtymäriittinä akateemiseen maailmaan.²⁸ Se voidaan rinnastaa työyhteisöissä tai oppilaitoksissa esiintyviin tulo-

²³ Ks. esim. Tambiah 1985, 126, 129–130; Saarikoski 1994, 27–28; Evans 1996, 1120–1122.

²⁴ Ks. Veikko Anttosen määritelmä rituaalista (Perinteentutkimuksen terminologia 2001, 48).

²⁵ Myös akateemiset traditiot on hyvä käsite (ks. Klinge 1977). Jyrki Pöysä käyttää termiä akateeminen folklore ja viittaa tutkijoiden ammattikulttuuriin (Pöysä 1991, 43). Myös Perinteentutkimuksen terminologia 2001, 12; Gerholm T. 1990, 265.

²⁶ Ks. Aro 1996, 46; Bauman 1992a, 29–30, 32–35; Peltonen 2006, 98–99. ”Yhteistä kaikelle folklorelle on sen suullinen periytyminen, anonymiteetti, yhteisöllisyys, kansanomaisuus ja kaavamaisuus.” (Perinteentutkimuksen terminologia 2001, 12–13.)

²⁷ Peltonen 2006, 106.

²⁸ Mm. Bruun, Eskola & Suolinna 1982, 94; Debeauvais 1986, 375; Koski 1990, 60; Deegan & Hill 1991; Delamont ym. 2000, 2, 4; Johnson 2001. Olen tarkastellut tohtoroitumista siirtymäriittinä folkloristiikan cum laude -tutkielmassani (Peura 1997). Initiaation erilaisia sanakirjamerkityksiä ovat perehdyttäminen, jäseneksi ottaminen, vihkeminen ja johonkin arvoon korottaminen. Siirtymäriittejä kutsutaan myös elämänkriisien rituaaleiksi (Turner 1980, 158). Myös Honko 1964, 118.

kastapoihin (esim. kastajaisiin), jotka liittyvät uuden jäsenen rituaalisesti yhteisön piiriin.²⁹ Yksi aineiston kirjoittajista kertoo promootiostaan näin.

Tunsin myös, että olen itse osa tätä joukkoa, ajan ja paikan rajat ylittävää liikettä. Tilaisuus oli oikea initiaatio akatemiaan. (N, H, 35–45)

Siirtymäriitissä oleellista on muutos, joka koskettaa sekä yksilöä että yhteisöä. Yksilö kiinnitetään yhteisöön uudenaikaisella statuksella yhteisön määrittämän koetusajan ja perehdyttävien tehtävien jälkeen. Jatko-opinnot ja väitöskäytäntö ilmentävät yksilön ja yhteisön kohtaamista tiettyjen sääntöjen puitteissa. Prosessin tehtävä on vahvistaa yksilön akateemista identiteettiä ja antaa tunne suurempaan kokonaisuuteen kuulumisesta. Perinteisellä prosessilla on sekä yksilöllinen että kollektiivinen merkitys.³⁰

Myös kirjoittajat liittyivät tohtoroitumiseen ajatuksen muutoksesta. Aineistoa kerättyä kysyttiin, miten sinusta tuli tohtori. Kertojat itse osoittivat, että kyse on kertomuksen muotoisen selvityksen antamisesta siitä, mitä tapahtui. Kertomuksen rakenne mahdollistaa sekä itse koettujen tapahtumien kuvaamisen että tapahtuneen arvioinnin.³¹

Kerron tarinani tohtoriksi otsakkeen alla, jossa ei ole kysymysmerkkiä, ja silloin se on kertomus tai raportti siitä, kuinka kaikki kävi. Seuraavassa teen juuri niin, mutta taustalla vaikuttaa myös otsakkeen kysymysmerkillinen versio: tohtoriksi tuloani kirjatessani ihmettelen samalla sitä, kuinka minulle kävi näin ja mitä se merkitsee. (N, H, 35–45)

Taaksepäin katsominen vei kirjoittajat vanhojen tapahtumien äärelle uudessa tilanteessa. Aikaa oli kulunut ja moni asia elämässä oli kirjoitushetkellä toisin kuin tohtoriksi tulemisen aikana. Itse kokemuksiin ei enää ollut pääsyä. Kokemus itsessään samoin kuin kokemuksen ja muistin suhde ovat aktiivisia prosesseja, jotka eivät ala tyhjästä.³² Oleellista on, millaisena muistikuvana kokemus näyttäytyy kirjoitushetkellä, miten kokemus toistuu muistoissa ja millaisen representaation kokemus saa teksteissä. Kirjoittajat pohtivat, mitä oli ennen tohtoriksi tulemistä ja mitä sen jälkeen. Muuttuiko jokin tohtoriksi tulemisen elämänvaiheen aikana? Kertojat vastasivat, että muutoksia tapahtui. He olivat kokeneet tullessaan toisenlaisiksi kuin ennen ja heitä kohdeltiin uudella tavalla.

Parin vuoden takaista tilannetta tarkastellessani parasta on ollut oman ajatteluni kehittyminen ja oma kehitykseni ihmisenä. (N, H, >45)

²⁹ Pöysä 1991, 42. Helena Saarikoski on tutkinut väitöskirjassaan penkinpainajaispeirintä siirtymäriitin näkökulmasta (Saarikoski 1994).

³⁰ Ks. Aro 1999, 179–180.

³¹ Latvala 2005, 48, 72; Pöysä 1991, 38. Kertomuksellinen rakenne on itsestä kertomisen perusmuoto (Bruner J. 1987, 16–17).

³² Ks. esim. Hänninen 2002, 24; Latvala 2005, 49–50 (Pauliina Latvalan viittauksen kohteena on erityisesti Ricoeur).

Ennen väittelemistä mietin, miksi tunsin itseni vajaavaltaiseksi ja oliko kyse vain omasta tunteestani. Sen jälkeen asiat muuttuivat ja minuun suhtauduttiin toisin. (N, H, 35–45)

Elämänkulkua muuttavien siirtymien ja niitä saattelevien rituaalien peruskaavan esitti *Arnold van Gennep* vuonna 1908.³³ Hänen mukaansa siirtymässä oleellisia ovat toinen toistaan seuraavat rituaaliset tapahtumat, jotka muodostavat sisäisesti jaksottuneen kokonaisuuden.³⁴ van Gennepille rituaali ei kuitenkaan ollut pelkkä etukäteen käsikirjoitettu formaali toimintatapa, vaan siihen kuului ”näkyttömän vaikuttajan” olemassaolo, joka sai aikaan muutoksen.³⁵ Toisiaan seuraavat vaiheet muodostavat peruuttamattoman, yksisuuntaisen, muutokseen johtavan liikkeen ja siirtymän.³⁶ Kokelaat, noviisit, erotetaan todellisesti tai symbolisesti aiemmasta sosiaalisesta statuksestaan tai ryhmästään ja eristetään yksinäisyyteen senioreiden koeteltaviksi. Tämän jälkeen heidät liitetään yhteisöön tavalla, joka osoittaa, että vanhat siteet ovat särkyneet ja uusi suhde on välttämätön.³⁷ Siirtymäriitissä yksilö integroidaan omaan ryhmää yhä tiiviimmin. Hänestä tulee aiempaa enemmän ryhmän oma jäsen, meihin kuuluva.³⁸

Eli työni siis kelpasi! Se kelpasi hyvänä kiinnostavana väitöstutkimuksena, olin hyväksytty muiden alan tutkijoiden joukkoon. (N, H, <35)

van Gennep nimesi siirtymän kolme vaihetta niiden luonteen mukaisesti irtautumisvaiheeksi (*séparation*), liminaalivaiheeksi (*marge*) ja liittämisenvaiheeksi (*agrégation*).³⁹ Hän korosti, että vaiheet saavat eri painoarvon ja ilmenemismuodon riippuen siitä, millaisesta siirtymästä on kulloinkin kysymys.⁴⁰ Muutoksen ajatellaan kulminoituvan eristäytymistä ja testaamista korostavaan liminaalivaiheeseen, joka on rituaalin välttämätön ja tärkein vaihe. Koetteleva, muutokseen tähtäävä liminaalivaihe erottaa rituaalin muodollisesta seremoniasta.⁴¹

³³ Ks. van Gennep 1960 (Alkuperäisteos *Les rites de passage* ilmestyi vuonna 1908); Honko 1964, 117–119, 123; Turner 1980, 160.

³⁴ van Gennep 1960, 3, 10–11, 191.

³⁵ Turner 1980, 159–161.

³⁶ Turner 1980, 161. Vaiheet, siirtymät ja liike eteenpäin kuuluvat van Gennepin mukaan erottamattomasti maailmankaikkeuteen ja ihmiselämään (van Gennep 1960, 3, 189).

³⁷ Turner 1980, 158. Yksilön sosiaalinen asema muuttuu siirtymien kautta, kun hän joutuu luopumaan jostakin ja sopeutumaan johonkin uuteen (Honko 1964, 118).

³⁸ Myerhoff 1982, 112–113.

³⁹ Vaiheeseen liittyvät riitit ovat *preliminal rites* (irtaumaritit), *liminal or threshold rites* (vaiheriitit) ja *postliminal rites* (liittymäriitit). (van Gennep 1960, vii, 21; Honko 1964, 119.)

⁴⁰ van Gennep 1960, 11, 21; Honko 1964, 122.

⁴¹ ”Ritual is transformative, ceremony confirmatory.” (Turner 1967, 95.) Seremonia on ymmärretty myös rituaalia laajempänä kokonaisuutena (Honko 1976, 113). Ero määrittäyty usein tapauskohtaisesti ja raja on paikoin epäselvä. Ks. Moore & Myerhoff 1977, 20–24; Evans 1996, 1122.

Väitöskirjan kirjoittamisvaiheen ja siihen liittyvän tutkimustyön aikana jatko-opiskelijan odotetaan ohjauksen tukemana kasvavan itsenäiseksi, omasta työstään vastuuta ottavaksi tutkijaksi. Tutkimustyön vaihe on luonteeltaan irtautumista maisterin statuksesta. Opiskelijaminä aloittaa matkan kohti professionaalista miina. ⁴² Separatio on usein hiljaista ja näkymätöntä, monen vuoden aikana tapahtuvaa. Vasta kun työssä kokee vaikeuksia ja jää yksin, jatko-opiskelija havaitsee, että häntä koetellaan ja häneltä vaaditaan eri asioita kuin aiemmin. Oman onnen varaan jäämisen tunne ja epätietoisuus siitä, missä ollaan, mitä on tapahtumassa ja mitä pitäisi tehdä, luovat prosessiin tarvittavan jännitteen. Se osoittaa, että ollaan keskellä muutosprosessia ja siirtymää.

Epätietoisuuden kokemus on luonteeltaan liminaalinen ja oleellinen osa siirtymäriittiä. ⁴³ Jotta väitöskirjan tekijä voisi havaita toisaalta muutoksen vaatimuksen ja toisaalta muutoksen realisoitumisen, on oltava tilanteita, joissa kokemus on *Victor W. Turnerin* sanoja lainaten ”*betwixt and between*”⁴⁴. On oltava hetkiä, joissa huomaa, että on enemmän kuin maisteri mutta vähemmän kuin tohtori. Tällöin oivaltaa liikkuvansa jossain välimailloilla irtautuneena maisterin osaamisesta ja olevansa matkalla kohti tohtorilta odotettua pätevyyttä. Ohjaustilanteet, erilaiset esitelmät ja kokoukset ovat tällaisia testipaikkoja. Niissä väitöskirjan tekijän osaamista ja tekemistä punnitaan yhteisön ja oman alan kokeneempien katseen alla. Samankaltaisia työn arvioinnin paikkoja ovat rahoituksen hakeminen ja artikkelien julkaiseminen. Tutkimusprosessi on jatkuvaa dialogia osaamisen laadusta ja määrästä yksilön ja tiedeyhteisön välillä.

Yhteisölle on tärkeää, että yksilön statuksessa vähitellen tapahtunut muutos tuodaan näkyviin, jotta sille voidaan antaa kollektiivinen hyväksyntä. ⁴⁵ Siksi ennen liitännävaihetta koko tohtoriksi siirtyminen käydään julkisesti läpi yhteisön vaatiman rituaalisarjan avulla. Tämä sarja alkaa, kun tohtoriopiskelija jättää työnsä esitarkastukseen ja hakee sille painatuslupaa. Silloin hän irtautuu väitöskirjaa valmistelevalta jatko-opiskelijan asemasta ja asettuu arvioitavaksi työnsä kautta. Esitarkastus konkretisoi liminaalivaiheen, koska tarkastajat toimivat tiedeyhteisön portinvartijoina ja päättävät omalta osaltaan siitä, voidaanko tohtoriopiskelijalle antaa valtuutus toimia tiedonhaltijana ja yhteisön täysivaltaisena toimijana. ⁴⁶ Painatusluvan myöntäminen on ensimmäinen hyväksynnän osoitus akateemiselta yhteisöltä. Silti liminaalitila jatkuu huipentuen väitöspäivään, jonka aikana väittelijä kokee koko siirtymän uudelleen.

⁴² Deegan & Hill 1991, 322. Robbie E. Davis-Floyd on kuvannut amerikkalaisen lääkärikoulutuksen ja erityisesti synnytyslääkäreiden erikoistumisen vaiheita siirtymäriitin näkökulmasta (Davis-Floyd 1987, 297–307).

⁴³ Deegan & Hill 1991; Delamont ym. 2000, 176.

⁴⁴ Liminaalivaiheen epävarmuus liittyy paitsi vaatimuksiin ja koettelemiseen myös siihen, että muuttuja irrotetaan kaikesta entisestä. Häntä ei vielä liitetä uuteen, vaan tyhjenetään ei miksikään (Turner 1967, 95–99; Turner 1977, 37). Sanonta ”*betwixt and between*” tarkoittaa välimailloilla tai kahden vaiheilla.

⁴⁵ Ks. Honko 1964, 121, 131, 136. Hyväksyntä ja yksilön muutos ilmaistaan rituaalisella juhlinnalla (Evans 1996, 1121).

⁴⁶ Ks. Koski 1990, 60.

Väitöspäivän tapahtumat ja kokemukset ennen saliin astumista ovat lopullista separaatiota. Väitösalin kynnyksen ylittämisen jälkeinen *lectio* ja keskustelu vastaväittäjän kanssa ovat symbolista, mutta samalla todellista liminaalivaihetta. Väitöstilaisuuden pukeutumisohjeet, käytössäännöt ja puhettavat kuvastavat hyvin transitiovaihetta.⁴⁷ Loppulausunnon myötä siirrytään liittämisvaiheeseen, jota mahdolliset väitöskahvit ja -lounaat sekä erityisesti karonkka ilmentävät.⁴⁸ Tämä rituaalien sarja on tohtoriksi opiskelevien eli doktorandien, muiden toimijoiden ja yhteisön tiedossa. Siirtymäriittinäkökulma mallintaa tohtoroitumista tavalla, joka auttaa tunnistamaan sen rakennetta ja dynamiikkaa.⁴⁹ Siirtymäriitti asettaa tohtoriperinteen ymmärrettävällä ja mielekkäällä tavalla akateemisen kulttuurin kenttään unohtamatta elämänsäkokonaisuutta, tiedeyhteisöä tai tulevaa tohtoria.

Perinteestä ja muutoksesta kertominen

Elämän käännekohtien ja perinteen yhteinen piirre on, että ne koetaan läpi eläen, niistä jää muistikuvia ja niistä halutaan kertoa muille. Tohtoroitumiseen liittyvä muutos, sitä saattelevat perinteet ja niistä kertominen ovat läsnä tutkimuksessani koko ajan. Ne määrittelevät sekä lähtökohtia että metodisia ratkaisuja. Tutkimustekstistäkin tuli kertomuksen muotoinen.

Aloitan taustan esittelyllä toisessa pääluvussa. Tarkastelen tutkimuksen kannalta kiinnostavaa aiempaa tutkimusta, esittelen tutkimuksen kontekstia eli yliopistoa ja akateemista yhteisöä perinteineen sekä kuvaan nykymuotoista tohtorikoulutusta Helsingin yliopistossa. Akateeminen maailma on kirjoittajien kulttuurikonteksti, mistä käsin ja mihin suuntaan kokemuksista kerrotaan.⁵⁰ Sen vuoksi on tärkeää tarkastella akateemisen yhteisön tunnusmerkkejä. Kolmannessa pääluvussa esittelen keskeiset toimijat eli tohtorikirjoittajat ja tutkimusaineiston muotoutumisen. Tutkimuksen metodin rakentumisen kuvaamisen näen lukuohjeiden antamisena.

Kertomusten analyysin kuvaan tohtoroitumisen tapahtumien mukaisessa järjestyksessä. Kertomusten maailma aukeaa neljännessä pääluvussa aloitustapojen ja tohtoritien alkuvaiheiden (kouluajasta lisensiaattityöhön) kuvauksella. Nämä vaiheet ovat alkusoitto tulevalle. Pohdin, onko tohtoreilla ollut esikuvia ja tukijoita ja mitkä asiat ovat kenties jarruttaneet jatko-opintoja.

Tutkimuksen sisällöllinen keskittyminen sijoittuu viidenteen päälukuun. Väitöskirjan kirjoittaminen, väitöstilaisuus ja karonkka ovat vaiheita, joiden aikana rituaalinen siirtymä maisterista tohtoriksi tapahtuu ja todentuu. Kuudennessa luvussa väitöksen jälkeisen ajan ja promootion muistelu aloittavat jo tilinteon, jota

⁴⁷ van Gennep 1960, 169. Ks. Tie tohtoriksi -sivusto; Peura 1997, 10–14.

⁴⁸ Ks. van Gennep 1960, 29; Peura 1997.

⁴⁹ Ks. Honko 1964, 123.

⁵⁰ Frykman 1992, 261. Kertojan kulttuurikontekstista syntyvät säännöt, joiden puitteissa kerrotaan. Ks. Kaivola-Bregenhøj 1988,50; Stahl 1989, 2–6; Aro 1996, 48–49; Vilkkö 1997, 92.

kirjoitusten lopetukset täydentävät. Keskeiset tulokset olen koonnut seitsemänteen lukuun, jossa pohdin myös tohtoroitumisen merkitystä yksilön elämäkulle. Tärkein kysymykseni on, voidaanko ja minkälaisin varauksin, tohtoriksi tuleminen tekstejä pitää ammatillisina ja inhimillisinä kasvukertomuksina, joissa näkyy noviisiin muuttuminen itsensä ja yhteisön silmissä tieteenalansa ammattilaiseksi. Lopuksi kertomusmaailma sulkeutuu, kun pohdin tutkimuksen toteutustapaa, saatujen tulosten mielekkyyttä ja jatkotutkimusnäkyviä.

2 Elämää yliopistossa

2.1 Tohtoreista tiedettyä ja tutkittua

Korkeakoululaitoksen yleissivistävän ja ammatillisen koulutustehtävän vuoksi yliopistomaailmaa on tarkasteltu kunakin aikana vallitsevan yhteiskunnallisen ilmapiirin mukaisesti. Akateemisia opintoja on tutkittu, aluksi pääosin historian tutkijoiden toimesta, jo 1700-luvulta lähtien. Systemaattinen suomalainen yliopisto-opiskelijoiden tutkimus käynnistyi vasta 1900-luvun alkupuolella kiinnostuksen kohdistuessa säätykiertoon ja yliopisto-opiskelijaksi valikoitumiseen.⁵¹ Korkeakoulututkimusta on sittemmin tehty erityisesti kasvatustieteiden ja yhteiskuntatieteiden piirissä. *Arto Nevala* kuvaa väitöskirjassaan kattavasti korkeakoulututkimuksen eri vaiheita ja korkeakoulupolitiikan muutoksia ja näiden vaikutuksia opiskelijavirtoihin ja koulutukselliseen tasa-arvoon.⁵² Hän nostaa erityisesti *Heikki Wariksen* 1940-luvulla keräämän aineiston tärkeään asemaan. Kyseinen aineisto antoi ensimmäistä kertaa laajan kuvan Helsingin yliopiston opiskelijoiden alueellisista ja sosiaalisista lähtökohdista.⁵³

Korkeakoulututkimus laajentui 1960-luvulta alkaen ja koulutusoptimismi sekä tasa-arvo olivat korkeakouluopintoja kartoittavien tutkimusten peruskysymyksiä.⁵⁴ Koulutustason nostaminen oli tärkeä väline hyvinvointivaltion rakentamisessa. Ylioppilaiden määrä lisääntyi ja Helsingin yliopiston rinnalle perustettiin vahvoja maakuntayliopistoja. Uusien yliopistojen toivottiin vähentävän koulutustason alueellista ja sosiaalista eriarvoisuutta.⁵⁵

Tohtoreista tuli ensimmäistä kertaa merkittävä tutkimuskohde 1980- ja 1990-lukujen taitteessa, kun jatkokoulutusta lisättiin ja siitä tehtiin yliopistojen toiminnan painopistealue. Tavoitteet eivät olleet enää vain kansallisia, vaan tohtorikoulutus oli tärkeä kilpailutekijä myös kansainvälisesti. Huippuyksikköjen valinta vuonna 1994 ja tutkijakoulutusohjelmien perustaminen vuonna 1995 olivat konkreettisia ilmauksia tästä. Huippuyksikköjen ja tutkijakoulujen tarkoitus oli tehostaa jatko-opintoja, parantaa sen laatua ja tehdä siitä päätoimista ja palkallista.⁵⁶ Tutkijakoulutusohjelmien nopea käynnistäminen aiheutti yliopistojen välillä

⁵¹ Ks. Nevala 1999, 15–16; 2002, 171–172; Ahola & Välimaa 2002, 13–14.

⁵² Nevala 1999.

⁵³ Nevala 1999, 16; 2002, 172. 1940-luvulla myös naisten näkökulma on ensimmäistä kertaa kuultavissa (Enäjärvi 1947a; 1947b).

⁵⁴ Tutkimuksista tarkemmin ks. Nevala 2002, 172–173. Naisten tieteellisestä toiminnasta ks. Tuohinto 1964.

⁵⁵ Nevala 2002, 172–173, 181–185.

⁵⁶ Taustalla vaikuttivat valtioneuvoston korkeakouluille asettamat kehittämissuunnitelmat. Varsinainen ideointi tapahtui opetusministeriön, Suomen Akatemian ja korkeakoulujen yhteistyönä. Ks. Kivinen, Lehti & Metsä-Tokila 1997, 28–29; Nevala 1999, 82–84; Hiltunen & Pasanen 2006, 14.

ja sisällä hämmennystä, ja tutkijakoulujen merkitystä kyseenalaistetaan osin edelleenkin.⁵⁷ Tehdyt linjaukset ja tutkimukset heijastavat sekä korkeakoululaitoksen sisäistä keskustelua että valtiovallan ja työelämän taholta tulevia korkeakoulupoliittisia vaatimuksia.

Tehostetun tohtorikoulutuksen alettua tohtoreiden työllistyminen, uranäkymät ja ohjaus nousivat tieteellisen jatko-koulutustutkimuksen uusiksi lempiteemoiksi.⁵⁸ Osa tutkimuksista tarkastelee tohtoroitumista valtakunnallisella tasolla ja yhteiskunnallisena ilmiönä. Osa taas keskittyy jonkin tietyn tieteenalan jatko-koulutuksen ongelmiin ja tulevaisuudennäkymiin. Tutkimukset pohjautuvat joko tilastojen, päätösten ja mietintöjen tarkasteluun tai jatko-opiskelijoille tehtyihin kyselyihin. Yhteistä näille tutkimuksille on, että työelämäkelpoisuus, ohjaus ja rahoitus ovat eri tavoin tutkimusten lähtökohtien ja tulosten tarkastelun kantavia elementtejä. Tuloksia verrataan usein muiden maiden vastaavanlaisten tutkimusten tuloksiin. Tutkimukset auttavat hahmottamaan sitä kenttää, missä tohtoriopiskelijat keskimäärin opiskelevat. Näkökulma on koulutuksen tuottajan tai tilaajan, siis yliopistolaitoksen ja viime kädessä yhteiskunnan.

Leena Kosken tutkimukset vuodelta 1990 ja 1993 poikkeavat edellä kuvatusta tutkimussuuntauksesta.⁵⁹ Koski tarkastelee tutkimuksissaan kriittisesti yliopistomaailmaa ja sitä, mitä yliopistosta puhutaan sen sisällä ja ulkopuolella sekä miten tulosjohtaminen on muuttanut yliopistoa. Vaikka tohtorit ovat tutkimuksissa taka-alalla, tutkimusten tarinallinen ja diskursiivinen ote tuo esiin yliopiston olemuksesta ja yliopistoyhteisöstä tutkimukseni kannalta mielenkiintoisia puolia.

Jatko-opiskelijan otti uudella tavalla huomioon *Outi Raehalme* väitöskirjassaan *Lahjakas nainen tohtoriopiskelijana* vuonna 1996. *Helena Aittola* ja *Pentti Määttä* jatkoivat jatko-opiskelijoiden käsitysten kartoittamista tutkijakouluista tekemässään tutkimuksessa vuonna 1998.⁶⁰ *Oili-Helena Ylijoki* pääsi väitöskirjassaan havainnoinnin, haastattelujen ja tarinoiden kautta entistäkin lähemmäksi opiskelijoiden kokemusmaailmaa.⁶¹ Tutkimuksessa kuvataan monipuolisesti opiskelijoiden leimautumista omaan tieteenalaansa ja osoitetaan, että opiskelija käy

⁵⁷ Nevala 1999, 82–84; Kervinen 2008.

⁵⁸ Esim. Heinonen & Kari 1989, Suomalaiset kasvatustieteen väitöskirjat ja niiden laadintaprosessi; Laiho 1993, Ylimmästä hengenviljelystä tutkijaputkeen; Aittola 1995, Tutkimustyön ohjaus ja ohjaussuhteet tieteellisessä jatkokoulutuksessa; Kivinen ym. 1997, Tohtoroitumisen ilot ja kirot. Tutkijankammioista työelämään; Arasmo 1998, Tohtori-doktriinilla työelämään.

⁵⁹ Koski 1990, Tarinoiden yliopisto tehokkuuden diskurssissa; Koski 1993, Tieteen tahomana, yliopiston tekemänä. Yliopiston sisäiset symboliset järjestykset.

⁶⁰ Aittola & Määttä 1998, Tohtoriksi tutkijakoulusta. Tutkijakoulut tieteellisten jatko-opintojen uudistajana. – Myös opetusministeriö on teettänyt tutkijakouluista kyselyihin pohjautuvia seurantatutkimuksia. Esim. Tutkijakoulut Suomessa 1995–1998. Tutkijakouluissa annettavan opetuksen ja ohjauksen laadun arviointi, 1997; Tutkijakoulut 2000. Toiminta, tulokset ja tehokkuus, 2000.

⁶¹ Ylijoki 1998, Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio. Aineisto oli kerätty Tampereen yliopiston opettajilta ja opiskelijoilta.

jatkuvasti vuoropuhelua oman persoonansa ja akateemisen tiedekulttuurin kanssa etsiessään paikkaa yliopistomaailmassa. Sen sijaan vähän huomiota saa tohtoroitumisen rituaalinen puoli, johon oman tutkimukseni toivon tuovan lisävalaistusta.

Jo 1990-luvulla, mutta varsinkin tultaessa 2000-luvulle jatko-opintojen tutkimuksessa on ollut nähtävissä kaksi erilaista tutkimuslinjaa. Ensimmäisessä suunnauksessa kiinnostuksen kohteena ovat pääosin vanhat teemat eli tutkijakoulutuksen kehittäminen, tutkijoiden työllistyminen ja kansainväliset vertailut.⁶² *Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasasen* kyselytutkimus, joka kohdistettiin vuonna 2005 kaikkiin Suomen yliopistoissa jatko-opiskelijoiksi rekisteröityneisiin henkilöihin, on kattavin kartoitus sekä tutkijakoulujen opiskelijoiden että muiden jatko-opiskelijoiden näkemyksistä.⁶³ Uusinta tietoa Helsingin yliopistosta valmistuneiden tohtoroiden työelämään sijoittumisesta saatiin vuonna 2008 ilmestyneestä *Arja Haapakorven* tutkimuksesta. Tämä tutkimus osoittaa, että sekä tohtorit itse että työnantajat ovat pääosin varsin tyytyväisiä tohtoreiden työhön sijoittumiseen ja osaamiseen. Aineistona ovat vuosina 2004–2005 tohtorin tutkinnon suorittaneille suunnatun lomakekyselyn vastaukset ja tohtoreiden työnantajien haastatteluai-neisto.⁶⁴

Monissa edellä mainituissa tutkimuksissa tohtoriopiskelijoiden omia näkemyksiä halutaan aidosti selvittää, mutta tutkimusintressissä korostuva laadunarviointi ja tulevien tohtoroiden hyödyllisyys tekevät tutkimuksista toistensa kaltaisia ja yleistäviä. Yliopistojen tehokkuuden ja tuotoksen tultua yhä tärkeämmäksi, tällaisilla tutkimuksilla on kysyntää. Arvioinnit eivät kuitenkaan näytä tuottavan uusia näkökulmia tai käänntekeviä oivalluksia. Tulokset ja tehdyt johtopäätökset, aineistosta ja menetelmästä riippumatta, ovat samansuuntaisia kuin mitä esitettiin 10–20 vuotta sitten. Kehittämiskohteina ovat pysyneet kansainvälisyyden lisääminen, opintojen monipuolistaminen, ohjauksen ja rahoituksen tehostaminen

---

⁶² Esim. Suomen tieteen tila ja taso. Katsaus tutkimustoimintaan ja tutkimuksen vaikutuksiin 2000-luvulla 2003; Nyberg & Rautiainen 2005, Polkuja akateemiselle hui-pulle. Vertaileva tutkimus tohtorintutkinnoista meillä ja muualla; Dill ym. 2006, PhD Training and the Knowledge-Based Society. An Evaluation of Doctoral Education in Finland; Hiltunen & Pasanen 2006, Tulevat tohtorit. Jatko-opiskelijoiden kokemukset ja arviot tutkijakoulutuksesta 2005; Manninen & Luukannel 2006, Tohtorit ja lisensiaatit työmarkkinoilla. Vuonna 2002 Helsingin yliopistosta valmistuneiden lisensiaattien ja tohtoreiden sijoittuminen työmarkkinoille kolme vuotta tutkinnon suorittamisen jälkeen; Kasvatustieteellisen alan tohtorikoulutuksen kehittäminen 2006; Neliportainen tutkijanura 2008.

⁶³ Vastanneiden osuus oli 16 % n. 22 000 Suomen jatko-opiskelijasta. Eniten vastanneissa oli Helsingin yliopiston jatko-opiskelijoita, mutta suhteutettuna yliopistojen jatko-opiskelijamääriin Kuopion yliopisto oli parhaiten edustettuna. (Hiltunen & Pasanen 2006, 12–13, 80.)

⁶⁴ Haapakorpi 2008, Tohtoreiden varhaiset urat työmarkkinoilla ja tohtorikoulutuksen merkitys työelämässä. Tutkimukseen osallistui yhdeksästä yliopistosta 1183 tohtoria ja 26 työnantajaa.

sekä työelämätaitojen parantaminen.⁶⁵ Tietyin väliajoin toteutettavien arviointien ja seurantatutkimusten tulokset ovat ilmeisen vaikeasti siirrettävissä käytäntöön. Haapakorven tutkimus antaa kuitenkin viitteitä siitä, että työmarkkinat olisivat vähitellen sopeutumassa kasvaviin tohtorimääriin ja tohtoreiden työllistyminen olisi helpottumassa, vaikka tieteenalojen kesken erot ovatkin suuria.⁶⁶

Naistohtorit erityistarkastelussa

Toinen tutkimussuuntaus on keskittynyt naistutkijoiden asemaan yliopistossa. Yleisluontoisissa kartoituksissa kuvataan naisten osuuden kasvua akateemisessa maailmassa, mutta samalla pohditaan naisten vaikeaa pääsyä tärkeille paikoille ja pitäytymistä nk. naisaloilla. Tämän tutkimussuuntauksen avajia ja esikuvia olivat *Elsa Enäjärvi-Haavion* vuoden 1947 ja *Aino Tuohinnon* vuoden 1964 kirjoitukset, joissa esitellään naisten akateemisen opintien historialliset merkkikohdat Suomessa ja pohditaan naistohtoreiden elämäntilannetta ja opintien esteitä.⁶⁷ Sittemmin akateemisten naisten kysymykset ovat olleet tutkimusten aiheena eri tieteenaloilla, usein yhdistettynä naistutkimukselliseen näkökulmaan.

Maaret Wager tutki vuonna 1994 sosiaalipsykologian väitöskirjassaan naiseuden ja tutkijuuden yhteensovittamista eri aloilla yhdistäen sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia menetelmiä.⁶⁸ Tutkimus tuo esille puhuttelevia eroja perheellisten ja perheettömien luonnontiede- ja humanistitaustaisten naisten suhtautumisessa tutkimustyöhön. Tutkimus osoittaa todeksi, että vanha jako koviin ja pehmeisiin tieteesiin on edelleen voimassa. Se vaikuttaa merkittävästi naistutkijoiden elämään, valintoihin ja uranäkymiin.

Edellä mainittu Outi Raehalme tarkasteli vuonna 1996 naisjatko-opiskelijoiden akateemista lahjakkuutta ja sen kehittymistä. Häntä kiinnostivat naisten kottitustat, koulu- ja opiskelukokemukset sekä uravalintatilanteet. Kyseessä olikin paitsi lahjakkuus- myös elämäkertatutkimus.⁶⁹ Juuri elämäkertaperspektiivi tekee Raehalmeen tutkimuksen tuloksista mielenkiintoisia. Tutkimuksessa esitellyt tohtoriopintojen aloittamisen motivaatiotekijät ja naisten kokemat vaikeudet antavat mahdollisuuden tarkastella samoja teemoja omassa aineistossani ja verrata niitä myös aineistoni miespuolisten tohtoriopiskelijoiden kokemuksiin.

⁶⁵ Pohdintaa eri arvioinneista ja toimenpide-ehdotuksista ks. Hiltunen & Pasanen 2006, 15–19, 65–66.

⁶⁶ Haapakorpi 2008; Kervinen 2008.

⁶⁷ Enäjärvi-Haavio 1947a; 1947b; Tuohinto 1964. Naisten aliedustusta tieteen ytimessä tarkastelivat sittemmin mm. Bruun ym. vuonna 1982. Samasta ilmiöstä puhuttiin mm. Veronica Stolte-Heiskanen tutkimuksessa vuonna 1991 ja erillisteemana Naisten jatko-opinnot ja väittelyaktiivisuus katsauksessa Suomen tieteen tila ja taso vuodelta 2003. Historiallista perspektiiviä edustaa julkaisu Tiedenaisia. Suomalaisia tiedenaisia eilen ja tänään vuodelta 2000.

⁶⁸ Wager 1994, *Constructions of Femininity in Academic Women. Continuity between Private and Professional Identity.*

⁶⁹ Raehalme 1996, 4.

Omaakohtaiset naistutkijoiden kokemukset olivat lähtökohta myös *Leena Kosken ja Silva Tedren* muistelutyön ja suullisen elämäkertatutkimuksen menetelmin toteutetussa tutkimuksessa vuodelta 2003.⁷⁰ Tutkimus- ja opetusviroissa olevat naiset kertoivat oman ”yliopistoelämäkertansa”, joita ryhmän jäsenet tulkitsivat ja täydensivät omilla kokemuksillaan. Keskeinen teema oli sukupuolen näkyminen ja merkitys yliopistossa.

Kasvatustieteen alalla ilmestyi vuonna 2003 *Jaana Saarisen* väitöskirja, jota varten hän haastatteli 12 naistutkijaa heidän tutkimustyönsä aikana eri aloilta ja eri yliopistoista.⁷¹ Pyrkimyksenä oli seurata naistutkijoiden oman paikan löytämistä ja tiedon tuottamisen prosessia. Erityisesti ohjaukseen liittyvät tulokset olivat kiinnostavia, sillä ohjauksesta kerrottiin paljon myös oman tutkimuksen aineistossa.

Perhe ja parisuhde ovat vahvasti mukana monissa naistohtoreihin keskittyvissä tutkimuksissa. Avioituminen ja lapset olivat merkittäviä kysymyksiä jo mainitsemisani Enäjärvi-Haavion artikkeleissa ja Wagerin tutkimuksessa.⁷² Hämmäntävällä tavalla avioitumisen, perhe-elämän ja tieteellisen työn välinen kamppailu naisen elämässä näyttää olevan asia, jota jokaisen tutkijapolven on yhä uudelleen käsiteltävä. Uudenlaisen näkökulman aiheeseen antavat *Liisa Husun* väitöstutkimus *Sexism, Support and Survival in Academia. Academic Women and Hidden Discrimination in Finland* vuodelta 2001⁷³ ja *Raija Julkusen* kyselytutkimus *Hullua rakkautta ja sopimustohtoreita* vuodelta 2004⁷⁴. Molemmissa tutkimuksissa ura, perhe ja parisuhde ovat kuitenkin vain yksi teema. Tutkimuksissa pohditaan lisäksi sitä, miten naiset jaksavat tiedeyhteisöissä ja minkälaista syrjintää he ovat kokeneet. Näiden tutkimusten tulokset muistuttivat, että jaksamista ja syrjintää ei tule unohtaa kirjoituksia lukiessa.

Omaakohtaiset kokemukset ja elämäntilanteen vaikutus ovat edellä esiteltyjen naistutkimusten ja tämän tutkimuksen yhteisiä lähtökohtia. Näen oman aineistoni tuovan uutta tietoa tohtoroitumisen ymmärtämiseen sitä kautta, että tarkastelun kohteena on tohtoroitumisen prosessiluonne ja sen perinteinen muoto.

Näkökulmia tohtoriperinteeseen

Vankkaa tukea tutkimukselleni antaa kokoelmateos *Kohti karonkkaa. Neuvoja väitöskirjaa tekeville* vuodelta 1999. Teokseen on koottu tietoja ja ajatuksia niin väitöskirjan kirjoittamisesta ja tiedottamisesta kuin väitöstilaisuuden ja väitös-

⁷⁰ Koski & Tedre 2003, Sukupuolipiiloja ja -huolia. Naisten muistoja yliopistouralta.

⁷¹ Saarinen 2003, Naistutkijat tiedemaailmassa. Kertomuksia tutkimusprosesseista.

⁷² Enäjärvi-Haavio 1947a, 174; 1947b.

⁷³ Tutkimus pohjautuu pääasiassa 25 puolistrukturoituun teemahaastatteluun. Lisäaineistona on akateemisten naisten (yliopistossa opettaneiden tai tutkijoiden) lähettämiä kirjoitettuja syrjintäkokemuksista (n=71) ja muita dokumentteja (Husu 2001, 93–95, 102).

⁷⁴ Kyselyyn vastasi 226 Jyväskylän yliopistosta valmistunutta naistohtoria. Strukturoituun lomakkeeseen oli mahdollista kirjata myös vapaita kommentteja aiheesta. (Julkuinen 2004, 54–54.)

karonkan perinteestä erityisesti lääketieteen alalla. Kirjan tekijät ovat olleet tietoisia, että väitösetiketti on hyvin pitkälle suullista perinnettä. Tästä syystä on nähty tarpeelliseksi koota eri tahoilla oleva tieto kirjan sivuille. Teksti perustuu kirjoittajien näkemyksiin eikä sitä ole tarkoitettu ohjeelliseksi. Asiallinen, vahvaan kokemukseen perustuva, mutta väljyyttä antava ote on monipuolisen teoksen suuri vahvuus. Ruotsissa ilmestyi samankaltainen teos tohtoroitumisen eri vaiheista ja koetuista ongelmista vuonna 2003 nimellä *Avhandlingen – om att formas till forskare Lars Strannegårdin* toimittamana. Tätä teosta laajemmin akateemisen kulttuurin erityispiirteitä Ruotsissa pohtii vuonna 2004 ilmestynyt *Billy Ehnin ja Orvar Löfgrenin* kirjoittama kirja *Hur blir man klok på universitetet*. Huomio on arkikäytännöissä, vuorovaikutusnormeissa ja tunteiden ilmaisussa. Ruotsalaisesta yliopistotutkimuksesta mainitsen vielä *Lena ja Tomas Gerholmin* tekemän etnografisen tutkimuksen *Doktorshatten* vuodelta 1992. Tutkimukseen on koottu tietoa akateemisen kulttuurin ilmenemisestä, hiljaisesta tiedosta ja tutkijaksi kasvamisesta eri tieteen aloilla Tukholman yliopistossa. Koska suomalainen tohtorikulttuuri otti aluksi mallia ruotsalaisiin yliopistoihin muotoutuneesta traditiosta, on luontevaa käyttää näitä teoksia vertailukohtina sopivissa yhteyksissä.

Muista ulkomaisista tutkimuksista *Sara Delamontin, Paul Atkinsonin ja Odette Parryn* tutkimus tohtoriopiskelijoiden akateemisen identiteetin synnystä on tärkeä, koska he käsittelevät opiskelijan statuksen muutosta tohtoroitumisen aikana, joka on yksi tutkimukseni perustavista lähtökohdista.⁷⁵ Iso-Britanniasta tulee toinenkin mielenkiintoinen tutkimus. Sosiologi *Helen Johnson* tarkastelee tutkimuksessaan vuodelta 2001 omaa tohtoroitumistaan reflektiivisen kirjoittamisen keinoin ja yrittää paikantaa tutkijaksi tuleminen prosessin esteitä ja oppimistilanteita.⁷⁶ Vastaavalla tavalla oma kokemus mutta myös lähipiirin kokemukset ovat amerikkalaisten *Mary Jo Deeganin* ja *Michael R. Hillin* tohtoroitumista käsittelevän vuonna 1991 ilmestyneen tutkimuksen aineistona.⁷⁷ Tutkimuksessa yhdistetään autobiografista aineistoa ja teoreettista analyysiä. Pyrkimyksenä on muodostaa empiriaan pohjautuva teorialuonnos tohtoroitumisen prosessista. Samankaltainen idea vaatimattomassa muodossa oli folkloristiikan proseminaaritutkielmassani *Tohtoriksi tuleminen akateemisena siirtymäriittinä* vuodelta 1997.⁷⁸

⁷⁵ Tutkimus ilmestyi Iso-Britanniassa vuonna 2000. Siinä on paljon yhtymäkohtia Ylijoen vuonna 1998 ilmestyneen tutkimuksen kanssa. Samat tutkijat olivat tutkineet jo aiemmin tutkijakouluja (Parry, Atkinson & Delamont 1997).

⁷⁶ Johnson 2001, The PhD Student as an Adult Learner: using reflective practice to find and speak in her own voice. Omia tohtoroitumiskokemuksia tarkastelee myös Dan Kärreman artikkelissaan *Avhandlingsprojekt som identitetsarbete* vuodelta 2003.

⁷⁷ Deegan & Hill 1991, *Doctoral Dissertations as Liminal Journeys of the Self: betwixt and between*, in *Graduate Sociology Program*.

⁷⁸ Deeganin ja Hillin tutkimusta en tutkielman tekovaiheessa löytänyt, mikä jällempäin on harmittanut. Tutkimuksesta olisi ollut tuolloin paljon apua.

Tutkimuksen vertailuaineisto

Kotimaisilla kokoomateoksilla *Miten meistä tuli historian tohtoreita* vuodelta 1998 ja *Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita* vuodelta 2003 on erityinen asema tässä tutkimuksessa. Teosten henkilökohtaiset muistelmat kuvaavat puhuttelevalla tavalla sekä kyseisten tieteenalojen tohtoritraditioita että tapahtumia ja tunteja, joita väittelemisen on väittelijässä itsessään herättänyt. Vaikka nämä teokset eivät ole tieteellisiä tutkimuksia, niiden näkökulma on lähes identtinen tutkimukseni näkökulman kanssa.⁷⁹ Ne osoittavat, että autobiografiset, väljästi ohjeistetut kirjoitukset tavoittavat erilaisia asioita kuin strukturoidut lomakekyselyt tai haastattelut.⁸⁰ Kokoomateosten otsikoiden muoto, *miten meistä tuli tohtoreita*, kertoo yhteisestä perustasta tämän tutkimuksen kanssa. Pienoiselämäkertojen kokoomateokset ovat merkittäviä teoksia sekä tieteen historian että yleisen kulttuurihistorian kannalta. Sen vuoksi on toivottavaa, että niille saadaan jatkoa muiltakin aloilta ja nuoremmilta tutkijapolvilta.⁸¹

Erityisesti teos *Miten meistä tuli historian tohtoreita* sisältäessään pääosin Helsingin yliopistossa väitelleiden kertomuksia nousi aineiston analyysivaiheen jälkeen tutkimusaineiston rinnalle vertailuaineistoksi. Ennen metodin muotoutumista en pitänyt teosta poikkeuksellisen merkittävänä, koska kertomukset olivat pääosin yhden tieteenalan väittelijöiden kirjoittamia. Analyysivaiheen jälkeen tutustuin muistelmiin saamieni tulosten valossa. Huomasin teoksen kertomusten antavan merkittävää tukea analyysilleni ja löytämilleni teemoille. Tästä syystä historian tohtoreiden⁸² kokoomateokseen viitataan analyysiosioissa usein ja haetaan vertailukohtia ja historiallista perspektiiviä. Teoksen kautta on mahdollista löytää sekä kymmenen vuoden aikana tapahtuneita muutoksia että havaita asioita, jotka ovat pysyneet samankaltaisina vuosien saatossa.

⁷⁹ Eroja tuottaa se, että tarinat rajautuvat historiatieteisiin ja oikeustieteeseen ja että tarinat on kirjoitettu julkaistaviksi. Nämä seikat vaikuttavat siihen, mitä ja millä tavalla kirjoitetaan.

⁸⁰ Apo 1980, 188; Julkunen 2004, 55, 58–59.

⁸¹ Korppi-Tommola 2004. Tutkijaelämäkerrat olivat teemana sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehdessä vuonna 1994 (Jokinen 1994). Tie ammattiin tai asemaan ja tien kohokohtien julkittuominen ovat kiehtova teema. Aiheesta on ilmestynyt äskettäin useita teoksia akateemisen maailman ulkopuolelta. Esim. *Miten meistä tuli kansanedustajia?* 2007; *Käännekohta 2007* ja *Suuret ikäluokat luokkakuvassa* [Miten meistä tuli] 2008.

⁸² Otsikko viittaa historian tohtoreihin, mutta kertojat ovat väitelleet muissakin tiedekunnissa filosofisen ohella (esim. teologisessa ja valtiotieteellisessä) ja väitöskirjaiheet ovat olleet monitieteisiä. Kirja sisältää kirjoituksen 64 väittelijältä, joista yli 70 % on väitellyt Helsingin yliopistossa.

2.2 Akateemisuus – historiaa, arvoja ja perinteitä

Sanaa akateeminen käytetään arkipuheessa silloin, kun tarkoitetaan pitkää yliopistokoulutusta ja elitistiseksi koettua kirjaviisautta, jolla ei tavallisessa elämässä ole käyttöarvoa.⁸³ Tällainen näkemys akateemisuudesta on monelle tohtorille tuttu. Luonnehdinnan voi ohittaa stereotyyppisenä letkautuksena, joka asettaa käytännön työn tekijän arvokkaampaan asemaan kuin teoreettisen pohtijan. Voi käydä niinkin, että luonnehdinta ahdistaa ja vaivaa mieltä. Näin kävi yhdelle kertomuksensa lähettäneelle tohtorille.

Mietin tuleeko minulle akateemista uraa. Minulla on yhtäkkiä sellainen tunne, etten osaa oikeastaan mitään hyödyllistä, en osaa tehdä mitään rehellistä työtä, ja olen ylikoulutettu moniin töihin - - (N, H, < 35)

Akateemisuus on kuin leima, jolla viitataan paitsi yliopistossa saatuun akateemiseen koulutukseen myös akateemiseen yhteisöön ja sen elämänmuotoon. Akateeminen maailma on yhteiskunnassa oma osakulttuurinsa, jonka muotoutuminen on edellyttänyt yhteisöä ja sen syntyhistoriaa. Siksi on paikallaan asettaa joitakin tapahtumia aikajanelle ja tarkastella akateemisen koulutuksen syntyä ja vaiheita Suomessa. Erityisen kiinnostavaa on jäljittää akateemisten perinteiden kannalta merkittäviä ajanjaksoja.

Historialliset tapahtumat muuttavat yliopistoa

Nykymuotoisen yliopiston katsotaan syntyneen keskiajalla, mutta korkeampaa opetusta ja tutkimusta oli jo tätä aiemmin.⁸⁴ Toiminnan ytimessä on alusta asti ollut väittely- ja tutkintojärjestelmä.⁸⁵ Tutkintojen vaatimaa oppineisuutta on osoitettu kuulustelujen, luentojen ja väitösten muodossa. Väittely eli disputointi sai yliopistollisen muotonsa 1100-luvulla autonomisten yliopistojen syntymisen yhteydessä, kun opetusta tuli antaa ”*docendo et disputando*”, siis luennoimalla ja väittelemällä.⁸⁶

Kun Auran eli Kristiinan Akademia perustettiin Turkuun vuonna 1640, opetus- ja väittelyjärjestelmän sekä akateemisten tapojen myötä haluttiin osoittaa yhteyttä

⁸³ Sana tunnetaan monista muista yhteyksistä kuten Akademen, Akateeminen Karjala-Seura, Akateeminen Laulu ja Akateeminen vartti. Näillä kaikilla on oma historiallinen yhteytensä yliopistomaailmaan. Ks. esim. AKS:n aatetaustasta Klinge 1968, 49–54, Kolbe 1996b, 55–59.

⁸⁴ Erityisasemaan on nostettu Platonin Akademeia Ateenassa (Julku 1972, 3; Nuorteva 1999, 20).

⁸⁵ Julku 1972, 11–12; Klinge 1987a 79–80; Laiho 1993, 33–35; Verger 2000, 408.

⁸⁶ Länsimaisen väittelyn perustana pidetään Platonin dialogeja ja Aristoteleen logiikkaa (Klinge 1987b, 355, 382–383; Kurki & Sihvonen 1988, 6). Väittely palautuu Sokrateen heuristiseen opetusmenetelmään, joka oli ennen yliopistoja käytössä antiikin ajan kouluissa (Heinonen & Kari 1989, 1). Väittelyn historiasta ks. Kurki & Sihvonen 1988, 6–9.

eurooppalaiseen yliopistotraditioon. Esikuvana oli Upsalan yliopisto ”*ad formam et normam*”.⁸⁷ Upsalan kautta Kuninkaallinen Turun Akatemia sidottiin Pariisin yliopiston keskiaikaiseen traditioon.⁸⁸ Oma yliopisto merkitsi akateemisen kulttuurin uudenlaista esiinnousua ja vakiintumista Ruotsin valtakunnan itäisissä osissa. Perustan tälle loivat ne suomalaiset, jotka olivat yli kolmen vuosisadan ajan opiskelleet ulkomaisissa yliopistoissa.⁸⁹ Yliopiston siirryttyä Helsinkiin vuonna 1828 Suomi oli Venäjän Suuriruhtinaskunta ja yliopiston nimi vaihtui Keisarilliseksi Aleksanterin Yliopistoksi.⁹⁰

Erityisesti saksalaisissa yliopistoissa tapahtuneilla muutoksilla 1800-luvulla oli merkittävä vaikutus Ruotsin, Venäjän ja sen myötä myös Suomen yliopistouudistuksiin. *Wilhelm von Humboldt* muotoili yliopistolliselle koulutukselle ja tieteelle uudenlaista sivistystehtävää Berliinin yliopiston perustamisen yhteydessä v. 1810. von Humboldt korosti opetuksen ja tutkimuksen yhteyttä ja näki, että yksilön kasvaminen itsenäiseksi ja vastuulliseksi kansalaiseksi on kaiken ammatillisen koulutuksen perusta.⁹¹ Kaiken ytimessä olivat tieteen ykseys, yliopiston autonomia, akateeminen vapaus ja sivistyksen tärkeys.⁹² Suomen itsenäistyttyä pääkaupungin yliopistosta tuli Helsingin yliopisto ja sen yhteiskunnallinen tehtävä korostui. Varsinkin toisen maailmansodan jälkeen suomalaiselle korkeakoululaitokselle asetettiin mittavia velvoitteita ja odotuksia pyrittäessä koulutukselliseen tasa-arvoon.⁹³ Suomalaiseen akateemiseen kulttuuriin ovat siis jättäneet jälkensä niin keskiaikainen ammattikilta-ajattelu, 1800-luvun humboldtilainen yliopistoideaali kuin 1900-luvun lopun koulumainen palvelulaitosmalli.⁹⁴

Tänä päivänä yliopiston tehtäviksi määritellään korkeimman tiedon jakaminen, sen säilyttäminen ja etsiminen sekä kansalaisten kouluttaminen yhteiskunnan eri tehtäviin.⁹⁵ 2000-luvun uudistuksilla yliopistoa ollaan muokkaamassa

⁸⁷ Klinge 1987a, 104. Forman muodostivat seremoniat, perustamisjuhllaisuudet ja riitit, materian puolestaan rakennukset, hallinto, henkilökunta ja ylioppilaat. (Klinge 1987a, 75–80, 99–100.)

⁸⁸ Julku 1972, 18. Yliopistosta käytettiin myös nimiä Turun Akatemia, Kristiinan yliopisto ja Auran yliopisto. Vuodesta 1809 nimi oli Keisarillinen Turun Akatemia. (Esim. Helsingin yliopiston historia -sivusto.)

⁸⁹ Suomalaisten ulkomaista opinkäyntiä ennen Turun Akatemian perustamista käsitellään perusteellisesti Jussi Nuortevan väitöskirjassa (Nuorteva 1999).

⁹⁰ Vuonna 1828 yliopisto sai uudet statootit, ensimmäiset varsinaiset perussäännöt. Nikolai I jatkoi Aleksanteri I:n linjaa, jonka mukaan yliopistolla oli tärkeä rooli Suomen kehittämisessä ja uudistamisessa. (Klinge 2007, 301–304.)

⁹¹ Ellwein 1997, 111–118.

⁹² Sivistysyliopistoaatteen isänä Suomessa on pidetty J. V. Snellmania, joka kirjoitti aiheesta ja pyrki tuomaan uusia tuulia Keisarilliseen Aleksanterin Yliopistoon 1830-luvun lopulta alkaen (ks. Manninen 1990; Pulkkinen 1990; Snellman 1990). Helsingin yliopisto viettää Snellmanin juhlavuosia ja jakaa vuosittain J. V. Snellman -tiedonjulkistamispalkinnon. (Esim. Klinge 1990b, 685, 687–688; Sadeniemi 2004.)

⁹³ Nevala 2002, 171–175.

⁹⁴ Ylijoki 1998, 36–38. Myös Kolbe 1992, 82.

⁹⁵ Esim. Julku 1972, 37; Verger 2000, 410; Raivio 2008.

innovatiiviseksi tuotantolaitokseksi, jossa sovelletaan enemmän yritysmaailman tehokkuusihannetta ja anglosaksisten huippuyliopistojen mallia kuin yliopiston eurooppalaisia juuria. Vuoden professoriksi 2007 valittu *Kaisa Häkkinen* näkee-kin yliopistokeskustelun olevan innovaatiohypen ja tuottavuusmantran pauloissa. Puhe tieteestä ja tutkimuksesta on jäänyt taka-alalle.⁹⁶ *Matti Klingen* mukaan var-sinkin yliopiston tarkoituksen vanha formulaatio kasvattaa nuorisoa ”isänmaan ja ihmiskunnan palvelukseen” on unohtumassa ja sen tilalle tulevat välittömän hyödyn ja käytännöllisyyden tavoitteet.⁹⁷

Yhteiskunta, jota yliopiston tuottamallaan tiedolla ja akateemisten kansalais-ten työpanoksella tulee palvella, asettaa uusia vaatimuksia, joihin yhteisön sisällä suhtaudutaan ristiriitaisesti, jopa pelokkaasti. Luonnontieteistä nouseva *science*-ideaali puristaa yliopistoa, mutta edelleen yliopistoyhteisössä on uhmakkaita hu-manisteja, jotka haluavat tilaa sivistysyliopistolle.⁹⁸ On ilmeistä, että yliopistot jou-tuvat jatkossa yhä enemmän tasapainoilemaan ulkoisten vaatimusten ja sisäisten erimielisyyksien ristipaineessa.

Onko todella käynnissä vähittäinen sivistysyliopiston⁹⁹ mureneminen vai uu-denlaisen, moderniin aikaan sopivan yliopiston muotoutuminen, jää nähtäväksi. Muutoksilla pyritään sopeutumaan uusiin olosuhteisiin, mutta kyse on muus-takin. Kyse on akateemisen kulttuurin olemuksesta ja sen elinvoimaisuuden ja puhuttelevuuden säilyttämisestä, missä sekä traditioiden kunnioittamisella että uudistumiskyvyllä on oma merkityksensä.¹⁰⁰ Yliopisto on yhteiskunnalle tärkeä instituutio. Siksi on ymmärrettävää, että yliopiston muutoslinjauksissa on aina mukana yhteiskuntapoliittisia intressejä.¹⁰¹ Muutosten kourissakin yliopiston ja yliopistollisen koulutuksen ajatellaan ja toivotaan ilmentävän jotain pysyvää in-tellektuaalisen elämäikäytännön tiivistymää, jotain yhteistä yleisyliopistolaisuut-ta.¹⁰² Tätä pysyvää jokainen sukupolvi joutuu etsimään ja määrittelemään omilla keinoillaan. *Matti Klinge* antaa etsinnälle yhden suunnan korostaessaan, että oleel-lista yliopisto-opinnoissa on yksilön leimautuminen yliopistolaiseksi, akateemi-seksi kansalaiseksi.¹⁰³

⁹⁶ Sintonen 2008. Tulostavoitteet kiinnostavat suurta yleisöä vuoden vaihteessa, kun edellisen vuoden tohtorituotanto on selvillä. Esim. Kuortti 2004; Liiten 2007; Hämäläinen 2008. Kilpailukykyargumentin perusteella myös naisia halutaan rekrytoida tutki-joiksi yhä enemmän (Kurki 2003, 136, 137–138).

⁹⁷ Formulaation perussanoma vapaasta tieteestä ja taiteesta sekä kasvatuksesta isän-maan ja ihmiskunnan palvelukseen on lähtöisin pääosin vuoden 1828 statuuteista (Klinge 2007, 234–235, 304–308).

⁹⁸ Julkunen 2004, 202; Raivio 2008.

⁹⁹ Sivistysyliopiston katoamisesta on keskusteltu yliopiston historiassa useaan ottee-seen. Ks. esim. Manninen 1990, 248–255.

¹⁰⁰ Ks. Ylijoki 2002, 65–68; Ehn & Löfgren 2004, 128–129.

¹⁰¹ Kolbe 1992, 78, 81; Klinge 1999, 184–185; Koski 2002; Julkunen 2004; Raivio 2008.

¹⁰² Ks. Julku 1972, 3; Kantasalmi 1990, 8; Klinge 2001, 235–238.

¹⁰³ Käsite *civis academicus* liittyy humboldtilaiseen yliopistonäkemykseen (Klinge 2005, 47–50, 96).

Oppineiden yhteisö

Akateemisuuden käsite liittyy yhteisöön, oppineiden joukkoon, joka on halunnut tehdä opettamisesta ja tutkimuksesta itselleen elämäntehtävän.¹⁰⁴ Moniin kieliin eri muodoissa siirtynyt yliopistoon viittaava latinankielinen sana *universitas* on tarkoittanut opettajien tai oppilaiden muodostamaa yhteisöä, jossa tiettyjen määräysten sitomana annetaan ylimmän tason opetusta ja myönnetään oppiarvoja.¹⁰⁵ Opetuksen tavoite oli universaali oppineisuus ja universaali pätevyys.¹⁰⁶ Historian kuluessa yhteisöjen piiriin muotoutui samankaltaista tapaa ajatella ja toimia tärkeäksi koettujen asioiden puolesta.¹⁰⁷ Syntyi yhteisyyden ja yhteisöllisyyden kokemus, jonka todistajana ja kokijana yhteisön jäsen myös nyky-yliopistossa voi tuntea olevansa.

Syksyllä menin yliopiston avajaisiin - - Jotain yliopistolaisuudesta oli tuosakin tilaisuudessa - - Ennen muuta menin mukaan kuullakseni Sibeliuksen *Andante festivo*n ja manifestoidakseni kaupunkilaisille, että yliopisto on olemassa ja että sen avajaiset pysäyttävät liikenteen keskustassa kaksi kertaa yhden päivän aikana. (N, H, 35–45)

Tavallisesti akateemiseen yhteisöön yhdistetään piirteitä, jotka eivät ole niin konkreettisia kuin edellisen esimerkin asiat. Abstraktit arvot kuten totuus, sivistys, kriittisyys ja vapaus ovat tuttuja jo aiemmin mainitusta sivistysyliopistoajatuksesta.¹⁰⁸ Perinteisten, ihanteellisten tunnusmerkkien ohella myös maine ja kilpailu ovat piirteitä, jotka yhä paremmin tunnetaan akateemisessa maailmassa.¹⁰⁹

Uudet sukupolvet kohtaavat vanhat arvot tullessaan yliopistoyhteisön jäseniksi. He kyseenalaistavat, hyväksyvät ja hylkäävät näitä enemmän tai vähemmän tietoisesti. Perusarvoilla on suuri symbolinen merkitys, mutta on epävarmaa, kuinka hyvin arvopohja on sisäistetty ja miten se ilmenee käytännössä. Joka tapauksessa yhteisön henki ja historialliset juuret vaikuttavat jäseniin. Oman yliopiston akateemisilla käytännöillä ja kulttuuriarvoilla on ollut ja on edelleen yhteyttä luova tehtävä sekä poliittisessa että viihdyttävässä mielessä.¹¹⁰ Osallistumalla erilaiseen

¹⁰⁴ Julku 1972, 11.

¹⁰⁵ Yliopistoista käytettiin myös termiä *studium generale*, joka tarkoitti auktorisoidun, ylimmän tason opetuksen antamista yhteisössä tiettyjen määräysten mukaisesti laajalta alueelta tulleille opiskelijoille. Ks. Julku 1972, 10–12; Nuorteva 1999, 22, 24; Verger 2000, 405–407; Klinge 2007, 236–237.

¹⁰⁶ Klinge 1987a, 105; Nuorteva 1999, 21.

¹⁰⁷ Ks. osakulttuurien synnystä Hannerz 1982, 61.

¹⁰⁸ Yliopiston arvoista ks. Kantasalmi 1990; Koski 1993; Ylijoki 1998, 36–39.

¹⁰⁹ Becher 1989, 91; Gerholm & Gerholm 1992, 179; Koski 1993, 154–155; Ehn & Löfgren 2004, 136–137, 157–158; Julkunen 2004, 21–22.

¹¹⁰ Esim. Klinge 1968, 50–51, 237–238; Kolbe 1996b. Opiskelijat juurtuvat oman nuoruuden yliopistonsa perinteisiin ja saattavat kokea ulkopuolisuutta toisessa yliopistossa (Makkonen 2006, 260–261).

toimintaan yksittäinen jäsen voi sitoutua ja vaikuttaa yliopistoon ja tutustua yliopistoyhteisön muihin jäseniin.¹¹¹

Akateemisen yhteisön piirissä erilaisten tilaisuuksien ja juhlien tapaperinne on ollut eräänlainen taistelutanner, jolla otetaan kantaa moniin vastakkainasetteluihin. Rituaalisia juhlallisuuksia, kuten lukuvuoden avajaisseremonioita, väitöstilaisuuksia, promootioita ja professorien virkaanastujaisilaisuuksia, on sekä arvosteltu että ihailtu. Erilaisilla foorumeilla käyty keskustelu ja omaleimaiset tiedekulttuurit ovat saaneet aikaan sen, että yhtenäiset tavat ovat monin osin jo murtuneet.¹¹²

Akateemisen kulttuuriperinnön jatkuvuus ja sen soveltaminen nykyaikaan ovat olleet koetuksella moneen otteeseen. Lähihistoriassa traditioiden kannalta merkittäviä aikoja elettiin sotien jälkeen 1940-luvun lopulla, kun akateemisen seremoniallisuuden elvyttämisellä korostettiin sivistyksen voimaa ja isänmaallis-poliittisia teemoja.¹¹³ Mielenkiintoisia vaiheita on koettu ylioppilasradikalismien aikaan 1960-luvulla, ylioppilaselämän politisoituessa 1970-luvulla ja 1980-luvulla, kun perinteet löydettiin uudelleen ja niistä jopa innostuttiin.¹¹⁴ Traditioiden kannattaminen oli yliopiston piirissä poliittisesti herkkä asia 1970-luvulla, mutta vuonna 1977 filosofisen tiedekunnan promootio muutti suhtautumista myönteisemmäksi.¹¹⁵ Vuonna 1978 uusi rehtori *Nils Oker-Blom* alkoi määrätietoisesti korostaa yliopistollisten traditioiden merkitystä, ja tultaessa 1980-luvulle sivistysyliopisto, luonnonsuojelu, ihmisoikeudet ja naisate ottivat paikan uusina keskustelun aiheina.¹¹⁶

Rituaalisia tapoja on myös kadonnut. Esimerkiksi siirtymäriitin kaltaista rehtorin kättelyä yliopistoon tultaessa ei enää toteuteta Helsingin yliopistossa.¹¹⁷ Tutkin-
tojen suorittaminen on mahdollista ilman julkisia muodollisuuksia, ja tutkintoto-

¹¹¹ Matti Klinge muistuttaa, että osallistumisen muotoja ja paikkoja on monia, kuten osakunnat, aineyhdistykset, kuorot, pienpiirit, kahvilat ja mielenosoitukset (Klinge 2000, 9, 115; Klinge 2001, 64–66).

¹¹² Esim. Julku 1972, 37; Suutari 2002; Julkunen 2004, 27.

¹¹³ Esim. v. 1948 alkoi Maamme-laulun juhlinta Kumtähden kentällä ja 1950 järjestettiin promootiot (neljäntoista vuoden tauon jälkeen) filosofisessa ja valtiotieteellisessä tiedekunnassa (Klinge 1990a, 203–207).

¹¹⁴ Ks. Kolbe 1992, 79, 81–82; 1993, 93; Suutari 2002. Matti Klinge näkee erityisesti 1960-luvun hävityksen vuosikymmenenä (Klinge 1999, 211). Sama ilmiö oli nähtävissä Ruotsissa (Ehn & Löfgren 2004, 130).

¹¹⁵ Klinge 1990b, 675–682. Tradition eliittiluonnetta alettiin 1969–1970 häivyttää ja tavoitteena oli itsetyytyväisen ylioppilasmyytin hylkääminen ja kriittisen asenteen omaksuminen (Kolbe 1996a, 382–383).

¹¹⁶ Klinge 1990b, 684–687. Rehtori Oker-Blom mm. ryhtyi jälleen tervehtimään henkilökohtaisesti uusia opiskelijoita (Klinge 1990b, 685). Myös prof. Klingellä oli tapana tavata oman oppiaineensa uudet opiskelijat (Klinge 2001, 83). 1980-luvulla osakuntien merkitys kasvoi ja akateeminen seurallisuus ja juhlapukeutuminen kokivat uuden nousun (Klinge 1990b, 689).

¹¹⁷ Esimerkiksi Oulun yliopistossa uusien opiskelijoiden kättely otettiin käyttöön v. 1995 (Ylipulli 2004). Yleisemmin traditioiden katoamisesta ks. Koski 1990, 61–62.

distukset voi saada postitse osallistumatta niiden jakotilaisuuteen. *Pro gradu* -työtä, lisensiaatintutkimusta ja väitöskirjatutkimusta esitellään vaihtelevasti seminaaritalanteissa ja lisensiaattiväitöksissä, mutta vain tohtorin väitöskirjaa on puolustettava julkisesti. Toisaalta publiikkien asemaa on monissa tiedekunnissa viime vuosina vahvistettu ja juhluvuuatta korostettu, vaikkapa pienen ruoka- ja juomatarjoilun myötä. Tutkimusaineiston kirjoituksissa vastakkaiset näkemykset perinteiden merkityksestä tulivat selvimmin esille promootiojuhlallisuuksiin suhtautumisessa.¹¹⁸

Promootion koin muodolliseksi tilaisuudeksi, jonkin laiseksi pakkopullaksi, josta en juurikaan nauttinut. (N, H, > 45)

Sitten tuli aikanaan promootio. Se oli hyvin juhlallinen ja ihana tilaisuus perinteineen. (M, H, -)

Akateemisen kulttuurin elitistiset piirteet on liitetty toisaalta kaupunkilaisuuteen ja toisaalta ylemmän sosiaaliluokan vaikutusvaltaan yliopistossa. Tapaperinteisiin kiinteästi kuuluvaa juhlapukeutumista on pidetty herraskaisena ja paremman väestönosan elämään kuuluvana.¹¹⁹ Vaikka ylimmän sosiaaliryhmän edustus korkeakouluopiskelijoissa on sotien jälkeen vähentynyt, eriarvoisuus, luokkajako, kulttuurisen pääoman ja perhetaustan merkitys ovat edelleen nähtävissä yliopistojen sisällä ja yliopistojen välillä.¹²⁰ Opiskelijoiden tausta vaikuttaa paitsi siihen, mihin yliopistoon ja mille alalle pyritään, myös siihen, miten opiskelijaelämään suhtaudutaan.¹²¹ Sosiaalisen taustan vaikutus tuli esille omankin tutkimukseni aineistossa. Yksi kirjoittaja pohti promootiota seuraavalla tavalla.

Kun oma taustani on vaatimaton, en oikein kokenut kuuluvani joukkoon luontevasti. (N, H, > 45)

Akateemisen yhteisön jäsenen, tuli hän sitten mistä sosiaaliluokasta tahansa, on jossain määrin tultava tietoiseksi yhteisön kulttuurisesta identiteetistä ja yhteisistä säännöistä. On opittava, mitä voi sanoa, miten käyttäytyään ja miten jokin asia tehdään oikein.¹²² On omaksuttava sellaiset valmiudet ja tieto, joita yhteisössä tarvitaan ja arvostetaan. Yhteisön jäsenten käsitys itsestä on muuttunut vuosien

¹¹⁸ Myös Ruotsissa promootio jakaa näkemyksiä perinteistä (Ehn & Löfgren 2004, 130).

¹¹⁹ Frakki akateemisten kansalaisten itsestään selvänä asuna herätti vastustusta 1950-luvulta alkaen sääty-yhteiskuntaan liittyvänä (Kolbe 1993, 194–195). Ks. Nevala 2002; Julkunen 2004, 69–70, 196–197.

¹²⁰ Nevala 2002; Julkunen 2004, 69–70, 196–197.

¹²¹ Käyhkö & Tuupanen 1996, 130–134.

¹²² Bringéus & Rosander 1979, 11. Kulttuuriset perussäännöt ovat usein implisiittisiä (Gerholm T. 1990, 263–265). Pierre Bourdieu puhuu tietyllä kentällä tarvittavasta pääomasta (Bourdieu 1990, 11).

varrella, mutta taustalla vaikuttavat ainakin herrasmiesihanne, aktiivisen intellektuellin ihanne ja ihanne tiedollisesta, moraalista ja henkisestä kasvamisesta.¹²³ Ihanteet eivät kovin hyvin pääse toteutumaan nykyisessä akateemisessa todellisuudessa, jota uhkaavat kiire, solidaarisuuden puute ja näköalattomuus.

Jäsenten keskuudessa tietyt yksilölliset ominaisuudet ja lahjakkuudet ovat halutumpia ja ihaillumpia kuin toiset. Esimerkiksi omaperäinen, uutta luova innovatiivisuus on erittäin arvostettu piirre, mutta samaan aikaan vaalitaan perinteisiä toimintatapoja ja vastustetaan muutosta.¹²⁴ Yhteisön jäsen joutuukin etsimään itselleen sopivan tavan toimia. Automaattisesti akateemisuuden piirteet eivät jäseniin tartu. Siksi akateemisen identiteetin muotoutumisessa on kyse sekä sosiaalisesta että persoonallisesta identiteettiprojektista.¹²⁵

Akateemiseen yhteisöön kuuluminen tuo mukanaan oikeuksia ja velvollisuuksia, mutta ennen kaikkea oppineen statuksen, johon on liitetty hyvä ammatillinen tulevaisuus ja sosiaalinen kunnioitus, vaikka yliopistokoulutuksen arvostus on vaihdellut eri aikoina ja eri maissa.¹²⁶ Arvostus on liitetty etenkin korkeimman akateemisen tutkinnon suorittaneeseen henkilöön, tohtoriin.

Tohtori edustaa ja symboloi akateemisessä maailmassa täysi-ikäisyyttä ja täysjäsenyyttä. Tieteenalaan sitoutuminen ja sen mukaisen identiteetin kehittyminen on intensiivisintä jatko-opintovaiheessa saaden eräänlaisen tunnustuksen ja palkkion tohtoroitumisessa.¹²⁷ Sen vuoksi tohtoroitumisen yhteydessä puhutaan täysivaltaiseksi subjektiksi tulemisesta ja amatöörin muuttumisesta ammattilaiseksi.¹²⁸ Vakiintuneet muodot ja säännöt ovat tehneet väitöskirjasta instituution, oppineiden mestarinäytteen.¹²⁹ Tutkinto ja oppiarvo antavat yksilölle yliopiston piirissä

---

¹²³ Kolbe 1993, 93–94, 98. Suomalaisen yliopistoelämän Helsinki-keskeisyys ja opiskelijoiden pääasiallisesti maalainen tausta saivat aikaan yliopistoyhteisössä (etenkin osakunnissa) 1800-luvun lopulta aina 1900-luvun loppupuolelle kestäneen jännitteen, jossa maakunnallinen, kansallinen isänmaallisuus ja urbaani, liberaali kansainvälisyys ottivat yhteen (Kolbe 1996b, 52–54, 59–63).

¹²⁴ Becher 1989, 71–73, Gerholm & Gerholm 1992, 177–178; Gerholm L. 2003, 100, 104–105.

¹²⁵ Ylijoki 1998, 132–138. Myös Gerholm T. 1990, 263; Kärreman 2003. Sosiaalista lahjakkuutta tarvitaan, jotta oivaltaa ja sopeutuu akateemisen maailman ”pelin henkeen” (Raehalme 1996, 136).

¹²⁶ Kolbe 1992, 78–79, 82; Verger 2000, 405–406, 410–412. Yliopistokoulutuksen arvostus on ollut ja on edelleen korostuneempi Euroopassa kuin muissa maanosissa.

¹²⁷ Becher 1989, 25. Myös Gerholm T. 1990, 263; Deegan & Hill 1991. Tohtoriksi tuleminen samaistetaan väitöskirjan tekemiseen, vaikka tohtorintutkintoon kuuluu muitakin (esim. Huhtaniemi 1999, 11; Julkunen 2004, 27).

¹²⁸ Delamont ym. 2000, 15, 34–35. Myös Deegan & Hill 1991, 324–325; Leonard 2001, 240; Saarinen 2003, 52.

¹²⁹ Heinonen & Kari 1989, 2. Tutkintojen ja väitöskirjan historiasta ks. Heinonen & Kari 1989, 1–3; Laiho 1993, 33–35; Ignatius & Nuorteva 1999, 61–63.

tietyn paikan ja rituaalisen kelpoisuuden.¹³⁰ Ne osoittavat sen, missä, miten ja millä vallalla yksilö voi osallistua yhteisön toimintaan.

Nykyisin korostetaan, että väitöskirja antaa perusvalmiudet itsenäiseen tutkimustyöhön. Se on alku, portti, valtakirja tai ajokortti tiedon maailmaan ja tutkijan uralle.¹³¹ Tällä tavoin väitöskirjaan kohdistuvaa täydellisyudentavoittelua tai määrittelemätöntä pelkoa pyritään vähentämään. Silti kokemus akateemisessa hierarkiassa noususta ja siihen liittyvästä painolastista on todellinen väitöksen jälkeen.

Vasta tohtori on täysi-ikäinen akateeminen kansalainen. (N, H, 35–45)

Väitöksen jälkeen tuntuukin siltä että pitäisikin yhtäkkiä olla asiantuntija, sitoutunut ja selvillä kaikesta, selvillä itsestään. (N, H, <35)

Väittelyn merkitys on kuitenkin kaiken kaikkiaan ohentunut. Keskiajan yliopistotraditiossa julkisilla väitöksillä ja yksityisillä harjoitusväitöksillä oli tärkeä asema. Vielä vuoteen 1852 asti maisterin *pro gradu* edellytti painettua latinankielistä väitöskirjaa ja julkista väittelyä kahteen kertaan.¹³² Väitöskirja, jonka esittämää teesiä maisteriksi pyrkivä respondentti puolusti, oli joko professorin tekemä tai yhteistyönä laadittu.¹³³ Vuoden 1852 yliopistoreformin jälkeen maisteri ei ollut enää se, joka osasi latinaa ja osasi disputoida, vaan maisterista oli tullut suppeaan tieteiden osaan, humanistisiin tai luonnontieteellisiin aineisiin, keskittynyt spesialisti.¹³⁴

Tieteenalat jakavat akateemista yhteisöä

Yliopistojen historia osoittaa, että tieteiden kenttä on samanaikaisesti sekä laajentunut että lohkoutunut ja synnyttänyt erilaisia tiedekulttuureja. Tiedekulttuurit ovat akateemisuuden variaatioita. Niissä on sekä yhteisen akateemisen kulttuurin

¹³⁰ Koski 1990, 57. Yliopisto ei ole tasa-arvoinen, vaan hierarkkinen, missä ihmisiä eri tavoin arvioidaan ja lajitellaan (Koski & Tedre 2003, 25). Naiset saivat Suomessa oikeuden tohtorin arvoon v. 1895 (Engman 2005).

¹³¹ Esim. Heinonen & Kari 1989, 3; Silvennoinen 1999, 201; Huhtaniemi 1999, 12–13; Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita 2003, 443; Czarniawska 2003, 37–38; Julkunen 2004, 27. Tohtorintutkinto on myös yliopiston keskeinen tuotos (Julkunen 2004, 193).

¹³² Ks. *Pro exercitio* -väitös ja *pro gradu* -väitös (Klinge 1987a 382–383; Klinge 1987b, 486, 488; Klinge 1989, 488; Klinge 2002, 132–133).

¹³³ Keskiajalla periaatteessa jokaisen professorin oli vuosittain esitettävä vähintään yksi tieteellinen työ julkisessa väitöksessä (Klinge 1987a, 392–393).

¹³⁴ Muutos ilmensi humboldtilaista ”*Erziehung durch Forschung* -periaatetta” ja jakoi filosofisen tiedekunnan (ks. Klinge 1989, 488; Klinge 2003, 84–87). Vuoden 1852 muutosten jälkeen julkisten kuulustelujen ei tarvinnut olla latinaksi, mutta vasta vuoden 1863 kielilaki mahdollisti suomenkieliset luennot ja toi suomen kielen hiljalleen opetuksen, kuulusteluihin ja hallintoon (Kaila 1940, 105–109). Eri maiden yliopistoissa on edelleen käytössä virkanimikkeitä, kuten dekaani, rehtori ja lehtori, joiden alkuperä on latinankielessä (esim. Ehn & Löfgren 2004, 129–130).

että oman alan uniikkeja piirteitä.¹³⁵ Tieteenalat mielletään akateemiseksi heimoiksi, joilla ovat omat traditionsa, rituaalinsa, puhetapansa ja toimintamuotonsa. Perusjako luonnontieteelliseen ja humanistiseen kulttuuriin elää vahvana. Jakolinjan mukaisesti on yritetty luokitella myös tutkimusmenetelmiä. Luonnontieteiden puolella arvostetaan kvantitatiivisia menetelmiä, joita pidetään maskuliinisina, ja humanistisella puolella suositaan kvalitatiivisia menetelmiä, joita kutsutaan pehmeiksi ja naisellisiksi.¹³⁶ Jako ja luokittelu kuljettavat mukanaan voimakkaita vastakkainasetteluja, jotka heijastuvat akateemisen yhteisön jäsenten elämään ja heidän käsitykseensä omasta paikastaan ja arvostaan. Viesti on, että perustutkimusta tekevät luonnontieteet ovat akateemista eliittiä ja että alimpana ovat soveltavat humanistiset tieteet ja yhteiskuntatieteet.¹³⁷

Ammattikielellä ja -kirjallisuudella on ratkaiseva rooli tieteenalaan leimautumisessa. Oman ryhmän käyttämien sanojen, käsitteiden ja lauserakenteiden, joita ulkopuolisen on vaikea ymmärtää, tietäminen ja omaksuminen mahdollistavat ryhmään kiinnittymisen.¹³⁸ Oikean kielen hallinta laajentaa yksilön toimintamahdollisuuksia omalla alallaan. Väitöskirjan kirjoittaminen oikeassa formaatissa ja väitöksessä pärjääminen ovat näyttöjä oikean kielen oppimisesta.¹³⁹ Ne tuovat myönteistä palautetta ja sen myötä hyväksyntää.

- - minulle taisi kaikkein eniten merkitä juuri se että sain jonkinlaisen oman alani hyväksynnän, ja sain sen monelta suunnalta. (N, H < 35)

Opiskelija halajaa kiinnittymistä omaan alaansa ja tiedeyhteisöön. Omalle alalle sisään pääseminen onnistuu parhaiten niiltä opiskelijoilta, jotka pääsevät kurkistamaan tieteenalansa toimintatapoihin osallistumalla esimerkiksi erilaisiin tutkimusprojekteihin ja hoitamalla viransijaisuuksia.¹⁴⁰

Samalla, kun pääsin projektiin, ja myöhemmin, kun olin assistenttina, se merkitsi yliopistoyhteisöön sisälle pääsyä. Sieltä on hyvät näköalat tieteentekemiseen. (N, L, 35–45)

¹³⁵ Gerholm & Gerholm 1992, 19; Delamont ym. 2000, 3, 6–7. Vastaavaa eriytymistä on ollut esim. osakuntien perinteissä (Ks. Klinge 1968, 239).

¹³⁶ Järviluoma, Moisala & Vilkkio 2003, 23–24.

¹³⁷ Ylijoki 1998, 31, 68; Becher 1989, 15, 56–58. Luonnontieteet määrittelevät myös rahoitusmallit ja arviointi-idealit, mutta jakolinjoja on monenlaisia. Siksi voidaan puhua jopa yliopistomosaiikista. (Julkunen 2004, 22–23.)

¹³⁸ Clark 1983, 76–77, 79; Becher 1989, 24. Joillakin aloilla ilmaisulliset säännöt ovat formaaleja ja toiset alat ovat väljempää: yksilöllistä tyyliä jopa odotetaan (Becher 1989, 90). Kysymys on myös pedagogisesta auktoriteetista, puhevallasta ja oikeasta puhetaavasta eri tilanteissa (Bourdieu & Passeron 1990, 108–109; Gerholm T. 1990, 266–267).

¹³⁹ Tekniikan, luonnontieteen ja lääketieteen puolella väitöskirjojen julkaisumuodolle on tiukemmat yhteiset säännöt kuin humanistisella puolella (ks. Ehn & Löfgren 2004, 109–110).

¹⁴⁰ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 276.

Kiinnittyminen saattaa yllättäen mutkistua ja jopa estyä, jos alasta ja sen edustajista opiskelijalla oleva hyvä mielikuva kyseenalaistuu tai muuttuu jopa täysin toisenlaiseksi. Mikäli havaittu ristiriita odotusten ja alalla vallitsevien käytäntöjen välillä on suuri, opiskelija joutuu ottamaan etäisyyttä yhteisöön ja pohtimaan omaa tulevaisuuttaan alalla.

- - turhauduin niin, että päätin luopua väitöskirjan tekemisestä: minä en halunnut samaistua sellaiseen porukkaan, jonka suurin ammatillinen kyky näytti olevan toisten ihmisten ruotiminen ja kritisointi. (N, H, 35–45)

Nähtyäni nämä kuviot ja saatuani oman osuuteni valmiiksi, en enää ole halukas kartuttamaan kenenkään kirjallisuusluetteloa. (N, L, -)

Käytöskoodien ja kielen lisäksi yhteisön jäsenten on tultava tietoisiksi tieteenalan kulttuurisesta pääomasta: traditioista, sankareista, myyteistä ja ”pyhistä teksteistä”.¹⁴¹ Kulttuurisen tietoisuuden synnyttäjinä ja ylläpitäjinä yhteisön historiaan ja toimintaan liittyvillä tarinoilla on erityisasema. Oma tieteenala, sen perinteet ja tarinat syrjäyttävät helposti yliopiston yhteiset perinteet suurissa yliopistoyksiköissä. Omasta tieteenalasta, laitoksesta tai tutkimusryhmästä tulee lähiyhteisö, joka koetaan sopivan kodikkaaksi ja merkitykselliseksi.¹⁴² Oman ryhmän tarinat kuvaavat yhteisön olemassaolon oikeutusta, ja niillä on yhteisöä koossapitävä tehtävä.¹⁴³ Ne auttavat yksilöä silloin, kun hän käy vuoropuhelua kollektiivisen perinteen ja oman elämäkokemuksensa kesken.

Yhteisölliset tarinat ovat usein vaatimattomia juttuja ja anekdootteja, joita yliopiston käytävillä, luentosaleissa ja kahvihuoneissa kerrotaan ja kuullaan. Väähäpätöisestä ilmenemismuodosta huolimatta tarinat antavat yksilölle arvokkaita aineksia oman akateemisuutensa hahmottamiseen.¹⁴⁴ Tiedeyhteisöihin ja yliopistoon liittyvillä tarinoilla on laajempikin merkitys. Kyse on muistitiedosta, jota yliopistohistorian tutkimuksessa voi hyödyntää uusien näkökulmien avaajana.¹⁴⁵

2.3 Maisterista tohtoriksi tänään

Suomen tohtorikoulutusjärjestelmä on monimuotoinen. Niin jatkokoulutusjärjestelyt kuin tohtorikoulutettavien aktiivisuus ja motiivit vaihtelevat suuresti.¹⁴⁶ Ennen kuin tarkastelen keräämäni aineiston antamaa kuvaa tohtoroitumisesta,

¹⁴¹ Delamont ym. 2000, 14. Myös Clark 1983, 76; Becher 1989, 25.

¹⁴² Ks. Makkonen 2006, 257.

¹⁴³ Hinchman & Hinchman 1997, xvii. Yhteisö tai ryhmä voidaan jopa määritellä joukoksi ihmisiä, jotka jakavat yhteisön syntyä ja tavoitetta koskevan tarinan ja pyrkivät toteuttamaan sitä (Carr 1997, 20). Myös Turner 1986, 40; Koski 1990, 26.

¹⁴⁴ Ks. Ylijoki 1998, 39; Makkonen 2006, 256.

¹⁴⁵ Ks. esim. Joensuun yliopiston muistitietoprojekti (Makkonen 2006).

¹⁴⁶ Hiltunen & Pasanen 2006, 12.

kerron pääpiirteitä vuoden 2004 tutkintoasetuksen ja vuoden 2006 konsistorin päätöksen¹⁴⁷ mukaisesta tohtoroitumiskäytännöstä Helsingin yliopiston käyttäytymistieteellisessä ja lääketieteellisessä tiedekunnassa.¹⁴⁸

Molemmissa tiedekunnassa tieteelliseen jatkokoulutukseen hyväksyminen on tohtoritien ensimmäinen askel. Ehtona on valvovan professorin ja/tai ohjaajan hyväksymä tutkimussuunnitelma ja jatko-opintosuunnitelma. Oikeus jatko-opintoihin myönnetään pääsääntöisesti tohtorin tutkinnon suorittamista varten yliopistotasoisien ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneille.¹⁴⁹ Päätöksen hyväksymisestä ja väitöskirjatyön rekisteröinnistä tekee tiedekuntaneuvosto. Valmistelemaan työhön ja ohjaajan tai ohjaajien esittämiseen osallistuvat kasvatustieteen laitoksella jatkokoulutusryhmä ja lääketieteellisessä tiedekunnassa tohtoritoimikunta.

Tieteelliseen jatko-koulutukseen tullaan niin opintojen aikana, heti perusopintojen päätyttyä kuin työelämässä vietettyjen vuosien jälkeen.¹⁵⁰ Osa maistereista, lääketieteellisessä osa lisensiaateista, hakeutuu itse kiinnostavan oppialan professorin puheille ja tiedustelee mahdollisuutta jatko-opintoihin. Joskus aloite on lähtöisin esim. gradua tai syventäviä opintoja ohjanneelta professorilta tai jonkin tutkimusryhmän vetäjältä. Opiskelija voi hakea tutkijakoulupaikkaa opetusministeriön, yliopiston tai muiden instituutioiden rahoittamista tutkijakoulutusohjelmista tai olla jatko-opiskelijana apurahan tai muun rahoituksen turvin tutkijakoulujen ulkopuolella. Aiempina vuosikymmeninä harva opiskelija uskaltautui oma-aloitteisesti arvioimaan omaa sopivuuttaan jatko-opintoihin. Tapana oli, että opiskelija odotti oppiaineen professorin kutsua tulla esim. lisensiaattiseminaariin tai tutkimusryhmään. Jatko-opintoihin valittiin, niihin ei ensisijaisesti haluttu tai pyritty.¹⁵¹

Tohtorin tutkintoa varten opiskelija kirjoittaa väitöskirjan (monografia tai artikkeliväitöskirja) ja pohjatutkinnosta riippuen suorittaa 40–80 opintopisteen laajuiset opinnot.¹⁵² Opinnot painottuvat tutkimusalan sisältöopintoihin, tieteenfilosofiaan, metodologiaan ja tutkimusetiikkaan. Lisäksi opiskelija osallistuu

¹⁴⁷ Ks. Tutkintoasetus 2004; Jatkotutkintojen yleiset linjaukset 2006. Tutkinnonuudistuksessa myös jatkotutkintovaatimuksia muutettiin. Siirtymäaika päättyi 31.7.2008.

¹⁴⁸ Tiedekuntien valintaan vaikutti edellä esitelty jako humanistisiin ja luonnontieteellisiin aloihin ja oma koulutushistoriani. Minulla on molemmista tiedekunnista ylempi korkeakoulututkinto ja käyttäytymistieteellinen tiedekunta on tohtoroitumistiedekuntani. Kuvaus pohjautuu pääosin tiedekuntien nettisivuilla maaliskuussa 2008 olleisiin tietoihin (ks. Tieteellinen jatkokoulutus; Tutkimus ja tutkijakoulutus).

¹⁴⁹ Käyttäytymistieteellisessä voidaan suorittaa myös lisensiaatin tutkinto, joka lääketieteellisessä on perustutkinto. Lääketieteellisessä tohtorin tutkintoon tähtäävän tutkimustyön voi aloittaa tutkijalääkärinkoulutusohjelmassa jo lääketieteen perusopintojen aikana.

¹⁵⁰ Myös Hiltunen & Pasanen 2006, 27, 64.

¹⁵¹ Esim. Tommila 1998, 466; Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 338.

¹⁵² Enemmistö kaikista Suomessa tehtävistä väitöskirjoista on artikkeliväitöskirjoja, mutta humanistisissa tieteissä väitöskirjoista suurin osa on monografioita (Hiltunen & Pasanen 2006, 35).

tiedekunnasta ja laitoksesta riippuen kansallisiin ja kansainvälisiin tieteellisiin seminaareihin, kursseihin ja kongresseihin sekä kuulijana että esitelmän pitäjänä. Nykyisessä käytännössä pyritään siihen, että jatko-opiskelija oppii seuraamaan oman alansa kehitystä, verkostoitumaan ja kommunikoidaan niin suullisesti kuin kirjallisesti erilaisissa tutkimusaiheeseen liittyvissä tilanteissa sekä saa mahdollisesti myös opetuskokemusta. Tavoite on, että opiskelija oppii itsenäisesti ja kriittisesti tuottamaan ja arvioimaan uutta tieteellistä tietoa ja että hänestä tulee erityisalansa tieteellinen asiantuntija.

Kun väitöskirjaksi tarkoitettu tutkimus on valmistunut, tutkija hakee tiedekuntaneuvostolta väittelylupaa – lääketieteellisessä käytetään termiä painatuslupa. Lupaa varten valvoja, ohjaajat ja mahdollisesti laitoksen johtaja sopivat esitarkastajiksi ehdotettavista henkilöistä.¹⁵³ Tiedekuntaneuvosto nimeää kaksi tai kolme esitarkastajaa, joilla on 2–3 kuukautta aikaa tehdä painatuslupalausunnot. Lausunto on joko puoltava tai hylkäävä. Mikäli lausunto edellyttää mittavia korjauksia, korjattu versio tulee olla käytettävissä, kun asiantuntijalausunnot käsitellään tiedekuntaneuvoston kokouksessa.¹⁵⁴ Sekä esitarkastajien valinnasta että lausunnoista väittelijä voi valittaa. Puoltavien lausuntojen perusteella työlle myönnetään painatuslupa sekä määrätään väitöstilaisuuden valvoja eli kustos ja vastaväittäjä. He tavallisesti toimivat käyttäytymistieteellisessä tiedekunnassa myös arvolausettoimikuntana.¹⁵⁵

Väittelijä sopii väitöksen ajankohdasta kustoksen ja vastaväittäjän kanssa. Vanhan tavan mukaan väittelijä vie väitöskirjat heille henkilökohtaisesti.¹⁵⁶ Tiedotusta varten väittelijä täyttää väitöstietolomakkeen E-thesis -tietokantaan viimeistään kolme viikkoa ennen väitöstä. Yliopistolle luovutetaan väitöskirjojen vapaakappaleita, jotka jaetaan tiedekunnan ohjeiden mukaisesti.¹⁵⁷ Yliopiston päärakennuksen ylivahtimestarille luovutetaan kolme kappaletta. Yksi näistä menee kanslerille, yksi rehtorille ja nk. riiputuskappale neuvontatoimistoon. Ilmoituksen väitöksestä ja väitöskirjasta tulee olla julkisesti esillä yliopiston päärakennuksen

¹⁵³ Käyttäytymistieteellisessä tiedekunnassa ehdotuksen esittelee tiedekuntaneuvostolle työn valvoja, lääketieteellisessä tiedekunnassa tohtoritoimikunta. Esitarkastajiksi (lääketieteellisessä puhutaan painolupa-asiantuntijoista) nimettyjen tulee olla työn suhteen ulkopuolisia, joilla on pääsääntöisesti dosentin pätevyys. Esitarkastajien valinta ja siihen liittyvä väitöskirjojen laadun valvonta herättää keskustelua silloin tällöin julkisuudessa. Esim. Raento 2008; Sorsa 2008.

¹⁵⁴ Lääketieteellisessä tiedekunnassa lausunnot menevät tohtoritoimikunnan kautta.

¹⁵⁵ Vastaväittäjiä voi olla yksi tai kaksi ja heitä koskevat samat pätevyysvaatimukset kuin esitarkastajia. Käyttäytymistieteellisessä esitarkastajat ja vastaväittäjät ovat ensisijaisesti Helsingin yliopiston ulkopuolelta, ellei perustellusti päädytä toiseen ratkaisuun. Jos kustos on työn ohjaaja, hän ei voi osallistua arvosteluun. Aiemmin oli tavallista, että ohjaaja toimi kustoksena tai vastaväittäjänä. Oli jopa mahdollista, että sama henkilö oli ohjaaja, esitarkastaja ja vastaväittäjä (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 125).

¹⁵⁶ Lääketieteellisessä tiedekunnassa vastaväittäjälle toimitetaan nk. vastaväittäjän kappale, jossa joka toinen lehti on *blanco*.

¹⁵⁷ Määrät vaihtelevat sen mukaan, onko kyseessä vain painettu vai sekä painettu että elektroninen julkaisu. Eroja on myös tiedekuntien ja laitosten välillä.

ilmoitustaululla 10 vuorokautta ennen väitöstä ”riippumassa”. Väitöskirjan esiläolosta 10 päivää ennen väitöstä on Turun Akatemian alkuajoista lähtien pidetty tarkasti kiinni. Väittely ei ole ollut mahdollista, ellei väitöskirja ole ollut esillä julkisesti ”naulattuna” vähintään tuon ajan.¹⁵⁸

Väitöksen jälkeen vastaväittäjällä on kuusi viikkoa aikaa esittää lausuntonsa ja arvolause-ehdotuksensa tiedekuntaneuvostolle. Mikäli väittelijä on tyytymätön arvosteluun, hänellä on oikeus antaa vastine ennen asian käsittelyä. Käyttätymistieteellisessä tiedekunnassa väitöskirjan arvostelussa käytetään kahdeksanportaista arvosteluasteikkoa.¹⁵⁹ Lääketieteellisessä tiedekunnassa käytetään arvolauseita hylätty, hyväksytty ja kunniamaininnalla hyväksytty. Tiedekuntaneuvosto myöntää tutkintotodistuksen, kun tutkintoon kuuluvat opinnot on suoritettu ja tiedekuntaneuvosto on hyväksynyt vastaväittäjän lausunnon ja antanut väitöskirjatyölle arvosanan.¹⁶⁰

Tohtoriksi tuleminen on tiedekunnissa ja laitoksilla ohjeistettu varsin yksityiskohtaisesti, ja siirtymiä vaiheesta toiseen kontrolloidaan eri henkilöiden ja tahojen toimesta. Väittelyinstituutio on muuttunut 1900-luvun loppupuolella muodollisemmaksi ja enemmän virallisten säädösten ohjaamaksi kuin mitä se oli aiemmin. Mutkaton väittelyprosessi ja omatoiminen tutkimustapa kokivat suuria mullistuksia, kun käyttöön otettiin väitöskirjojen arvostelu, virallistettiin esitarkastusmenettely, perustettiin tutkijanvakansseja ja tutkimusryhmiä sekä tiivistettiin ohjausta.¹⁶¹ Nykyiset ohjeet ja säännöt kuvastavat sitä, että tohtorintutkinto on yliopistolle yhä tärkeämpi tuotos, jonka laatua ainakin määräysten tasolla halutaan valvoa.

---

¹⁵⁸ Klinge 1987b, 402–203; Ignatius & Nuorteva 1999, 79. Kanslerilta voi anoa perustelusta syystä muutosta aikavaatimukseen.

¹⁵⁹ Tiedekuntaneuvosto on hyväksynyt arvolauseille määritelmät ja arviointikriteerit.

¹⁶⁰ Käyttätymistieteellisessä tiedekunnassa jatko-opinnot on oltava suoritettuina ennen väittelyluvan myöntämistä.

¹⁶¹ Väittelyinstituution muutoksesta erityisesti oikeustieteessä ks. Halila 2003, 545–547.

3 Tohtoroituminen kertomuksena

3.1 Aineisto akateemisilta kertojilta

Tutkimusaineiston olen kerännyt Helsingin yliopistossa väitelleiltä tätä tutkimusta varten. Keruukirjeen otsikko oli ”Miten Teistä/Sinusta tuli tohtori?”¹⁶² Vastaajia pyysin kertomaan tohtoriksi tuleminen eri vaiheisiin liittyneistä omakohtaisista kokemuksista ja väittelemisen merkityksestä. Kirjoittajat saivat vapaasti valita sisällön ja esitystavan. Vihjeenä mainitsin, että esimerkiksi väitöskirjan aiheen löytymistä, ohjausta, esitarkastusta, väitöstilaisuutta, karonkkaa tai promootiota voi muistella. On mahdollista ja todennäköistäkin, että kirjoituspyyntö on ohjannut kronologiseen kerrontaan ja valmiiksi suunnannut kertomusten sisältöä.¹⁶³

Kirjoituspyynnössä kerroin, että kirjoituksia käytetään aineistona väitösperrinettä kartoittavassa väitöskirjatutkimuksessa. Taustatietoina vastaajilta pyysin tieteenalaa, sukupuolta, väittelyvuotta ja väittelyajankohdan ikää. Kirjoittajilla oli mahdollisuus kirjoittaa nimettöminä. Lisäksi tiedustelin, saako kertomuksen arkistoida Helsingin yliopiston keskusarkistoon ja millaisin käyttöehdoin. Pyyntönsä mainitsin omat yhteystiedot, koulutuksen ja toimipaikan.

Aineiston muotoutuminen

Keräsin aineiston kolmessa vaiheessa ja kolmella eri tavalla, mutta samansisältöisellä kirjoituspyynnöllä. Ensimmäinen keruu oli rajattu ja valikoiva, koska kirjoituspyynnön saivat vain Helsingin yliopiston vuoden 2000 promootioon osallistuneet lääketieteellisessä, filosofisessa, teologisessa ja valtiotieteellisessä tiedekunnassa.¹⁶⁴ Toisessa vaiheessa keräysilmoitus julkaistiin Yliopisto-lehdessä vuonna 2001.¹⁶⁵ Kolmannessa keruussa sovelsin nk. lumipallomenetelmää. Kerroin tutkimuksestani useammalle eri yhteyksistä tutuksi tulleelle tohtorille¹⁶⁶ ja pyysin heitä sekä miettimään omaa osallistumistaan että jakamaan kirjoituspyyntöä hyväksi katsomallaan tavalla esimerkiksi omassa työyhteisössään ja tuttavapiirissään. Käynnistettyäni kolmannen vaiheen keruun minulla ei ole tietoa, kenelle ja missä yhteyksissä tieto aineistonkeruusta välittyi.

Ensimmäinen keruu tuotti kuusi kirjoitusta, toinen neljä kirjoitusta ja kolmas 13 kirjoitusta.¹⁶⁷ Ensimmäinen teksti saapui toukokuussa 2000 ja viimeinen

¹⁶² Ks. Liite 1 ja Liite 2.

¹⁶³ Annetut teemat luovat kerronnalle tietyt rajat. Ks. Apo 1993, 14–15.

¹⁶⁴ Promootioon osallistuneiden kirje oli teitittelymuodossa: ”Miten Teistä tuli tohtori?”. Keräystä ei voitu toteuttaa oikeustieteellisessä tiedekunnassa.

¹⁶⁵ Miten sinusta tuli tohtori? 2001, 53.

¹⁶⁶ Joukossa oli opiskelutovereita, työtovereita, vetämiini koulutustilanteisiin osallistuneita henkilöitä ja tuttavapiirin henkilöitä.

¹⁶⁷ Ensimmäisen keruun kertomukset numeroitiin saapumisjärjestyksessä 101, 102 jne., toisen keruun 201, 202 jne. ja kolmannen keruun 301, 302 jne.

maaliskuussa 2006. Kirjoitusten pituudet vaihtelivat yhden ja yhdeksän sivun välillä. Liuskoiksi muutettuna tekstiä oli yhteensä 102 sivua.¹⁶⁸ Suurin osa teksteistä (12 kpl) oli 1–2-sivuisia. Viisi kertomusta oli 3–4-sivuisia ja yli viisisivuisia oli kuusi kappaletta.

Kirjoitukset muodostavat tekstimuotoisen muistitietoaineiston, jota voi kuvata empiirisen tutkimuksen laadulliseksi aineistoksi tai tutkimuksen lähteiksi. Muis-telutilanteessa on tuotettu konstruktio tapahtumista, ja tätä tohtoriksi tulemisen kokemukseen pohjautuvaa tapahtumaketjua rekonstruoidaan tekstilähteiden perusteella.¹⁶⁹

Kertojista

Kirjoituspyyntöön vastasi 23 tohtoria, 17 naista ja 6 miestä. Kaikissa vastauksissa oli mainittu kirjoittajan nimi ja yhteystiedot. Osa kirjoittajista oli jättänyt nimen pois varsinaisesta kertomuksesta. Tunnistin joukosta oman tuttavapiirini tohtoreita. Tätä kertojat eivät itse pitäneet ongelmallisena.¹⁷⁰ Kirjoittajista 13 edusti humanistisia tieteitä (10 naista ja 3 miestä) ja 10 luonnontieteitä (7 naista ja 3 miestä). Kirjoittajat ryhmiteltiin luonnontieteellisillä aloilla (lääketieteen alat, matemaattis-luonnontieteelliset alat) ja humanistisilla aloilla (humanistiset tieteet, kasvatustieteelliset alat, teologinen tiede ja yhteiskuntatieteelliset alat) väitelleisiin.

Kirjoittajien ikä väitösajankohtana vaihteli 26 ja 60 vuoden välillä.¹⁷¹ Suurin osa (13 kpl) oli väitellyt 30 ja 49 ikävuoden välillä. Heistä 6 edusti humanistisia tieteitä ja 7 luonnontieteitä, naisia oli 10 ja miehiä 3. Alle 30-vuotiaana väitelleitä oli kaksi, kummatkin luonnontieteiden edustajia. Yli 50-vuotiaita väittelijöitä oli neljä: kaikki humanistiselta puolelta.¹⁷²

Kirjoittajista nuorin oli 33 vuotta ja vanhin 79 vuotta.¹⁷³ Lähes puolet kirjoittajista oli 40 ja 59 ikävuoden välillä. Kolme kirjoittajaa oli alle 40-vuotiaita, kaikki naisia. Vastaavasti yli 60-vuotiaita oli kuusi ja heistä viisi naista. Kirjoittajista suurin osa oli keski-ikäisiä ja sitä vanhempia. Tämä ei ole yllättävää, kun tiede-

¹⁶⁸ Liuskassa teksti on rivivälillä 1.5 ja kirjasinkoolla 12. Kaksi kirjoittajaa laittoi liitteeksi muita tekstejä (yhteensä 60 sivua, osa muissa yhteyksissä julkaistuja). Liitteet huomioitiin, mikäli ne antoivat oleellisia lisätietoja tutkimuksen temasta.

¹⁶⁹ Fingerroos & Haanpää 2006, 34. Matti Virtasen mukaan laadullista otetta käyttävässä empiirisessä tutkimuksessa pitäisi puhua lähteistä, kuten historiallisessa tutkimuksessa, koska ei kuvata perusjoukkoa, vaan pyritään rekonstruoimaan jokin toteutunut tapahtumakulku (Virtanen M. 2001, 82–83).

¹⁷⁰ Tiivistelmävaiheessa tunnistetiedot jätettiin pois ja tutut sulautuivat tekstimassaan.

¹⁷¹ Neljä ei maininnut väittelyikää eikä sitä voinut päätellä tekstistä. Historian tohtoreiden kokoomateoksessa nuorin väittelijä oli 24 vuotta ja vanhin 49 vuotta (Tommila 1998, 461).

¹⁷² Aineistossa näkyi sen pienuudesta huolimatta viitteitä siitä, että humanististen tieteiden puolella väittelemisen osuu myöhäisemmälle iälle kuin luonnontieteissä. Myös Julkunen 2004, 53.

¹⁷³ Kolme ei maininnut ikää eikä sitä voinut päätellä tekstistä.

tään elämänvaiheiden muistelun painottuvan vanhempiin ikäluokkiin. Monista sosiaalisista tilanteista on tuttua, että vanhempia henkilöitä pyydetään kertomaan menneistä tapahtumista.¹⁷⁴ Kyky ja taito kertoa puhuttelevia kertomuksia myös kehittyvät iän myötä.¹⁷⁵ Luonnontieteilijöitä ja humanisteja oli kaikenikäisissä kirjoittajissa, mutta vanhimpien joukossa suurin osa oli humanistiselta puolelta.

Kirjoittajat olivat väitelleet vuosien 1973 ja 2005 välillä. Eniten kertomuksia oli 1990-luvulla väitelleiltä (12 kpl).¹⁷⁶ Seuraavaksi suurin ryhmä olivat 1980-luvulla väitelleet, joita oli viisi.¹⁷⁷

Kirjoitusajankohdan etäisyys väitöksestä vaihteli alle vuodesta 28 vuoteen.¹⁷⁸ Väitöksestä oli aikaa alle viisi vuotta 7 kirjoittajalla, 5–14 vuotta 9 kirjoittajalla ja yli 15 vuotta 5 kirjoittajalla. Väitöksen ja kirjoitushetken välinen etäisyys ei ollut yhteydessä kirjoittajien sukupuoleen, tieteenalaan eikä kirjoittajan ikään. Etäisyys väitökseen vaikuttaa väistämättä muisteluun, koska tapahtumien vaikutukset elämäntulkukseen ovat usein nähtävissä vasta vuosien päästä.¹⁷⁹

Pisimpien kertomusten kirjoittajat olivat kaikki naisia. Miehet yhtä lukuun ottamatta olivat lyhimpien kirjoitusten kirjoittajien joukossa.¹⁸⁰ Humanististen tieteiden edustajat sijoittuivat tasaisesti eripituisien kertomusten kirjoittajiin. Luonnontieteilijöistä sen sijaan kahdeksan kymmenestä kirjoitti 1–2-sivuisen tekstin.

Kirjoitusten pituus ei sinällään anna viitteitä sisällön syvyydestä tai kerronnan tyylistä. Aristoteleen mukaan kertomusten juonella tulee olla pituus, jonka voi hyvin muistaa ja joka pysyy selkeänä.¹⁸¹ Folkloristiikassa on arvostettu sujuvaa ja monipuolista kerrontaa, mutta on selvä, että myös niukoilla kertojakyvyillä varustetut ihmiset ilmentävät itseään.¹⁸² Sekä kerronnallisesti niukat että runsaat kertomukset ovat hyvää aineistoa. Toisista saa enemmän tapahtumafaktoja, toisista taas runsaita kuvauksia ja luonnehdintoja. Käytetyt sanat muokkaavat kerronnan yleisilmettä. Tavanomaiset, arkiset sanat tuovat kerrontaan selkeyttä, kun taas epätavalliset ilmaiset ja vierasperäiset sanat tuovat tekstiin koreutta, ehkäpä ylevyyttä.¹⁸³

¹⁷⁴ Myös Halila 2003, 543. Vanhemmat ihmiset usein harjaantuvat vuosien varrella kertomaan elämästään. Ks. Wallace 1992, 123–124; Saarenheimo 1997, 41–45.

¹⁷⁵ Labov 1972, 393–396; Polkinghorne 1988, 20.

¹⁷⁶ Kaksi ei maininnut ajankohtaa eikä sitä voinut päätellä tekstistä.

¹⁷⁷ Historiantutkijoiden vertailuaineistossa väitökset olivat pääosin 1960-, 1970- ja 1980-luvulla ja 64 väittelijästä 8 [Tommila mainitsee 9, mutta vain 8 kertomusta löysin] oli naisia (Tommila 1998, 460).

¹⁷⁸ Kahdesta kirjoituksesta asia ei selvinnyt.

¹⁷⁹ Julkunen 2004, 62–63.

¹⁸⁰ Eksakti, lyhyt kerrontatyylillä mielletään miehiseksi, mutta asia ei ole omaelämäkertomusten valossa yksiselitteinen. Ks. Purra 1994.

¹⁸¹ Aristoteles 1997, 1451a5–15.

¹⁸² Aro 1996, 60. Kertojatyypeistä suullisessa kertomuserinteessä ks. Siikala 1984, 226–227.

¹⁸³ Aristoteles pohtii Runousopissa selkeyden ja ylevyyden yhdistämisen vaikeutta (Aristoteles 1997, 1458a20–30, 1458b5–20). Aristoteles arvosti selkeää ja ylevää tyyliä ja kehotti harkitsemaan tarkkaan esim. epätavallisten sanojen ja metaforien käyttöä (Sihvola 1997, 252).

Miten kirjoittajat nimesivät kertomansa

Kertojat nimesivät omia tekstejään eri tavoin. Kirjoituspyynnössä käytettiin sanoja tarina, kirjoitus ja kertomus. Se ei siis ohjeistanut käyttämään tiettyä nimitystä tai ajattelemaan tietynlaista tekstityyppiä. Kirjoittajat käyttivät kertomastaan eniten nimityksiä tarina (5 kpl), kertomus (4 kpl) ja kirjoitus (4 kpl). Seitsemän kirjoittajaa ei luonnehtinut kirjoitustaan mitenkään. Muita käytettyjä nimiä olivat teksti, selostus, juttu, raportti, mietteet, muistelmat ja sepustukset. Enemmistö kirjoittajista käytti yhtä luonnehdintaa, neljä useampaa kuin yhtä ja yksi kuvaili kerrontaansa peräti kuudella eri nimityksellä.

Kymmenestä luonnontiedettä edustavasta väittelijästä viisi ei käyttänyt mitään luonnehdintaa. Neljä puhuu muistelmista, mietteistä, tekstistä tai selostuksesta. Vain yksi käytti sanaa kertomus. Tämä huomio herätti kysymyksen, suhtautuuko luonnontieteellisen koulutuksen saanut eri tavalla kirjoittamaansa ja vaikuttaako se siihen, mitä ja millä tavalla hän kertoo kokemuksistaan. Luonnontieteilijöiden käyttämät nimitykset voivat kertoa siitä, että he ajattelevat kuvailevansa lyhyesti ja ytimekkäästi tapahtumia ikään kuin selostaen muistamaansa. Oleellista ovat tapahtumat ja tilanteet, ei niinkään niiden monipolvinen kuvailu tai arviointi. Tämä ajatus tuli mieleeni jo aineiston kokoamisvaiheessa, kun jaoin kirjoituspyyntöä. Tyypillistä nimittäin oli, että luonnontieteilijät kysyivät, kuinka pitkä tämän pitää olla. Humanististen alojen edustajat puolestaan alkoivat pohtia, mistähän sitä aloittaisi...

Ovatko sanat kertomus ja tarina siis humanististen tieteiden omaisuutta, heidän jargoniaan? Tarina ymmärretään joskus tiedon vastakohtaksi, jolloin sitä käsitellään ei-tietona.¹⁸⁴ Kertomus ja tarina saattavat luonnontieteilijöiden mielestä viitata ei-todenperäiseen, kuviteltuun ja keksittyyn. Siksi heidän voi olla vaikea käyttää näitä ilmaisuja puhuessaan omista todellisista kokemuksistaan.¹⁸⁵ On saatu viitteitä siitä, että omasta akateemisesta urasta ja sen taustoista kertoessaan ihmistieteiden edustajat käyttävät monipuolista ja yksityiskohtaista kerrontaa ja sitovat asioita enemmän omaan persoonaansa ja elämänkulkuunsa kuin luonnontieteiden edustajat.¹⁸⁶

Kertojat sukupuolensa, oppialansa ja aikakautensa tulkkeina

Tieteenala, sukupuoli, väittelyikä ja väittelyvuosi ovat akateemisessa kontekstissa kiinnostavia asioita. Ne kiinnostavat yksittäiset kirjoittajat erilaisiin ryhmiin, sukupolviin ja osakulttuureihin, joita he joko tietoisesti tai tiedostamattaan tuovat julki. Kirjoittajista tulee näiden ryhmien, sukupolvien ja kulttuurien puolesta-puhujia, heidän äänensä. Yhteiskunnallisilla sukupolvilla voidaan ajatella olevan

¹⁸⁴ Pöysä 1991, 38.

¹⁸⁵ Toisaalta esim. lääketieteessä on käytössä käsite potilaan sairaskertomus, jossa kuvataan faktoja potilaan taustasta ja hoidosta.

¹⁸⁶ Delamont ym. 2000,125.

kollektiivinen identiteetti, joka syntyy oman sukupolven erityislaadusta. Yhdistävät kokemukset jonkun on artikuloitava ja tehtävä yhteisen samaistumisen kohteeksi.¹⁸⁷ Kaikki mikä koetaan, koetaan aina jostakin käsin – naisena tai miehenä, nuorena tai vanhana, lääkärinä tai teologina, 70-lukulaisena tai 90-lukulaisena. Yksilön koulutukseen liittyvät kokemukset ja niistä kertominen ovat voimakkaasti sidoksissa tietyn aikakauden ilmapiiriin ja mahdollisuuksiin, jotka kehystävät yksilöllistä elämäntietoa.¹⁸⁸ Siksi jokaisella kertojalla on omanlaisensa koulutus- ja yliopistoelämäkerta, jota ovat muokanneet yhteiskunnalliset ja yhteisölliset sidokset.¹⁸⁹

Aiemmin olen jo käsitellyt tieteenalojen erityispiirteitä, joista merkittävimpanä näen luonnontieteiden valta-aseman ja arvotuksen yli muiden tieteiden. Tieteenalan lisäksi sukupuoli arvottaa kirjoittajia, koska yliopisto eletään, koetaan ja puhutaan naisena ja miehenä eri tavoin.¹⁹⁰ Naisten osuus tutkijoista, tohtoreista ja professoreista on kasvanut, mutta miesten osuus on edelleen korostunut arvotetuilla paikoilla, vaikka tieteenalojen sisällä on eroja.¹⁹¹ Vuonna 2007 suoritettiin Helsingin yliopistossa 443 tohtorintutkintoa ja valmistuneista tohtoreista peräti 57 % on naisia.¹⁹² Aineistoni naisenemmistö on tämän suuntauksen mukaista. Vahvan, akateemisiin naisiin kytkeytyvän tutkimuksen rinnalla on muistettava, että myös miesten kokemukset yliopiston muutoksesta ovat tärkeitä. Miehet tutkijoina ja tutkimuksen kohteena ovat monilla aloilla olleet neutraali alue tai alue, jota ei tarkastella kriittisellä otteella.¹⁹³ Näen, että aineistolleni on eduksi, että kertojien joukossa oli myös miehiä, jotka kertoivat kokemuksiaan.

¹⁸⁷ Purhonen 2007, 16–17, 73–74. 82.

¹⁸⁸ Ks. Antikainen, Hautsonen, Huotelin & Kauppila. 1996, 36–52. Tutkimuksessa kertojat ryhmiteltiin syntymävuoden mukaan sodan ja vähäisen koulutuksen sukupolveen (–1935), rakenteellisten muutosten ja lisääntyvien koulutusmahdollisuuksien sukupolveen (1936–1955) sekä sosiaalisen hyvinvoinnin ja monien koulutusmahdollisuuksien sukupolveen (1956–). Sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista ks. Purhonen 2007. Myös tutkijat kirjoittavat ja tulkitsevat aineistojaan tietyn sukupolven edustajina (Julkunen 2004, 13–14).

¹⁸⁹ Ks. Koski & Tedre 2003, 20–21, 28–29.

¹⁹⁰ Julkunen 2004, 195. Myös Koski & Tedre 2003; Hearn 2005, 186.

¹⁹¹ Bruun ym. 1982; Becher 1989, 124–126; Antikainen ym. 1996, 13; Hearn 2005, 186; Husu 2005, 22–25. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneissa naisenemmistö oli ensimmäistä kertaa v. 1987 (Kurki 2003, 139; 2004, 48). Suomen professorikunnasta naisia on vuoden 2000 jälkeen ollut n. 20–24 % ja Helsingin yliopistossa n. 26–27 % (Opetusministeriö, Kota-tietokanta). Ensimmäinen naisprofessori tuli Turkuun v. 1927 (Tuohinto 1964, 6; Engman 2000, 11). Tasa-arvosta koulutus kentällä esim. Julkunen 2004, 9–10, 14–17; Nevala 2002, 183–184.

¹⁹² Helsingin yliopiston viralliset tilastot 2007. Vuoden 1999 jälkeen koko maassa tohtoreista naisia on ollut vuosittain yli 40 % ja Helsingin yliopistossa yli 50 % (Kota-tietokanta). Naisten väittelyaktiivisuus alkoi nousta vuosina 1995–2000 ja naiset ovat aktiivisempia väittelijöitä kuin miehet erityisesti hammaslääketieteessä (Kurki 2003, 143–144). Suomessa ensimmäinen nainen väitteli v. 1895 (Tuohinto 1964, 3; Engman 2000, 8).

¹⁹³ Esim. Hearn 2005, 170–171.

Elämäkertatutkimuksista tiedetään, että naiset ja miehet keskittyvät elämän tapahtumien muistelussa erilaisiin asioihin ja käyttävät elämän kuvauksessa erityyppisiä kielikuvia. Pelkistetty mutta myös kyseenalaistettu näkemys on, että naisen elämänkuvaus ankkuroituu muihin ihmisiin ja on pirstoutuneempi kuin miehen elämänkuvaus, joka on usein autonominen ja lineaarinen.¹⁹⁴ Vastaavasti ihmissuhteet, arkielämä, koti ja sisätilat on nähty naisten alueena, kun taas miehet keskittyisivät enemmän kuvailemaan ulkoista ympäristöä, omaa minää, toimintaa ja julkisen uran muutoksia.¹⁹⁵ Tiedeyhteisöistä puolestaan tiedetään, että niihin muotoutuneet käytännöt ja valtasuhteet heijastavat helposti miehisiä malleja, koska naiset ovat tulleet akateemisiin piireihin myöhemmin ja ovat vähemmistönä useilla aloilla.¹⁹⁶

Yliopiston sukupuolittunutta luonnetta ja naisnäkökulmaa en tässä tutkimuksessa ota erityiseksi lähtökohdaksi, koska näin on tehty monessa aiemmassa tutkimuksessa. Ajattelen, että sukupuoli tulee eri aihepiirien käsittelyn yhteydessä puheeksi omalla painollaan tekstien vaatimana, jos tutkija sen sallii ja oivaltaa. Koska olen naispuolinen tutkija ja minulla on sekä luonnontieteellinen että humanistinen koulutus, tiedostan, että olen saattanut suhtautua liian tasa-arvoisesti tai ongelmattomasti teksteihin. Toisaalta näen, että tekstit ovat kuin kenttä, jolla sekä kirjoittaja että lukija koko ajan lause lauseelta rakentavat, esittävät ja tulkitsevat sukupuolta akateemisissa kontekstissa omien kokemustensa mukaisesti.¹⁹⁷

Väittelyikä on ollut jo pitkään ajankohtainen aihe yliopistossa, ja järjestelmällisen tutkijakoulutuksen toivotaan tuottavan yhä nuorempia tohtoreita.¹⁹⁸ Helsingin yliopistossa 2007 väitelleiden keski-ikä (mediaani) oli 35,6 vuotta eikä naisten ja miesten välillä ollut juurikaan eroa.¹⁹⁹ Sen sijaan tiedekuntien osalta erot olivat vallitsevan oletuksen mukaiset. Psykologiassa, farmasiassa, luonnontieteessä ja hammaslääketieteessä väittelijöiden keski-ikä oli alle 35 vuotta ja kasvatustieteessä, eläinlääketieteessä, oikeustieteessä ja teologiassa 40 vuotta tai yli. Tieteenaloilla vallitsee hyvin erilainen käsitys parhaasta väittelyiästä. Luonnontieteen

¹⁹⁴ Järviluoma ym. 2003, 51–52, 55–57.

¹⁹⁵ Järviluoma ym. 2003, 54–56, 58–59; Latvala 2005, 74; Vilkkö 1997, 84, 124; Purra 1994, 178–179, 184–185. Eroja on selitetty miehen ja naisen erilaisilla kokemuksilla julkisesta ja yksityisestä. Anni Vilkkö on tutkimuksissaan huomannut, että nuorempien naisten omaelämäkerronta kiinnittyy enenevässä määrin myös instituutioihin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin, vaikka elämänpiirin ihmiset ovat edelleen mukana (Vilkkö 1997, 118–119, 124–127).

¹⁹⁶ Esim. Bruun ym. 1982; Stolte-Heiskanen 1991, 36–43; Hearn 2005, 186–188. Esim. akateemiset järjestöt ja osakuntaelämä olivat vielä 1950-luvulla miesten toimintakenttää (Kolbe 1993, 269). Miehiset mallitkaan eivät ole yksiselitteisiä, vaan niiden sisällä ovat omat jakolinjansa (Hearn 2005, 174–176, 182–183).

¹⁹⁷ Ks. Järviluoma ym. 2003, 22–25, 46, 62.

¹⁹⁸ Esim. Hiltunen & Pasanen 2006, 14–15.

¹⁹⁹ Vaihdeluväli iän osalta oli suuri eli 26,4–70,7 vuotta (Helsingin yliopiston viralliset tilastot 2007).

ja tekniikan puolella tohtoriopinnot aloitetaan nuorempana kuin humanistisella ja yhteiskuntatieteellisellä puolella.²⁰⁰ Esimerkiksi lääketieteessä ajatellaan yleisesti, että on väiteltävä alle 30-vuotiaana, jos haluaa väittelystä maksimaalisen hyödyn uralleen.²⁰¹

Vertailuaineistossa yksi kirjoittaja pohti, että vielä 1980-luvulla väittely oli arvo sinänsä eikä tohtoreiden ikään kiinnitetty huomiota.²⁰² Tilanne on siis nopeasti muuttunut. Tieteenalakohtaisia eroja on selitetty sekä eri-ikäisten erilaisilla oppimiskyvyillä ja oppimismotivaatiolla että elämäkokemuksella ja työelämän vai kutuksella.²⁰³ Lähes ikärasistisena voidaan pitää näkemystä, jonka mukaan varttuneemmassa iässä väittely nähdään harrastuksena ja harmitellaan, kuinka vanhat väittelijät rumentavat väittelytilastojen ikäjakaamaa.²⁰⁴ Vaikka nuorena väittelemistä perustellaan järkisyillä, mukana on myös myyttistä nuoruuden ja nopeuden ihailua.²⁰⁵

Väittelyajankohdan perusteella kertojat voidaan jakaa ennen 1990-lukua ja sen jälkeen väitelleisiin. Yliopiston tavoitteissa 1990-luvulta alkaen tohtoriopinnot saavat aiempaa suuremman painoarvon. Tutkimusaineistossa siirtymä tehostettuun tohtorikoulutukseen ei vielä näy. Vain muutamalla kirjoittajalla on ollut tutkijakoulukytkös tai he ovat kuuluneet Suomen Akatemian rahoittamaan projektiin. Muiden kirjoittajien jatko-opinnot kiinnittyvät löyhästi yliopistoihin luotuihin tohtorikoulutusrakenteisiin eikä niistä kerrota teksteissä.²⁰⁶ Näiden syiden vuoksi väitösajankohtaa ja sille tyypillistä jatkokoulutusmallia ei erityisesti huomioida. Tutkijakouluikäpolven tullessa muisteluikäen on todennäköistä, että tärkeiksi kokemuksia erotteleviksi tekijöiksi tulevat tohtoroitumisen ulkoiset puitteet ja elämänvaihe. Kysymykset, minkä ikäisenä ja minkälaisen rahoituksen turvin väitöskirjatyö on tehty, nousevat merkittävään asemaan.²⁰⁷

²⁰⁰ Hiltunen & Pasanen 2006, 23–24, 27–28, 63.

²⁰¹ Lääketieteessä uralla eteneminen ilman väitöskirjaa on lähes mahdotonta. (Esim. Huhtaniemi 1999, 15; Kurki 2003, 136.)

²⁰² Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 423.

²⁰³ Esim. Julkunen 2004, 74–79. Jotkut kognitiiviset taidot kuten matemaattis-looginen ongelmanratkaisukyky on nuorilla parasta, minkä vuoksi tietyillä aloilla nuoruudesta on aidosti hyötyä (esim. Anderson 2000).

²⁰⁴ Huhtaniemi 1999, 15. Vanhempia väittelijöitä tuskin lohduttaa myöskään näkemys, että ”...suomalainen tohtori on usein iäkäs, huonosti esiintyvä kehäraakki.” (Mäkelä T. P. 1999, 149).

²⁰⁵ Julkunen 2004, 79; Kurki 2003, 149. Nuorena tohtoroitumista myös kyseenalaistetaan (Nyberg & Rautiainen 2005, 214).

²⁰⁶ Vertailuaineistosta käy ilmi, että organisoitua jatko-koulutusta on ollut jo ennen 1990-luvun tutkijakouluja. Esim. Päivi Setälä käyttää oman alansa jatko-koulutuksesta 1969- ja 1970-luvuilla nimitystä Villa Lanten tohtorikoulutusohjelma (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1989, 302–303).

²⁰⁷ Arja Haapakorpi erotti 2004–2005 valmistuneiden tohtoreiden aineistosta kaksi erilaista tohtoriväylää: nuoret tutkijakoulusta tai apurahan turvin valmistuvat ja vanhemmat työn ohella opiskelevat (Haapakorpi 2008, 14).

Tutun yhteisön asioista kertominen on kirjoittajalle keino ja mahdollisuus ilmaista ryhmään kuulumista ja omaa paikkaansa siinä.²⁰⁸ On sanottu, että akateemisen maailman ilmaisusääntöjen keskeinen piirre on homogeeninen, yleistävä ja kaikkitietävä tyyli, joka tukahduttaa yksilöllisen äänen.²⁰⁹ On vaikea arvioida, millaisia paineita kirjoittajat tässä suhteessa ovat kokeneet. Koska kirjoittajat ovat tohtoreita, jotkut dosentteja tai professoreita, heillä on puhevaltaa enemmän kuin ei-tohtoreilla yliopistoasioissa.²¹⁰ He ovat osoittaneet pätevyytensä ja tulleet hyväksytyiksi. He voivat ottaa etäisyyttä ja kirjoittaa ei-akateemisesti, kyseenalaistaen ja kritisoiden, jopa pilkaten.

Yhteisön narratiivisen tradition vaikutusta kirjoittajiin ei voi täysin sulkea pois, vaikka se ei suoraan määrää kerronnallisia valintoja.²¹¹ Traditio muokkaa myös niiden tekstejä, jotka yrittävät ottaa etäisyyttä ja kirjoittaa sitä vastaan. Akateemisten ihmisten autobiografisista teksteistä tiedetään, että he tarkastelevat luontevasti elämäänsä eri teorioiden valossa yhdistellen sekä persoonallisia että tieteellisiä aineksia.²¹²

Aineiston edustavuus

Aineiston edustavuutta on pohdittava kirjoitusten aitouden ja luotettavuuden eli ulkoisen ja sisäisen lähdekritiikin näkökulmasta. Oleellista on, että kertojat ovat ”eläneet tarinansa valmiiksi” ja halunneet kertoa siitä. Kyseessä on jo toteutuneen prosessin julkituominen.²¹³ Kuinka arvokasta tai uskottavaa kerrottu on, ovat kysymyksiä, joihin on vaikea antaa täysin oikeita vastauksia, mutta joitakin vastauksia aineiston analyysi antaa. Analyysi perustuu vain kerättyyn aineistoon, ja tulkinassa tehdyt ratkaisut perustellaan tämän aineiston avulla.

Kirjoitusten syntyä ja tuotantoehtoja²¹⁴ ei voi tyhjentävästi selvittää. Koska kyseessä on muistitieto, erilaisuutta kerrontaan tuovat kirjoittajan sukupuoli ja väitelyikä, samoin kuin henkilöhistorialliset seikat, kirjoitushetken yhteiskunnallinen

²⁰⁸ ”...to demonstrate that we are in fact worthy members of those groups” (Linde 1993, 3).

²⁰⁹ Väliverronen 1992; Weiland 1994, 408–409; Richardson 2000, 924–925; Johnson 2001; 57–58.

²¹⁰ Puhevallasta yliopistossa esim. Koski 1990, 144–150; Bourdieu & Passeron 1990, 108–110.

²¹¹ Ks. Hinchman & Hinchman 1997, xxiii–xxiv; Rosenwald 1992, 268, 270. Kerronnan vapaudesta ja sidoksista ks. Huttunen & Kakkori 2002, 89–90. Ryhmän kulttuurista identiteettiä ilmaistaan eri tavoin eri tilanteissa ja sen myötä kommunikaatio ja symbolien käyttö vaihtelevat (ks. Honko 1988, 20, Selmer 1988, 57).

²¹² Ks. Weiland 1994.

²¹³ Jaana Saarinen tarkastelee väitöstutkimuksessaan tohtoroitumista tapahtumien ollessa kesken, jolloin myös tarinat ovat keskeneräisiä eikä niillä vielä ole loppua (Saarinen 2003, 18).

²¹⁴ Tekstin tuotantoehdot tai tuotantohistoria liittyvät tekstin tuottamistilanteeseen, tekstin tuottajiin ja vastaanottajan vaikutukseen (esim. Mäkelä K. 1990, 48; Huotelin 1996, 16; Lehtonen M. 2000, 107).

asema, elämäntilanne ja kirjoitusmotiivi.²¹⁵ Myös tutkijan henkilö, sukupuoli, koulutus ja taustayhteisö vaikuttivat ehkä siihen, ketkä päättivät ryhtyä kirjoittamaan ja miten he kirjoituksensa muotoilivat.²¹⁶ Voidaan myös kysyä, viittaavatko kirjoitusten erot tai kirjoittajaksi ryhtyminen kirjoittajien erilaiseen kulttuuriseen tietoisuuteen. On mahdollista, että toiset tunnistavat muita herkemmin tohtoriperinnettä ja ovat miettineet sitä enemmän. Herkkyys nähdä yhteisön traditionaalisia puolia kytkeytyy paitsi tietoon ja kiinnostukseen myös yhteisön piirissä vietettyyn aikaan. Kun yksilö on ollut pitkään vuorovaikutuksessa yhteisön muiden jäsenten kanssa, hänellä on mahdollisuus erityisesti kielen mutta myös kehon viestien, kuvien, vaatetuksen ja rakennusten avulla luoda kohtuullisen tarkka kuva yhteisestä kulttuurisesta tietoisuudesta.²¹⁷

Kirjoittajina ja muistelijoina kirjoittajat ovat relevantin tiedon tuottajia, vaikka he toimivat oman kontekstinsa mukaisesti ja toteuttavat tutkijalle tuntemattomia tarkoituksiperiä.²¹⁸ Tämä ei kuitenkaan oikeuta epäilemään kirjoittajien soveltuvuutta edustamaan rajatussa mielessä tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. He kertovat, että Suomessa, Helsingin yliopistossa, tällainen tohtoriksi tuleminen on ollut mahdollista. Muistitiedot ovat lähteinä kelvollisia todisteita, jos tutkija osaa niitä lukea.²¹⁹ Aineiston todistusarvo on siinä, että meidän akateemisessa kulttuurissamme tohtorit ovat nähneet ja kokeneet sitä, mistä kirjoittavat. Se, että samankaltaisia asioita on esitetty aineiston eri kertomuksissa, vertailuaineistossa ja muissa tutkimuksissa, lisää aineiston uskottavuutta ja edustavuutta.

Tekstit ovat siinä mielessä aitoja ja autenttisia, että kirjoittajat ovat kertoneet heille tapahtuneista tilanteista. Elämäntarinan autenttisuuden ymmärrän kertojan tietoiseksi valinnaksi. Teksti on kertojan hyväksymä, omaksi valittu.²²⁰ Kirjoittajat ovat kokijoita ja näkijöitä. He ovat osa kerrottua, ja heidän rajaamansa tila on oleellinen osa kerrontaa.²²¹ He ovat nähneet kirjoittamansa kertomisen arvoiseksi, ja sen toivotaan olevan lukijan mielestä kiinnostavaa ja ymmärrettävää.²²²

²¹⁵ Tigerstedt 1984, 14. Muistitiedossa on aineksia useista päällekkäisistä muistijärjestelmistä, jotka edustavat niin historiallista, yhteisöllistä kuin yksilöllistä muistia (ks. Latvala 2005, 49).

²¹⁶ Ks. Saarinen 2003, 20–21. Kirjoituspyynnöstä kävivät ilmi akateemiset loppututkim-toni ja yliopiston laitos, jossa olin aineiston keruun aikana töissä.

²¹⁷ Ks. Hannerz 1982, 59–60. Kulttuurinen tietoisuus muodostuu skeemoista ja kehyksistä, joiden puitteissa ihmiset yhteisössä toimivat ja jotka välittävät yhteisön keskeisiä arvoja (Siikala 1984, 191–192).

²¹⁸ Ks. Fingerross & Haanpää 2006, 32–35.

²¹⁹ Fingerross & Haanpää 2006, 35.

²²⁰ Ks. Kenyon 1994; Vilkkö 1995, 158; Järviluoma ym. 2003, 61. Kirjoittaessaan kertoja tulee myös tietoiseksi omasta historiastaan. Ks. Linde 1993, 100–101. Kronikaattien muodossa olevat henkilökohtaiset muistelut lähestyvät joskus tieteellistä historiankirjoitusta (Honko 1980, 24).

²²¹ Kirjoittaja ei asetu puolueettomaksi ulkopuoliseksi historiankirjoittajaksi (Portelli 2006, 63–64).

²²² Vilkkö 1997, 122. Myös Kalela 2006, 75. Henkilökohtaisen kerronnan taustalla on aina toive kuulluksi tulemisesta (Stahl 1989, 37).

Kirjoitushetken vaikutus kerrontaan on arvaamaton. Nykyhetken tapahtumattomuus voi syödä menneiden tapahtumien merkitystä.²²³ Joskus taas tapahtumattomuus tässä ja nyt saattaa värittää mennyttä positiivisesti, jolloin kaikki merkittävä näyttää tapahtuneen menneisyydessä. Myös yksilön omat tulevaisuudennäkymät muokkaavat kerrontaa, sillä elämä nyt on eräänlainen kooste menneestä, nykyisestä ja tulevasta.²²⁴

Ajallisen etäisyyden kasvaessa yksityiskohtaisia muistikuvia on vähemmän ja ne voivat vääristyä. Usein oletetaan ajan kultaavan muistoja.²²⁵ Silti on mahdollista, että jälkikäteen annettu kuvaus tuo jopa paremmin esille käänteitä, joita ei voinut nähdä tapahtumien aikana.²²⁶ Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna erityisen yllätykselliset ja käänteentekevät tapahtumat pysyvät kerronnassa paremmin kuin ei-erityiset, jotka sulautuvat muihin vastaavankaltaisiin tapahtumiin.²²⁷

Aineistoa voidaan kritisoida sen pienuuden vuoksi. Aineistoa olisi ehkä kertynyt enemmän, jos keruu olisi tehty yhteistyössä jonkun arkiston tai akateemisen alan ammattiliiton kanssa. Toisaalta tällainen keruu olisi valikoinut kirjoittajia. On mahdollista, että osa akateemisen yhteisön jäsenistä ei mielellään osallistu näytäviin julkisiin kirjoituspyyntöihin, koska he olettavat, että keräyksissä halutaan muistelmia vain hyvän uran tehneiltä ja tunnetuilta henkilöiltä. Tunnettujen ja tavallisten ihmisten elämäkerrat ovat erilaisia, ja siksi merkittävien henkilöiden tarinat saattavat antaa epätyypillisen kuvan yliopistoyhteisöstä.²²⁸ Se, että en erotellut soveliaita kirjoittajia, on tärkeä lähtökohta aineiston muotoutumisessa. Ei ole tarvinnut olla akateemisesti menestynyt, tunnettu tai hyvä kirjoittaja, jotta olisi kelpuutettu kertojaksi. Akateemisen perinteen kartoittamisen kannalta on hyvä, että myös arvottomaksi tai erilaiseksi itsensä kokeneet tohtorit kertovat tapahtuneesta.

---

²²³ Aro 1996, 70.

²²⁴ Esim. MacIntyre 1985, 215–216; Vilkkö 1995, 159; Antikainen ym. 1996, 27–31; Carr 1997, 11–12; Hyvärinen 1998a, 329–33; Vilkkö 2001, 74.

²²⁵ Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 423.

²²⁶ Historian tapahtumaketjut paljastuvat jälkikäteen ja elämäkokemus mahdollistaa olennaisten käänteiden ja merkitysten arvioinnin. Ks. Denzin 1989b, 71; Virtanen M. 2001, 88; Husu 2005, 30.

²²⁷ Salmi-Niklander 2006, 200.

²²⁸ Ks. Weiland 1994, 399; Rahkonen 1995, 143–144. Aristoteleen mukaan kerronnassa oleellista on kohteen tunnistaminen samanlaiseksi kuin me itse, koska poikkeusihmisten kohtalojen tarkkailu ei herätä tarvittavaa sympatiamia (Sihvola 1997, 247, Aristoteles 1997, 1452b 30–35, 1453a5–15).

Kertojajoukko on muodostunut itsevalinnaisuuden kautta. Sen ehtoja en täysin tunne, ja siksi joukko edustaa valikoitunutta tyypillisyyttä.²²⁹ Aineistot, suuret ja pienet, ovat aineistonkeruumenetelmästä riippumatta aina joltain osin valikoituneita ja sen vuoksi epätäydellisiä.²³⁰ Olisin voinut täydentää aineistoa haastatte- luilla, johon muutama kirjoittaja tarjosi mahdollisuutta. Koska olin rajannut ai- neistotyyppin autobiografisiin teksteihin, en toteuttanut tätä. Analyysimenetelmää olisi pitänyt tällöin miettiä uudelleen, koska suullinen aineisto olisi tuottanut uu- sia ulottuvuuksia muistitiedon näkökulmaan.²³¹

Tutkimuseettisiä ratkaisuja

Koska tarkastelen tutkimuksessani elossa olevien ihmisten tuottamaa elämäker- rallista tietoa, on ollut välttämätöntä pohtia tutkimuksen eri vaiheissa yhtä tutki- musetiikan tärkeimmistä periaatteista – ihmisten yksityisyyden kunnioittamista. Yksityisyyden kunnioittamisella tarkoitetaan yksilöiden anonymiteetin turvaa- mista, itsemääräämisoikeuden kunnioittamista ja tietojen luottamuksellisuudesta huolehtimista.²³² Sitä, mikä on annettu jaettavaksi, on myös suojeltava.²³³

Eräänlaisen eettisen perustan tutkimukselle loin silloin, kun muotoilin kirjoj- tuspyynnön. Pyrkimys oli, että kerron avoimesti tutkimustehtävästä, kirjoituksille ja/tai kirjoittajille asettamistani toiveista, periaatteista, joita sovellan kirjoitusten käsittelyssä, ja kirjoitusten käytöstä jatkossa.²³⁴ Tarkoitus oli varmistaa, että kir- joittajat tiesivät, mihin olivat osallistumassa ja mihin antoivat tai eivät antaneet suostumustaan.

Tunnistettavuuden estäminen eli aineiston anonymisointi oli aineiston käsit- telyn vaikeimpia kysymyksiä. Tätä ei helpottanut tieto, että ihmiset harkitsevat tarkkaan tutkimuksiin osallistumista. Tehtyään vapaaehtoisen osallistumis pää- töksen he luottavat tutkijaan ja haluavat antaa oman panoksensa.²³⁵ Kirjoittajien

²²⁹ Ks. Rahkonen 1995, 146; Virtanen M. 2001, 86. Valinnainen edustavuus olisi toteu- tunut esim. haastattelemalla tai pyytämällä kirjoituksia akateemista maailmaa tuntevilta henkilöiltä. Valikoidusta otoksesta ovat esimerkkejä jo aiemmin mainitut kokoomate- okset. Outi Raehalme valitsi haastateltavat kyselytutkimuksen pohjalta noudattamalla maksimaalista erilaisuusvalintaa (Raehalme 1996, 76–77). Liisa Husu pyrki heterogeeni- seen otantaan etsimällä haastateltavia, jotka toisivat tutkimusaiheesta esille eri aspekteja (Husu 2001, 96–99). Semi Purhonen valitsi informanteiksi sekä aiheen kannalta eliittiin kuuluvia että vastapariksi tavallista ”massaa” (Purhonen 2007, 77–78, 81).

²³⁰ Ks. Denzin 1989b, 82. Kaikki aineistot antavat rajatun näkökulman tutkittavaan il- miöön (Julkunen 2004, 12).

²³¹ Esim. Portelli 2006, 50–53.

²³² Ks. Kuula 2006b, 124.

²³³ Ks. Denzin 1989b, 83. Puhutaan myös välittämisen etiikasta tutkijan puolelta (Syr- jälä, Estola, Uitto & Kaunisto 2006, 184–185).

²³⁴ Kirjoituspyynnön laatimisen peruskäytännöistä ks. Kuula 2006b, 126–128.

²³⁵ Kuula 2006b, 133–136. Alun perin myönteinen suhtautuminen tutkimukseen voi myös muuttua tutkimustulosten tultua julkisuuteen (Syrjälä ym. 2006, 193–194).

taustatiedoissa keskityin oleelliseen enkä pyytänyt tietoa kirjoittajien ammatista, siviilisäädystä tai perhetilanteesta, mikä olisi saattanut muodostua kirjoittamisen esteeksi. Kirjoituspyynnössä ilmaisin, että kirjoituksissa mainittujen toimijoiden identiteetit kätketään. Aineiston käsittelyvaiheessa jätin sekä suorat (nimi, osoite, syntymäaika) että epäsuorat (työpaikat, koulut, vuosiluvut) tunnistetiedot joko kokonaan pois tai muutin ne yleiselle tasolle kaikista kirjoituksista.²³⁶ Samasta syystä jätin tutkimusjulkaisun lähdeluettelosta kirjoittajaluettelon pois. Samoin jouduin jättämään käyttämättä sellaiset liitteet, joiden siteeraaminen olisi vaatinut lähdetietojen paljastamista.

Pydyttyjen taustatietojen kohdalla pyrin myös tunnistettavuuden minimointiin. Aineiston kuvausta varten tein ensimmäisen ryhmittelyn sukupuolen, tieteenalan, väittelyän, väittelyajankohdan, kirjoittajien iän ja kirjoitusten pituuden osalta. Jo tässä ryhmittelyssä päätin, että väittelytiedekuntien ja väittelyajankohdan kohdalla ryhmittely viedään yleiselle tasolle, koska pienessä akateemisessa aineistossa nämä ovat arkaluontoisia tietoja. Tekstien pituutta ei myöskään liitetty yksittäisiin kertomuksiin tai kertojiin, koska erot sukupuolten välillä olivat liian selvät.

Toisen ryhmittelyn tein aineistoesimerkkien koodausta varten. Aineisto-otteet ovat tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa oleellisia. Aineiston pienen koon vuoksi mietin tarkasti, mitä tietoa on tarpeen antaa kirjoittajista esimerkkien yhteyteen. Päädyin tunnistekoodiin, jossa on sukupuoli, tieteenala ja väittelyikä. Koodissa mainitaan ensin kirjoittajan sukupuoli eli nainen (N) tai mies (M). Esimerkkejä ei ole tasapuolisesti naisilta ja miehiltä, vaan relevanssi käsiteltävän aiheen suhteen oli valintakriteeri. Koska naiskirjoittajia on enemmän, heiltä otteitakin on enemmän kuin miehiltä, mutta miesten kirjoitukset on käytetty naiskirjoittajien tekstejä tarkemmin. Toisena koodissa on tieteenala kahdella vaihtoehdolla humanistinen (H) tai luonnontieteellinen (L). Kolmas koodin tieto koskee väittelyikää, jonka perusteella kirjoittajat ryhmiteltiin alle 35-vuotiaana, 35–45-vuotiaana tai yli 45-vuotiaana väitelleisiin. Ryhmittely vastaa käsitystä tyypillisestä väittelijästä.²³⁷ Ikä on tunnistettavuuden minimoinnin vuoksi joskus jätetty mainitsematta (–).

Suomessa akateeminen yhteisö on pieni. On mahdollista, että jotkut lukijat tunnistavat tai olettavat tunnistavansa kirjoittajia, vaikka olen toiminut parhaaksi katsomallani tavalla.²³⁸ Tunnistetuksi tulemisella ei ole merkitystä niille kirjoittajille, jotka eivät välitä, vaikka heidät tunnistetaan. On mahdollista, että jotkut

²³⁶ Tunnistetiedoista esim. Kuula 2006b, 128–129.

²³⁷ Suomessa tohtoreiden keksimääräinen valmistusikä on ollut 1980-luvun lopusta alkaen n. 38 vuotta eikä naisten ja miesten välillä ole ollut merkittävää eroa (Kurki 2003, 145). Vuonna 1999 väittelyikä oli keksimäärin 36 vuotta (Husu 2001, 290). Sama tohtoroitumisikä oli Helsingin yliopistossa myös vuonna 2007 (Helsingin yliopiston viralliset tilastot 2007).

²³⁸ Syrjälä ym. 2006, 194. Pienten ja paikannettavien ryhmien tunnistamisesta ks. Kuula 2006a, 204–205.

haluavat tulla tunnistetuksi ja ovat ehkä ilmaisseet lähipiirilleen osallistumisesta tutkimukseen.²³⁹ Kirjoittamalla hyvin seikkaperäisesti vaikkapa omasta tutkimuksestaan tai elämäntapahtumista kirjoittajat antavat itse joskus tietoisesti hyviä tunnistamisvihjeitä. On myös kirjoittajia, jotka kokevat, että on hyvä, jos heidän sanottavansa yhteydessä käy ilmi, kuka sen esittää.²⁴⁰ Näin tehdessään he antavat tutkijalle paljon vapautta tekstiotteiden valintaan.

Tyystin toisenlainen on tilanne niiden kirjoittajien kohdalla, jotka toivovat henkilöllisyytensä, muiden henkilöllisyyden tai arkaluonteisten asioiden ja mielipiteiden kätkemistä. Sen arvioiminen, mitkä asiat ovat vastaajan tai muiden kannalta arkaluonteisia, ei ole helppoa, ellei kertoja itse ole asiaa täysin selkeästi ilmaissut.²⁴¹ Esimerkiksi perhetilanteita kuvaavat lausumat ja toisiin henkilöihin kohdistuvat näkemykset olen usein jättänyt ilman koodia.

Kirjoittajien halu estää muiden tekstissä esiintyvien henkilöiden tunnistaminen on ymmärrettävä asia, mutta se voi sitoa tutkijaa merkittävällä tavalla. Kirjoittajat tuovat julki joistakin henkilöistä mielestään oleellisia asioita, mutta sitten päätyvät suojelemaan samaisten henkilöiden mainetta. Kyse saattaa olla tutkimuksen kannalta tärkeistä havainnoista, jotka tutkija joutuu jättämään lopullisesta julkaisusta pois.²⁴² Omassa tutkimuksessani koin, että paikoin suojelu koski laajemminkin omaa tiedeyhteisöä. Arkistointiluvan, tavallisesti ilman tunnistetietoja, tutkimuskäyttöön antoi noin puolet kirjoittajista. Tämä kertonee akateemisen yhteisön kohtuullisen kovasta sisäisestä kontrollista. Oman tiedeyhteisön ja yksittäisten henkilöiden toimintatapoja on vaikea kritisoida, ja yhteisön piirissä arkaluonteisiksi luokitelluista asioista vaietaan. Tämä tehdään sekä itsen että kollegojen tähden. Syrjinnästä ja väärinkäytöksistä ei kerrota, koska kukaan ei halua leimautua hankalaksi ja vaarantaa joko urakehitystään tai mainettaan.²⁴³

Arkistointiluvan antaneiden kirjoittajien tekstit siirretään Helsingin yliopiston keskusarkistoon tutkimuksen julkaisemisen jälkeen. Tutkimusaineistojen jatkokäytön suhteen arkistoilla ovat omat käyttösäännöt ja lupakäytännöt, joiden lisäksi aineiston koonnut tutkija voi asettaa erityisiä käyttörajoituksia.²⁴⁴ Arkistoitavien kirjoitusten jatkokäytön perussäännöt ovat samat kuin alkuperäisessä kirjoituspyynnössä ilmaistut. Tämän lisäksi jokaisen yksittäisen kertomuksen kirjoittajan antamat käyttöehdot on otettava huomioon. Kirjoitukset, joita kirjoittajat eivät halunneet arkistoitavaksi, hävitän tutkimuksen julkaisemisen jälkeen, elleivät kirjoittajat ilmaisseet jotain muuta.

²³⁹ Ks. myös Kuula 2006a, 201 – 202; Kuula 2006b, 133.

²⁴⁰ Kuula 2006a, 202–204; Syrjälä ym. 2006, 193–195.

²⁴¹ Ks. Huotelin 1996, 36 – 37; Latvala 2005, 19–20.

²⁴² Syrjälä ym. 2006, 194–195;

²⁴³ Esim. Husu 2005, 30; Halila 2003, 544; Koski & Tedre 2003.

²⁴⁴ Kuula 2006a, 220–222.

Kertomusten kannustavat ja puhuttelevat saatesanat

Kirjoittajista 17 lähetti kertomuksensa mukana erillisen saatekirjeen tai kirjoitti saatesanat kertomuksen alkuun. Saatteissa kerrottiin, kuten oli pyydetty, taustatietoja ja arkistomisehtoja. Lisäksi niissä oli ehkä yllättäen monenlaista pohdintaa ja evästystä tutkijalle. Saatesanoihin tiivistyi tietoisuus kirjoitustehtävän luonteesta, muistelemisen ja kirjoittamisen vaativasta yhdistelmästä.²⁴⁵

Kirjoittajat epäilivät oman tekstinsä sopivuutta tutkimukseen. He tarkastelivat sen arvoa tai sisällöllistä riittävyttä tutkimustehtävän kannalta. Tutkimustyön asiantuntijoina he saattoivat kuvitella erilaisia tutkimusstrategioita ja analyysitapoja, joihin heidän tekstinsä ei ehkä sopisi. Taustalla kuului aito pyrkimys olla hyvä informantti. Kirjoittajat toivoivat olevansa hyödyksi. Tämä oli joidenkin kohdalla perustelu kirjoitusten arkistointilupaun.

Aineistoa kerätessäsi sinulla ei ole varmaankaan mitään standardia sille, millaisia kirjoitusten tulisi olla. Minunkin jutustani tuli nyt sellainen kuin tuli. (N, H, 35–45)

Saanetko tästä irti sitä, mitä yritin sanoa tai sitä, mitä kaipaisit työhösi. (N, H, > 45)

Toivottavasti tästä on vielä sinulle iloa. (N, H, < 35)

Kirjoittamistilanteessa tapahtumia oli eletty voimakkaasti uudelleen ja kirjoittamiseen suhtauduttiin vakavasti, joskus hyvinkin itsekriittisesti. Oli innostavaa kirjoittaa, mutta ei yksinkertaista.²⁴⁶ Syitä kirjoittamisvaikeuksille esitettiin. Kynnystä oli nostanut se, että kirjoittamalla muistoista ja tapahtumista tuli jotenkin erityisiä. Paperi vaati kirjoittamaan suurta ja merkittävää. Tavalliset ja itsestään selvät asiat eivät tuntuneet kirjoittamisen arvoisilta.²⁴⁷ Kokemukselle ei aina myöskään näyttänyt löytyvän oikeita sanoja tai halu kontrolloida omaa kirjoitusta loi kynnyksiä.²⁴⁸

Voi olla että minulla oli liian kunnianhimoinen ajatus kun olen miettinyt tätä, joten homma on aina vain lykkääntynyt. (M, L, 35–45)

- - olipa yllättävän vaikea saada tämä pikku juttu tehdyksi. Vaikka kuinkakin olen jo osannut sanottaa sitä ääneen jutellessani ihmisten kanssa, niin paperille pantavaksi se tuntui vaativan jotain enemmän: jotain sanomaa, jotain oleellista, jotain merkittävää ja tärkeää. (N, H, > 45)

²⁴⁵ Vilkkö 1997, 13–14. Myös suullisesti omaa elämäkertaa kertovat saattavat pohtia kertomisen vaikeutta (Wallace 1992, 121).

²⁴⁶ Tutkimukseen vastaaminen antaa mahdollisuuden pohtia uraa uudella tavalla, ja tästä saatetaan tutkijalle kertoa (ks. Julkunen 2004, 57–58).

²⁴⁷ Ks. Frykman 1992, 242, 249–250.

²⁴⁸ Esim. Ahponen & Jokinen 1994, 125. Sanat eivät aina tavoita kokemusta. Ks. Bruner E. M. 1986, 6–7.

Johdantokirjeet olivat kohteliaita, hyväntahtoisia ja kannustavia. Ne henkivät arvostavaa suhtautumista tutkimustyöhön, tutkijaan ja tutkimusaiheeseen. Saatteista välittyi kokeneiden tutkijoiden ääni. He tiesivät, mitä tutkimuksen tekeminen merkitsee. He tiesivät vaivannäöstä, mutta myös löytämisen ilosta, ja halusivat toivottaa menestystä työlle. Saatekirjeillä he tulivat lähemmäksi minua lukijaa, tutkijana ja ihmisenä.²⁴⁹

Onnea ja työn iloa tutkimiseen! (N, H, < 35)

Menestystä kuitenkin sinulle työsi kanssa, voimaa ja ”lisätunteja” käytettäväksi tähänkin projektiisi. (N, H, > 45)

Vaikka saatesanat olivat lyhyitä, niissä oli sanottu hyvin oivaltavia ja osuvia asioita tutkimukseni perusasetelmasta, kuten seuraavat esimerkit osoittavat.

Tässä lyhyt curriculum väitöstiestäni. (M, H, > 45)

Tässä kokoelmaanne folkloristiikkaa ja historiaakin. (N, H, -)

Koska arvelen Teidän saavan niin kärsimyskertomuksia kuin sankaritariotakin kyselyenne tuloksina, otan vapauden lähettää oheiset omat kertomukseni, jotta mukaan tulisi huumoriakin, tai ainakin sarkasmeja. (M, H, > 45)

Tutkimuksessa on kyse erilaisten väitösteiden kartoittamisesta ja sen kysymisestä, millaisia perinteitä, iloja ja suruja kunkin kertojan tohtoroitumisen elämänvaiheeseen on sisältynyt. Saatesanat vakuuttivat, että tutkimustehtävä on mielekäs. Tohtorit tunnistivat aihepiirin peruslähtökohtia tavalla, joka vahvisti tutkimusasetelmaani ja lisäsi tekstien luotettavuutta.

3.2 Kerrottu synty yhteisestä ja yksityisestä

Tohtoroitumisen tekstit ovat muistelua, henkilökohtaista kerrontaa, jossa palautetaan mieleen persoonallisen menneisyyden tapahtumia ja etsitään kokemuksille mielekkyyttä. Kertominen on keino järjestää eletty sellaiseen muotoon, jossa ajallinen yhteys ja merkityksellisyys ovat avainasemassa.²⁵⁰ Aiemmin tapahtunutta pyritään ymmärtämään syvemmin. Kertomalla tapahtumista voidaan oppia ja

²⁴⁹ Saatekirjeiden viestistä (Vilkko 1997, 13–14).

²⁵⁰ Polkinghorne 1988, 1, 6, 11, 36. Autobiografinen kerronta on keino valikoida ja tulkita kokemuksia uudelleen (Bruner J. 1987, 12–13). Philippe Lejeune erottelee autobiografisten tekstien eroja suhteessa muistelmiin, henkilökohtaisiin romaaneihin, biografioihin ja päiväkirjoihin (Lejeune 1994, 16–19).

tietää enemmän.²⁵¹ Todellinen historiallinen elämä jäsentyy tekstuaaliseksi todellisuudeksi, kirjoitushetken versioksi menneisyydestä. Ei vain teksti ole totta, vaan se viittaa johonkin todelliseen tekstin ulkopuolella olevaan, vaikka kertomus on eri asia kuin asioiden objektiivinen kulku.²⁵²

Eletty, koettu ja kerrottu elämä eivät kata toisiaan eivätkä sulje toisiaan pois. Tästä seuraa vaikea kysymys, millä tavalla todellisuus ja siitä kertominen kietoutuvat yhteen.²⁵³ Onko todellisuus olemukseltaan kertomuksellinen vai onko ihmisellä halu muokata elämää kerronnan avulla ehyempään ja ymmärrettävämpään muotoon.²⁵⁴ *Paul Ricoeur* sovittelee äärinäkemyksiä sanoessaan, että elämä on luonteeltaan prenarratiivista, vain osittain järjestynyttä ja että kertomukset elämästä ilmentävät ristiriidan ja sopusoinnun jatkuvaa taistelua.²⁵⁵ Kerrotun tarkastelussa päähuomio on helposti narratiivisuudessa. Siksi on hyvä muistaa *J. P. Roosin* näkemys, että keskityttäessä narratiivisuuteen todelliset tapahtumat jäävät taka-alalle ja elämä pelkistyy vain sanarakenteiksi.²⁵⁶ Tohtoroituminen ei näyttäydy kirjoitettuna kaikkienensa. Osa todellisista tapahtumista jää tavoittamatta.

Ihmiset tuntevat kulttuurinsa tavan kertoa ja tietävät, mitä elämänkulkuun ja tietynlaisiin kertomuksiin kuuluu.²⁵⁷ Silti on vaikea arvioida, kuinka paljon

---

²⁵¹ Victor W. Turnerin mukaan kertominen on pyrkimystä tietää (lat. *gnārus* = knowing, acquainted with, expert in) aiemmista tapahtumista ja niiden merkityksestä (Turner 1980, 167–168). Oppiminen edellyttää elämäkerrallista reflektiota ja retrospektiivisuutta. Ks. Jarvis 1992, 198–199; Huotelin 1996, 15. Narratiivin käsite liitetään myös kreikan sanaan *diegesis* eli selostus ja latinan sanaan *narrare* eli kertoa, liittää, paljastaa. Etymologiasta esim. Tolska 2002, 21–22.

²⁵² Ks. Bruner E. M. 1986, 7; Lehtonen M. 2000, 108; Järviluoma ym. 2003, 61. Sandra Stahlin mukaan kerronta on eräänlaista totuuden manipulaatiota tilannekonventioiden vuoksi (Stahl 1989, 14–19). J. P. Roos puolestaan näkee, että kertoja pyrkii realistiseen, luonnolliseen ja autenttiseen kuvaukseen (Roos 1994, 218–219). Folkloristille oleellista on, että kertomukset ovat olemassa ja että silminnäkijä esittää tapahtumat tosina (Pöysä 1991, 38–39).

²⁵³ Ks. Bruner E.M. 1986, 6; Bruner J. 1987, 12–15, 31; Saarenheimo 1994, 222.

²⁵⁴ Narratiiviteoreetikkojen näkemyseroista ks. Polkinghorne 1988, 64–69; Carr 1991; Hinchman & Hinchman 1997; Roos 1992, 181–183, 193–194. Mm. Ronald Barthes, Lous Mink ja Hayden White näkevät, että todellisuus ei ilmene tarinoina, vaan ihminen toivoo niin olevan ja antaa tapahtumille narratiivisen muodon. (White 1987, 4–5, 24; Carr 1991, 160–162). Alistair MacIntyre ja David Carr näkevät narratiivisuuden olevan elementaarinen osa ihmiselämän todellisuutta. Carrille narratiivisuus ei sulje pois toisiasioita eikä kuviteltua (MacIntyre 1985, 211–212; Carr 1991, 166; Carr 1997, 17).

²⁵⁵ Ricoeur 1991, 27–33; Carr 1991, 169; Laitinen A. 2002, 64–66.

²⁵⁶ Roos 1992, 184.

²⁵⁷ Esim. MacIntyre 1985, 218, 221; Bruner E. M. 1986, 6; Polkinghorne 1988, 6, 20; Ricoeur 1991, 32–33. Myös Siikala 1984, 23; Hänninen 2002, 21, 42, 50–51; Latvala 2005, 71. ”Den som i biografins form *skriver sitt liv* eller berättar om det förflutna har en mall för ögonen: vad förväntas jag berätta och vad bör jag absolut förtiga?” (Frykman 1992, 242).

autobiografisessa kerronnassa käytetään kollektiivisia malleja. Kollektiiviset mallit myös muuttuvat, minkä vuoksi rajankäynti henkilökohtaisen kertomuksen ja perinteisen kiteytyneen tarinan välillä on liukuva.²⁵⁸ Liukuva on myös näkemys siitä, ovatko tutkimusaineiston tekstit omaelämäkerrallisia kertomuksia vai tarinoita, ja miten kerrottu liittyy muuhun elämäkertaan.²⁵⁹ Akateeminen opiskelu voi olla elämän kokonaisuudessa keskeinen elementti tai se voi jäädä sivuosaan.²⁶⁰

Kertojan positio

Tekstin kirjoittaja päättää itse, millaisen kertomusmaiseman hän tuo vastaanottajan eteen. Hän valitsee position, josta kerronta rakennetaan. Kertova minä on yhden elämänvaiheen minä, joka kertoo tarinansa itselleen ja muille oikeuttaakseen intressejään ja tekojaan kirjoitushetkellä.²⁶¹ Kertoessaan kirjoittaja luo itselleen narratiivisen identiteetin. Se on kerrostunut ja alati uudistuva identiteetti, joka luodaan oman elämän tapahtumista ja oman kulttuurin traditionaalisista kertomusaineiksista.²⁶² Kirjoitus syntyy kulttuurisen ja elämähistoriallisen taustan sekä psykologisten ominaisuuksien rajaamassa viitekehyksessä.²⁶³

Kertojan vapaus vaikuttaa kerrottuun on toisaalta näennäistä ja toisaalta hyvin todellista. Kirjoittamalla muistelu antaa kertojalle mahdollisuuden rauhassa pohdita kokemuksia ja sitä, mitä niistä kirjoittaa. Kirjoittajan vaikutuksen vuoksi itse

²⁵⁸ Perinnelajimäärittelyissä muistelukerrontaa tai henkilökohtaista kokemuksesta on pidetty perinteen esiasteena, kasvualueena, josta stereotyyppisempi kerronta muotoutuu (Virtanen L. 1982, 172–173). Muistelukerronnan ajatellaan perustuvan kollektiivisiin malleihin enemmän kuin kokemuksesta. Ks. Perinteitutkimuksen terminologia 2001, 36, Ulla-Maija Peltosen määritelmä.

²⁵⁹ Kertomus ja tarina sekä elämäkertomus ja elämätarina mielletään rinnakkaisiksi termeiksi, mutta erojakin on pohdittu (Siikala 1984, 30, 130–131, 142–143; Vilkkonen 1997, 73–76, Hänninen 2002, 19–23; Aaltonen 2002, 47–49). Vilma Hänninen näkee tarinan abstraktiona, joka esitystilanteessa saa kertomuksen muodon (Hänninen 2002, 20). Vertailuaineiston tekstejä kuvataan pienoiselämäkerroiksi (Tommila 1998, 460).

²⁶⁰ Ylijoki 1998, 151; Antikainen ym. 1996.

²⁶¹ Esim. Bruner E.M. 1986, 7; Kusch 1988, 161; Vilkkonen 1995, 160. Kertomuksia kerrotaan elämän keskellä ja ne eletään uudelleen kerrottaessa (Carr 1997, 16). Vrt. ”Stories are lived before they are told – except in the case of fiction.” (MacIntyre 1985, 212).

²⁶² Ricoeur 1991, 32–33. Myös Huotelin 1996, 25; Usher, Bryant & Johnston 1997, 102–104. Narratiivinen identiteetti rakentuu, kun elämän eri vaiheita yhdistetään kerrontahetkellä – se on kerrontahetken jättämä merkki elämästä (Burgos 1988, 14, 25).

²⁶³ Esim. Apo 1990, 75–76; Siikala 1984, 140–150; Denzin 1989b, 73–74; Antikainen ym. 1996, 24–25, 27. Kertojat kuuluvat iän, sukupuolen, perhesuhteiden, ammatin, uskonnon ja sosiaalisten verkostojen kautta ryhmiin, jotka vaikuttavat kerrontaan (Stahl 1989, 33–36). Ulla-Maija Peltosen mukaan historiallinen kokemus identifioituu yksityisiin muistoihin ja historiallinen tietoisuus kollektiivisiin muistoihin (Peltonen 2006, 108–109). Myös Salmi-Niklander 2006, 200.

kirjoitettu muistitieto on erityistä verrattuna vaikkapa haastatteluaineistoon. Kirjoitustapahtumasta tulee prosessi, jonka aikana kirjoittaja voi valikoida ja editoida kirjoittamaansa niin kauan kuin haluaa. Hän voi kontrolloida omaa ilmaisuaan, mikä saattaa edistää fiktiivisyyttä – kirjoittajan minäkuvaan tulee piirteitä kuvitelusta minästä.²⁶⁴

On ilmeistä, että erilaiset vastaanottajat ja lukijat houkuttelevat, ehkäpä vaativatkin, kirjoittajalta erilaista tarinaa.²⁶⁵ Yksilö voi esittää samoista tapahtumista eri tilanteissa toisistaan poikkeavia kuvauksia ja tulkintoja, jolloin tarinan yksityiskohdat, sävy ja juonirakenne vaihtelevat paljon.²⁶⁶ Myös yksilön aiemmat kokemukset vastaanavallisista tapahtumista vaikuttavat muistelun kohteena olevien asioiden tunnistamiseen ja määrittelyyn.²⁶⁷

Kirjoittaja arvioi elämänsä vuorovaikutuksessa ajatellun vastaanottajan kanssa, jolloin hän käyttää kulttuurisesti ehdollisia ilmaisusääntöjä.²⁶⁸ Vaikka kertova minä luodaan sinän eli lukijan ja tämän yhteisön antamien vihjeiden pohjalta, kertoja on oman kertomuksensa omistaja ja auktoriteetti. Näkymä elämään on kertojan. Siksi sellaiset kerronnalliset valinnat, kuten mitä aihepiirejä, missä määrin ja miten kertoja käsittelee tai jättää käsittelemättä, ovat kertojan tekemiä huolimatta kulttuurisista konventioista.²⁶⁹ Myös tihentymillä, joissa kertoja esittää poikkeuksellisen paljon merkittäviä yksityiskohtia, on strateginen merkitys. Kyse on vakuuttavaksi tarkoitettusta kommunikaatiosta, ja siksi myös kertomusten tekstuaalisilla ominaisuuksilla on merkitystä.²⁷⁰

---

²⁶⁴ Pöysä 2006, 228–231. Suomalaisessa muistitietotutkimuksessa kirjoitetuilla aineistoilla ja arkistokokoelmilla on vankka asema. Kansainvälisissä tutkimuksissa muistitiedolla viitataan usein suulliseen historiaan (*oral history*). Ks. Fingerroos & Haanpää 2006, 27; Peltonen 2006, 107, 110–111; Pöysä 2006, 223–228.

²⁶⁵ Vilkkö 1997, 86; myös Ahponen & Jokinen 1994, 116.

²⁶⁶ Linde 1993, 4; Ylijoki 1998, 151. Positio viittaa kertomuksen diskursiiviseen rakentamiseen (Huotelin 1996, 25). Suullisessa kerronnassa kuulijalla voi olla kiusaus korjata kerrottua (Linde 1993, 16–17).

²⁶⁷ Salmi-Niklander 2006, 200–201.

²⁶⁸ Ks. Tigerstedt 1984, 8; 1990, 100; Linde 1993, 98–99; Latvala 2005, 71. Teun A. van Dijk puhuu kertomuksen sosiaalisista ehdoista, joiden tunteminen on edellytys sille, että voi hyväksyttävällä tavalla tuottaa ja ymmärtää kertomuksen (van Dijk 1980, 19).

²⁶⁹ Hyvärinen, Peltonen & Vilkkö 1998, 28–29.

²⁷⁰ Omaelämäkertoihin voidaan soveltaa retorista luentaa. Tällöin ollaan kiinnostuneita juuri tekstien vuorovaikutuksellisista ja tekstuaalisista ominaisuuksista, joihin retorisuus kuuluu. (Hyvärinen 1998a, 324.) Tarkan kielellisen analyysin kautta voidaan tarkastella esimerkiksi yhteiskuntaluokan tai sukupuolen vaikutusta kerrontaan (Purra 1994, 174).

Akateemisen yhteisön jäsenyys on yhteistä kaikille kirjoittajille sukupuolesta, iästä, tieteenalasta tai väitösvuodesta riippumatta. Siksi se on tekstin tuotantoehtoista tärkein. Akateeminen maailma on tekstien ja sanojen käyttöyhteys, jonka mukaan ne saavat merkityksiä.²⁷¹ Yhteisöllinen viitekehys sanelee reunaehdoja sisällölle ja muodolle samalla tavoin kuin yksilön resurssit tai elämäkokemus. Näiden kahden perspektiivin pohjalta kertomukset ovat syntyneet, ja niiden kautta niitä on mahdollista ymmärtää.

Yhteys lukijaan

Kirjoituksiin on sisäänrakennettu oletus akateemista yhteisöä tuntevasta kuulijasta, joka ymmärtää kerrottuja asioita ainakin osittain. Kirjoitukset kutsuvat jakamaan kertojan kokemusmaailmaa; ne kutsuvat läheisyyteen ja tutustumiseen.²⁷² Teksti tulee valmiiksi lukijan avulla. Tekstit ovat näyttämöjä, joilla tekstin tuottaja ja lukija kohtaavat.²⁷³ Kertomuksen mahdollisuus muuttaa lukijan käsityksiä on lukemisen varassa.²⁷⁴

Ollakseen mielenkiintoista ja vaikuttavaa kerronnan tulee sisältää sekä tunnistettavaa yhteistä että uutta ja ennalta arvaamatonta. Kirjoituksen kollektiivisella aineksella on välittäjän tehtävä yhteyden synnyttämisessä. Kertomukset loihtivat esiin ryhmän yhteisiä arvoja ja muistoja, jotka luovat emotionaalisen siteen kertojan ja lukijan välille; ei ole kysymys vain minusta vaan meistä.²⁷⁵ Teksti sitoo tai houkuttelee tuttujien kokemusten myötä lukijan tekstin äärelle. Kertomuksen kommunikatiivinen arvo määräytyy kerronnan tunnistettavuuden ja jaettavuuden perusteella.²⁷⁶ Kertojan henkilökohtainen kokemus ei tavoita lukijaa, ellei sitä tarjota oikeanlaisin vihjein: oikeanlaisessa **allusiivisessa kehyksessä**. On myös mahdollista, että kertomuksen vihjeet eivät avaa tekstiä, jolloin yhteisymmärrystä ei synny.²⁷⁷

Kun kertoja ja lukija kuuluvat laajasti ottaen samaan perinneyhteisöön, molemmat ovat aiheen kannalta sisäpiiriläisiä. Tällöin metakerrontaa eli vihjeitä

²⁷¹ Lehtonen M. 2000, 112.

²⁷² Stahl 1989, 37–38; Vilkkö 1995, 159.

²⁷³ Lehtonen M. 2000, 109–111. Mikko Lehtonen kuvaa Ronald Barthesin näkemyksiä kielestä sekä tekstin ja lukijan välisestä vuorovaikutuksesta ja tekstin synnyttämistä konnotaatioista.

²⁷⁴ Ricoeur 1991, 26–27. Lukijan ja lukemisen merkityksestä myös Lehtonen M. 2000, 111.

²⁷⁵ Stahl 1989, 38; Vilkkö 1995, 163. Myös Carr 1997, 18–19; Denzin 1999, 99.

²⁷⁶ Gergen & Gergen 1997, 176; Vilkkö 1995, 162–163. Epätäydellisenkin kertomus voidaan ymmärtää yhteisen skemaattisen tiedon kautta (ks. Kaivola-Bregenhøj 1988, 258).

²⁷⁷ Linde 1993, 12–13. Sandra Stahl painottaa tulkintakontekstia ja vihjeitä tai allusiivisia, joiden avulla kuulija ymmärtää kertomuksen. Kyse on kertojan kommunikatiivisesta kompetenssista (Stahl 1989, 22–33, 41–42; Stahl 1977, 24). Myös Bruner J. 1991, 10–11; Aro 1996, 48–49.

tulkinnan tekoon tarvitaan vähemmän kuin tilanteessa, jossa lukija ei tunne kertojan edustamaa yhteisöä, vaan tarkastelee sitä ulkopuolisen silmin. Lukijan sisäpiiriläisyys on sekä etu että haitta. Lukijalle voidaan asettaa sisäpiiriläisyyden vuoksi yllättäviä odotuksia, ja häneltä voidaan vaatia parempaa ymmärrystä.²⁷⁸

Tässä tutkimuksessa sisäpiiriläisyys on osittaista. Tohtoroitumista olen seurannut akateemisen yhteisön jäsenenä sekä läheltä että etäältä kahden vuosikymmenen ajan eri tiedekunnissa ja eri-ikäisten tohtoriopiskelijoiden kautta, mutta en ole sitä omakohtaisesti kokenut. Tutkimuksen edetessä sisäpiiriläisyys ja osallisuuden tunne lisääntyivät, kun kävin läpi samoja vaiheita, joista kirjoittajat kertoivat. Yhteisyyden kokeminen ei silti muuta sitä asetelmaa, että kirjoittaja ja tutkija-lukija suhtautuvat eri tavalla omaelämäkerrallisiin teksteihin. Tutkija kysyy, mikä kerrotussa on yhteistä, jaettua ja perimätietona sukupolvelta toiselle kulkevaa; hän haluaa tehdä ainutkertaisesta yleistä, kun taas kertoja pyrkii tekemään yleisestä henkilökohtaista.²⁷⁹

Kaikki tilannetekijät – kertoja, vastaanottaja ja opittu tapa kertoa – peilautuvat erilaisiin käsikirjoituksiin tai odotuksen struktuureihin.²⁸⁰ Kyse on aiemman kokemuksen ja tiedon tuottamista kehyksistä, joihin kirjoittajat suhteuttavat kaikki ajatukset ja mielikuvat, mitä kirjoituspyyntö heissä herättää. Kirjoituspyyntö toimii näin narratiivisena haasteena.²⁸¹ Alkaa vuoropuhelu oletetun vastaanottajan ja kirjoittavan persoonan omien spontaanien mielle yhtymien välillä. Vuoropuhelun tuloksena kirjoitustapahtumassa syntyy tekstiä, joka on yksi ratkaisu kysymyksiin, mitä ja miten kokemuksestani kertoisin. Kokemukset itsessään voidaan myös nähdä teksteinä, jotka yksilön on luettava uudelleen muistelemalla ja tulkittava ennen kuin niistä voi kirjoittaa.²⁸²

Oma tarina mielessä – kertomus paperilla

Tohtoriksi tuleminen tapahtuu kertojen **oman elämäntarinan** puitteissa ja sisällä. Tohtoroitumisen elämänvaihe voi olla yhtenäinen tai pirstaleinen, mutta kaikki se, minkä kertoja mieltää tohtoriksi tulemiseen, muodostaa kertojan **oman sisäisen tohtoritarinan**. Se on itselle tosi ja moni-ilmeinen. Oma tarina on mielessä

²⁷⁸ Esim. Fingerroos & Haanpää 2006, 41. Sisäpiiriläisyyden vuoksi kirjoittajat saattavat kertoa asioita, joita ei muuten kerrotaisi (Saarinen 2003, 20–21). Jotain saatetaan jättää kertomatta, kun asiat ovat liian tuttuja. Esim. tiettyssä ammattiryhmässä oma perinne voidaan nähdä itsestään selvänä (Aro 1996, 49). Sisäpiiriläisyyttä on mahdollista myös tietoisesti hyödyntää tutkimusasetelmassa (esim. Koski & Tedre 2003).

²⁷⁹ Frykman 1992, 241–242. Tutkijan ja informantin suhtautumisesta ks. myös Honko 1992, 133.

²⁸⁰ Käsitteitä odotuksen struktuurit, skeema, kehys ja käsikirjoitus käytetään rinnakkain kuvaamaan esim. tiettyjä sosiaalisten tilanteiden muistiedustuksia. Ks. esim. Siikala 1984, 19–22; Anderson 2000, 154–164; Nurmi & Salmela-Aro 2001, 87.

²⁸¹ Käsitteestä *narrative challenge* ks. Wallace 1992, 121–122; Saarenheimo 1997, 44.

²⁸² Ks. Usher ym. 1997, 104–15.

mutta ei välttämättä selkeänä kokonaisuutena, ehkäpä vain kokemusryppäänä, mielikuvina ja tunnelmina. Sisäiseen tarinaan kytkeytyy monta erilaista puolta ja sillä on erilaisia funktioita. Sisäinen tarina jäsentää kokemuksia ja syy-seuraussuhteita, mutta se tuo julki myös arvoja, emootioita ja tavoitteita.²⁸³ Tätä tarinaa kertoja työstää ja järjestelee pohtiessaan kirjoituspyynnön asettamaa kysymystä. Kertojan omaan sisäiseen tohtoritarinaan ei ole muilla pääsyä. Siitä kerrotaan eri tilanteissa sopivia kertomuksia, jotka näyttävät valitun osan omasta tarinasta. Kaikki kertominen rakentuu valinnalle.²⁸⁴ Kiusaus rakentaa liian kokonaista ja ehjää kertomusta voi olla houkutteleva jossakin yhteydessä.²⁸⁵ Toisinaan voi olla parempi esittää epätyypillinen versio tapahtuneesta. Mikään muille kerrottu kertomus ei koskaan kata kaikkea tapahtunutta.²⁸⁶ Ne eivät tyhjennä sisäistä tohtoritarinaa.

Kun kerronnan kohteena on tietty ajanjakso tai tapahtumasarja, kertomus on luonteva rakenteellinen ratkaisu. Tilanteilla, henkilöillä ja tapahtumapaikoilla on ajallinen ja funktionaalinen yhteys, joka tuottaa tohtoroitumisen elämänvaiheeseen järjestyksen ja logiikan. Kertomuksella on alku, keskikohta ja loppu sekä järjestys, joka sitoo yksittäiset tapahtumat sisäisesti mielekkääksi kokonaisuudeksi. Kertomus on määritelmänsä mukaisesti juonellinen, etenevä tekstityyppi. Se rakentuu tiettyyn järjestykseen asettuvista tapahtumista ja teoista, joiden kulkua määrää ajallinen läheisyys ja funktionaalinen yhteys.²⁸⁷ Tohtoriksi tulemiseen liittyy myös hauskoja ja odottamattomia asioita. Tällaiset yllättävät ja mielenkiintoa herättävät piirteet kuuluvat olennaisena osana kertovaan tekstityyppiin.²⁸⁸

Kertomuksen tarkoitus on välittää kokemuksen jättämä muistijälki kuulijalle. Siksi sille asetetut vaatimukset ovat erilaiset kuin oman sisäisen tohtoritarinan, joka on olemassa vain itseä varten.²⁸⁹ Kertojan on myös otettava huomioon, että kertomuksen kommunikatiivinen arvo ja kuulijoiden kapasiteetti ovat erilaiset. Mikä toiselle kuulijalle on tuttua ja kiinnostavaa, on toiselle vaikeasti ymmärrettävää

²⁸³ Tarkemmin sisäisen tarinan funktioista ks. Hänninen 2002, 58–71.

²⁸⁴ Lehtonen M. 2000, 118.

²⁸⁵ Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 427. Kertoja käyttää tekstissä sekä tietoisesti valittuja että tiedostamattomia keinoja rakentaessaan kertomusta (ks. Latvala 2005, 40–41).

²⁸⁶ Ks. Denzin 1989b, 72; Lehtonen M. 2000, 118. On arveltu, että julkisesti kerrottu kertomus ei tavoita yksityisintä minää (Denzin 1989b, 78).

²⁸⁷ Esim. Siikala 1984, 22–23; Hinchman & Hinchman 1997, xv; Linde 1993, 12, 100–101; Lehtonen M. 2000, 118–119. Tapahtumasarjan esittäminen strukturoidusti juonen avulla kolmivaiheisena kokonaisuutena on kertomisen (jäljittelemisen) perusrakenne, minkä Aristoteles kuvasi tragedian ja epiikan muotoja analysoidessaan (Aristoteles 1997, 1450b25–30; Sihvola 1997, 240, 243, 253).

²⁸⁸ Esim. van Dijk 1980, 14, 17; Roos 1992, 186; Sihvola 1997, 244–245.

²⁸⁹ Sisäistä elämäntarinaa voi tarkastella vain introspektiivisesti: kerrottaessa tarinasta tulee ulkoinen, sosiaalinen elämäntarina (Linde 1993, 11–12). Vilma Hänninen käyttää käsitteitä ulkoinen kertomus ja sisäinen tarina, joilla on erilaiset funktiot ja muodot (Hänninen 2002, 48–49). Minästä oman tarinan keskellä ks. Polkinghorne 1988, 7, 69.

ja yhdentekevää.²⁹⁰ Näiden reunaehtojen puitteissa kertomus luodaan sellaiseksi, mikä vastaa niin kertojan kuin kuvitellun yleisön odotuksia.

Väitöskirjojen alussa tai lopussa olevat esipuheet tai kiitosjaksot ovat tekstejä, joissa väittelijä oman alansa vaatimusten mukaisesti kertoo väitöskirjan syntyprosessista. Kiitosjaksot ovat muotoutuneet väitöskirjoissa olleesta omistusosasta eli dedikaatiosta.²⁹¹ Kiitoskirjoitukset kertovat julkisen version tohtoriksi tulemisesta, ja siksi ne ovat teksteinä erityyppisiä kuin aineiston kertomukset. Julkisessa tekstissä myönteiset puolet saattavat korostua eikä ongelmallisista asioista puhuta.²⁹² Tältä osin perinne on jo muuttunut. Esipuheet ja kiitokset ovat tulleet yhä henkilökohtaisemmiksi, vaikka niitä edelleen säätelevät tieteenalojen kirjoittamattomat säännöt. Esimerkiksi lääketieteen väitöskirjojen kiitosjaksoissa kiitettäviä on entistä enemmän ja väitösurakan raskauttakin uskalletaan arvioida.²⁹³ Kiitettyjen piirin laajenemisen lisäksi huomattiin jo vuonna 1982, että kiitettävien tittelit jätettiin aiempaa useammin pois ja että naisväittelijät kiittivät naisia useammin kuin miehet naisia.²⁹⁴

On hyvä, että perinne on säilyttänyt esipuheet väitöskirjoissa. Ne ovat ehkä luetuimmat väitöskirjojen kohdat.²⁹⁵ Tiedeyhteisössä ja väittelijän lähipiirissä kiitososion perusteella pannaan merkille eri henkilöiden osuus ja merkitys väitöskirjan valmistumisessa. Joskus väittelijän mainitsemat henkilöt saattavat yllättää lukijat ja herättää hämmennystä, jopa kateutta. Ne, joita muistetaan kiitollisuudella, ilahduttavat huomionosoituksesta.²⁹⁶ Esipuheet tuovat väitöskirjaan persoonallisen sävyn, jota ilman tietäisimme paljon vähemmän tutkijoiden elämästä.²⁹⁷

---

²⁹⁰ Gergen & Gergen 1997, 176. Myös Siikala 1984, 220.

²⁹¹ Omistusosa vakiintui 1600- ja 1700-luvuilla. Omistuskirjoituksissa kiitettiin mm. taloudellisesta avustuksesta. Mukana saattoi olla gratulaatioita (onnittelurunoja), joissa väittelijä osoitti eri kielillä kielitaitoaan ja kaunopuheisuuttaan. Myös opettajat tai toverit tekivät omia onnittelurunoja väitöskirjoihin (Klinge 1987b, 443, 446–448; Ignatius & Nuorteva 1999, 80).

²⁹² Bruun ym. 1982, 94.

²⁹³ Kimmo Kontula vertaili vuosien 1954 ja 1994 kiitosjaksoja (Kontula 1995). Julkusten mukaan esipuheet ovat henkilökohtaistuneet, ja niissä tehdään julkista tilitystä ja tunnustuksia (Julkunen 2004, 33, 149). Alkusanat ovat myös laajentuneet (Halila 2003, 544).

²⁹⁴ Bruunin ym. tutkimuksen aineistona oli otos esipuheita Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisessä osastossa ja valtiotieteellisessä tiedekunnassa toisen maailmansodan jälkeen hyväksytyistä väitöskirjoista (Bruun ym. 1982, 94–97).

²⁹⁵ Lyhyet esipuheet jaksetaan lukea, ja ne ovat usein ymmärrettävää kieltä (Nevala 1999, 12).

²⁹⁶ Klinge 2007, 273.

²⁹⁷ Ks. Jokinen 1994, 113–114.

Mallia yhteisön tarinavarastosta

Tohtoroitumisen kertomuksella ja sisäisellä tohtoritarinalla on kiinnekohtia tohtoriksi tulemisen prototyyppitarinaan, joka elää akateemisen yhteisön tarinavaraston **anonymimeissä mallitarinoissa**. Mallitarinat kuuluvat yhteisön stereotyyppisen perinteen ja kulttuurisen tietoisuuden piiriin. Niihin liittyy uskomuksia tohtoroitumisen paikasta elämänculussa, valmistumisajasta ja vaikutuksista itseän ja ympäristöön. Kulttuuriset mallitarinat ovat niitä, joihin yksilöt yrittävät sovitautua. Niiden myötä herää kysymys, onko olemassa oikeaa tapaa tulla tohtoriksi tai tutkijaksi.²⁹⁸ Mallitarinat ovat yhteisön jäsenten mielessä olevia tiivistyksiä siitä, mitä tohtoriksi tulemiseen yleisesti ottaen kuuluu ja miten siitä tulee kertoa. Mallitarinat ovat ideaaleja konstruktioita mahdollisesti tapahtuneesta, kun omakohittaiset kertomukset ovat reaalisia, todellisiin tapahtumiin ankkuroituvia. Yhteisön mallitarinoiden valossa jäsenet muokkaavat omia kertomuksiaan. Kerrontaan voi persoonallisen ja yhteisöllisen äänen rinnalle tulla myös virallista, institutionaalista kerrontatapaa.²⁹⁹ Kertomusten muotoutumista määrittävät niin persoonallinen itseymmärrys kuin kulttuurista nousevat hyväksyttävyyden mallit.³⁰⁰

Väittelemiseen liittyvillä kertomuksilla on aina ollut kysyntää yliopistomaailmassa. Niitä ei voi olla kuulematta, koska ihmiset mielellään kertovat joko omista kokemuksistaan tai muille tapahtuneista sattumuksista.³⁰¹ Mallitarinat ja omakohittaiset kertomukset ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Kun vaikkapa kiitososioiden rakenne ja sisältö vähitellen irtoavat alkuperäisestä kerronnallisesta yhteydestään, niistä muotoutuu yhteisölle sopivia mallitarinoita, joita uudet väittelijät ottavat käyttöönsä. Vastaavalla tavalla väitöksiin ja karonkkajuhliin osallistuneiden ihmisten kertomat anekdootit muuttuvat osaksi mallitarinoita. Kun tapahtumista kerrotaan toistuvasti, ne tarinoituvat ja muuttuvat stereotyyppisiksi.³⁰²

Kulttuuriset mallitarinat ja jaetut elämänculun kielikuvat liittävät yksilön kokeman yhteiseen kokemukseen, vaikkakaan tarjotut kerronnalliset mallit eivät

²⁹⁸ Ks. Ahponen & Jokinen 1994, 124–125; Saarenheimo 1997, 74. Mallitarinoiden sisältämällä odotuksilla voidaan nähdä yhteys elämänculkuun liitettävihin kehitystehtäviin (ks. Nurmi & Salmela-Aro 2001, 89–91).

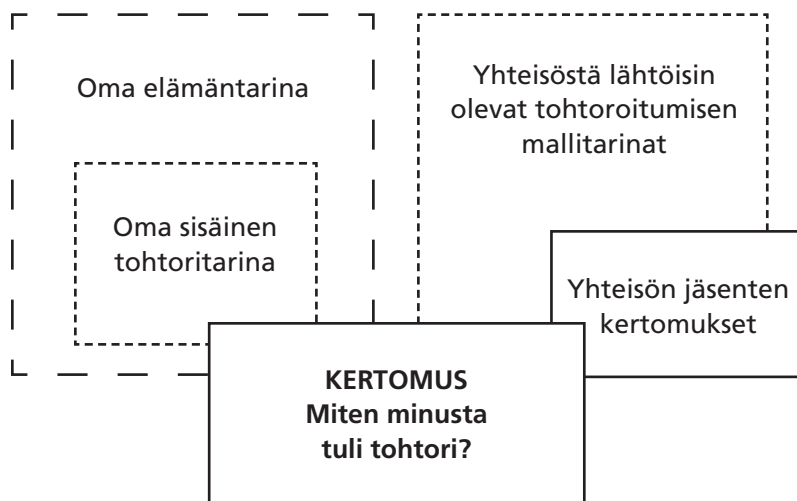
²⁹⁹ Makkonen 2006, 246–247.

³⁰⁰ Kerronta on yleisen ja yksilöllisen vuoropuhelua. Esim. Frykman 1992, 243; Rosenwald 1992, 265–266; Huotelin 1996, 27; Vilkkonen 1997, 132; Hänninen 2002, 15. Vilma Hänninen kuvaa tätä väitöskirjassaan käsitteillä sosiaalinen ja henkilökohtainen tarinavaranto (Hänninen 2002, 51–53). Oili-Helena Ylijoki tarkastelee teemaa nelikentällä yksilöllinen-kollektiivinen/ yksityinen-julkisen ja soveltaa sitä akateemiseen maailmaan (Ylijoki 1998, 145–154).

³⁰¹ Esim. Saarinen 2003, 12; Deegan & Hill 1991, 323. Yliopistomaailmassa erityisesti kertomukset riidoista, epäonnistumisista ja huonosta käytöksestä ovat elinvoimaisia (Ehn & Löfgren 2004, 158).

³⁰² Salmi-Niklander 2006, 201.

aina tunnu omilta ja niitä on muutettava.³⁰³ Yksilö ei käytä kulttuurisia tarinoita ja kertomuksia sellaisenaan, vaan rakentaa niiden antamista aineksista ja omasta sisäisestä tarinastaan omaan elämään istuvaa kertomusta.³⁰⁴ Kertomusten henkilöhahmot ja juonityypit kuvaavat yhteisön jäsenille joko piilevästi tai avoimesti vallitsevaa moraalijärjestystä ja sitä, mikä yhteisön piirissä on soveliaista ja arvostettua.³⁰⁵ Oheinen kaavio havainnollistaa tohtorikertomusten muotoutumista, jossa yhteisöllisiä ja yksilöllisiä aineksia sovitetaan yhteen kerrontatilanteen vaatimalla tavalla.

Kuvio 1. Kertomusten muotoutuminen

Yhteisöstä lähtöisin oleviin mallitarinoiniin tukeutuvat kertomukset ilmaisevat kollektiivista muistia. Niihin on kiteytynyt yhteisön kannalta muistamisen arvoisia asioita. Kollektiivinen, yhteisöllinen muisti pitää sisällään monia kerrostumia eri sukupolvilta. Kollektiivinen muistelu ja tietoisuus oman ryhmän esim. sukupolven merkittävistä tapahtumista muotoutuvat ajan kuluessa retrospektiivisesti.³⁰⁶ Yhteisön piirissä elää erilaisia kertomuksia, joista toiset kiinnittyvät selvästi todellisiin tapahtumaan ja toiset taas ovat luomassa lähinnä illuusiota.³⁰⁷ Kerto-

³⁰³ Vilkkö 2001, 78, 80.

³⁰⁴ Ylijoki 1998, 149–150. Myös Bauman 1986, 4–5; Kaivola-Bregenhøj 1988, 260–261; Aaltonen 2002, 103–104. Sosiaalisen tarinavarannon tarinalliset mallit antavat yksilölle ne puitteet, joiden avulla hän tulkitsee elämänsä tapahtumia (Hänninen 2002, 20–22).

³⁰⁵ Ylijoki 1998, 146–147. Esim. oppimiskokemuksista saadaan tavallisesti esille hyviä ja yhtenäisiä kuvauksia ja muunlaiset kokemukset jäävät syrjään (Antikainen ym. 1996, 6).

³⁰⁶ Ks. Purhonen 2007, 82.

³⁰⁷ Ks. Ylijoki 1998, 148 (viittaa Shotteriin 1994, 81–83). Kertomukset kertovat myös vallasta ja kilpailevista kertomuksista. Ks. Bruner E. M. 1986, 19.

musperinne onkin alituudessa muutoksessa. Mallitarinat vanhenevat, jos niillä ei ole kosketuspintaa todellisuuteen.³⁰⁸ Kyse on perinteen jatkuvasta sopeutumisesta ja liikkeestä perinneyhteisön kehityksen mukana. Perinteen on vakiinnuttaakseen asemansa yhä uudelleen mukauduttava yhteisön kulttuurisiin, sosiaalisiin, taloudellisiin ja fyysisiin ympäristötekijöihin.³⁰⁹

Mallitarinoiden ja yhteisön jäsenten omien kertomusten antama kuva tohtoroitumisesta on sekä todellinen että kuviteltu. Kertomusten maailma on hyvin mustavalkoinen sankareineen ja roistoineen. Kerrottuna kokemukset yksinkertaistuvat ja monimuotoisuus pelkistyy.³¹⁰ Tohtoroituminen kuvataan usein joko kärsimystarinana tai sankaritarinana. Kärsimystarinassa päämäärä voidaan saavuttaa vain tuskan kautta, *per aspera ad astra*.³¹¹ Sankaritarinassa puolestaan oleellista on voittoisa kamppailu kohti palkintoa ja kuuluisuutta. Sankaritarinoiden päähenkilöiksi sopivat erityisen nuoret, erityisen lahjakkaat, erityisen esiintymiskelpoiset ja erityisen valovoimaisista aiheista väittelevät.

Mallitarinat ja tohtorikertomukset antavat tohtoriopiskelijalle viitteitä siitä, mitä muille on tapahtunut ja minkälaisiin tilanteisiin hänkin voi varautua. Kullakin tieteenalalla ja aikakaudella ovat omat merkkipaalat ja erityistilanteet, jotka herättävät tunteita ja luovat yhteenkuuluvuutta.³¹² Tällaisesta muiden kohtaloiden seuraamisesta ja sen myötä oman osan miettimisestä aineistossani oli viitteitä.

Mitä lähemmäksi ja todennäköisemmäksi oma väitys tuli, sitä kiinnostuneempina osallistuin muiden väitöstilaisuuksiin, ja etenkin niihin muutama karonkkaan, joihin minut oli kutsuttu. Vapaina hetkinäni suunnittelin mielessäni karonkkapuheita. Se oli eräänlaista terapiaa. (N, H, 35–45)

Oman tiedekulttuurin mallitarinoiden omaksuminen on yksi etappi, kun novii si yrittää päästä selville yhteisönsä traditiosta ja rakentaa akateemista identiteettiään.³¹³ Kollektiivinen tieto antaa yksilölle paitsi opastusta myös lohtua erilais-

³⁰⁸ Ylijoki 1998, 148 (viittaa Polkinghorneen 1988, 123, 160); Siikala 1984, 220–221. Myös tieteenalat ja niille tärkeät kulttuuriset elementit muuttuvat (Delamont ym. 2000, 14, 17).

³⁰⁹ Honko 1980, 26, 33–35.

³¹⁰ Ks. Denzin 1989b, 69.

³¹¹ ”...tutkija puurtaa yksin kammiossaan kidutuksesta kirkkauteen.” (Saarinen 2003, 53). Raija Julkusen mukaan esipuheet ovat ritualistisia ja niissä on tietynlainen vaikeuksien kautta voittoon -kaava (Julkunen 2004, 33). Sankaritarina ja kärsimystarina saattavat olla mielessä ensimmäisenä myös tutkijauran kuvauksessa (Ahponen & Jokinen 1994, 116).

³¹² Sukupolvien kulttuurisista merkkipaaluista ja ikoneista ks. Purhonen 2007, 82, 87–88.

³¹³ Ks. Ylijoki 1998, 148–149.

ten vastoinkäymisten kohdatessa.³¹⁴ Omat kohtalot tuntuvat helpommilta kantaa, kun anonyymeihin tarinoinhin pohjautuvien kertomusten äärellä voi oivaltaa, että yhteisön piirissä on tapahtunut monenlaista. Joku on käynyt jo aiemmin läpi saman, mikä on tullut omalle osalle.

Kertoessaan omasta tohtoroitumisestaan yksilö tuo uusia aineksia yhteisön tarinavarantoon, joka näin uudistuu ja pysyy ajankohtaisena ja elinvoimaisena.³¹⁵ Eletty ja koettu ei ole kerrottuna enää vain yksilön henkilökohtaista historiaa, vaan siitä tulee osa akateemisen yhteisön muistitietoa ja historiaa. Kerrottua ei kuitenkaan automaattisesti hyväksytä, vaan sen soveltuvuutta punnitaan, joskus pitkäänkin. Traditioon liittyäkseen kertomuksen on läpäistävä sosiaalinen kontrolli ja sen on sopeuduttava perinteen käyttöympäristöön.³¹⁶

3.3 Kertomusrakenteen analyysi

Yhteisöllisen perinteen kuvaamisessa oleellista on empiirinen ja hermeneuttinen lähestymistapa.³¹⁷ Kun aineistona on tekstimuotoinen muistitieto, tämä tarkoittaa tekstien tulkittamista eli niiden merkityksen etsimistä. Hermeneuttisuus on sisään rakentunut kertomuksiin jo niiden syntyessä, ja siksi se on oleellinen osa niiden ymmärtämistä.³¹⁸

Kerrotun ymmärtäminen

Ymmärtämisen avain on tekstien kuvaamien tapahtumien ja kommunikaation tulkittamisessa. Kertomukset eivät ole kopioita todellisuudesta vaan hermeneuttisia kuvia.³¹⁹ Tekstin tulkinta on hermeneuttinen kokemus, jossa tekstin maailma ja lukijan maailma kohtaavat tavalla, mikä auttaa näkemään toisin. Kyse ei ole yksinomaan tietyn merkityksen ymmärtämisestä vaan kahden perspektiivin ymmärtämisestä.³²⁰

³¹⁴ Kertomukset auttavat ymmärtämään oman yhteisön tapaa elää ja käsitellä eri tilanteita. Ks. MacIntyre 1985, 216. Esim. traagisiin naiskohtaloihin, jotka ovat yliopistokertomusten kestoaihe, on helppo suhteuttaa omia kokemuksia (ks. Koski & Tedre 2003, 24). Aristoteles näki tragedioilla olevan tunnetiloja puhdistavan vaikutuksen, koska ne tuovat esiin onnistumisia ja epäonnistumisia (Aristoteles 1997, 1449b25, 1450a5; Sihvola 1997, 243).

³¹⁵ Ylijoki 1998, 153. Yhteisön prototyypitarinat ovat varastona taustalla. Esim. Hinchman & Hinchman 1997, xxiii; Koski & Tedre 2003, 29–30.

³¹⁶ Puhutaan perinne-ekologisesta ympäristöstä (Leino 1983, 155).

³¹⁷ Honko 1988, 8. Muistitietotutkimus sijoittuu pääosin empiiris-hermeneuttiseen tutkimustraditioon. Muistitiedon epistemologiasta laajemmin ks. Fingerross & Haanpää 2006, 36–40.

³¹⁸ Esim. Bruner E. M. 1986, 6–7; Polkinghorne 1988, 1, 7; Bruner J. 1991, 7–8; Ricoeur 1991, 26.

³¹⁹ Hans-Georg Gadamerin näkemyksen mukaan alkuperäinen tulee näkyviin kuvan kautta uudella tavalla (ks. Huttunen & Kakkori 2002, 82–84).

³²⁰ Gadamer 1965, 365; Huttunen & Kakkori 2002, 78–79. Ks. yhteys reflektiiviseen ja dialogiseen oppimiseen (Usher ym. 1997, 185; Huttunen & Kakkori 2002, 79).

Teksteissä ei ole valmiita merkityksiä, vaan ne ovat tulosta tekstin ja lukijan kohtaamisesta, joka tapahtuu luennassa.³²¹ Kyse on dialogisesta prosessista, jossa tulkinta tapahtuu historian ja tradition antamien ennakkokäsitysten ja esiyymmärryksen valossa.³²² Tämän ottaminen vakavasti tuo tekstilähtöiseen tutkimukseen jäntevyyttä ja muistuttaa täysin induktiivisen otteen mahdottomuudesta.³²³ Esiyymmärrystä tarvitaan luomaan kokonaisuutta, jotta yksityiskohtia ja osia voisi identifioida. Ne puolestaan auttavat konstruoimaan kokonaisuutta syvemmin ja selvemmin.³²⁴

Oma esiyymmärrys on tutkijalle vaikea ja ristiriitainenkin asia. Tutkija ei voi sulkea henkilökohtaisesti koettua ulkopuolelle, koska silloin tutkija muuttuu elämäkerrattomaksi.³²⁵ Omaa elämänkulkua on hyödynnettävä samalla, kun siitä on irrottauduttava, jotta ei synny kiusausta nähdä tekstit vain suhteessa omaan tietoon ja kokemukseen. Se, mitä luetaan, tulisi ottaa vastaan uutena ja totena, jota ei epäillä.³²⁶ Kyse on tutkijan odotushorisontin ja tekstin ilmentämän kokemushorisontin kohtaamisesta ja vastakkain asettumisesta.³²⁷ Tutkija ja kirjoittaja kohtaavat tekstin äärellä tavalla, joka haastaa tunnistamaan sekä yhteistä traditiota että kokemusten yksityisyyttä.

Perinnetutkimuksessa puhutaan tutkijan ja informantin kumppanuudesta ja eril-lisyydestä.³²⁸ Kumppanuus tulee minun tapauksessani akateemisesta maailmasta. Itse tapahtumat eivät ole omakohtaisesti kokemiani, jolloin lähestyn niitä toiseutena. Tutkijan työkalu on ”vieras silmä”, joka hahmottaa tutkittavaa yhteisöä eri tavoin kuin sisällä oleva.³²⁹ Lähestymistavallani on yhtymäkohtia tulkitsevan

³²¹ Lehtonen M. 2000, 114–132, 152. ”Merkitys on luonteeltaan prosessuaalinen, --” (Lehtonen M. 2000, 114)

³²² Gadamer 1965, 287–290. Myös Usher ym. 1997, 181–182; Vilkkö 1997, 27–28.

³²³ Tutkijalla täytyy olla tekstien suhteen avoin mutta ei tyhjä mieli (Allport 1942, 167).

³²⁴ Kusch 1986, 39. Martin Kusch esittelee Friedrich Schleiermacherin ajatusta hermeneuttisesta kehästä tai spiraalista, jossa oleellista on osien ja kokonaisuuden välisen riippuvuuden oivaltaminen.

³²⁵ Jokinen 1994, 113. Aiempi tutustuminen aiheeseen vaikuttaa tutkimusasetelmaan. Ks. Husu 2001, 95.

³²⁶ Tulkitsijan on kyseenalaistettava ennakkoluulonsa ja annettava tekstille mahdollisuus laajentaa tulkitsijan horisonttia koettelevassa dialogissa (Gadamer 1965, 359). Horisonttien fuusiosta ks. Usher ym. 1997, 184–185.

³²⁷ Ricoeur 1991, 26; Laitinen A. 2002, 65–66. Laura Aro on pohtinut intersubjektivistista ymmärtämistä folkloristisessa tutkimuksessa (Aro 1996, 34–37). Lukijan ja kertojan positioiden eroista ks. Stahl 1989, 118–119; Denzin 1989b, 72.

³²⁸ Ks. Honko 1992, 125, 132–33. Anni Vilkkö käyttää tekstin äärellä kohtaamisesta metaforista ilmausta ”kättely”, joka ilmentää tutustumista ja keskinäiseen ymmärtämiseen pyrkimistä (Vilkkö 1995, 164–165).

³²⁹ Honko 1992, 134. Antropologiassa tutkijan ja tutkittavien näkökulmien eroa kuvaavat käsitteet *etic* ja *emic*. Jaana Saarinen koki, että tutkimuksen ”siellä” ja ”täällä” kietoutuivat toisiinsa (Saarinen 2003, 21). Myös Liisa Husu pohti tutkijan kokemuksen osuutta (Husu 2001, ix, 96–97). Oma kokemukseni oli, että ”en ole ollut vielä siellä”, mutta ”se kaikki on edessäpäin”. On kuin olisi tutkimassa omaa tulevaisuuttaan.

antropologian kanssa Huomio on siinä, mitä asiat merkitsevät niille, joiden elämänpiiriin ne kuuluvat. Tarkoitus ei ole selittää kirjoittajien elämää, vaan nähdä, miten he tulkitsevat elämäänsä.³³⁰ Kertojat tarvitsevat puhekuppanin – siksi tulee käyttää kuuntelemisen metodia.³³¹ Voidaan myös sanoa, että sovelsin autobiografista lukutapaa, joka korostaa kirjoittajan ja lukijan vuoropuhelun merkitystä.³³²

Tekstit ilmaisevat kirjoittajien tutkittavasta ilmiöstä kokeman merkityksen. Ne ovat konkreettinen lähtökohta dialogille. Omaelämäkertojen luentaa on kuvattu monivaiheiseksi prosessiksi, jonka aikana uudet havainnot aineistosta korjaavat ja täsmentävät tutkimusasetelmaa.³³³ Kertoja hakee yhteyttä lukijaan vihjeillä ja alluusiolla. *Sandra Stahlin* mukaan alluusioiden tunnistaminen on yhteisen tradition ja kulttuurisen tietoisuuden tunnistamista, ja siksi alluusiot ovat oleellinen osa folkloristista tekstitulkinna.³³⁴ Dialogi on haasteellinen, koska tekstit olivat kirjoittajan puolelta valmiita ja kokonaisia. Niihin ei voinut lisätä mitään eikä niistä voinut mitään poistaa. Sisällöistä ei myöskään voinut enää keskustella kirjoittajien kanssa.³³⁵

Elämän kertomukset ovat avoimia, keskeneräisiä, epäselviä ja monenlaisiin tulkintoihin ohjaavia. Siksi on oleellista palautua sanoihin, joilla kertojat puhuvat ja yrittävät merkityksellistää elämäänsä.³³⁶ Aineistoa on yhä uudelleen luettava, jotta voi ymmärtää kertojan kuvaamia asioita ja tunteja. Tämä merkitsee aineistokeskeisyyttä. Se vaatii, että kertojan ääni kuuluu historian subjektin äänenä ja että kertojan näkökulma, kieli ja kerrontajärjestys välittyvät analyysiin, eikä aineistoa käytetä vain tutkijan teoreettisten oivallusten tukena.³³⁷

Lähdin siis liikkeelle aineistosta – induktiivisesti – mutta tiedostaen ennakkokäsitysteni vaikutuksen. Mielessäni oli *Anni Vilkon* esittämä ajatus, että on tärkeää liikkua lähellä aineistoa, toimia luentakokemuksen ohjaamana ja kunnioittaa omaelämäkertakirjoittajia.³³⁸ Pohdin myös hermeneuttisen analyysin vaatimusta siitä, että tutkijan on huolehdittava intuitiivisesti vakuuttavasta koko tekstin

³³⁰ Geertz 1983, 59. Glifford Geertz puhuu ”kolmannesta tiestä” eli ei täysin ulkopuolisen eikä sisällä olevan tulkinnasta. Geertz 1983, 56–59; Geertz 1973, 10–15; Stahl 1989, 6–7; Ruohonen & Laitila 1994, 120, 128–129.

³³¹ Honko 1992, 125.

³³² Kirjoitustapahtumalla ja kirjoittajan tavoitteilla on kertomuksen muotoutumiselle suuri merkitys, minkä biografinen lukutapa unohtaa (Vilkko 1997, 97–98).

³³³ Vilkko 1990, 91. Tutkimustehtävän, aineiston ja aineiston lukutavan vaikutuksesta toinen toisiinsa ks. myös Hyvärinen ym. 1998, 18–19.

³³⁴ Stahl 1989, 8, 10, 12, 38. Ks. Koski & Tedre 2003, 29.

³³⁵ Haastattelututkimuksessa voi tarkentaa ja pyytää selityksiä. Esim. Wallace 1992, 121; Saarinen 2003, 22–29; Latvala 2005, 71–72.

³³⁶ Denzin 1999, 99.

³³⁷ Esim. Hyvärinen ym. 1998, 17; Wallace 1992, 121; Kalela 2006, 76, 85.

³³⁸ Vilkko 1997, 23. Anni Vilkon korostuksessa näen eräänlaisen vastauksen Gordon W. Allportin jo v. 1942 esittämään kysymykseen, miten monitahoinen tehtävä on selvittää, kuinka induktiivista tai ennalta käsitteellistettyä tutkijan tekstien tarkastelutapa on (Allport 1942, 164–173).

merkityksen kuvauksesta; merkityksen, joka muodostuu olennaisten osien ymmärtämisen kautta.³³⁹ Narratiivisuuden ydin on kerronnan kokonaisuudessa, jonka lukijana oivallan vasta luettuani kunkin kertomuksen loppuun. Katsoessani taaksepäin tapahtumaketjun yksityiskohtia oivallan, että ne ovat juuri sellaiset kuin kertomuksen lopputulos vaati ja edellytti.³⁴⁰

Kertomusten ensiluenta ja alkuluenta

Jokaisen kertomuksen **ensiluenta** tapahtui heti kertomuksen saavuttua. Ensimmäisellä lukukerralla kertomuksista muotoutui yleiskuva ja joitakin yksityiskohtia jäi mieleen.³⁴¹ Kun koossa oli 22 kertomusta³⁴², luin kaikki kertomukset uudestaan yksi kerrallaan, peräkkäin. Tätä kutsun aineiston **alkuluennaksi**. Alkuluenta muistutti elämäkertojen, elämäkertaromaanien tai kirjeiden lukemista. Moni kertomus alkoi kirjeenomaisella alkupuhuttelulla tai erillisellä saatekirjeellä, joita edellä jo käsitteelin. Myös lopetuksissa oli kirjeen piirteitä kuten: ”Paljon jäi kertomatta - - En jaksa kuitenkaan kirjoittaa tästä enempää”, ”jos voin olla mitenkään avuksi”, ”käräsiivällisyydestä kiittäen, valmiina lisätietoihin jos tarvitaan”, ”Tässäpä tätä vuodasta, hyvää kesää sinulle”.

Kertomusten luokittelu tai analyysitapa ei tullut mieleen ensimmäisillä luku-kerroilla. Luenta eteni puhuttelevan kerronnan³⁴³ ja akateemisesta maailmasta tutujen alluusioiden ehdoilla. Moni kohta tuli huomatuksi, koska se tuntui ymmärrettävältä, kenties itse koetulta. Henkilökohtaisia kertomuksia lukiessa voi kokea merkitysten tulvan, tunteen, että asiat ovat olleet tuttuja jo aiemmin, ilman että oivaltaa, että kyse on yhteisen tradition tunnistamisesta.³⁴⁴ Ensiluenta ja alkuluenta osoittivat, että kertomukset olivat tohtoriksi tuleminen elämänvaiheen kuvauksia, joissa akateemisen maailman lisäksi muu elämä oli läsnä. Yhtenäiseltä näyttävä prosessi tuli eläväksi ja merkitykselliseksi autobiografisessa kontekstissa. Lisäksi kertomusten aloitukset ja lopetukset jäivät hyvin mieleen.

³³⁹ Bruner J. 1991, 7–8. Myös Paul Ricoeur ja Viktor W. Turner painottavat yksittäisten osien ja kokonaisuuden yhteyttä (esim. Ricoeur 1980, 178). Ennako-oletusten (gadamerialisittain tradition), osien ja kokonaisuuden välittämä tulkintaprosessi viittaa hermeneuttiseen kehään (Usher ym. 1997, 182–183).

³⁴⁰ Ricoeur 1980, 174, 178; Turner 1980, 157.

³⁴¹ Ensiluenta leimaa välitön, usein emotionaalinen kokemus (Vilkko 1995, 166).

³⁴² Yksi kertomus tuli aineistoon selkeästi muita myöhemmin.

³⁴³ Anni Vilkko on kuvannut, kuinka erilaiset omaelämäkerralliset tekstit näyttävät joskus kiehtovina ja innostavina, joskus taas niukkoina ja jopa kylminä (Vilkko 1995, 161–162).

³⁴⁴ Stahl 1989, 38, 119. Tutkittavana olevan ilmiön omakohtaisuudesta ks. Deegan & Hill 1991, 323.

Kertomustiivistelmät

Alkuluennan jälkeen tein kertomuksista tiivistelmät, jotka olivat systemaattisen kertomusanalyysin perusta. Tiivistykseen siirsin kaiken oleellisen alkuperäisistä kertomuksista. Tiivistelmät olivat kuin tekstit pienoiskoossa³⁴⁵ sisältäen keskeiset tapahtumat, henkilöt, ympäristöt ja arvioinnit. Tein ne pääosin omin sanoin. Suoria lainauksia on omaleimaisista ja tapahtumarikkaista kohdista. Ne valitsin intuitiivisesti, koska ne herättivät vastakaikua. Tein oletuksia, mitkä kohdat ovat kussakin kertomuksessa keskeisiä ja mitkä lausumat ovat mahdollisia avainilmaisuja. Tässä tekstialluusioilla oli luultavasti oma osuutensa.³⁴⁶ Anni Vilkkko kirjoittaa ”empaattisesta luennasta” eli eläytymisestä oman elämänkokemusrepertuaarin avulla luettuun.³⁴⁷ Suorat lainaukset kuljettivat sekä ydinkohtia että kertojan kieltä ja ilmaisutyyliä.³⁴⁸ Ne osoittautuivat myöhemmin tärkeiksi persoonallisen jälkensä vuoksi.

Tiivistämistä vaikeutti se, että tekstien pituudet, tarkastelutasot ja kirjoitustyyli vaihtelivat suuresti. Aineiston yhtenäistämistä pyrin välttämään. Tarkoitus oli pitäytyä induktiivisessa luennassa. Ennakko-oletukset ja kertomusten huippukohdat oli asetettava oikeisiin mittasuhteisiin ja edettävä tekstien ehdoilla. Tärkein tiivistämisen apuväline oli uskollisuus ensi- ja alkuluennalle. Kertomusten ainutlaatuisuus helposti unohtui, kun aiemmat tiivistykset ja lopulta koko aineisto olivat peilauspintana ja vertailukohtana. Vaarana oli, että tiivistykseen siirtyi yhtenäistä tietoa eikä kirjoittajien tarkoittamaa kokemuksellista tietoa.³⁴⁹ Tutkijana iski myös halu strukturoida aineistoa heti, kun siihen avautui mahdollisuus.³⁵⁰ Siksi oli tärkeä pitää huoli siitä, että ei unohtaisi kertomusten omaleimaisuutta ja toisenlaisuutta.³⁵¹

Kertomusrakenne

Seuraavassa vaiheessa etenin systemaattiseen lähiluentaan, jossa hahmotin tarinat kokonaisiksi samaan aikaan kun erotin niistä lyhyempiä jaksoja.³⁵² Tavoite oli, että yksityiskohdat eivät estäisi näkemästä kokonaisuutta eivätkä kertomukset kaventuisi variaatiota pelkistäviin suuriin linjoihin. Alkuluennan paljastama

³⁴⁵ Alkuperäisen kertomuksen ”pienennys”, oli luotettavuuden kannalta turvallinen tapa. Se mahdollisti ja vaati, että kaikki oleellinen siirtyy tiivistelmiin.

³⁴⁶ Alluusioiden tunnistaminen koski paitsi tutkijan omaa kokemusmaailmaa myös toisia tekstejä. Teksteissä oli samankaltaisia vihjeitä, jotka ohjasivat yhteisen ja mahdollisesti merkittävän äärelle.

³⁴⁷ Vilkkko 1995, 162–163.

³⁴⁸ Informanttien kertomistyylin ja omien ilmaisujen säilyttämisestä esim. Käännekohta 2007, 7–8.

³⁴⁹ Ks. Honko 1992, 123; Kusch 1986, 114.

³⁵⁰ Ks. Vilkkko 1995, 165–166; Honko 1992, 126.

³⁵¹ Ks. Hyvärinen 1998a, 319.

³⁵² Ks. Vilkkko 1990, 93.

juonellisuus, aloitusten ja lopetusten painoarvo sekä tapahtumien ja henkilöiden moninaisuus antoivat viitteitä siitä, että analyysi kannattaa tehdä kertomusrakenteen tarkastelun avulla. Ajatus oli, että rakenteen kautta pääsen analysoimaan aineistoa sen perimmäistä luonnetta vahingoittamatta.

Kertomuksia voidaan jakaa osiin erilaisin perustein. Ensimmäisinä systemaattisina kertomusrakenteen analyyseinä pidetään *Vladimir Proppin* tutkimuksia venäläisistä kansansaduista.³⁵³ Tämän jälkeen kertomusrakennetta alettiin tarkastella luonnollisen puheen kertomuksissa eikä vain perinnekertomuksissa. Tavallisen puheen ehkä tunnetuimman kertomusrakenteen kuvauksen esittivät *William Labov* ja *Joshua Waletzky*. Se soveltuu hyvin, kun tarkastellaan yksinkertaisia, henkilökohtaisista kokemuksista kertovia suullisia kertomuksia.³⁵⁴ Labov ja Waletzky erottivat kertovasta rakenteesta kuusi komponenttia: tiivistelmän, orientaation, mutkistavan tapahtuman, arvioinnin, ratkaisun ja päätännän.³⁵⁵ Labovin ja Waletzkyin malli hahmottaa kertomuksen temaattiset ainekset makrotasolla samalla kun se erottelee kokonaiskertomuksen sisäisiä osakertomuksia.³⁵⁶ Lineaarisen mallin ansio on sen yksinkertaisuus ja aloitusten merkityksen tavoittaminen, mutta mallin ei katsota toimivan tarkasteltaessa laajempia kertomuskokonaisuuksia ja erilaisten perinnelajien kertomuksia.³⁵⁷ *Teun A. van Dijk* kehitti Labovin mallia ja jakoi kertomuksen kertomuskategorioihin. Näitä ovat taustan esittely, tilannetta muuttavan tapahtuman kuvaus, ratkaisun esittäminen ja arviointi.³⁵⁸

Omassa tutkimuksessani labovilainen malli auttoi käsitteellistämään ensiluennan, alkuluennan ja tiivistysten antamaa vaikutelmaa aineistosta, vaikka kyseessä ei ollut suullinen aineisto. Yksi tyypillinen piirre kertomuksissa oli aiheen, tohtoroitumisen, muistelu kronologisesti etenevänä juonellisenä tapahtumasarjana. Juuri Labov määritteli kertomuksen menetelmäksi, jonka avulla kerrataan menneitä kokemuksia todellisia tapahtumia seuraten.³⁵⁹ Toinen piirre oli, että kerrottu jakautui selkeästi kolmeen osaan: aloitukseen, keskiosaan ja lopetukseen. Aloitukset toimivat tiivistysten ja orientaation tavoin johdatuksena aiheen käsittelyyn.³⁶⁰

³⁵³ Kertomusten struktuuriajattelu syntyi venäläisten formalistien keskuudessa 1920-luvulla. Ks. Honko 1980, 27; van Dijk 1980, 8. Metodina on sovellettu folkloristiikassa. Esim. Satu Apon (1986) väitöskirja Ihmesadun rakenne. Juonien tyypit, pääjaksot ja henkilöasetelmat satakuntalaisessa kansansatuaineistossa.

³⁵⁴ William Labov ja Joshua Waletzky etsivät kertomuksen perusrakennetta tutkimalla eri-ikäisten, eri sosiaaliluokkien ja eri rotujen edustajien kokemuspuhetta. Korkeasti koulutetut puuttuivat aineistosta. (Labov & Waletzky 1967.) Rakennemallista myös Siikala 1984, 28–30; Vilkkonen 1997, 93–94.

³⁵⁵ Labov & Waletzky 1967, 32–40; Labov 1972, 363; van Dijk 1980, 9.

³⁵⁶ Vilkkonen 1997, 104–108. Anni Vilkkonen on havainnollistanut mallia elämäkertaa-aineiston avulla ks. Vilkkonen 1997, 106–107.

³⁵⁷ Esim. Siikala 1984, 28–30.

³⁵⁸ van Dijk 1980; Apo 1990, 63; Siikala 1984, 30–32.

³⁵⁹ Labov & Waletzky 1967, 13; Labov 1972, 359–360; Siikala 1984, 29.

³⁶⁰ Ks. Labov & Waletzky 1967, 32; Labov 1972, 363, 365–366; Siikala 1984, 29.

Keskiosa jakautui sisällöllisesti kolmeen ajanjaksoon: aikaan ennen väitöstä, väitöskirjan valmistumisen aikaan ja väitöksen jälkeiseen aikaan.³⁶¹ Kertomuksessa esiteltiin mutkistavia seikkoja, niihin löytyneitä ratkaisuja ja henkilöitä niin akateemisesta kuin yksityisestä elämänpiiristä. Kirjoitusten lopussa tapahtui siirtymä muistoista takaisin kirjoitushetkeen. Lopetukset olivat usein arvioivia päätöksiä. Ne voitiin rinnastaa Labovin päätäntään eli *codaan*.³⁶²

Paitsi edellä kuvattu kertomusrakenne myös kertomusmaailman elementit, erityisesti tapahtumat, toimintaympäristö, aika ja henkilöt, avasivat tekstejä hyvin.³⁶³ Kertomukset sisälsivät paljon tapahtuma- ja henkilökuvauksia sekä näihin kiinteästi liittyvää arviointia. Arviointia oli kaikissa vaiheissa, ja se kohdistui omaan itseen, kerronnan kohteena oleviin tapahtumiin ja ihmisiin tai tohtoroitumisen kokonaisuuteen. Aloitukset ja erityisesti lopetukset olivat laajemman pohdinnan paikkoja.³⁶⁴ Kertomuksissa kulki rinnakkain tapahtumia selostava ja niitä arvioiva näkökulma. Labovin ja Waletzkyyn mukaan kertomuksella ovat nämä kaksi funktiota: referentiaalinen eli tapahtumia selostava ja evaluatiivinen eli kerrotun merkitystä arvioiva tehtävä.³⁶⁵ Anni Vilkkon erottaa näiden funktioiden lisäksi affektiiivisen eli vaikuttavan kerronnan funktion.³⁶⁶

Kirjoittajien sanoman kuuleminen ja näkeminen oli tekstianalyysin ydin, mutta se ei kuitenkaan ole sama asia kuin tekstin ymmärtäminen. Ymmärtäminen on kuullun ja nähdyn tulkitsemista tutkijan asettaman kehyksen läpi. Lähiluennan kehys oli konkreettinen väline, jonka avulla oli mahdollista asettaa dialogiin tekstin kanssa. Kehikko on kuitenkin vajavainen suhteessa tekstiin, koska se on tutkijan tuotos.

Kertomusrakenteen analyysitaulukko

Systemaattisen lähiluennan kehyksenä käytin taulukkoa, johon kustakin tiivistelmästä poimin toimintakaavat, toimijat, toimintaympäristön, tunneilmaston ja yleisvaikutelmia kerronnasta. Tiivistelmien sisältö osoitettiin kertomusmaailman elementtien avulla. Ryhmittely tapahtui kertomusten osoittamassa järjestyksessä ja usein kertomusten omilla sanoilla.

³⁶¹ Myös Jouko Lönnqvist erottaa ajan ennen väitöskirjaa, väitöskirjan tekemisen ajan sekä elämän väitöskirjan jälkeen (Lönnqvist 1999, 86).

³⁶² Labov & Waletzky 1967, 39; Labov 1972, 363, 365–366; Siikala 1984, 29.

³⁶³ Ajan, paikan ja henkilöiden esittely sijoittuu Labovin ja Waletzkyyn mallissa pääasiassa orientaatioon (Labov 1972, 364).

³⁶⁴ Muutamassa kertomuksessa pohdintaa oli kertomuksen keskellä, mutta se oli poikkeuksellinen ratkaisu.

³⁶⁵ Labov & Waletzky 1967, 13; Siikala 1984, 34–35; Vilkkon 1997, 94. William Labovin näkemys on, että arviointia voi esiintyä kerronnan kaikissa kohdissa. Sille ei ole varattuna tiettyä kohtaa. (Labov 1972, 368–369.)

³⁶⁶ Vilkkon 1995, 159–160.

Taulukossa³⁶⁷ toimintakaavan sarake sisältää tapahtumat, käsittelyjärjestyksen, ongelmien ja käänteiden ilmaantumisen sekä ratkaisut. Toimijoiden sarakkeessa on tapahtumiin liittyvä henkilögalleria. Henkilöitä ryhmittelin kannustajiin ja vaikeuttajiin. Toimintaympäristön sarakkeeseen kuuluvat alueet, tilat, yhteisöt ja interiöörien kuvaukset. Tunneilmastosarakkeessa ovat arvioivat osuudet eli lausumat, jotka osoittavat jonkin asian, henkilön tai tapahtuman laadun tai merkityksen.

Aluksi analyysi keskittyi kerronnan etenemiseen, tapahtumien järjestykseen ja henkilöiden erotteluun. Pian selvisi, että tilanteiden ja henkilöiden luetteleminen paljastaa vain juonirakenteen, mutta ei syvempiä merkityksiä. Oli tarkattava lisäksi tapahtumien, henkilöiden ja ympäristön arviointeja. Arvioivat lausumat nousivat huomion keskipisteeksi, ja niiden kirjaamisen pyrin tekemään huolellisesti.

Arviolausumat luokittelin tunneilmaston suunnan ja voimakkuuden perusteella. Tämän tein tietoisena, että luokittelut olivat tulkinnanvaraisia ja perustuivat omaan arviooni. Pyrkimys oli erotella + -merkkiset ja – -merkkiset lausumat. Positiiviset lausumat ilmaisivat tyytyväisyyttä, iloa, onnea ja kiitollisuutta. Negatiiviset ilmaisivat kiirettä, jännitystä, epäasiallisuutta, uupumista, masennusta, yksinäisyyttä, pelkoa ja epätoivoa.³⁶⁸ Huomio oli myös kielikuvien käytössä, koska ne ovat Vilkon sanoja lainaten ”elämän arvioinnin kieltä”³⁶⁹. Arviointikohtien huomaaminen ei ollut aina helppoa. Erottelukriteeriksi ei riittänyt viestin voimallisuus tai monisanaisuus, vaikka usein arviointikohdat olivat kertomusten subjektiivisinta ja selitysvoimaisinta ainesta. Näin tehtäessä esitystavaltaan vaisut tai lyhyet kohdat saattoivat jäädä huomaamatta.³⁷⁰

Arvioinneissa kirjoittajat toisaalta tarkastelivat asioita kuin ulkoapäin ja toisaalta ilmaisivat voimakkaasti tunteitaan.³⁷¹ Samalla pohdittiin elämänvaiheiden kausaalisuutta, joka on kaikkien elämän kertomusten peruskysymys.³⁷² Asioille ja valinnoille annetaan selityksiä ja perusteluja tai ainakin niitä yritetään antaa.³⁷³

Tiivistelmien sisältämän tiedon paikannus analyysitaulukkoon muutti luentatapaani. Jokainen kertomustiivistelmä ositettiin kehikkoon omana itsenään, mutta samalla ne vuorollaan peilautuivat aiemmin ositettuihin. Läpikäyty kertomusmasa kulki tarkasteltavana olevan kertomuksen rinnalla. Jouduin usein palaamaan

³⁶⁷ Ks. Liite 3, jossa havainnollistetaan, miten yksi kertomustiivistelmä on siirretty kertomusrakenteen analyysitaulukkoon.

³⁶⁸ Luokittelussa oli ensin skaala +1, +2 ja -1, -2, -3, koska varsinkin ikävien asioiden ilmaisussa oli paljon vivahde-eroja, jotka halusin näkyviin. Myöhemmin luovuin näin tarkasta erottelusta.

³⁶⁹ Vilko 1997, 146. Metaforassa kertoja oivaltaa samankaltaisuutta kirjaimelliselta merkitykseltään erilaisten asioiden kesken ja kokee tämän yhteyden kuvaavan tiivistetyksi elämäntarinan järjestäytymistä. Metaforan kautta ”kertomus tulee lähemmäksi, kertomuksen päähenkilö näkyvämmäksi”. (Vilko 1997, 145–146.)

³⁷⁰ Ks. Vilko 1995, 161.

³⁷¹ Muistot heräävät usein emotionaalisina kokemuksina (Vilko 1995, 160).

³⁷² Ks. Aro 1996, 71–72.

³⁷³ Jokainen kertomus sisältää oikeutuksen ja syyn kertomiselle (Denzin 1999, 97).

taaksepäin joko hakemaan tukea erotteluille tai tekemään vertailua jo käsiteltyjen kertomusten kanssa.³⁷⁴ Myös tiivistykset joutuivat kriittisen tarkastelun kohteeksi. Silloin kun kertomuselementtien ymmärtäminen ei onnistunut tiivistelmän avulla, palasin alkuperäisiin kertomuksiin. Näin syntyi mahdollisuus luotettavuuden ja toistettavuuden tarkistamiseen.³⁷⁵

Tapahtumien, henkilöiden ja toimintaympäristön erottelu osoitti ensiluennan, alkuluennan ja tiivistämisvaiheen tärkeyden. Teksteihin palaaminen ei olisi tullut niin helposti mieleen, elleivät ne olisi tulleet tutuiksi huolellisen luennan aikana. Jokaisesta kertomuksesta oli jäänyt painauma tai lukujälki, jolle täytyi olla uskollinen niin tiivistys- kuin analyysivaiheessa.³⁷⁶ Painauma toimi herättäjänä, kun olin tekemässä liian suuri oikaisuja tai kadottamassa jotakin oleellista.

Kertomuselementtien käsittelytapa

Tiivistysten osittaminen analyysitaulukkoon näytti konkreettisesti kertomusten erilaisuuden. Tekstin määrä kertomuselementtien kohdalla vaihteli suuresti. Havaitun määrällisen eron lisäksi halusin vertailla ja luonnehtia eroja muullakin tavalla. Päädyin luokittelemaan kertomuselementtien tarkastelutavan niukaksi, tavanomaiseksi tai vahvaksi. Niukka kerronta oli toteavaa, jopa luetteleivaa ja vaisua. Tavanomainen kerronta oli edellistä monipuolisempaa ja kuvailevampaa, mutta tyyppillisesti asiallista. Tapahtumia ja henkilöitä oli enemmän kuin niukassa kerronnassa. Vahvassa kerronnassa tapahtumia, henkilöitä ja tapahtumapaikkoja oli paljon. Kuvaukset olivat moni-ilmeisiä, ja tapahtumiin ja henkilöihin liitettiin omien tuntojen värittämää arviointia. Oheisessa taulukossa on kooste tarkastelutapojen eroista koko aineistossa.

³⁷⁴ Anni Vilkkö kuvaa osuvasti, että useiden lukukertojen myötä joutuu tarkistamaan mielikuviaan ja että elämäkertomukset alkavat puhua toistensa kanssa (Vilkkö 1995, 167).

³⁷⁵ Yhteen tiivistelmään tein kahteen kertaan tarkennuksia. Oli hyvä huomata, että muutosehdotukset koskivat pääosin samoja kohtia. Vastaavasti yhdestä tiivistelmästä tein kertomusrakennepohjan analyysin vahingossa kahteen kertaan. Myös nämä analyysit olivat lähes identtiset.

³⁷⁶ Ks. Vilkkö 1995, 166–167.

Taulukko 1. Kertomuselementtien tarkastelutavat kerronnassa

Kertomuselementti	Tarkastelutavan luonnehdinta			
	vahva	tavanomainen	niukka	yhteensä
tapahtumat	5	13	5	23
henkilöt	14	5	4	23
toimintaympäristö	7	5	11	23
yhteensä	26	23	20	

Tapahtumien kuvauksessa kirjoittajat käyttivät eniten tavanomaista kerrontaa (13 kpl), toimijoiden kuvauksessa oli eniten vahvaa kerrontaa (14 kpl) ja toimintaympäristön kohdalla tyypillisintä oli niukka kerronta (11 kpl). Tulos osoitti todeksi ensivaikutelman, jonka mukaan kerronta painottuu tapahtumien selostamiseen ja henkilöiden osuuden kuvailuun. Kertomuksissa mainittiin paljon tapahtumia ja yksittäisiä tilanteita, joita ei erityisesti kommentoitu. Henkilöihin sen sijaan liitettiin runsaasti tunteita ja arvioivia luonnehdintoja.³⁷⁷ Ympäristöjen tarkastelu oli lähes kautta linjan vähäistä ja jäi selvästi taustalle. Vain muutamalla kirjoittajalla oli voimakkaita muistikuvia jonkin tapahtuman ympäristöstä tai tilasta. Vertailuaineistosta saatu vaikutelma on samantyyppinen. Henkilöihin liittyvää kerrontaa vertailuaineistossa on jopa enemmän kuin omassa aineistossani ja erityisesti akateemisten henkilöiden osalta.

Ryhmittelin kirjoitukset koko tekstissä ilmenneen tarkastelutavan yleiskuvan perusteella. Valaisevia yksittäisiä esimerkkejä on vaikea esittää, koska ne joudutaan irrottamaan tekstikokonaisuudesta. Ohessa yritän havainnollistaa löytämiäni tarkastelutapojen eroja kolmen eri kirjoittajan esitarkastusvaihekuvauksen avulla. Ensimmäisen esimerkin kirjoittaja kertoo esitarkastuksesta niukasti. Toisessa esimerkissä tarkastelutapa on tavanomainen ja kolmannessa vahva.

Väitöskirjan esitarkastus sujui ongelmitta - - (M, L, < 35)

Sain tarkastajiksi kaksi nuorta tutkijaa, joista toiselle minun väitöskirjani oli ensimmäinen tarkastettava. Hän näkikin suuren vaivan korjatesaan pilkkuja, mutta antoi myös useita erittäin hyödyllisiä neuvoja. Niillä korjauksilla sain viimein painoluvan. (N, H, 35–45)

³⁷⁷ Kertomusten henkilögalleria osoittaa kertojien erilaista ankkuroitumista toisiin tai ei kehenkään ja henkilöiden avulla luodaan myös tiettyä kuvaa itsestä (ks. Aro 1996, 69).

Olin asettanut tavoitteeksi, että väitöskirja menee esitarkastukseen kesäksi - -. Ja lopulta niin kävikin, vaikka tiesin, että joutuisin vielä työstämään sitä esitarkastuksen jälkeen. Sain kuitenkin tauon, joka oli aivan välttämätön sille, että jaksoin vielä työtä hioa esitarkastuslausuntojen jäljiltä. Olin ajanut itseni uuvuksiin ja aika tavalla loppuun pitkillä työpäivillä. (N, H, > 45)

Kerronnan määrä ja monipuolisuus vaihtelivat myös yksittäisten kertomusten sisällä. Kuuden kertojan kohdalla kerronta säilyi läpi tekstin samanvahvuksena. Näillä kertojilla oli oma tyyli ilmaista asioita suurin piirtein samalla tavalla aiheesta riippumatta. Muiden kohdalla oli tyyppillistä, että kerronta oli yhdistelmä tavanomaista ja vahvaa tai tavanomaista ja niukkaa kerrontaa. On mahdollista, että kertojat vaihtaessaan kerronnan vahvuutta eri teemojen kohdalla samalla ilmaisivat oman näkemyksensä teeman tärkeydestä. Voi olla niinkin, että kertojilla on heille ominainen tapa kiinnittää huomiota tiettyihin elementteihin.

Tarkastelutapojen erojen lisäksi arvioivien luonnehdintojen kirjo hämmensi. Erilaisuus oli mielenkiintoista, mutta miten tästä pääsisi eteenpäin? Eikö tohtoroitumisessa ollut yhteisiä piirteitä, eikö mitään tyyppillistä? Onko kyse vain yksittäisten henkilöiden hajanaisista muistikuvista? Konteksti oli kuitenkin yhteinen: yliopisto. Missä se oli?

Tutkimuksen peruskysymys yhteisestä tohtoroitumisen perinteestä odotti edelleen vastausta. Sitkeä kertomusten osittaminen ja eri kertomusten asettaminen rinnakkain toivat vähitellen mukanaan vastauksia. Teksteissä puhuttiin samasta prosessista ja samoista tapahtumista, mutta niistä kerrottiin eri asioita, eri näkökulmista ja niitä arvioitiin eri tavoin. Tekstit olivat sekä ainutlaatuisia ja erilaisia että yleispäteviä ja samankaltaisia. Samankaltaisuuden ja erilaisuuden piirileikki oli tyyppillinen kokemus luennan ja systemaattisen kertomusanalyysin edetessä.

3.4 Tohtoroitumisen kulku ja käännekokemukset

Systemaattisen kertomusrakenneanalyysin valmistuttua oli päätettävä, mikä on informatiivisin ja kertomusten sisältöä parhaiten säilyttävä tapa koota tiedot koko aineiston tasolle. Kertomukset oli analysoitu yksi kerrallaan ja kertomuselementit järjestetty kunkin kertomuksen rakenteen mukaisesti. Mutta miltä tapahtumat, kerrontajärjestys, käännteet, henkilöt ja ympäristöt näyttivät koko aineistossa? Palapelin osat oli koottava tavalla, joka muodosti aineiston mukaisen ja näköisen kuvan.

Tohtoroitumisen logiikka yhdistää aineiston

Ratkaisu löytyi tohtoriksi tulemisen luonnollisesta kulusta, jota myös kertojat enimmäkseen noudattivat. Tohtoroitumisesta ei kerrottu sattumanvaraisia välähdyksiä, vaan kertojilla oli mielessä, miten kaikki aikoinaan tapahtui. Tohtoroitumisella oli juoni. Muodostin tohtoroitumisen etenemisestä vaiheketjun, joka sisälsi kaikki aineistossa mainitut vaiheet. Tohtoroitumisen juonesta tai ”alusta-loppuun”

-logiikasta tuli aineistoa yhdistävä tekijä.³⁷⁸ Vaiheketjun osat olivat koulu-aika, perusopinnot yliopistossa, työelämä, lisensiaatintutkimus, väitöskirjan kirjoittaminen, esitarkastus ja painatus, väitöstilaisuus, kahvitilaisuus, karonkka, aika väitöksen jälkeen ja promootio. Vaiheet nimesin yksinkertaisesti, ja ne kuvaavat vaiheen ydinsisältöä. Jokaisen vaiheen alle kokosin kertomusrakenteen analyysitaulukosta kaikki kyseisen vaiheen kohdalla eri kertomuksissa olleet tapahtumamaininnat, käänteet, henkilöt, ympäristöhuomiot ja arvioivan pohdinnan.

Tohtoroitumisen vaiheista tuli uusia analyysiyksiköitä, joiden kautta pääsin tarkastelemaan kerrottua mahdollisimman rikkaasti koko aineiston tasolla. Vaiheet voidaan nähdä myös kertomusten osakertomuksina, joiden peräkkäisyys muodostaa juonen. Juoni sisälsi tiedon kertomuskokonaisuudesta ja tapahtumien järjestyksestä – tapahtumat saivat ajallisen aseman ja merkityksen.³⁷⁹

Kustakin vaiheesta tein oman taulukon, jossa olivat vaiheeseen liittyvät lausumat ja huomiot. Kaikki kertojat osallistuivat kokonaisuuden kartuttamiseen eikä kenenkään kertoma jäänyt pois. Tarkastelun siirtäminen koko aineiston tasolle oli aiheen ymmärtämisen ja tulkintojen tekemisen kannalta merkittävä siirto. Tämä oli myös kertojien anonymiteetin suojaamisen kannalta hyvä ratkaisu.³⁸⁰

Tohtoroitumisen juonesta tuli sekä kertomuskokonaisuuksia että yksityiskohdita kokoava tulkinnan väline. Valittu tarkastelutapa osoittautui informatiiviseksi niin laadullisesti kuin määrällisestikin. Kustakin vaihetaulukosta näkee yhdellä silmäyksellä, mitkä asiat ovat tyypillisiä missäkin tohtoroitumisen vaiheessa ja mitkä teemat puolestaan otetaan harvemmin esille. Kokemus oli, että aineisto kulki mukana tunnistettavana ja konkreettisenä.

Kertomusten intersubjektiiivinen luonne pääsi oikeuksiin dialogissa, jota kävin vaiheista kertovien tekstikohtien kanssa. Dialogin pohjalta syntyneet yleistyksiset löytyivät syventymällä materiaaliin ja perustelemalla ja osoittamalla ne aineistoargumentaation avulla.³⁸¹ Vaiheanalyysien yhteyteen keräämäni suorat lainaukset

³⁷⁸ Sanonta ”alusta-loppuun -logiikka”, jota Laura Aro käyttää väitöskirjassaan (Aro 1996, 67), on osuva kuvattaessa kertojien pyrkimystä esittää asiat kokonaisuutena. Elämästä kerrottaessa kronologialla ja kausaalisuudella on erityinen merkitys. Järjestyksestä odotetaan ja sen puute koetaan häiritseväksi; koherenssi koetaan osoituksena kirjoittajan kompetenssista kertoa omasta elämästä oikealla tavalla (Linde 1993, 8, 13–14, 16).

³⁷⁹ Juoni oli Aristoteleen mielestä kaikkein tärkeintä tapahtumia yhdistettäessä. Juoni oli tragedian päämäärä, perusasia ja sielu (Aristoteles 1997, 1450a20–35). Ks. Tolska 2002, 104. Husun tutkimuksessa haastateltavat piirsivät elämänsä ja kuvasivat sillä akateemisen uransa vaiheita ja kokemuksia. Sen avulla tutkija pystyi sijoittamaan tapahtumia oikeisiin elämänsä vaiheisiin. (Ks. Husu 2001, 95.)

³⁸⁰ Tunnistamattomuuden tärkeydestä ks. Koski & Tedre 2003, 21; Julkunen 2004, 61. Leena Koski ja Silva Tedre ratkaisivat pienessä aineistossaan tunnistettavuusongelman muodostamalla uutta tekstiä eri ihmisten taustatekijöitä ja syrjäintäkokemuksia yhdistellen, jolloin ”...kertomuksessa sinä olet minä, minä olen sinä ja me olemme teitä” (Koski & Tedre 2003, 21).

³⁸¹ Ks. Tigerstedt 1984, 12–13. Aineistolähtöisen prosessin tulee olla perusteltua, mutta ei liian jäykkää (esim. Saarinen 2003, 34).

mahdollistivat tulkintojen uskottavuuden tarkistamisen. Kertomusotteiden etsiminen merkitsi taas paluuta alkuperäisiin teksteihin. Esimerkkien runsas käyttäminen argumentaation tukena oli tärkeää, mutta ei itsestään selvää. Esimerkin tehtävä on valaista käsiteltävänä olevaa teemaa ja auttaa tehdyn tulkinnan ymmärtämistä.³⁸²

Aineiston uudelleenjärjestely vaiheiden mukaan toi uusia luontevia luotettavuuden ja toistettavuuden tarkistuspisteitä. Niissä jouduin testaamaan tiivistysten ja kertomusrakenteen analyysin suhdetta alkuteksteihin ja korjaamaan muutama aiempaa tulkintaa. Tässä vaiheessa selvisi, että korjaukset koskivat yleensä muutamaa erittäin pitkää ja monipolvista kertomusta, joiden purkaminen ja tulkinta olivat olleet äärimmäisen hankalia pitkin matkaa.³⁸³

Tohtoroitumisen vaiheet ja kerrontajärjestys

Kertojat tunnistivat tohtoroitumisessa 11 vaihetta, joista kukin sisältää vaiheelle tyypilliset tapahtumat. Neljä kirjoittajaa otti esille 5–6 vaihetta, 12 otti esille 7–8 vaihetta ja seitsemän käsitteli 9–11 vaihetta. Kerronta keskittyi selkeästi kolmeen vaiheeseen, joita lähes kaikki kertojat käsittelivät. Nämä olivat väitöskirjan kirjoittaminen (kaikki 23), väitöstilaisuus (kaikki 23) ja karonkka (21). Näistä muodostuu tohtoroitumisen ydin. Seuraavaksi eniten kerrottiin ansiotyöstä, esitarkastuksen ja painatuksen vaiheesta sekä väitöksen jälkeisestä ajasta.

Kertomuksista välittyi näkemys oikeasta kerrontajärjestyksestä. Prosessin luonnollinen kulku oli kertojilla hyvin mielessä. Valtaosa kirjoittajista noudatti prosessin todellisen etenemisen järjestystä riippumatta siitä, jäikö joku vaihe käsittelemättä vai ei.³⁸⁴ Tavallisinta oli, että tohtoriopintoja edeltäviä vaiheita ei kuvattu toteutuneessa järjestyksessä, muuten poikkeamat olivat yksittäisiä.

Se, että jotkut kirjoittajat jättivät joitakin vaiheita kokonaan väliin, vahvistaa käsitystä valinnan merkityksestä kerronnassa. Tyhjät kohdat osoittavat, että kertojat eivät ole kokeneet pakkoa kirjoittaa kaikista tapahtumista. On myös totta, että kaikki vaiheet eivät edes ole sisällyneet jokaisen kirjoittajan tohtoroitumiseen ja osa vaiheista on toteutunut rinnakkain. Rinnakkain tai limittyen kerrottiin tyypillisesti työelämästä, lisensiaatintutkimuksesta ja/tai väitöskirjan kirjoittamisesta.³⁸⁵

³⁸² Ks. Erben 1998, 12.

³⁸³ Näiden kertomusten suuret poikkeamat perusrakenteesta (toistot, vahvistamiset ja vertailut) voidaan nähdä myös kertojien valitsemina arvioinnin keinoina. Ks. Siikala 1984, 35–36.

³⁸⁴ Ks. Liite 4, jossa näkyvät käsitellyt vaiheet ja järjestys kertomuksittain. Yhtenäisyyden vuoksi lisensiaatintutkimuksen vaihe on jätetty pois. Lisensiaatintutkiminto sisältyi osalla kertojista perusopintoihin.

³⁸⁵ Järjestys ja rinnakkaisuus oli määriteltävä tekstejä yhdistellen niissä kertomuksissa, joissa oli liitteitä.

Vaiheita käsiteltiin pääsääntöisesti kertaluontoisesti. Kun yhtä vaihetta ryhdyttiin tarkastelemaan, siitä kerrottiin kaikki haluttu yhteen menoon eikä vaiheeseen myöhemmin juurikaan palattu.³⁸⁶ Kerrottu pysyy eheänä ja kerronta on lukijalle helppoa.³⁸⁷ Vaiheita tarkastelemalla oli mahdollista etsiä paitsi vaiheiden tyyppillisiä piirteitä myös hahmottaa ongelmia ja ratkaisevia käännteitä. Kertomusmaailman elementteihin punoutunut arviointi johdatti tohtoroitumista hidastavien ja edistävien tekijöiden lähteille. Näitä tekijöitä löytyi niin yliopistoyhteisöstä, työelämästä kuin kertojien omasta elämäntilanteesta ja persoonasta.

Käännekokemus

Sekä tohtoroitumista edistäviin että hidastaviin seikkoihin oli joskus liittynyt poikkeuksellisia, voimakkaasti mieleen painuneita tilanteita. Ne olivat risteyskohtia, joissa tapahtui jotakin prosessin kannalta ratkaisevaa. Tällaisilla kohdilla oli joko erityinen painoarvo kokonaisuuden kannalta tai niihin liittyi vahva tilannekohtainen lataus. Elämäkertatutkimuksessa puhutaan narratiivisesta paksuudesta, vahvuudesta tai jälkiä jättävästä kokemuksesta eli epifanista. *Satu Apo* käyttää nimityksiä käännekohta, merkkipaihe ja valintatilanne.³⁸⁸ *Norman K. Denzin* mukaan kyse on rikkaista, monipuolisista kuvauksista. Ne pystyvät välittämään kokemusten jättämää jälkeä lukijalle tavalla, jossa tilanteisiin ja paikkoihin liittyvät näkymät, äänet ja tunteet luodaan uudelleen niin, että lukija todella pääsee sisään kokemuksiin.³⁸⁹

Kerronnan tarkkuus, ilmeikkyyys, osoittelevuus tai todentuntuisuus ei kuitenkaan riitä. Sen lisäksi, että kirjoittaja päästää lukijan kurkistamaan tapahtumien sisään, erityisen kokemuksen ilmaus sisältää jotakin kertojan kannalta oleellista ja merkityksellistä. Tällöin kyseessä on **käännekokemus**, jonka vaikutus tohtoroitumiseen voi olla hidastava tai edistävä, mutta joka tapauksessa jatko-opintoihin suhtautumista perustavanlaatuisesti muuttava. Denzin rinnastaa epifanin eksistentiaalisena kokemuksena Turnerin liminaaliseen kynnyskokemukseen, mikä

³⁸⁶ Selkeimmät johonkin vaiheeseen palaamiset on merkitty liitteessä 4. Vaikka elämäkertomuksilla on tietty alusta-loppuun -logiikka (Aro 1996, 67, Linde 1993, 13, Riessman 1993, 18–19), myös kronologian särkevillä poikkeamilla on kertomuksissa paikkansa (Aro 1996, 67, Linde 1993, 25–26).

³⁸⁷ Tekstit, joissa kertomus joko eteni poikkeavasti tai vaiheet olivat esillä useampaan kertaan, olivat työläitä analysoida.

³⁸⁸ Apo 1980, 186. Artikkelissa ”Thick and thin narratives” (Hyvärinen 1998b) pohditaan monipuolisesti epifanin ja muiden vastaavien käsitteiden kuten avainepisodi, ydinepisodi ja Clifford Geertzin käyttämän käsitteen ”thick description” avaamia näkökulmia elämäkertatutkimukseen. Myös Siikala 1984, 145; Denzin 1989a, 106–118; Linde 1993, 23. Aristoteles näki käännekohtan juonen tärkeänä, inhimillisyyden tunnetta tuovana osana, jossa toiminta muuttuu vastakkaiseksi (Aristoteles 1997, 1450a30, 1452a25–30, 1456a20; Sihvola 1997, 246).

³⁸⁹ Denzin 1989a, 99–101. Tarina-aineistoista jäävät mieleen vahvat episodit, joita kyselytutkimuksen aineistoa keskinkertaistava ja laimentava ote ei kykene välittämään (Julkunen 2004, 59).

entisestäään vahvistaa ajatusta tohtoroitumisen siirtymäriittiluonteesta.³⁹⁰ Käännekokemus tuo yksisuuntaiseen ja loogiseen kerrontaan sattumanvaraisen hyppäyksen tai pysähdyksen.³⁹¹ Käsitteen käännekokemus syntyhistoriaa ja syntytilannetta en pysty tarkasti palauttamaan mieleen. Käsite muotoutui aineistossa ja vertailuaineistossa silmiin osuneiden ilmausten ja tutkimustehtävän eräänlaisena yhteen hitsautumisena.

Hän [väitellyt naiskollega] siis uskoi, että pysyn väitöskirjan tekemään. Tästä tuli käännekohta. Olin levännyt lomalla ja jaksoin taas jatkaa. (N, H, > 45)

Tohtorin tutkinto muodostaa kuitenkin käännepisteen. (N, H, 35–45)

Näiden kertojien kuvaukset ja sanavalinnat sekä tutkimuksen peruskysymys tohtoroitumiseen liittyvistä merkittävistä kokemuksista puhuivat minulle samasta asiasta. Vertailuaineistossa olivat seuraavat kuvaukset.

”Sain aiheekseni ’Miten Shakespearen kuva Rikhard III:sta poikkeaa historiallisesta todellisuudesta.’ Se oli käännekohta.”³⁹²

”Tärkeä käänne syksyllä 1977 oli Renvallin metodiopin tenttiminen Päivi Setälälle.”³⁹³

Oivalsin, että minun piti etsiä tohtoroitumisen tapahtumien ja perinteiden ohella käännekokemuksia. Ne veivät lähelle elettyä ja koettua.³⁹⁴

Käännekokemuksen voima ei ole ilmaisussa tai tapahtumassa vaan ilmi tuodussa muutoksessa. Käännekokemus on erityinen siksi, että kuvattu kokemus tekee kertomuksessa kertojalle jotakin ainutlaatuista ja väkevää. Kokemus on saanut aikaan uutta, erilaista ja käännteentekevää, joka on kerrottava.³⁹⁵ Käännteentekevät kokemukset ovat kokemuskerronnan tyypillistä sisältöä. Silloin kun kerronnan

³⁹⁰ Denzin 1999, 96. Kriisihetket muuttavat yksilön elämän merkitysstruktuuria. Positiiviset tai negatiiviset vaikutukset nähdään vasta retrospektiivisesti, kun niistä kerrotaan muille (Denzin 1989b, 70–71).

³⁹¹ Ks. Vilkkonen 2001, 84. Steven Weiland pohtii sattumanvaraisten ja usein hämmäntävien tapahtumien tuomaa lisää autobiografiseen kerrontaan (Weiland 1994, 412–415). Anna-Leena Siikalan mukaan käännekohta voi näkyä yksittäisenä tapahtumana tai siten vähitellen havaittavana liukumana (Siikala 1984, 145).

³⁹² Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 208.

³⁹³ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 443.

³⁹⁴ Ks. Denzin 1989b, 69.

³⁹⁵ Käännekohtat ja kriisit kuuluvat autobiografiseen kerrontaan. Ne kuuluvat elämänhistorian universaaleihin (Apo 1980, 187). Elämäkertahaastattelussa haetaan usein käännekohtia. Esim. Purhonen 2007, 77. Ari Antikainen tarkastelee koulutus- ja oppimiselämäkerroista löytyneitä merkittäviä oppimiskokemuksia käännekohtina ja muutostapahtumina, jotka vahvistavat subjektin toimijuutta (Antikainen 1996, 251–254).

kohteena eivät ole erityiset kokemukset, kertoja voi käyttää rajatumpaa tapahtumakerrontaa, joka sekin on erilaista kuin arkisen tapahtumavirran kertominen.³⁹⁶

Lukija ei voi oivaltaa käännekokemusta eikä siihen sisältyvää merkitystä, ellei kertoja ilmaisullisin keinoin anna lukijan nähdä koettua. Tunteet, teot ja merkitykset kuullaan, kun kirjoittaja tekee ne näkyviksi.³⁹⁷ Oleellista on ilmaisullinen kokonaisuus, ei pelkästään laatu tai määrä. Käännekokemukset saatetaan ilmaista käyttämällä tuttuja sanakäänteitä tai kielikuvia, jotka auttavat kertojaa tekemään muistikuvista helposti lähestyttäviä ja myös yhteisöllisiä, jaettavissa olevia. Kielikuvien avulla kirjoittaja korostaa, tiivistää ja kärjistää sanottavaansa ja kommunikoi puoleensavetävällä tavalla lukijan kanssa.³⁹⁸ Kun kokemus on eletty ja koettu läheltä, puhe on arkikieltä eikä turhalle teoretisoinnille ole tilaa.³⁹⁹

Tekstin sisältämät käännekokemukset ovat kertojan valintoja, tekoja, jotka ovat tekstissä tai sitten eivät ole. Lukija ei välttämättä huomaa kertojan merkittäviksi tarkoittamia kohtia. On myös mahdollista, että lukija pitää vääriä kohtia merkittävänä.⁴⁰⁰ Kertojan ja lukijan kohtaaminen tekstin äärellä on arvaamatonta. Siksi lukijan on oltava herkkä kertojan antamille vihjeille ja kuvauksille erityisesti omasta itsestään.

Tohtoroitumisen luonnolliset vaiheet, kerronnan keskittyminen kolmeen episodiin sekä aloituksen ja lopetuksen erityislaatu antoivat vihjeitä siitä, että analyysin tulosten esittely on mielekäästä tehdä kertomusten viitoittamalla tavalla. Tästä eteenpäin käyn läpi tohtoroitumisen prosessia vaihe vaiheelta. Kaikissa vaiheissa avaan ja kokoan kertomusten sisältöä ja tehtyjä tulkintoja toisaalta prosessia edistävien ja hidastavien seikkojen, toisaalta käännekokemusten perusteella. Käännekokemuksiksi tulkitut kohdat on esitetty kunkin vaiheen kuvauksen lopussa, mikäli niitä on vaiheeseen sisältynyt.

³⁹⁶ Kokemuksen ja sen ilmaisun suhteesta ks. Salmi-Niklander 2006, 204–205.

³⁹⁷ Denzin 1989a, 100. Anni Vilkon mukaan siirtymissä ja tihentymissä elämäntilanteiden pohdinta on intensiivistä, vaihetietoista ja merkitystäyteistä (Vilkkonen 2001, 84).

³⁹⁸ Vilkkonen 1997, 146. Symbolien ja metaforien käyttö kiinnittää kertojan myös tiettyihin kulttuurisiin piireihin, koska ne perustuvat sosiaalisesti jaettuun tietoon ja kuvaavat ryhmän kulttuurista identiteettiä. Ks. Honko 1988, 8, 11; Hyvärinen 1998a, 317–318; Saarinen 2003, 129–130.

³⁹⁹ Denzin 1989a, 103.

⁴⁰⁰ Tutkittava voi nähdä elämänsä tärkeät tapahtumat toisin kuin tutkija. Irrelevantit yksittäiset tapahtumat kasvavat päätapahtumiksi (Aro 1996, 70). Jokainen tulkinta pitää sisällään väärintulkintaa (Peltonen 2006, 112–113).

4 Tutkijan elämän pohjustusta

4.1 Muistumia ja koosteita

Kertomuksen aloitus voi olla tarkkaan harkittu valinta kirjoittajalta, mutta se voi yhtä hyvin olla spontaanin miellelyhtymän tuottama perustelematon päätös. Aristoteles ajatteli, että hyvin rakennettujen juonien ei pidä alkaa sattumanvaraisesti, koska muut asiat kehkeytyvät ja syntyvät alun seurauksena.⁴⁰¹ Aloitus ohjaa kertomuksen lukemista, koska aloitus vie ja saattelee lukijan kertomuksen maailmaan tietyllä tavalla juuri tietystä kohdasta. Kirjoittajalla voikin olla mielessään monta erilaista aloitusta sanottavalleen.⁴⁰² Lukija puolestaan pohtii ensisanoista alkaen, miksi tämä kerrotaan ensimmäisenä. Tiivistyykö alkusanoihin koko kertomus vai sanotaanko vain se kaikkein tärkein tai kenties syvimmälle mieleen painunut asia?⁴⁰³

Kiinnostavaa on pohtia sitä, kumpi päättää aloituksesta, kirjoittaja vai kerrottava.⁴⁰⁴ Onko niin, että tietynlainen kertomus vaatii tulla kerrotuksi tietynlaisella aloituksella? Vai onko niin, että sanottava odottaa, millä tavoin kertoja lähtee liikkeelle? Kertoja tietää kertomuksensa kokonaisuuden ja sanottavansa erityiskohdat kuin myös sen, mitä ei aio kertoa. Kun ensimmäiset sanat on kirjoitettu paperille, lukijan kanssa alkavan dialogin perusta on paalutettu.

Tutkimusaineiston kertomukset alkoivat kahdella eri tavalla: muistumalla (18 kpl) ja yhteenvedolla (5 kpl). Aloitukset avaavat näkymiä sekä koko tohtoritiehen että pieniin yksityiskohtiin prosessin varrelta. Muistuma-aloitus katsoo väitökseen prospektiivisesti eli tulevaan suuntautuvasti, kun taas yhteenvedo-aloitus katsoo väitöstä retrospektiivisesti eli tehdyn työn näkökulmasta. Erilaiset aloitustavat eivät tässä aineistossa olleet mitenkään yhteydessä tieteenalaan tai väitöskään. Miehet ja naiset käyttivät molempia aloitustyyppisiä, mutta naiset näyttivät suosivan miehiä enemmän muistuma-aloitusta. Tämä tulos ei ole erityisen merkittävä 23 henkilön aineistossa. Mielenkiintoista oli huomata, että asia sai vahvistusta, kun analysoin vertailuaineistosta 50 aloitusta, joiden joukossa olivat kaikkien kahdeksan naiskertojan aloitukset. Yhdistämällä oman aineistoni ja vertailuaineistoni aloitustapojen jakautumisen tulokseksi tuli, että naisista 80 % käytti muistuma-aloitusta ja miehistä 60 %.

⁴⁰¹ Aristoteles 1997, 1450b25–35.

⁴⁰² Ks. Wallace 1992, 122; Vilkkö 1997, 146–149. Aineistoni yksi kirjoittaja kertoi, että oli miettinyt eri tapoja aloittaa kertomus. Vertailuaineistossa on seuraava aloitus: ”Menneisyys on tarina, jonka voimme kertoa monella tavalla.” (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 427)

⁴⁰³ Kerronnan aloitus voi ennakoita kertomuksen kärkeä. Ks. Routarinne 1997, 149.

⁴⁰⁴ ”Kenties tarinat alkavat siitä mistä haluamme niiden alkavan. Kenties ne alkavat siitä mistä niitä itseään huvittaa.” Westö 2006, 8.

Muistuma-alku kertoi eri yhteyksissä syntyneestä aavistuksesta, että väitöskirja voi tulla osaksi kertojan henkilöhistoriaa, vaikka ei ehkä vielä lähitulevaisuudessa. Kysymys on paluusta aikaan ”ennen kuin mitään konkreettista oli vielä tapahtunut”. Kertojien mieliin oli painunut irrallisia tilanteita, henkilöitä tai ajatuksia, jotka kantoivat mukanaan itua tohtoriksi tuleminen mahdollisuudesta. Epämääräinen toive jatko-opinnoista, työpaikalla tai yliopistossa syntynyt tutkimuskipinä ja tohtoriesikuvat kannustivat miettimään väitöskirjaa. Jotkut kertojat toivat haaveen ohella julki sen toteutumista estäneitä asioita.

Minulla oli hyvin epämääräinen käsitys, että haluaisin ehkä tehdä tutkimustyötä valmistumiseni jälkeenkin, ja niinpä pyysin professori YY:ltä aihetta, josta voisin ”jatkaa”. (N, H, > 45)

Olin kyllä elätellyt jatkokoulutushaaveita - - mutta ansiotyö ja pitkä välimatka yliopistooni teki mahdottomaksi tutkimuksen tekemisen. (N, H, > 45)

Minä tein työni puolesta tutkimusta, koska olin siitä kiinnostunut. (N, L, 35–45)

Toiset saivat haaveelleen ja innostukselleen vastakaikua jo perusopintovaiheessa, toiset valmistumisen jälkeen työpaikalla.⁴⁰⁵ Tutkimusinto syytyi joko sisäisenä ”väistämättömytenä” tai siihen vaadittiin ulkoapäin tulleita ärsykeitä ja odotuksia.

Minusta tuli tohtori, koska olin jo maisterin opintojen aikana tavattoman kiinnostunut [oppiala mainitaan] - - Se oli minulle sekä eksistentiaalisesti⁴⁰⁶ että älyllisesti erittäin haastava teema. (M, H, -)

En kuvitellut koskaan tekeväni väitöskirjaa, mutta kun organisaatiomme muuttui tutkimusorienteiseksi, jouduin miettimään asiaa uudelleen. (N, H, > 45)

Kirjoittajat marssittivat muistuma-aloituksissa näyttämölle tohtoriesikuvia. Kyse ei ole henkilökohtaisista kohtaamisista, vaan innostavista väittelemiseen liittyvistä muistikuvista. Tapahtumat olivat herättäneet voimakkaita tunteita ja vaikuttaneet omiin tulevaisuudennäkymiin.

⁴⁰⁵ Outi Raehalmeen tutkimuksessa naisopiskelijat sanoivat tiedonhalun ja uteliaisuuden olleen tärkein syy jatko-opintoihin hakeutumiselle (Raehalme 1996, 129). Kiinnostus aihetta kohtaan oli yleisin motiivi tohtoriopinnoille Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasasen tutkimuksessa (Hiltunen ja Pasanen 2006, 24, 63).

⁴⁰⁶ Jouko Lönnqvist esittää, että väitöskirjahankkeella tulisi nimenomaan olla aina eräänlainen eksistentiaalinen lähtökohta (Lönnqvist 1999, 85).

Jossakin vaiheessa minulle selvisi, että ihminen voi olla tohtori olematta lääkäri, eivätkä kaikki lääkärit ole tohtoreita.⁴⁰⁷ Lukion biologian opettajani väitteli tohtoriksi ja ymmärsimme sen olevan jotakin hienoa. - - Opiskelemaan päästyäni kävin yliopiston juhlallisissa avajaisissa, ihailin korkeita tohtorinhattuja ja päätin, että minustakin joskus tulisi tohtori. (N, L, < 35)

Opiskeluaikaani sattui XX:n, ensimmäisen [tieteenala mainitaan] tohtoriksi väitelleen naisen, väitöstilaisuus, jossa istuin yliopiston pienessä juhlasalissa ja ajattelin: Onpa hienoa! Ei minusta varmaan voi tulla tohtoria – olihan - - kandidaattitutkintoonkin vielä matkaa. Arvioin omia kykyjäni mielesäni ja epäilin. (N, H, -)

Näissä esimerkeissä muiden tohtorius ja väitöstilaisuus olivat laittaneet kirjoittajat pohtimaan myös omaa väittelemistään. Ensimmäisen esimerkin kertoja liitti tohtoriuden mutkattomasti ja itsetuntoisesti omaksi tavoitteekseen, kun taas toinen epäili kovasti omia mahdollisuuksiaan.⁴⁰⁸ Seuraavassa aloituksessa kertojan epäilyyn liittyi kauhua ja pelkoa.

Koskaan en ollut haaveillut lukevani tohtoriksi. Lukemistani en kyllä epäillyt, kirjoittamaankin uskoin kykeneväni ja kaikenlainen tutkiminen, tilastojen tarkkailu ja ihmisten jututtaminen on kiinnostanut aina. Mutta väittely, julkinen esiintyminen ja oman väitöskirjan puolustaminen – hui kauhistus. (N, H, > 45)

Muistelun kohteena saattoi olla myös oma väitys.⁴⁰⁹ Alla olevan esimerkin kertoja kuvasi iloa onnistumisestaan ja samalla koosti tapahtunutta yhteen. Tämä aloitus lähestyy yhteenvetoaloitusta, koska jo tapahtunutta tarkastellaan taaksepäin katsoen. Kyseessä on samalla kuitenkin muistuma, joka kohdistui vain väitöspäivään.

Väitöspäivä ja -juhlat olivat minulle ikimuistoinen ja onnellinen kokemus, osittain vastoin odotuksiani. Väittely osui elämässäni sellaiseen saumaan, etten odottanut väitökseltä kovin paljoa. Ajattelin etukäteen lähinnä kunnialla selviytymistä.

Muistuma-aloitukset ovat tilannekuvauksia, joihin oli latautunut merkittäviä ajatuksia ja tunteita. Kuvaukset osoittavat, että yksittäisillä tilanteilla on merkitystä elämäntunnetilassa. Pienetkin seikat voivat olla lopputuloksen kannalta tärkeitä. Asiat

⁴⁰⁷ Tohtoreiksi nimitetään usein lääketieteellisessä tiedekunnassa tutkinnon suorittaneita, koska tohtorinimitys on samaistettu lääkäriin ja hammaslääkäriin (Elmgren-Heinonen 1956, 356).

⁴⁰⁸ Tiedeyhteisössä erityisesti naiset tunnistavat itseluottamuksen puutteen. Ks. Stolte-Heiskanen 1991, 5–8, 56. Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 45, 371. Naisten edellytyksiä tieteelliseen työhön epäiltiin pitkään myös yhteiskunnan taholta (Enäjärvi-Haavio 1947a, 174–178).

⁴⁰⁹ Myös vertailuaineistossa oma väitys on aloituksen aiheena. Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 135, 162.

eivät ajaudu johonkin suuntaan passiivisesti, vaan prosesseilla on käännekohtansa. Kyse on kyvystä tunnistaa ja pukea sanoiksi näitä erityishetkiä ja kyvystä nähdä niiden osuus kokonaisuudessa.

Yhteenvetoalku

Yhteenvetoalkua käyttäneet kirjoittajat hakivat kokonaisvaltaisempia vastauksia tohtoriksi tulemiseen kuin muistuma-alkuja käyttäneet kirjoittajat. Yhteenvetoalussa ei muisteltu yksittäisiä tapahtumia tai ajatuksia, vaan tehtiin pitkää matkaa omaan itseen, väitöskirjaan ja yliopistoon. Koko kaaren muistelu oli paikoin rankkaa, ja väitöskirjaprosessi toi mieleen synkkiä ajatuksia. Oman tarinan kertominen avasi mahdollisuuden pohtia paitsi mennyttä myös nykyistä suhtautumista yliopistomaailmaan. Jotta pystyy tekemään yhteenvetoa menneestä nykyhetken valossa, pitää työstää, kysellä ja ehkä ravistella tapahtunutta uudella tavalla.⁴¹⁰ Yhteenvetoaloituksessa on mahdollisuus myös summata tai tiivistää koko tulevaa kertomusta ja sen perussanomaa.⁴¹¹

Olen jo kerran aikaisemmin alkanut laatia selostusta - - Lopetin sen silloin - - koska olin järkyttynyt ajatusteni synkstä sävystä. - - Nyt on vuoden pimein aika, ja minulla on jokin käsitys siitä, mitä tohtoriksi tulemisen kirjaaminen nostaa pintaan, niin että tahdon yrittää uudelleen. Paitsi matka omaan mieleen ja muistoihin, omaan identiteettiin tämä on kriittinen silmäys yliopiston (piilo)arvoihin, kätkeytyihin asenteisiin ja salaisiin agendoihin. (N, H, 35–45)

Taaksepäin katsominen toi esille elämän suunnittelemattoman ja arvaamattoman puolen. Elämä oli kulkenut yllättäviä teitä ja onnellisilla sattumillakin oli ollut osuutensa, vaikka myös selkeitä valintatilanteita oli tullut kirjoittajien eteen.⁴¹² Ilman ponnistelua väitöskirjan teko ei olisi edennyt. Kaiken vaivannäön jälkeen sen valmistuminen koettiin eräänlaiseksi ihmeeksi.

Jos vastauksen haluaa tiivistää yhteen sanaan, sattuma on luultavasti paras valinta. Taustalla on kuitenkin useita tekijöitä, jotka selventänevät taustaa. (N, L, < 35)

- - tohtoriksi tuloani kirjatessani ihmettelen samalla sitä, kuinka minulle kävi näin - - (N, H, 35–45)

Itsekin *ihmettelen* miten minusta tohtori ja professori tuli. (N, H, -)

⁴¹⁰ Kerronnan kautta kysymys, mitä oikein tapahtui, on avoimena samoin kuin tapahtumien johdonmukaisuus tai ymmärrettävyys (Bauman 1986, 5–6).

⁴¹¹ Tälläinen aloitus lähestyy Labovin ja Walezkyn mallin abstraktia (Labov 1972, 363).

⁴¹² Tutkijaksi suuntautumisen kuvaamista joko tietoisena valintana tai sattumana tulee esille muissakin tutkimuksissa (esim. Wager 1996, 2, 7; Saarinen 2003, 105, Julkunen 2004, 72–73, 77).

Sattuman, onnen tai johdatuksen merkitystä menestyksessä tai lahjakkuudessa ei tarkastella tavanomaisena tekijänä muiden ohella eikä siihen suhtauduta vakavasti. Kuitenkin juuri hyvä onni, sattuman kaltainen, voi olla jossakin kriittisessä elämänvaiheessa sysäys eteenpäin tai rohkaisu ottaa ratkaiseva askel. On esitetty, että sattuman osuutta tyypillisesti korostavat akateemiset naiset, koska he eivät koe tietoisesti suunnitelleensa akateemista uraa.⁴¹³ Voi olla, että naisen ei ole niin soveliasta kuin miehen myöntää halunneensa akateemista uraa tai korkeita oppiarvoja. Sattumaan vetoaminen saattaa olla naiselle hyvä keino välttää omasta lahjakkuudesta puhuminen, koska naiselle vaatimattomuus ja vallan paikoista pidättäytyminen ovat yliopistossakin hyveitä.⁴¹⁴ Vertailuaineiston otoksessa sattuma-sanaa yhteenvetotyyppisessä aloituksessa käyttivät yllättäen vain miehet.⁴¹⁵

Yhteenvetoaloituksissa kertojat eivät halunneet nostaa esiin tohtoriksi tulemisesta erityiskohtia tai risteyspaikkoja. Tilanne oli siis toisenlainen kuin muistumaaloituksissa. Prosessi oli edennyt eri tavoin, omalla painollaan. Monen asian arvellaan olleen taustalla vaikuttamassa, ja lopputulos oli nähtävissä. Yksi kertojista löysi oman lapsensa kasvusta tohtoroitumiselle selkeät maamerkit, joiden avulla piirtyi hieno kaari sekä väitöskirjatyöstä että muusta elämästä. Väitöskirjan synty ja eteneminen oli ollut samalla tavoin vääjäämätön prosessi kuin lapsen kasvu. Se otti aikaa ja vaati työtä. Koko ajan tapahtui jotain edistystä, vaikka sitä ei aina huomannut.

Väitöskirjani sai alkunsa samoihin aikoihin kuin poikani. Kolme päivää väitöstilaisuuden jälkeen poikani aloitti koulunkäynnin. Tätä kirjoittaessani hän on 15-vuotias miehen alku, niukasti itseäni lyhyempi, mutta voittaa jo sulkapallossa. (M, L, 35–45)

Elämä kulkee eteenpäin. Se mikä vasta oli tässä ja nyt akateemisessa ja muussa elämänpäässä, on menneisyyttä ja muistelun kohteena. Esimerkki osoitti, että kirjoittajien elämässä oli tapahtunut tohtoroitumisen kanssa samanaikaisesti muutakin, tärkeämpää ja pysyvämpää.⁴¹⁶ Senkin huomaa vasta jälkepäin.

⁴¹³ Ks. Wager 1996, 2, 7; Julkunen 2004, 77. Sattumaa saatetaan käyttää selityksenä, kun akateemisesti hyväksyttävää selitystä uravalinnalle ei ole (ks. Linde 1993, 141–143). Outi Raehalme pohtii onnen tai sattuman yhteyttä hyvään itseluottamukseen ja optimismiin (Raehalme 1996, 35–37, 215).

⁴¹⁴ Ks. Koski & Tedre 2003, 27–29.

⁴¹⁵ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 80, 112, 249. Sattumaa käytettiin muuallakin kuin aloituksissa. Myös sanoja onnellinen johdatus käytettiin (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 133, 424, 451).

⁴¹⁶ Vastaavanlainen näkemys on esillä joskus väitöskirjojen esipuheissa (esim. Nevala 1999; Hänninen 2002).

4.2 Kouluaika ja perusopinnot – minustako akateeminen?

Kouluaika ja perusopinnot yliopistossa valmistavat maaperää tuleville jatko-opinnoille sekä asenteellisesti että konkreettisesti. Kouluaikaa muisteli kuusi kirjoittajaa ja perusopintoja yliopistossa 15 kirjoittajaa. Opiskelu koulussa ja yliopistossa muokkasi alkuvuosista alkaen kertojien minäkuvaa ja tulevaisuuden suunnitelmia. Pohdittavina olivat tärkeät elämän suuntaan vaikuttavat kysymykset ammatinvalinnasta ja omasta mahdollisuudesta edetä kohti akateemisia oppiarvoja.⁴¹⁷

Olipa kerran kiinnostus tietää...

Kirjoittajat tunnistivat olleensa jo lapsena ja nuorena kiinnostuneita uuden oppimisesta ja niistä aineista, joita he myöhemmin lähtivät opiskelemaan. Kiinnostus oli alkanut lempiaineen, innostavan opettajan⁴¹⁸ (koulussa tai yliopistossa), kerhon tai oman itsen kehittämishalun myötävaikutuksella.

Jo lapsena olin kiinnostunut eläimistä ja siitä, mitä niiden sisällä oli. - - Sitteen olin luontokerhossa kouluaikana. Siinä sai jotakin tietoa. Halusin lukion biologian kirjan synttärilahjaksi, vaikka lukiossa opiskelin psykologiaa - - (N, L, 35–45)

Jo ennen [tieteenala mainitaan] opintojen aloittamista olin kouluaikana kiinnostunut luonnontieteistä. (M, L, < 35)

Pitkän matematiikan valitseminen perustui tietysti kiinnostukseen ainetta kohtaan, mutta minun kohdallani myös haluan käyttää itseäni koekappaleena: onko totta, että olen sellainen, että minusta ei ole tähän. Se ei ollut totta, vaan menestyin loistavasti. (N, H, 35–45)

Kouluaika ei aina sujunut toivotulla tavalla, vaan enemmän tai vähemmän mullistavia elämänvaiheita tuli kohdalle. Yksi kertojista antoi tärkeän muistutuksen siitä, mikä osuus yhteiskunnallisesti vakailla oloilla on opiskelulle. Samalla hän kuvaili, miten opettajat vaikuttivat saatuihin arvosanoihin, eivätkä arvosanat siten aina tehneet oikeutta omalle kiinnostukselle.

Syksyllä - - pääsin kyllä kahdeksannelle luokalle, muta koulu ei alkanutkaan. Sota sen sijaan alkoi. - - Muonitushommiin moneksi vuodeksi. Tosin yliopistokin avasi ovensa silloin tällöin. Sain yo-todistuksen, laudatureita tai sen tapaisia ei siinä ollut, seiskoja ja kahdeksikkoja ja kaksi kymppiä. Taidehistoriassa ja piirustuksessa. Olin opettajan suosiossa. Matematiikka oli mieleeni, sen opettajan suosiossa en ollut. Viitosisia. (N, H, -)

⁴¹⁷ Vertailuaineistossa muistelijat käsittelivät lapsuuden ja kouluajan vaikutusta tulevaisuuteen lähes poikkeuksetta.

⁴¹⁸ Opettajien vaikutuksesta, samoin kuin sukulaisten esimerkistä ks. myös Raehalme 1996, 126; Käyhkö & Tuupanen 1996, 152; Tommila 1998, 462–463; Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 101–102, 145, 207, 369, 429. Omasta kiinnostuksesta tiettyyn alaan jo koulussa ks. Liiten 2008a; Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 184, 311.

Akateemiselle uralle päätymiseen olivat kirjoittajien kohdalla vaikuttaneet sekä yliopistolliset esikuvat että niiden puute. Silloin kun yliopisto oli yhteisönä tuttu jo lapsuudesta ja perhepiiristä, akateemisuuteen suhtautuminen oli mutkatonta.

Isäni oli kansainvälisesti tunnettu - - professori - - . Yliopistoon tutustuin jo lapsena. - - isä luki Odyssia ja Iliasta sekä Topeliusta - - ääneen.

Akateeminen kotitausta saattaa helpottaa ammatinvalintaa, koska esimerkiksi sivistyneistön ammatit ovat jo tuttuja. Samalla kotitausta voi velvoittaa tietynlaiseen uraan ja kaventaa omia valinnanmahdollisuuksia.⁴¹⁹ Tyystin toisenlainen on tilanne niillä nuorilla, joille akateeminen maailma on kotitaustan vuoksi kovin vieras. Yliopisto-opinnot saati jatko-opinnot eivät tule ensimmäisenä mieleen. Opintielle suunnistaminen ja alan valinta eivät kuitenkaan ole yksiselitteisesti sidoksissa vanhempien koulutustasoon. Ammatinvalinta on monimutkainen prosessi, vaikka moni tunnistaa lapsuudesta ja nuoruudesta avainhenkilöitä, joilla on ollut selkeä vaikutus alan valintaan.⁴²⁰ Kertomuksista kävi ilmi, että heikko koulutustaso saattoi toimia ponttimena sille, että perhe yritti lasten kohdalla tehdä asioita toisin kuin miten asiat olivat vanhempien kohdalla olleet. Vaatimattomissa oloissa perhettään elättäneet vanhemmat halusivat antaa lapsilleen hyvän koulutuksen ja sen avulla toisenlaisia valinnan mahdollisuuksia. Sama asia näkyi vertailuaineiston kirjoituksissa.⁴²¹

Omassa suvussani olin ensimmäinen ylioppilaaksi päässyt. Ei ollut mitään mielikuvia siitä, mitä opiskelu yleensä puhumattakaan jatko-opinnot merkitsisivät. (N, H, -)

Olen maanviljelijäkodista, eikä lapsuusaikanani tiedeasioista tiedetty paljon mitään. Vanhempieni aika meni elannon hankkimiseen. He olivat kuitenkin uudistushaluisia ja olivat mukana maamiesseurassa ja martoissa ym. (N, L, 35–45)

⁴¹⁹ Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 54, 103–104, 215. Myös Käyhkö & Tuupanen 1996, 116, 130–131; Halila 2003, 548–549; Julkunen 2004, 10, 13–14.

⁴²⁰ Ks. Linde 1993, 5–6; Ari Antikainen käyttää ilmaisua ”oppimisen merkittävät muut” (Antikainen 1996, 265–273).

⁴²¹ Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 67, 74, 441. Naistohtorit ovat kysely- ja haastattelututkimuksissa antaneet myönteisen kuvan kodin turvallisuudesta ja koulutuksen arvostamisesta. Esim. Raehalme 1996, 92, 96, 126; Julkunen 2004, 70–71. Myös miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 273. Pauliina Latvalan tutkimuksesta käy ilmi, että 1900-luvun alkupuolella tyttöjen kouluttautumiseen suhtautuminen on vaihdellut ja myös kouluvastaisuutta on ollut (Latvala 2005, 222–226). Myös Ahponen & Jokinen 1994, 118.

Sukunsa ensimmäiset koulutetut jäsenet toivat koko suvulle kollektiivista kunniaa. Uhrautuvia vanhempia pidettiin sankareina, vaikka samalla tiedettiin, että useissa perheissä vain osa lapsista pystyttiin kouluttamaan. Siitä saattoi aiheutua myös kateutta ja epätasa-arvoista kohtelua.⁴²²

Akateemiseen maailmaan sopeutumista

Yliopistomaailma ja opintovaatimukset alkoivat hahmottua kertojille perusopintovaiheessa. Sopeutuminen yliopistoon otti aikansa. Joillekin jo ensimmäinen etappi, maisterintutkinto, saattoi näyttää kaukaiselta. Yliopistossa opiskelu oli toisenlaista kuin entisessä tutussa koulussa.

Valmistuminen tuntui kaukaiselta ja ah, aivan liian vaativalta minulle. Onneksi kuitenkin opiskelin alaa - - joka oli kovin kurssimuotoista, koska epäilen että ”humanistisempi” opiskelutapa olisi suistanut minut ikiopiskelijoiden jaloon kaartiin. (N, L, <35)

Lukion loistavien, oppilaisiin henkilökohtaisen kontaktin luoneiden naisopettajien jälkeen tuntui hirveältä tulla yliopistoon, jossa oli aloitettava taas alusta, ei-minään ja ei-kenenkään. (N, H, 35–45)

Opiskelu yliopistossa vaati kurinalaisuutta ja uudenlaista itsenäisyyttä.⁴²³ Yksi kirjoittaja kertoi, kuinka hän oli tietoisesti hakeutunut alalle, jossa naisen asema ei ollut vahva. Hän halusi päästä kokeilemaan omia rajojaan ja testaamaan kykyjään.⁴²⁴ Vaativalle alalle hakeutuminen vaati erityisponnistelua ja raivaajahenkeä.

- - opettajien joukossa ei juurikaan ollut naisia ja että sieltä valmistuvista naisista ei voinut tulla mitään merkittävää. - - Toinen väheksyyvä suhtautumista ruokkiva seikka ole se, että koko [tieteenalan] traditio koostui (ja koostuu pitkälti edelleenkin) vain miesten ajattelusta. Tämä teki opiskelusta jollain tavoin yksinäistä ja vieraannutti käsiteltävistä asioista. (N, H, 35–45)

Kaikilla aloilla on ollut ja tulee olemaan naisia, joille lankeaa edelläkävijän vaikea rooli. Kyseessä voi olla ensimmäisen naisopiskelijan, ensimmäisen naistohtorin, ensimmäisen naisvastaväittäjän tai ensimmäisen naisprofessorin osa.⁴²⁵ Raivaajasukupolven naiset ovat aloittaneet vähästä. Eri aloilla on oltu iloisia muutamastakin naisesta, jotka ovat olleet aidosti kiinnostuneita lukemastaan alasta ja jopa jatko-opinnoista, mikä tulee hyvin ilmi vertailuaineistossa.⁴²⁶ Nyt tiedetään, että

⁴²² Ks. Latvala 2005, 220–221. Myös Käyhkö & Tuupanen 1996, 113–115.

⁴²³ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 312, 408.

⁴²⁴ Myös Raehalme 1996, 127.

⁴²⁵ Esim. Kolbe 1993, 274–275; Engman 2000, 13–14; Saarinen 2003, 107, 117–118; Julkunen 2004, 42–43; Engman 2005, 52–54; Sintonen 2007. Myös Ehn & Löfgren 2004, 152.

⁴²⁶ Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 279, 372, 432.

naisopiskelijan on vaikea ryhtyä tutkijaksi, jos naisten osuus tieteen tekijöistä on vähäinen tai vähätelty eikä samaistumiskohteita tai tukiverkostoja ole. Nainen jää helposti tällaisessa asetelmassa sivuun tiedeyhteisön ytimestä ja etenemismahdollisuudet heikkenevät. Naisen eteneminen ja tutkijasuuntautuminen eivät kytkeydy yksiselitteisesti alan mies- tai naisvaltaisuuteen. Maskuliinista ajattelua saattaa ilmetä myös naisvaltaisilla aloilla, mikä voi olla uudelle opiskelijalle kulttuurishokki.⁴²⁷

...sitten joku huomasi ja kannusti

Perusopintovaiheessa kertojat innostuivat yhä enemmän omasta alastaan, mutta vakuuttuminen kyvyistä vaati rohkaisua. On todettu, että onnistumisen kokemukset perusopinnoissa, varsinkin gradun teossa, madaltavat jatko-opintoihin siirtymisen kynnystä.⁴²⁸ Palaute osaamisesta rohkaisee riippumatta siitä, onko se sanallista tukea (rohkaisu seminaarissa, tentin vastaanottavan professorin palaute) vai konkreettinen huomionosoitus (gradupalkinto, ulkomaanstipendi, julkaisumahdollisuus, kutsu tutkimusprojektiin, hyvä arvosana). Samoista rohkaisutavoista on runsaasti esimerkkejä myös vertailuaineiston kirjoituksissa.⁴²⁹ Oleellista on, että joku kannustaa ja uskoo opiskelijan kykyihin. Opiskelijan itsetunnon oli saatava riittävästi vahvistusta ennen kuin suuntautuminen jatko-opintoihin oli mahdollista.

Työ oli haastava – enhän ollut koskaan tehnyt mitään vastaavaa. Loppusyksystä se oli kuitenkin valmis; sain siitä hyvän arvosanan ja jopa - - palkinnon vuoden parhaasta [tieteenala mainittu] gradusta. (N, H, > 45)

Pro-gradu-seminaarin aikana professori havaitsi kiinnostukseni ja taitoni tutkijana ja kehotti jo siinä vaiheessa minua valmistatumaan jatko-opintoihin. Hän kehotti lukemaan tiettyjä kirjoja - - Ne jäivät kyllä hämäriksi. (M, H, -)

Aina kannustusta ei kuitenkaan saatu, ja silloin eteneminen oli epävarmaa. Oma sinnikkyys oli tällöin tarpeen.⁴³⁰

Mutta kompastuskiveksi muodostui pro gradu-kirjoitus, jonka luonteesta Y [professori] ei sanonut mitään etukäteen. Oli vain itse pääteltävä, miten kirjoittaisi. Y:ltä ei muutenkaan herunut yhtään neuvoja siitä, miten tällaisia asioita hoidetaan. Hän oli itse tutkija, muttei opettaja. (N, H, -)

Otteessa kertoja oli tunnistanut yhden yliopistomaailman erityispiirteen, josta aika ajoin seuraa merkittäviä ongelmia. Kaikki alan huiput eivät ole hyviä opettajia

⁴²⁷ Husu 2001, 176–177.

⁴²⁸ Tommila 1998, 466–467; Saarinen 2003, 106–109; Halila 2003, 549–550.

⁴²⁹ Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 182, 195, 209, 256, 443, 451.

⁴³⁰ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 96.

tai ohjaajia.⁴³¹ Opiskelijoiden kannalta on harmillista ja tieteen kannalta tuhlautta, jos ohjausta tutkimuksen tekemiseen ei saada siinä vaiheessa, kun tutkiminen alkaa kiinnostaa. Yliopistossa arvostetaan tutkimustyötä, mutta opetustaitojakin tulisi palkita ja tutkijat saada näkemään opetuksen ja ohjaamisen merkitys uusien tutkijapolvien kasvattamisessa.⁴³²

Osa kertojista sai perusopinnot valmiiksi helposti ja lyhyessä ajassa. Opiskelu kiinnosti ja sujui. Osan kohdalla ylimääräiset opinnot, työssä käyminen, perherutiinit, ystävät ja harrastukset vaikeuttivat keskittymistä, ja valmistuminen viivästyi. Niillä opiskelijoilla, joilla oli jo perhettä, perhe-elämän ja opiskelun vuorottelu toi vaihtelua ja uusia näköaloja.

Opiskelun kuluessa menin naimisiin, aloin käydä työssä ja saimme lapsen. Valmistuminen viivästyi ihanneopiskeluaikaan nähden, mutta toisaalta olin suorittanut myös paljon ylimääräisiä opintoja. (N, H, 35–45)

Opiskelu on aina ollut hauskaa. Lastenhoidon, kotiaskareiden ja työelämän ”puristuksessa” se on antanut virkistystä ja ikään kuin ”omaa aikaa”, minulle sopivan harrastuksen. Pikkuhiljaa kertyi approbatureita - - siitä sitten vähän vaivalloisemmin cumuja ja laudatureja. En malttanut lopettaa - - nappailin tuntumia eri opiskelualoilta. (N, H, > 45)

Koulu-aika ja perusopinnot loivat perustaa kirjoittajien jatko-opinnoille. Silti nämä vaiheet käydään suhteellisen nopeasti läpi eikä tapahtumia jäädä laajemmin kuvailemaan. Kertomuksen tähtäyspiste on toisaalla. Kouluajan ja perusopintovaiheen kuvauksen tehtävä on taustoittaa tulevaa tohtoroitumista ja nostaa esille joitakin tuleviin tapahtumiin johdattavia näkökulmia.

Perusopintovaiheen käännekokemukset

Perusopintovaiheen kuvauksista tunnistin kahden naiskertojan kokemuksissa käännekokemuksen piirteitä. Heidän kohdallaan perusopintojen aikana tapahtui jotain sellaista, joka muutti kertojien ajattelua ja tulevaisuudensuunnitelmia. Ensimmäisessä esimerkissä yliopisto oli perhetaustan vuoksi tuntematon ja etäinen. Opintojen edetessä yliopistomaailmasta aukenivat toisenlaiset näkymät. Yliopistossa tehtiin juuri sitä, mistä kirjoittaja oli kiinnostunut. Tapahtui muutos suhtautumisessa omaan itseensä. Se mitä ei osannut kuvitella omalle kohdalleen, olikin mahdollista ja innostavaa. Tieteen tekeminen tuli konkreettisesti tutuksi opintojen ja lähipiirissä tapahtuneiden väitösten myötä.

⁴³¹ Tämä koskee ohjaajia kaikilla tasoilla ja kaikkina aikoina. Esim. Lehtiö 2000, 17; Paunu 2008.

⁴³² Tutkimuksen ylivallasta akateemisessa kulttuurissa mm. Ylijoki 1998, 45–54. Opetuksen arvostusta on lisätty Helsingin yliopistossa nimeämällä mm. vuoden opettaja. Opettajille on myös tarjolla eripituisia pedagogisia kursseja opetustyön tueksi, ja korkeakoulupedagogiikan opintoja voidaan suorittaa kasvatustieteellisessä tiedekunnassa.

Käännekokemus 1

Kertoja kuvailee lähtökohtiaan.

Opiskelemaan lähtiessäni en tiennyt mitään tutkijan urasta. Kotoa suositeltiin perinteistä ammattia, esim. lääkäriä. Niinpä minulla ei ollut kovin korkeita tavoitteita opiskelussa.

Hän jatkaa jatko-opintojen esikuvista.

Vanhin veljeni alkoi sitten tehdä väitöskirjaa. - - [sisaren mies] väitteli - - Ihailin miestä jonkin verran ja sain tiedemiehen mallia ja väitöskirjan mallia. Väitöskirja oli kokonaisteos eikä niputettu, ja väitös oli tosi hyvä.

Esikuvat, vaikkakin miespuoliset, kannustivat.⁴³³ Oma epäröinti ja vaatimattomat lähtökohdat jäivät taka-alalle. Oleellista oli itsetunnon vahvistuminen ja uskallus sitten aikanaan lähteä mukaan tutkimusprojektiin, joka imaisi kertojan täysin tutkimuksen maailmaan. Käännekokemus oli hitaan prosessin tulos, mutta innostava ja vastustamaton.

Itsetunnon vahvistumisesta ja tutkijan uralle päättämisestä oli kysymys myös toisessa käännekokemuksessa. Tälle kertojalle yliopistomaailma ei ollut varsinaisesti vieras, mutta se näyttäytyi etäisenä, raakana ja naisia mitätöivänä. Sopeutuminen yliopistoon ja oman tieteenalan käytäntöihin vaati voimia ja sitkeää puurtamista. Kyseenalaistava ja kriittinen suhtautuminen avasi lopulta silmät. Syntyi käänteentekevä kokemus omasta paikasta ja tulevaisuudesta yliopistossa. Kokemus puettiin konkreettiseen muotoon akateemisen arvohierarkian yläpäähän sijoitetulla tulevaisuuden visiolla.

Käännekokemus 2

Kertoja kuvaa yliopistoon sopeutumista.

Yliopisto oli opintojaan aloittavalle tyrmäävä kokemus - - Valitsen alan, jossa minusta ei voi tulla mitään merkittävää - - tilanne pakotti ajattelemaan ja käymään läpi monia vaikeita yhteiskuntaan, perinteeseen ja omaan persoonaan liittyviä asioita.

Hän jatkaa opintoja ja oivaltaa haluavansa yliopistouralle.

Muistan, että - - kerran - - matkalla luennolle - - päätin, että minusta tulee dosentti, että se on akateeminen päämääräni, jonka jälkeen voin katsoa, mihin elämässä suuntaudun.

⁴³³ Myös Alma Söderhjelm, joka ensimmäisenä naisena Suomessa pyrki yliopisto-opettajan uralle, piti veljeään esikuvana (Engman 2000, 9; Engman 2005, 44).

Näiden kahden esimerkin kertojat katkoivat siteitä lapsuuteen ja kouluuikaan ja sen maailman itsestäänselvyyksiin. Minää alettiin rakentaa uudelta pohjalta, itenäisesti ja kriittisesti. Yliopisto-opinnoista ja tohtoriudesta tuli väline ja päämäärä, muutoksen merkki. Innostus ja kyvyt kanavoitiin tutkimukseen, koska se sekä kiehtoi että vahvisti. Sen avulla hahmottui uudenlainen, ammatillinen minä.

4.3 Töitä ja ehkä liseniaattityö – minustako tutkija?

Perusopintojen jälkeen monella oli edessä ansiotyöhön siirtyminen eivätkä jatko-opinnot olleet ajankohtainen kysymys. Vaikka tutkimus kiinnosti, jatko-opintoja tärkeämpää oli löytää työtä ja elättää itseään ja mahdollista perhettä.⁴³⁴

- - opintovelat vetivät työhön. Ei ollut mitään mahdollisuuksia ajatella jatkokotutkintoa. (N, H, > 45)

Eniten puhuttiin ansiotyöstä eri työpaikoissa, mukaan lukien yliopisto. Lääketieteellisten alojen kirjoittajat kertoivat erikoistumisesta. Myös armeijan käyminen mainittiin.

Jatko-opintohaaveet siirtyvät

Työelämän vaatimukset olivat useiden kirjoittajien kohdalla mittavat. Kiinnostava työ vei kaiken ajan ja tarmon. Innostavan leipätyön lisäksi mm. ulkomailla työskentely, äitiyslomalle jääminen, lasten hoitaminen ja oma sairastelu siirsivät kirjoittajien tutkimushaaveita tuonnemmaksi.⁴³⁵ Monet näistä tapahtumista kuuluvat tavalliseen elämänkulkuun. Toisia asioita voi suunnitella, toiset tulevat yllättäen ja pysäyttävät. Kaikissa tapauksissa tulevaisuudensuunnitelmat menivät uusiksi ja jatko-opintojen pohtiminen jäi taka-alalle.

- - vei työ kiehtovana, luovuutta korostava minut täysin mukaan. Tunsin, ettei minulla ollut aikaa jatko-opintoihin. (N, H, -)

En ajatellut hetkeäkään jatko-opintoja. Ne eivät tulleet mieleenikään, eikä silloin harrastettu erityistä väräystä ja propagandaa. Seuraavana vuonna sain pojan ja viran - - Kirjoitin kaksi kirjaa, joten tekemistä riitti. (N, H, > 45)

- - yritin tasapainoitella tilanteessa, jossa minulla oli (aluksi vt.) lehtoraatti
- - kaksi pientä lasta ja väitöskirjaa tekevä mies. (N, H, > 45)

⁴³⁴ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 46, 75, 114, 196, 202.

⁴³⁵ Myös Jaana Saarisen tutkimuksesta ilmenee, että elämäntilanne, työ ja perhe siirtävät jatko-opintoja (Saarinen 2003, 108). Outi Raehalmeen tutkimuksessa erityisesti vanhempien naisten ikäryhmässä jatko-opintoihin hakeutuminen on monipolvista eikä suoralinjaista juuri näistä syistä (Raehalme 1996, 120–125).

Työpaineista ja perhe-elämän vaatimuksista huolimatta kiinnostus oman alan kysymyksiä kohtaan ei hellittänyt, ja jatko-opinnot tulivat väistämättä mieleen joko oma-aloitteisesti tai työtehtäviin kuuluvan tutkimustyön vuoksi. Joku saattoi huomata jossakin työelämän vaiheessa, että omaa osaamista pitäisi vahvistaa, ja tämä tarve ajoi pohtimaan jatkokouluttautumista.⁴³⁶

Tutkimusaihe voi löytyä monella tavalla

Peräti 13 kertojaa löysi tulevan liseniaattityön tai väitöskirjan aiheen työssä tai erikoistumisessa syntyneiden kiinnostuksen kohteiden ja kontaktien kautta. Käytännön työ on perinteisesti innostanut tutkijanuralle erityisesti lääketieteessä, mikä näkyi tässäkin aineistossa.⁴³⁷ Kaiken kaikkiaan työhön liittyvä aihe voi lisätä merkittävästi tutkimustyön kiinnostavuutta ja motivaatiota.⁴³⁸

Kirjoittajien jatkotutkimuksen aihe muotoutui eri tavoin.⁴³⁹ Aiheen löytymisen aikoihin monikaan ei vielä tiennyt, tulisiko työstä liseniaattitutkimus vai väitöskirja. Joillekin ohjaaja antoi aiheen neuvottelematta juurikaan tutkijan itsensä kanssa.⁴⁴⁰ Jotkut kypsyttelivät kiinnostavaa teemaa pitkään mielessään ja joku oivalsi sopivan aiheen yhdessä mieleenpainuvassa hetkessä.

Silloin tunsin, että minun tulisi jossakin elämäni vaiheessa kirjoittaa muistiin se, mitä silloin kuulin. - - Asia jäi silloin itämään mieleeni. - - Halusin kirjoittaa tutkielman - - en välttämättä väitöskirjaa. (N, H, > 45)

- - mietiskelin kerran rentona noita esimerkkejä ja ajattelin: ”Siinä olisi jollekulle hyvä gradunaihe.” Kului silmänräpäys, kaksi, kolme – ja tajusin: siinä on hyvä liseniaattityön aihe minulle! - - Julkistin aikomukseni heti, jotta minulla ei olisi perääntymistietä ja myös varatakseni aiheen itselleni. (N, H, > 45)

Joskus aihe tai tutkimuksen aloittamisen lopullinen kipinä lähti liikkeelle näyttämisen halusta. Väärät käsitykset itselle tärkeästä teemasta haluttiin kumota tutkimuksen keinoin. Oli osoitettava muille, miten asiat oikeasti ovat.

⁴³⁶ Myös Kärreman 2003, 126–126.

⁴³⁷ Esim. Ignatius & Nuorteva 1999, 68–70; Engman 2000, 9; Engman 2005. Tutkimusaiheen valintamahdollisuudet ovat entisestään laajentuneet perustutkimuksen ja poikkitieteellisten alojen vallatessa alaa. Ks. Scheinin 1999, 94–96.

⁴³⁸ Tutkimustyöllä voi hakea uusia haasteita työhön ja uraan. Myös Raehalme 1996, 130; Halila 2003, 550.

⁴³⁹ Aineistossa esiintyvät aiheen löytämistavat näkyivät myös historiantutkijoiden muistelmissa (Tommila 1998, 466–467).

⁴⁴⁰ Luonnontieteissä ehdotus tuli yleisemmin ohjaajalta, kun taas humanistisissa tiedeissä enemmistö opiskelijoista valitsi aiheen itse. Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasanen kyselytutkimuksessa lähes puolet valitsi aiheen itse ja yhtä usein sen valitsi ohjaaja tai joku laitokselta (Hiltunen & Pasanen 2006, 34).

Erään työoverini miehen kanssa - - käymäni keskustelu ärsytti minut loullisesti - - Siitä alkoi kypsyä ajatus, että ehkäpä voisin kirjoittaa sellaisen työn, joka osoittaa, mistä siellä on kysymys. Jos se hyväksytään yliopistossa, minun ei tarvitse enää kuunnella tuollaista puhetta. (N, H, -)

Kirjoittajien mahdollisuudet tehdä jatkotutkimusta ansiotyön yhteydessä vaihtelivat. Työpaikka tai työnantaja oli parhaimmillaan erittäin tutkimusmyönteinen. Työ saattoi antaa tutkimukselle aiheen, opettaa tutkimuksen perusasiat ja antaa vielä palautetta tehdystä työstä.⁴⁴¹ Työn ohessa tutkiminen hankaloitui silloin, kun työnantaja ei sallinut tutkimista työajalla tai kuormitti tutkimuksesta haaveilevaa muilla yhä vaativammilla töillä. Tällaisissa tilanteissa aika tutkimukselle otettiin työajan ulkopuolelta, koska se koettiin itselle tärkeäksi.

Tein tutkimusta [liseniaatintutkimus] lehtorintyöni ohessa, usein aamuvarhaisella. Ennen klo 7:ää ehdin tehdä pari kolme tuntia työtä. (N, H, > 45)

Mikäli tutkimustyö ei onnistunut osana työtehtäviä, tutkimuksen eteenpäin vieminen vaati rahallista tukea muualta, kuten stipendejä ja apurahoja.

Ulkomailla

Taloudellinen tuki mahdollistaa esimerkiksi ulkomaille lähtemisen tai kokopäivätyöstä irrottautumisen ja tutkimukseen keskittymisen. Käsittelen ulkomailta opiskelua tässä vaiheessa riippumatta siitä, oliko kyseessä lisensiaatintutkimuksen vai väitöstutkimuksen vaihe. Aina jatko-opiskelija ei itsekään tiennyt, mihin tutkimus tässä vaiheessa tähtäsi.

Jotkut kirjoittajat olivat keränneet osan aineistostaan ulkomailta. Kansainväliset konferenssit ja ulkomaille pääsy pitemmäksi aikaa autoivat tutkimustyötä ratkaisevalla tavalla.⁴⁴² Kertojille ulkomailta olossa tärkeintä oli tunne siitä, että voi saada palautetta ja käyttää tutkimukseen aikaansa mielin määrin eikä sitä tarvitse jakaa minkäänlaisten muiden velvollisuuksien kanssa.

- - pidin ensimmäisen esitykseni siitä kansainvälisessä konferenssissa. Esiintymiset olivat hermostuttavia, mutta pakotin itseni niihin. Muistan ajatelleeni: ”Ei anteeksipyyntöjä, ei kukaan mieskään aloittaisi sanomalla, ettei tämä nyt vielä ole paljon minkään arvoista.” Sain rohkaisevaa palautetta. - - Olin intoa täynnä. (N, H, > 45)

⁴⁴¹ Historiikit ja tilaustutkimukset ovat tässä mielessä hyviä töitä tutkijoille. Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 371–372, 433–437, 452. Työnantajien suhtautumisesta väitöskirjan tekemiseen ks. Haapakorpi 2008, 13.

⁴⁴² Myös Tommila 1998, 468. Ulkomailta olo etäännyttää elämän perusrutiineista ja auttaa keskittymään vain tutkimiseen ks. Saarinen 2003, 115. Tutkimustyö ulkomailta voi auttaa erityisesti silloin, kun Suomessa tukija kokee ulkopuolisuutta (Husu 2001, 204). Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasasen tutkimuksen vastaajista lähes viidesosa oli opiskellut ulkomailta tohtoriopintojen aikana (Hiltunen & Pasanen 2006, 33, 64).

- - sain kahden viikon stipendin -- Niin saatoinkin viettää kaksi viikkoa - - ja lukea – lukea – lukea! Ne olivat ensimmäiset kaksi viikkoa 20 vuoteen, jotka saatoinkin käyttää aivan omiin tarpeisiini. Työni eteni tuona aikana vauhdikkaasti. (N, H, >45)

Tämä lisensiaattityöni vaihe [ulkomailla] avasi minulle - - tilannetta tavalla, josta olen edelleen kiitollinen. Paneuduinkin aiheeseeni täysillä (N, H, -)

Ulkomaillaolo oli vahvistanut käsitystä omasta osaamisesta ja synnyttänyt muun elämän kannalta korvaamattomia kontakteja, vaikka opinnot eivät kaikkien kohdalla aina edenneet merkittävällä tavalla. Kielen oppiminen, ulkomaisiin arkistoihin pääseminen ja tutkijaverkoston kansainvälistyminen olivat asioita, joita ulkomailla opiskelleet muistelivat enimmäkseen ilolla.⁴⁴³ Ulkomaillaoloon on aina kuulunut oleellisena osana paikalliseen kulttuuriin ja tiedeyhteisöön tutustuminen.

Jätimme kaiken, asunnon, tavarat, päivähoitopaikat, työt ja lähdimme vuodeksi [ulkomailla] opiskelemaan mieheni kanssa. Se sujui minun kohdaltani aika huonosti enkä saanut kovin paljon aikaan, mutta se ei tuntunut kovin tärkeältä muiden asioiden rinnalla. (N, H, 35–45)

Ehkä lisensiaatintutkimus, mutta ei väitöskirjaa...

Suuri osa niistä kertojista, joilla lisensiaatintutkimus ei ole perustutkimus, on suorittanut sen jatkotutkimuksena ja tehnyt siihen kuuluvan tutkimuksen. Vertailuaineiston kertojille, jotka olivat yleensä väitelleet tutkimukseni kertojia aiemmin, lisensiaatintutkimus oli lähes poikkeuksetta normaali etappi tohtoriksi tulemisen prosessissa.⁴⁴⁴ Lisensiaatintutkimuksen arvostus ja merkitys ovat hitaasti vähentyneet, ja siksi yhä useammin päädytään tekemään suoraan väitöskirja.⁴⁴⁵ Aineiston kirjoittajista osa oli tehnyt aluksi tutkimusta tavoitteenaan lisensiaatintutkimus, mutta osa ei ollut tarkemmin miettinyt päämäärää. Laitoksen taholta saatettiin antaa ymmärtää, että lisensiaatintutkimus ei ole hyvä vaihtoehto.

- - tuntui siltä, että on suunnilleen luopiomaista tehdä lisensiaatintutkimus, koska siitä ei tule laitokselle mitään hyvää. Nyt suosittiin suoraan väittelemistä ilman välitutkimusta. (N, H, > 45)

⁴⁴³ Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 277–278, 376–377, 384, 400–401, 452.

⁴⁴⁴ Aiemmin ei ollut epätavallista, että väitöskirja syntyi jopa pro gradu -tutkielman pohjalta. Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 466–468.

⁴⁴⁵ Esim. Saarinen 2003, 86; Julkunen 2004, 26; Hiltunen & Pasanen 2006, 28. Vielä 1990-luvun alkupuolella lisensiaatintutkimusta pidettiin monilla aloilla normaaliväylänä tohtoriksi. Esim. Raehalme 1996, 54–55; Halila 2003, 547.

Aineistossa on useampia naiskertoja, jotka eivät kertomansa mukaan tietoisesti pyrkineet tohtoriksi eikä väittelemisen ollut missään vaiheessa pakkomielle. Tohtorius ei kaikista tuntunut edes tavoittelemisen arvoiselta.⁴⁴⁶ Opiskelu sinänsä oli kiinnostavaa, ja aika sai näyttää, mihin kaikki johtaa.

En tullut suoraan tekemään väitöskirjaa - - En ole koskaan ollut kovin kunniahimoinen tyyppi, enkä haaveillut väitöskirjasta. (N, L, < 35)

En tosin nähnyt mitään oppiarvoa tavoitteeksi - - Oli ilo opiskella ja rasittaa aivoja jälleen toisella tavalla kuin työn puitteissa. - - Licensiaattiopinnot veivät seitsemän vuotta kaikkineen, mutta minulla ei ollut siinä suhteessa paineita, koska en tähdännyt mihinkään opinnoillani. (N, H, -)

Olin ajatellut tehdä vain liseniaatintutkimuksen, enkä ajatellut väittelemistä ollenkaan. Minulla ei kerta kaikkiaan ollut minkäänlaista akateemista kunnianhimoa. / Status ja tittelit eivät ole koskaan vedonneet minuun. Rahalle olisi aina käyttöä, mutta sitähän tästä työstä ei tule. (N, H, > 45)

Käytännössä liseniaatintutkinnon saavuttaminen on kuitenkin askel kohti väitöskirjaa. Ainakin se on askel ylöspäin yliopistollisessa tutkintohierarkiassa riippumatta siitä, piittaako hierarkiasta vai ei. Varsinkin ihmistieteissä tutkimus liitetään edelleen voimakkaasti itseilmaisuuksiin, eikä sitä haluta yhdistää rahan, maineen tai aseman tavoitteluun.⁴⁴⁷ Edellisissä esimerkeissä on huomionarvoista, että kirjoittajat, jotka kaikki ovat naisia ja yhtä lukuun ottamatta humanististen tieteiden edustajia, käyttävät liseniaatintutkimuksen argumenttina kunnianhimon puutetta ja haluttomuutta väitellä.

Yksi kirjoittaja kertoi, että hänen laitoksellaan suosittiin suoraan väittelemistä ilman liseniaatintutkintoa, koska liseniaatintutkinnosta ei laitokselle tule mitään hyvää. Vaikka liseniaatintutkinto ei omaa samaa arvostusta kuin tohtorintutkinto, sillä on eittämättä merkitystä tutkinnon suorittajalle itselleen.

- - laitoksella on tapana järjestää eräänlainen miniväitös, jossa liseniaatintyö käsitellään ennen kuin se jätetään lopullisesti sisään. - - sain hyvää palautetta ja arvokkaita neuvoja työn jatkamiseksi. - - Miniväitös perjantai-iltapäivänä oli jännittävä, mutta selvisin siitä mielestäni hyvin. - - Oli aivan riemastuttavaa vähän myöhemmin kokea juhlallinen publiikki ja tuntee olevansa oikea tutkija. (N, H, > 45)

⁴⁴⁶ Vertailuaineistosta löytyi sama ajatus miestohtorin kertomana. Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 380.

⁴⁴⁷ Ks. Julkunen 2004, 177. Raija Julkunen kertoo omassa urakuvauksessaan, ettei hän ollut varma halusiko väitellä, koska liseniaattina oli hyvä olla (Julkunen 2004, 68). Liseniaatintutkinnon merkitys vaihtelee eri tiedekunnissa, samoin se, järjestetäänkö erillinen liseniaatintutkinto.

Lisensiaatinväitös tuo varmuutta ja statusta yliopistoyhteisössä. Sen myötä tutkija on hivenen lähempänä akateemista täysi-ikäisyyttä kuin maisteri. Tämän voi itse kokea, jos lisensiaatintutkimus saa hyvän vastaanoton ja tekijä saa kannustavia ehdotuksia työn jatkamiseksi väitöskirjaksi.⁴⁴⁸

Lisensiaatintutkimus on joidenkin virkojen pätevyysvaatimuksena. Kaksi naiskirjoittajaa kertoi tällaisten virkojen hakutilanteesta. Hakijoiden sukupuoli näytteli merkittävää roolia valinnoissa ja lopputulos, vaikkakin erilainen, hämmensi kummassakin tapauksessa kertojia.

FL-tutkinnon suoritin - - työn ohessa. Pysin...[johtavaan] virkaan. Sain vastaukseksi: *Ei tähän nainen ja [tieteenala mainitaan] sovi, mies ja matemaatikko tarvitaan.* (N, H, -)

- - virka oli aluksi koulutussihteerin nimikkeellä. Pätevyysvaatimuksena oli lisensiaatintutkimus. Hain virkaa. Yllättäen sainkin sen - - vaikka olin nainen. (N, H, -)

Ensimmäisessä esimerkissä naishakija oli ajatellut, että sukupuolella ei olisi merkitystä, vaan pätevyys ratkaisisi, mutta toisin kävi. Toisessa tapauksessa nainen lähtökohtaisesti epäili olevansa ei-toivottu henkilö virkaan, ja oli yllättynyt, että tuli valituksi. Tapaukset osoittavat, että naiset muistavat hyvin menneisyydestä tilanteet, joissa sukupuolella ja siitä mahdollisesti aiheutuvalla syrjinnällä on ollut jokin osuus kokonaisuudessa. Toinen tapaus sijoittuu 1970-luvun loppuun, toinen luultavasti 1960- ja 1970-luvun taitteeseen tai 1970-luvun alkuun.

Työelämävaiheen käännekokemukset

Perusopintovaiheen kuvauksista erotin kaksi käännekokemuskohtaa. Työelämävaiheen kuvauksissa käännekokemukseen viittaavan muutoksen olen nähnyt kolmessa kertomuksessa. Työelämän vaiheessa kertojien elämä on monessa mielessä moniulotteisempaa kuin nuoruudessa. On ehditty tehdä perustavia elämänsuunnan valintoja ja koettu onnistumisia ja takaiskuja. Nämä ovat tuoneet elämänsuunnasta, ja kuva omasta itsestä, kyvyistä ja rajoituksista on täsmentynyt. Ennen kaikkea tässä vaiheessa kirjoittajille on selkiytynyt näkemys siitä, mitä he tahtovat elämältä. Sellaiset kysymykset kuten, onko asioita, jotka ovat jääneet toteutumatta tai onko asioita, jotka on tehtävä, jotta elämä voi jatkua mielekkäänä tästä eteenpäin, nousevat etualalle.

Käännekokemuksissa oli jälleen oleellista omaa minää kohtaava kriisi tai ajattelun pyörremyrsky. Se laittoi senhetkisen elämän sekaisin ja pakotti pysähtymään ja etsimään uutta suuntaa. Se, mikä ravisteli, on epäoleellista. Oleellista on, että

⁴⁴⁸ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 48, 167, 186, 202, 210. Lisensiaatintutkimus voi myös olla masentava ja pysäyttävä kokemus. Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 418–419.

ravistelu vaikutti tai teki jotakin kertojille. Ravistelu sai aikaan pyrkimyksen tai ainakin toiveen muuttaa elämän perusasetelmia. Olemassa oleva tilanne ei enää voinut jatkua. Jotain uutta oli tultava tilalle.

Käännekokemus 1

Kertoja kuvailee ajatuksiaan työnteosta.

Olin ollut kymmenisen vuotta [työpaikka mainitaan] ja pohdin, täältäkö jään eläkkeelle. Ajatus oli kirkas: Ei. Olen inhimillisesti katsottuna työelämäni puolessa välissä, mutta samalla tuntui, että oli antanut kaiken, mitä osasin.

Hän näkee uuden tien edessään.

Tarvitsin uusia eväitä. Tässä vaiheessa antamani lupaus [jatko-opintolupaus professorille perusopintojen tentin yhteydessä] nousi uudelleen mieleen.

Käännekokemus 2

Kertoja kuvailee elämäntilannettaan.

Opetusvirka vei aikaa ja voimia, lapset samoin – vuosiin minulle ei ollut edes työpöytä käytössäni, vaan levittelin papereita olohuoneen tai keittiön pöydälle sen kerran viikossa tai kuussa, kun saatoin kuvitella vieväni tutkimustani edes tunnin verran eteenpäin. - - Jouduin siis luopumaan tutkijanhaaveistani.

Vanha haave jatko-opinnoista tulee uudelleen mieleen.

Vasta 1980-luvun loppupuolella tunnistin, että mieleni pohjalla kyti edelleen ajatus jatko-opintojen loppuun saattamisesta. Vanha aiheeni oli kyllä kuollut, menettänyt mielenkiintonsa, mutta vuosien mittaan olin oppinut paljon uuttakin. - - Sitten eräänä päivänä välähti!

Käännekokemus 3

Kertoja kuvailee myllerrystä elämässään.

- - avioliitto kariutui ja työpaikkamme muuttui täydellisesti - - Nyt ei entinen osaaminen enää riittänyt; vaadittiin tutkijaosaamista - -

Hän pohtii ratkaisua sekavaan tilanteeseen.

Tässä vaiheessa aloin uudelleen miettiä - - jatkotutkimuksen tekemistä. - - tarvitsin takaisin menettämäni itsetunnon, tarvitsin avioeron jälkeen muuta ajateltavaa ja sisältöä ja mielekkyyttä elämääni. Työpaikan vaatimusten paineessa ja muutoksessa tuntui jatkuvasti, että oma ihmisarvo on kiinni jatkotutkinnosta, kun ulkopuolelta ostettiin kallispalkkaisia osaajia.

Näistä keskenään hyvin erilaisista esimerkeistä on luettavissa, että tyytymättömyys omaan elämäntilanteeseen aiheutuu klassisista, ehkäpä yleisesti hyväksyttävistä syistä. On turhautumista, väsymistä, työstressiä, uuden oppimisen tarvetta ja parisuhteen kariutumista. Näillä seikoilla voidaan selittää muutoshalukkuutta ja pitää muutosta jopa väistämättömänä ratkaisuna tämän kaltaisissa tilanteissa. Ulkoisten tekijöiden osuus käännekokemuksessa ei kuitenkaan ole ratkaiseva. Ne kyllä ahdistavat, kiusaavat ja rikkovat, mutta ne eivät kykene muuttamaan mitään. Tarvitaan rohkeutta katsoa epätäydellisyyttä ja tyhjyyttä. Lisäksi tarvitaan näky toisaalle. Tarvitaan voimaa irtautua epätydyttävästä, epämukavasta, jopa tuskalliseksi käyneestä elämäntilanteesta.

Esimerkit eivät tyhjentävästi kerro, mikä on ollut kunkin kertojan kohdalla uudistumiseen ajava voima ja mistä se on tullut. Vaikutelma on enemmän sen kaltainen, että voimasta on tultu tietoiseksi jossakin määrittelemättömässä mutta käänteentekevässä hetkessä. Aikojen kuluessa kasaantuneet mietteet ja taakat ryöpsähtävät jostain syystä esiin. Tämänkaltaisia käännekokemuksia voisi verrata Denzinin käyttämään käsitteeseen kumulatiivinen epifani.⁴⁴⁹ Voiman tunne syntyy oivalluksen kaltaisena kokemuksena pitkän prosessin päätteeksi, ja henkilö tunnistaa olevansa elämänsä yhdessä risteyskohdassa.

Käännekokemusmuistikuvista erottui kaksi tärkeää sanaa, tunnistin ja tarvitsin.⁴⁵⁰ Oma tila tai tilanne pitää ensin nähdä, jotta sitä voi muuttaa. Samoin pitää nähdä jotakin uutta, vaikei konkreettisesti niin ainakin kuvitteellisesti. Muutos- tarpeen tunnistaminen saattaa olla useamman kuin näiden kolmen kertojan lopullisen jatko-opintopäätöksen takana, mutta kokemus ei tule yhtä selkeästi esille muiden kerronnassa. Samankaltainen aikuiselämään ja jatko-opintoihin liittyvä käännekohta löytyi vertailuaineistosta mieskertojalta.

”Takaisin yliopistoon palasin 1970-luvun taitteessa elämänmurroksen seurauksena. - - vauhdista eli ’kynttilän polttamisesta molemmista päistä’ kärsi sekä perhe että työ. Edessä oli lopulta uuden perheenkin perustaminen ja uusi työpaikka - - ”⁴⁵¹

Kaiken kaikkiaan työelämään siirtymisen vaihe toi kerrontaan monipuolisuutta, koska elämänpiiri laajeni ja oman alan kysymyksenasettelut ja oma paikka alkoivat hahmottua. Monien kohdalla tässä vaiheessa kuvaan tuli perhe erityiskysymyksineen. Kyseessä ovat aikuisen ihmisen vastuullisen elämänvaiheen tyypilliset asetelmat, joissa oman elämän suunta ja oman elämän merkitys ovat todellisia ja ajankohtaisia teemoja. Tämän vaiheen käännekokemuksia voi luonnehtia pohdittavan aikuisuuden käännekokemuksiksi. Niissä tarkistetaan elämän suuntaa ja

⁴⁴⁹ Ks. Denzin 1989b, 71.

⁴⁵⁰ Aristoteleen mukaan tunnistaminen on juonen perusosa, joka ilmaisee muutosta tietämättömyydestä tietämiseen. Parhaiten se tapahtuu yhdessä käänteen kanssa (Aristoteles 1997, 1452a30–35; Sihvola 1997, 246).

⁴⁵¹ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 283.

mietitään toteutumatta jääneitä haaveita. Uuden elämänvaiheen etsintä tai halu kehittää itseä kanavoituu väitöskirjaan.⁴⁵²

Koulu- ja opiskeluvaiheen käännekokemukset olivat irtautumista lapsuuden piiristä ja kodista. Niitä leimasi nuoruuden into ja oivallus omista mahdollisuuksista. Niitä ei elämäkokemus vielä toppuutellut tai kyseenalaistanut. Työelämän ja aikuisuuden esiinnostamat käännekokemukset ovat sen sijaan jo elämäkokemuksen läpätunkemia.

Kaikki työelämävaiheen käännekokemusmuistikuvat olivat naiskertojilta, jotka väittelivät nykykäsityksen mukaan vanhana eli yli 45-vuotiaina. Voidaan kysyä, ovatko nämä käännekokemukset esimerkkejä siitä, että naisten suoraviivainen eteneminen jatko-opiskelijoiksi on vaikeaa, kun elämä vaatii monia asioita, joista pitää huolehtia ensin. Vai olenko tutkijana löytänyt käännekokemukset alluusioiden myötä? Tunnistanko, että olen eri yhteyksissä kuullut naisista, jotka päätyvät jatko-opintoihin moninaisten haaveiden, taistelujen ja luopumisten kautta omaa vuoroaan odotellen? Tunnistanko tällaiset käännekokemukset kenties siksi, että olen nainen ja tehnyt tutkimusta itsekin vasta vanhempana ja elämäntilanteiden antaessa tilaa?⁴⁵³ Se tiedetään, että vanhemmalla iällä oma-aloitteisesti jatko-opinnot aloittaneilla naisilla motiivit ovat henkilökohtaisempia kuin nuorilla, jotka vedetään jatko-opintosysteemiin ilman omaa määrätietoista halua.⁴⁵⁴ Esimerkkien naisilla henkilökohtainen tarve ja motivaatio jatko-opintoihin ovat olleet ilmeisiä ja varmasti myös auttaneet tiellä kohti väitöskirjaa.

---

⁴⁵² Ks. Leonard 2001, 51.

⁴⁵³ Ks. Järviluoma ym. 2003, 59.

⁴⁵⁴ Julkunen 2004, 74.

5 Tohtoriksi

5.1 Sittenkin väitöskirja

Väitöskirjan kirjoittaminen, väitöstilaisuus ja karonkka muodostavat selkeän tihentymän tohtoroitumisen prosessissa. Kaikki kirjoittajat kertoivat jotakin väitöskirjan valmistumisesta ja väitöstilaisuudesta. Karonkan jätti mainitsematta vain kaksi kertojaa. Kerronnan painottuminen näihin vaiheisiin antoi viitteitä siitä, että vaiheet ovat prosessin keskeisimmät ja niistä jää eniten muistijalkia. Nämä ovat myös vaiheita, joissa on eri tavoin ritualisoituneita kohtia perinteineen. Vaiheiden aikana akateemisen yhteisön määrittelemä siirtymäriitti tohtoriksi käydään läpi, eletään todeksi.

Vaikka tohtoroitumisen ydinvaiheet olivat nähtävissä kaikissa tutkimusaineiston kirjoituksissa, se ei tarkoita, että kaikki kertoisivat samanlaisia asioita. Päinvastoin, kerronta on hyvin kirjavaa näiden tärkeiden vaiheiden kohdalla. Kertajat painottivat eri asioita ja ottivat voimakkaasti kantaa tapahtumiin ja koettuun. Väitöskirjan kirjoitusvaiheen onnistumiset ja vastoinkäymiset sekä väitöspäivä tapahtumineen sisälsivät väittelijälle henkilökohtaisesti merkityksellisiä kokemuksia. Ydinvaiheiden tapahtumat eivät olleet vain välttämättömiä prosessin osia tai ulkokohtaisesti koettuja muodollisuuksia.

Siirtymäriitin vaikutuspiiriin

Kertajat asemoivat tohtoroitumisen tapahtumat oman elämänsä kulkuun ja asettivat oman minän ja yliopiston vuoropuheluun keskenään. Siirtymäriitti on sekä yhteisön että yksilön asia. Sen tehtävä on tuoda esiin osapuolten välisessä suhteessa tapahtuva muutos. Kertajat, jotka painottivat yliopistoa, puhuivat omasta urastaan ja akateemisen täysi-ikäisyyden saavuttamisesta väitöksen myötä. Minän kautta merkityksellisyyttä hakevat kertajat korostivat omien kykyjen testaamista ja selviytymistä. Lopputulos on kuitenkin sama. Yksilö liittyy ja liitetään yhteisöön uudella statuksella ja uudella vallalla. Tohtorille annetaan ja tohtorin on otettava paikka itsenäisenä tieteen ammattilaisena.⁴⁵⁵

Jatko-opinnot vakavoituvat siinä vaiheessa, kun jatko-opiskelija tulee sanoneeksi ääneen itselleen ja muille, että opinnoilla ja tutkimustyöllä on konkreettinen tavoite ja että se on väitöskirja. Tämä on separaation ensiaskel. Kun väitöskirja-aikomus on lausuttu julki yhteisölle, on astuttu siirtymäriitin vaikutuspiiriin.

Samoihin aikoihin hain ja sain yliopiston - - nuorten tutkijain apurahan. Olin siitä erittäin otettu. Se ikään kuin antoi uutta pontta sille, että olen varteen-otettava tutkija. Tietysti jo hakemuksessa olin joutunut vakuuttamaan, että kyseessä on tohtorin tutkintoon tähtäävät opinnot. Tämä taisi olla ensimmäinen kerta, jolloin puin ajatuksen suorasanaisesti paperille. (N, L, -)

⁴⁵⁵ Ks. Deegan & Hill 1991, 330.

Lopulta huomasi, että minä joka en ollut halunnut tohtoriksi, enkä osannut kunnolla lukea enkä kirjoittaa, olin kirjoittamassa väitöskirjaa englanniksi. (N, H, > 45)

Väitöskirjatavoitteen esittäminen voi tapahtua myös ilman, että jatko-opiskelija itsekään tajuaa, mihin on ryhtymässä. Vertailuaineistosta käy hyvin ilmi, että ennen tohtorikouluja ja tohtoreiden määrän lisääntymistä, jatko-opintoihin valinta kuului oppialan opettajille. Arvokas kokemus oli, jos professori kehotti opiskelijaa hakeutumaan jatko-opintoihin.⁴⁵⁶ Seuraavassa on tämän tutkimuksen aineistosta kaksi esimerkkiä, joissa työpaikalla esimiesasemassa oleva henkilö valitsi tutkimusaiheen. Sen jälkeen väitöskirjaprosessi lähti kuin käskystä liikkeelle.

Noin vuoden päästä silloinen osastomme esinainen XX ehdotti minulle väitöskirjan tekemistä. Aiheekseni HÄN oli valinnut - - (N, L, < 35)

Tutkimusaiheita olin pyöritellyt mielessäni moneen kertaan, mutta varsinaisen väitöskirjan aihe tuli tiimini uudelta vetäjältä - - (N, H, > 45)

Prosessin alkuketkinä on tärkeää osoittaa ulospäin, että on vakaasti päättänyt sitoutua väitöskirjahankkeeseen. Näyttämisen halua ja tarvetta on myös suhteessa omaan itseen, omiin kykyihin. Ryhtymällä tekemään jatko-opintoja vahvistetaan sisäistä tunnetta, että kyllä minäkin pystyn samaan kuin muut.⁴⁵⁷

Varsinkin kun kaksi minulle läheistä miespuolista opiskelutoveria väitteli, ajattelin että miksen minäkin siihen pystyisi. (N, H, 35–45)

Päämäärän julkistaminen on merkittävä asia, sillä viimeistään sen myötä on ryhtyttävä vakavasti miettimään väitöskirjatyön kahta peruspilaria, ohjausta ja rahoitusta. Ohjaus ja rahoitus ovat kertomusten perusteella koko prosessin ajan ratkaisevassa asemassa. Kolmas prosessiin vaikuttava seikka on jatko-opiskelijan elämäntilanne. Jos ohjauksessa, rahoituksessa tai elämäntilanteessa on vastoinkäymisiä, niistä seuraa aina ongelmia työn etenemiselle. Vastaavasti, kun nämä asiat ovat kunnossa, tutkimus etenee myötätulessa.

Ohjaus ratkaisevassa asemassa

Kertoessaan ohjauksesta kertojat sisällyttivät sen piiriin monenlaisia asioita. Virallista ohjausta saatiin nimetyiltä ohjaajilta ja toisilta tutkijoilta seminaareissa ja muissa erikseen järjestetyissä tutkimuksen esittelytilanteissa. Epävirallista oh-

⁴⁵⁶ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 272, 338.

⁴⁵⁷ Tohtorin tutkinnolla on naiselle itsetuntoa kohottava arvo etenkin miesvaltaisilla aloilla (Raehalme 1996, 130). Selviämisen ohella varsinkin ensimmäisten naisväittelijöiden mielessä on ollut pelko epäonnistumisesta, joka leimaisi koko naissukupuolta (Lehtiö 2000, 15).

jausta kertyi eri alojen professoreilta ja tutkijoilta sekä vapaamuotoisilta verkostoilta. Virallisen ja epävirallisen ohjauksen ero ja merkitys olivat monessa tapauksessa vaikeasti määriteltävissä.⁴⁵⁸

Tavallisesti väitöskirjan ohjaus samaistetaan sisältöön ja metodeihin liittyvään ohjaukseen, jota voi kutsua työn tieteellisesti päteväksi ohjaukseksi.⁴⁵⁹ Työlle määrätty tai määrätty ohjaajat ovat tästä ainakin periaatteessa vastuussa. Moni kirjoittaja oli kuitenkin kokenut, että työn kannalta varsinainen ohjaaja ei aina ollut se tärkein henkilö. Tutkimisintoa lisäsi monipuolinen tuki eri tahoilta. Mielekkyyden kokemista vahvisti, jos jatko-opiskelija tunsii olevansa yliopistolla tervetullut tekemään jatkotutkimusta riippumatta siitä, minkä ikäisenä tai mistä aiheesta hän sitä teki.

- - aloin käydä Helsingin yliopistolla luennoilla kuten niin moni keski-ikäinen nainen vastaavassa elämäntilanteessa.⁴⁶⁰ Muitakin ikätovereita oli, mikä oli huojentava kokemus. - - Keski-ikäinen jatko-opiskelija otettiin asiallisesti vastaan, vaikka ymmärsinkin ohjausvoimavarojen menevän nuorille tutkijoille. (N, H, > 45)

Esimerkistä on havaittavissa, että keski-ikäinen tohtoriopiskelija etukäteen arvioi olevansa liikkeellä väärään aikaan väärässä paikassa, mutta positiivinen vastaanotto rohkaisi ja epäilykset haihtuivat. Kaikkien kokemus vastaanotosta ei ollut näin myönteinen.

Aiheen ja sukupuolen vaikutukset ohjaukseen

Osa kertojista ilmaisi tyytymättömyytensä siihen, että ohjaaja ei pohjimmiltaan ymmärtänyt väitöskirjan aihetta tai käytettyä metodologiaa. Tähän oli eri syitä. Työ saattoi käsitellä uutta aihepiiriä eikä kunnan ohjausta ollut siksi saatavilla. On tavallista, että tieteen sisäiset koulukuntakiistat, uudet metodivalinnat ja poikkeusteellisuus aiheuttavat ristiriitoja ohjaukseen.⁴⁶¹ Olipa sisällöllisen ohjauksen heikkouden syyksi arveltu jopa sukupuolesta johtuvia näkemyseroja.

Ohjaajani ei tiennyt [aiheesta] mitään, joten hän ei pystynyt seuraamaan väitöskirjantekoani. - - Hän [ohjaaja] kyllä kannusti, mutta putosi kärryiltä. Asiaopastusta en loppuaikoina saanut. (N, L, 35–45)

⁴⁵⁸ Ks. Tommila 1998, 467–468; Saarinen 2003, 52. Myös mentorit, jotka voivat olla tärkeitä emotionaalisia tukijoita ja kannustajia, kuuluvat ohjausverkostoon (ks. Raehalme 1996, 136).

⁴⁵⁹ Jaana Saarisen haastateltavat kokivat tutkimusprosessin vaikeiksi kohdiksi kokonaisuuden hahmottamisen, tutkimuskysymysten muotoutumisen ja analyysimenetelmien valinnan (Saarinen 2003, 87).

⁴⁶⁰ Kertoja viittaa elämäntilanteessa tapahtuneisiin muutoksiin.

⁴⁶¹ Myös Heinonen & Kari 1989, 170–172; Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 118–119, 331, 445.

- - teemani oli vaikea – ongelma oli myös vertailevan tutkimuksen metodiikkaan liittyvä tiedon ja osaamisen puute. - - Koin sukupuolellakin olevan merkitystä, miehet eivät ymmärrä tai ole empaattisia tavalleni tehdä tutkimusta. (N, H, > 45)

On esitetty, että naistutkijoiden tutkimustavat ovat helposti miesohjaajien ja miesarvioijien kritiikin kohteena.⁴⁶² Naisten kokemukset ohjausristiriidoista tai syrjinnästä ovat kuitenkin kiistanalaisia. Kokemukset eivät kaikilta osin ole jaettuja eikä yhtenäistä kuvaa tilanteesta ole helppo muodostaa.⁴⁶³ Se kuitenkin tiedetään, että naistutkijat kokevat ohjausongelmia ja ulkopuolisuutta useammin kuin miehet, varsinkin jos ohjaaja on mies eikä naispuolisia ohjaajia ole tukena.⁴⁶⁴

Kertomusaineistossa ohjaajien kommentit sisällöstä ja metodivalinnoista eivät kaikkien kohdalla auttaneet tutkimusta eteenpäin, vaan saivat jopa aikaan täyden pysähdyksen ja epätoivon. Oli tuskallista lukea tekstiä, jossa ohjaajan antama palaute suisti aiemmin intoa puhkuneet tutkijat raiteiltaan. Masentavia olivat myös kommentit, joiden mukaan ohjaaja ei ollut edes kiinnostunut työstä tai aiheesta eikä viitsinyt antaa palautetta.⁴⁶⁵

Väitöskirjani ohjaajastakaan ei juuri ollut apua. Hän ei ollut kiinnostunut aiheestani eikä tuntenut sitä, ja hänen ehdotuksensa tuntuivat olevan täysin sivuraiteilla. Käynnit hänen luonaan eivät vieneet asiaa eteenpäin. (N, H, 35–45)

Itsetuntoni oli todella huono silloin, ja useasti vähättelin omaa arvoani. Koska en saanut palautetta töistäni, en pystynyt arvioimaan niitä. Olin hämmentynyt, koska järkeni sanoi, että työni on ihan hyvää, mutta riittävää vakuutusta muiden taholta ei siitä tullut - - Olin sekä fyysisesti että psyykkisesti jatkuvasti väsynyt. Tein pitkiä työpäiviä ja valvoin öitä. (N, L, 35–45)

⁴⁶² Esim. Raehalme 1996, 137–138; Husu 2001, 169, 172–174; Hearn 2005, 188–190. Vertailuaineistossa on miespuolisen dekaanin lausuma: ”Tällaisesta aiheesta ei voi kukaan kirjoittaa, ei ainakaan nainen.” (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 49.)

⁴⁶³ Esim. Koski & Tedre 2003, 28. Kun syrjintäkokemuksista kuullaan, muutkin naiset saattavat kokea, että syrjintää on pakko löytää, sillä muutoin ei ole oivaltanut asemaansa yliopistossa oikein (Koski & Tedre 2003, 23). Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasasen kyselytutkimuksessa naiset olivat kokeneet miehiä enemmän sukupuoleen liittyvää syrjintää ja eniten ohjaajien taholta (Hiltunen & Pasanen 2006, 41, 67).

⁴⁶⁴ Ks. Kurki 2004, 50; Leonard 2001, 66–67. Naisohjaajia on edelleen vähän, mutta Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasasen tutkimuksen mukaan ohjauksen eri osa-alueet toteutuivat parhaiten silloin, kun nainen oli ohjaajana (Hiltunen & Pasanen 2006, 45–47, 66).

⁴⁶⁵ Myös Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasasen tutkimuksessa tuli ilmi, että ohjaajat eivät ole kiinnostuneita ohjattavien töistä eivätkä keskustele niistä tarpeeksi (Hiltunen & Pasanen 2006, 44–45, 47–48). Ohjaajan taholta tuleva vähättely ja arvostelu murentavat tukea ja heikentävät tutkimusilmapiiriä (Lönnqvist 1999, 88).

Ohjausristiriidat ovat tavallisia väitöskirjaprojekteissa ja jossain muodossa tuttuja kaikille ohjaajille ja ohjattaville.⁴⁶⁶ Joskus näkemuserot ovat niin vaikeita, että vasta ohjaajan vaihtaminen korjaa tilanteen.

Ohjaajan vaihtuminen – useita ohjaajia

Uusi ohjaaja voi olla välttämätön ja käännteentekevä työn valmistumiselle.⁴⁶⁷ Yhden kirjoittajan ohjaajat, joiden kanssa yhteistyö ei sujunut, päätyivät aikanaan eläkkeelle. Vuosia kului ja erilaisia versioita väitöskirjasta tuli kirjoitetuksi.

Jätin lopulta ohjaajalleni - - projektin raportin väitöskirjan ensimmäiseksi versioksi. Olin varautunut siihen, ettei hän sitä hyväksyisi, ja niin kävikin. Vasta tuolloin sain häneltä joitain näkemyksiä siitä, miten väitöskirja eroaa raportista - - Samalla hän ilmoitti jäävänsä eläkkeelle, joten minulle pitäisi löytää toinen ohjaaja. - - Kirjoitin siis väitöskirjan uudestaan toiseen kertaan - - ja kuinka ollakaan, myös tämä ohjaajani jäi eläkkeelle. - - kirjoitin väitöskirjan kolmannen version. (N, H, 35–45)

Kertomuksista kävi ilmi, että väitöskirjan virallisten ohjaajien määrä vaihteli.⁴⁶⁸ Mielenkiintoista oli, että kun yksi kirjoittaja koki monen ohjaajan riepottelevan työtä eri suuntiin, niin toisen mielestä ohjaus oli parempaa, jos ohjaajat kilvan antoivat hyviä kommentteja halutessaan osoittaa pätevyyttä toisilleen.

Päätin, että pidän ohjaajien yhteispalavereita, joissa olimme aina kaikki yhtä aikaa paikalla. Se oli minulle toimiva järjestelmä; ohjaajat ikään kuin skarpasivat, kun muita dosentteja oli kuulemassa heidän palautettaan. (N, H, > 45)

Kun ohjaajia on useampia, kasvaa todennäköisyys, että tutkija saa erisuuntaisia ehdotuksia ja näkemyksiä työstään tai huonoimmassa tapauksessa ei saa niitä keneltäkään. Voi käydä niinkin, ettei kukaan ohjaajista ota päävastuuta työstä ja sen etenemisestä.⁴⁶⁹ Ohjaustilanteen epäselvyys vaikeuttaa tutkijan omaa päätöksentekoa työhön liittyvissä kysymyksissä. Tutkijan on viime kädessä itse tiedettävä, mitä haluaa ja mikä omassa tekstissä on tärkeintä. Itsenäiseksi kirjoittajaksi oppiminen ja kasvaminen ovat ratkaisevan tärkeitä askelia väitöskirjaprosessissa. On välttämätöntä oppia oman tieteenalan kirjoituskäytännöt, mutta samalla on

⁴⁶⁶ Esim. Mäkelä T. P. 1999, 148–149; Patja 1999, 158; Palotie 1999, 167; Leonard 2001, 63.

⁴⁶⁷ Esim. Husu 2001, 169; Leonard 2001, 243–244; Saarinen 2003, 64.

⁴⁶⁸ Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasasen tutkimuksen vastaajista kuudella kymmenestä oli pääohjaajan lisäksi muita ohjaajia tai ohjausryhmä (Hiltunen & Pasanen 2006, 47).

⁴⁶⁹ Ks. Parry ym. 1997, 122–123.

palkitsevaa löytää oma persoonallinen tapa kirjoittaa.⁴⁷⁰ Väitöskirja on tekijänsä oma luomus, ja siksi siinä pitää näkyä tekijän käden jälki. Väitöskirja ei ole vain muodollinen kirjoitelma, vaan sen odotetaan olevan kirjoittajalle merkityksellinen sisältönsä vuoksi. Tutkija saattaa ohjaajien neuvosta ja muiden esimerkkiä seura-
ten kirjoittaa akateemisesti korrektaa mutta ulkokohtaista testiä ja ajautua hanka-
laan tilanteeseen. Työ lakkaa kiinnostamasta eikä sitä koeta omaksi.⁴⁷¹

Uusi ohjaaja voi tulla kuvioihin muistakin syistä kuin ohjaushankaluuksien vuoksi. Yllättäviä ohjaajanvaihdoksia aiheuttivat edellä mainitun eläkkeelle jäämi-
sen lisäksi ohjaajan kuolema tai siirtyminen toiseen yliopistoon.

[Ohjaaja] meni [toiseen yliopistokaupunkiin] proffaksi, kuoli ja sitten sitä oltiinkin jo hyvin itseellisiä. Tavallaan [ohjaajan] seuraaja peri ainakin kun-
nian väitöskirjastani aikanaan, mutta prosessiin osallistuminen oli vain lop-
puvaiheessa aktiivista. (N, L, 35–45)

Väkivalloin katkennut hyvä ohjaussuhde jättää tyhjyyden, jota uudet ohjaajat eivät
aina pysty täyttämään. He vain vievät väitöskirjatyön muodollisesti päätökseen.
Ongelmia ilmeni myös silloin, kun ohjaaja työskenteli toisella paikkakunnalla eikä
tuntenut Helsingin yliopiston käytäntöjä.

Sisällöllisen ja metodisen puolen ohjaajina toimivat laajemmin tiedeyhteisö ja
sen piirissä tehdyt saavutukset. Väittelijän mahdollisuus osallistua kansainvälisiin
tapaamisiin ja työskennellä ulkomailla lisäsi tutkimustyöhön sitoutumista. Samaan
suuntaan vaikuttivat työn tiimoilta tehdyt julkaisut ja niistä saatu palaute.

Ohjauksen kaksi puolta

Ohjauksella ei viitata vain työn tieteelliseen ohjaukseen. Tutkija tarvitsee myös
henkistä ohjausta. Tässä puolessa ohjaajan ja tutkijan keskinäisellä vuorovaiku-
tuksella ja kanssakäymisen ilmapiirillä on ratkaiseva merkitys. Hyvään ohjauskäy-
töntöön kuuluvat kannustaminen, palautteen antaminen, kyky kuunnella ja työn
sujumiseen uskomisen.⁴⁷²

Hän [tiimin vetäjä] sanoutui irti ohjaajan roolista antaen samalla viestin
minulle, ettei hän uskonut työhöni. Näin sen tulkitsin. Suhteemme oli muu-
tenkin jännitteinen; aito vuorovaikutus ei toiminut eikä keskustelumme ol-
lut luontevaa, joten olin lopulta helpottunut. (N, H, > 45)

⁴⁷⁰ Ks. Deegan & Hill 1991, 325; Leonard 2001, 246–247. Tekstissä on usein tutkijalle
rakkaita kohtia, joista on vaikea luopua (Saarinen 2003, 83).

⁴⁷¹ Ks. Johnson 2001, 60. Yleisohje on ollut, että jos tekijä itse menettää uskonsa työ-
hön, ei väitöskirjahanketta pidä jatkaa (Raivio 1999, 36). On kuitenkin tilanteita, joissa
kiinnostus aiheeseen on väitökseen mennessä hiipunut, mutta prosessi viedään silti
loppuun. Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 423.

⁴⁷² Esim. Palotie 1999, 175. Ohjaukseen liittyviä odotuksia ovat mm. vastavuoroisuus,
jatkuva dialogi, tilannetaju ja kunnioitus (Saarinen 2003, 56–63).

Väitösprosessi ei pysy vankalla pohjalla sen enempää pelkän pätevän sisällöllisen ohjauksen kuin kaiken hyväksyvän empaattisen kannustamisen avulla. Kertomusten perusteella väittelijä näytti tarvitsevan ohjauksen molempia puolia yhtä kiihkeästi. Kun vaativa puoli ohjaajassa sai vallan, työtä tehtiin kovalla tahdilla. Tulosta syntyi, mutta käänttöpuolella olivat kova stressi ja muun elämän laiminlyönti.

Koti oli myös työpaikka. Pakenin tietokoneen tyhjää ruutua vanhempieni kotiin - - Pidin korkeintaan viikon tai kahden intensiivilomia, sillä lomailukin oli pois tutkimustyöstä. Väitöskirjani ohjaaja oli orjapiiskurin⁴⁷³ maineessa, mutta yritin aina olla askelta edellä niin, ettei hänellä olisi mitään sanomista. Ei ollut. (N, L, -)

Sisällöllisen puolen unohtava ja vain epämääräistä kannustusta antava ohjaaja puolestaan jätti tutkijan yksin ongelmien kanssa. Työ eteni huonosti ja sellaiset asiat, joista ohjaajan olisi pitänyt huolehtia, jäivät kuormittamaan tarpeettomasti tutkijaa.

Vastuu kehittymisestäni tutkijana oli jo kauan sitten pudonnut itselleni. Niin ollen etenemiseni ei ollut tehokasta ja riittävästi rajattua. Toisaalta se aika oli kivaa, suhteellisen vapaata. Tein kuitenkin mielettömästi töitä, niin että varmasti olin jatkuvasti burn out. (N, L, 35–45)

Ohjauksen tarpeen ja odotusten suhteen jatko-opiskelijat ovat kuitenkin ennen kaikkea yksilöitä.⁴⁷⁴ Yksi kirjoittaja kertoi, että vaikka ohjaaja ei tuntenut aihetta kovin paljoa, hän kannusti. Tällainen niukka ohjaustyyli sopi ja riitti kertojalle hyvin.

Yksin vai ryhmässä?

Ohjaukseen kiinteästi liittyviä kysymyksiä ovat, kuinka itsenäisesti jatko-opiskelija pystyy tai haluaa työskennellä ja kuinka paljon tutkija hyötyy tai hyötyisi tutkimusryhmästä. Aineistossa oli kertoja, joka nimenomaan halusi tehdä työtään itsenäisesti eikä etsinyt aktiivisesti jatkuvaa ohjausta.⁴⁷⁵ Hänellä oli tunne, että tällainen tapa on itselle oikea. Toive työskennellä itsenäisesti ilman ohjaajan kontrollia voi olla vaikeaa myös ohjaajalle.⁴⁷⁶ Yksin puurtamisen ja tutkijayhteisöstä eristäytymisen taustalla voi olla aito halu tehdä työtä yksin tai kyvyttömyys tehdä

⁴⁷³ Samaa luonnehdintaa käytetään ohjaajasta vertailuaineistossa (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 412).

⁴⁷⁴ Ohjattavat kohdistavat joskus liian epärealistisia odotuksia ohjaajan. Ks. Jalkanen 1999, 151; Patja 1999, 158.

⁴⁷⁵ Yksin tekemiseen saatetaan ajautua siksi, että asutaan ja työskennellään kaukana ohjaajista ja yliopistoyhteisöstä. Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 76–77, 97–98, 358.

⁴⁷⁶ Delamont ym. 2000, 138.

ryhmytyötä. Työskentelytapaan on ehkä ohjannut oman tieteenalan itsenäisen tekemisen traditio.⁴⁷⁷

Tein väitöskirjan suurimmaksi osaksi itsekseni ja luetutin vasta lähes valmiin käsikirjoituksen ohjaajallani. - - olisin päässyt hänen ryhmäänsä tekemään väitöskirjaa. Minulla oli jo aihekin, mutta luovuin siitä. - - Tiesin kuitenkin, että olin valinnut omalta kannaltani ainoan mahdollisen tien. (N, H, 35–45)

Tohtoriopiskelijoiden tapaamisissa sekä positiivisten virikkeiden että kritiikin mukana siirtyy aina myös traditiota.⁴⁷⁸ Siksi yksin tutkivat saattavat jäädä paitsi akateemista yhteisöllisyyttä ja sen mukanaan tuomia verkostoja ja kulttuurista pääomaa.

Ryhmiä ulkopuolella olevat tuntevat helposti kateutta niitä tutkijoita kohtaan, jotka voivat yhdessä pohtia asioita. Tämä on ymmärrettävää, koska ryhmä on tutkijalle eräänlainen sosiaalinen ja mentaalinen suoja.⁴⁷⁹ Tutkimusryhmään tai projektiin kuuluminen tuo tietyt turvalliset raamit toiminnalle, vaikka ryhmissä ilmenee väistämättä ongelmia. Yksin tekeminen voi olla kenties keino välttää erilaisia sisällöllisiä, metodisia tai vuorovaikutuksellisia ristiriitoja.

Osittain tiedostamattani valitsin väitöskirjani aiheeksi teeman, jolla ei ollut yhteyksiä laitoksen muiden tutkijoiden töihin voidakseni välttää, näin jälkeensä ajattelen, ristiriitoja, joiden ratkaisemiseen minulla ei olisi ollut keinoja. (N, H, 35–45)

Ryhmiä on monenlaisia, ja sen vuoksi niistä on asianosaisilla erilaisia, jopa täysin vastakkaisia kokemuksia. Ryhmissä, joissa korostetaan tieteellisyyttä ja tehokkuutta, ryhmytyölle asetetut muut odotukset voivat jäädä liian vähälle huomiolle. Yksi kirjoittaja näki tutkimusryhmien asiakeskeisyyden tuottavan joitakin ongelmia ja samalla peittävän toisia.

Erityisen pahana pidän sitä, että ohjaussuhteeseen ja väitöskirjatyön tekemiseen vääjäämättä liittyviä psyykkisiä prosesseja ei yleensä osata käsitellä millään tavalla, ne ohitetaan kokonaan - - akuutiksi nämä asiat muodostuvat intensiivisesti toimivissa projekteissa, joissa keskitytään ”pelkästään asiaan”. (N, H, -)

Tutkimusryhmän toimintatapa ja vuorovaikutuksen dynamiikka ei ole yksiselitteinen asia. Parhaimmillaan ryhmässä pääsevät kehittymään erilaiset sosiaali-

⁴⁷⁷ Esim. Saarinen 2003, 52–53, 158; Julkunen 2004, 78; Tapaninen 2005, 119. Myös Ruotsissa eri aloilla pohditaan itsenäistä työskentelyä ja verkostoitumisen vaatimuksia (Ehn & Löfgren 2004, 137–138).

⁴⁷⁸ Esim. Klinge 1999, 186; Tommila 1998, 468.

⁴⁷⁹ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 435.

set taidot, ja ongelmia opitaan jakamaan ja ratkomaan yhdessä.⁴⁸⁰ Kiinteä ryhmä voidaan kokea toisaalta turvalliseksi, toisaalta tukahduttavaksi. Yliopistossa yksilöt kilpailevat huomiosta ja tilasta ja pyrkivät parhaansa mukaan osoittamaan osaamistaan.⁴⁸¹ Näin tapahtuu myös tutkimusryhmissä. Tutkimuksen yliarvostus ruokkii kilpailua ja sooloilua eivätkä jäsenten sosiaaliset taidot ja yhteishenki pääse kehittymään.⁴⁸² Ohjaajalla saattaa olla suosikkeja, mikä entisestään vaikeuttaa kommunikaatiota. Vaikka toimintatavat olisivat kuinka demokraattiset tahansa, ryhmissä jotkut hyötyvät enemmän kuin toiset, koska tiedemaailmassa palkitaan viime kädessä yksilöitä.⁴⁸³

Eri tieteenaloilla pidetään yllä käsitystä siitä, miten meillä tullaan tohtoriksi. Ihmistieteiden tohtoriopiskelijat mielletään yksin puurtajiksi ja luonnontieteilijät ryhmissä tutkiviksi. Akateeminen vapaus ja yksilösuoritukset liitetään humanistisiin tieteisiin ja prosessiluonteinen tiiviimmän ohjauksen työskentely luonnontieteisiin.⁴⁸⁴ Tässä aineistossa yksin tutkivia ja ryhmässä tutkivia oli sekä ihmis- että luonnontieteiden edustajien joukossa. Kertomuksissa kuitenkin korostuivat yksin tutkivien kokemukset. Tältä osin ohjauskokemuksista saatu kuva on puutteellinen. Tutkimusryhmään tai väljempään projektiin voitiin laskea kuuluvaksi vain muutama kirjoittaja. Yksi heistä antoi kertomuksen lopussa ymmärtää, että projektissa ilmeni ongelmia ja oma asema oli vaikea, mutta päätti olla kertomatta niistä tarkemmin. Monilla aloilla edessä on iso kulttuurinen muutos, kun itsenäiseen työskentelyyn mieltyneet tutkijat totuttautuvat ryhmissä toimiviksi jatkokoulutettaviksi.⁴⁸⁵

- - olisin halunnut kuvata sitä millainen väitöstutkimusprosessi oli ja milaista oli tehdä sitä niin että fyysisesti sijaitsin laitoksellani - - (riitaisessa) projektissa, mutta sielu muualla, eli varsinaisen oman alani tutkijoiden verkostoissa.

⁴⁸⁰ Ks. Hiltunen & Pasanen 2006, 39, 45, 64; Saarinen 2003, 48–50. Myös Palotie 1999, 168. Ryhmän kollektiivinen tuki estää eristäytymistä (Parry ym. 1997, 123–125, 127).

⁴⁸¹ Myös Leonard 2001, 63.

⁴⁸² Yliopistossa voi menestyä pelkästään lahjakkuudella – ei tarvita sosiaalista taitoa, huumoria tai yhteistyökykyä (Gerholm & Gerholm 1992, 204; myös Keltikangas-Järvinen 1999, 130).

⁴⁸³ Ks. Keltikangas-Järvinen 1999, 131–132.

⁴⁸⁴ ”Contrast between lone scholars and team members” (Delmont ym. 2000, 154–155). Myös Arasmo 1998, 142–143; Leonard 2001, 62–63. Jos tarkastellaan kaikkia jatko-opiskelijoita Suomessa, yksin väitöskirjaa tekee seitsemän kymmenestä ja yleisemmin humanistisella puolella kuin luonnontieteissä (Hiltunen & Pasanen 2006, 30–32, 64). Lääketieteessä jopa kehoitetaan välttämään ”uhkarohkeaa sooloilua” (ks. Huhtaniemi 1999, 12).

⁴⁸⁵ Julkunen 2004, 26. Naistutkijoiden haastattelujen pohjalta Jaana Saarinen näkee yksin tekemisen tradition olevan murtumassa, koska jatko-opinnot aloitetaan usein tutkimusryhmässä (Saarinen 2003, 164).

Tiiviin ryhmän sijasta muutamassa kertomuksessa oli viitteitä erityisen merkityksellisestä ohjaussuhteesta. Ohjaajasta tai muusta opettajasta saattaa tulla henkilökohtaisesti tärkeä tukihenkilö, joka ymmärtää ja osaa tukea tutkijan elämäntilannetta oikealla tavalla.⁴⁸⁶

No väitöskirjan ohjaaminen ei ehkä sanan perinteisessä mielessä kovin hyvin edennyt, mutta [ohjaaja] oli tukipiste, joka auttoi jaksamaan muuten raskasta aikaa. (M, L, 35–45)

Joskus tutkija etsii itselleen työpaikalta, yliopistolta tai tuttavapiiristä ulkopuolisen ylimääräisen ohjaajan, jolta saa ratkaisevaa tukea. Kyse on usein vertaisohjauksen tyyppisestä tilanteesta, jossa kollega tai aihepiiriä tunteva tuttu kommentoi tekstejä.⁴⁸⁷ Tällaisesta ohjauksesta kerrotaan aineistossakin. Kun virallinen ohjaus oli puutteellista, muualta saatu sekä sisällöllinen että henkinen tuki oli arvaamattoman arvokasta. Ohjaajan rooliin, ohjaajan rinnalle ja ohi, nousivat työtoverit, samassa tilanteessa olevat toiset tutkijat ja ystävät.

Mitään ohjausta virallisesti en juuri saanut. Minulle tuli suuri apu kollegoilta, jotka lukivat kässäreitä ja antoivat kommentteja. (N, L, 35–45)

- - olin aika piipussa - - ja väitöskirjani ei edennyt niin nopeasti kuin sen olisi kuulunut. Onneksi laitoksella on aina ollut hyviä ihmisiä, joiden kanssa saattoi keskustella. (M, L, 35–45)

Ohjaajan ja ohjattavan suhde on ainutkertainen ja siksi altis vaikeuksille. Sen syvyys ja taso vaihtelevat muodollisesta sisällölliseen ja aina ystävyysuhteeseen saakka.⁴⁸⁸ Käytännössä ohjaus on sarja vuorovaikutustilanteita, joihin niin ohjaaja kuin ohjattava vaikuttavat. Ohjaajien näennäisesti samankaltainen ohjaustyyli saa aikaan erilaisia tulkintoja ohjattavissa. Yksi hyötyy suorasta kritiikistä ja selkeistä korjaus ehdotuksista. Toinen kokee tällaisen ohjaustyylin oman työnsä mitätöinniksi. Varmaa on, että ilman virheiden osoittamista ja valintojen kyseenalaistamista työ ei etene.⁴⁸⁹ Kritiikin vastaanottamisesta ja sen hyödyntämisestä tutkimuksessa vastuu on lopulta tutkijalla.

Vaikka petyin usein ohjaajiini, omat muistiinpanoni näistä palavereista ja ohjaajien kommenttien lukeminen uudelleen ja uudelleen kuitenkin auttoivat minua. (N, H, > 45)

⁴⁸⁶ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 444.

⁴⁸⁷ Vertaistuki on vapaaehtoista vastavuoroista yhteistyötä, joka edellyttää samansuuntaisia kiinnostuksen kohteita, erityyppistä verkostoitumista ja halua jakaa kokemuksia (esim. Saarinen 2003, 45–47; Julkunen 2004, 84–85, 89–90).

⁴⁸⁸ Saarinen 2003, 56.

⁴⁸⁹ Ks. Saarinen 2003, 157–158. Rakentavaa kritiikkiä Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasasen mukaan koki saaneensa vain puolet vastaajista (Hiltunen & Pasanen 2006, 45).

Ohjaajan kiireet

Vaikka ohjaaja olisi sekä tieteellisesti että vuorovaikutuksellisesti kyvykäs, ongelmaksi saattaa muodostua, että ohjaaja on itse juuri luomassa omaa uraansa ja kiireinen.⁴⁹⁰ Konkreettisia ohjaustilanteita ei ole helppo järjestää. Kun ohjaamiseen ei ole aikaa, tutkimuksen eri vaiheet ja työn edistyminen eivät hahmotu väittelijälle, mikä entisestään lisää hänen epävarmuuttaan työn laadusta.

Ensi tulosten jälkeen monesti hänen [ohjaaja] kiinnostuksensa lopahti. - - monet työt olivat 'näyttäviä' ja hauskoja mutta eivät tieteellisesti kovin kummoisia. (N, L, 35–45)

Minun kohdallani ohjaus rajoittui kuitenkin vain pariin ensimmäiseen vuoteen, jolloin ohjaajani ei ollut vielä niin tunnettu ja kiireinen. (N, L, < 35)

Ohjaajan kiireet saattavat selittyä, ja ne mielellään selitetään tutkimustyön tärkeydellä. Tämä on ymmärrettävää, koska akateemisessa maailmassa tutkimus on erityisasemassa. Opetus ja ohjaus ovat toissijaisia, vaikka niiden merkityksestä puhutaan kauniisti.⁴⁹¹ Erityisesti jatko-opintojen ohjaukseen pitäisi monien arviointien mukaan kiinnittää enemmän huomiota.⁴⁹² Tehostamispaine yltyy, mutta resursseja laitosten on vaikea saada lisää. Niinpä taakka kaatuu olemassa olevan henkilökunnan ja heistä tunnollisimpien kannettavaksi. Ulkopuolisia ohjaajia ei ole helppo saada, koska heille ei ehkä voida maksaa korvausta tehdystä työstä.

Yliopistossa opiskelijat ylläpitävät käsitystä, että ohjaajat unohtavat omat ikävät kokemuksensa ohjauksesta ja ajattelevat, että jokaisen pitää vuorollaan kokea vääryyttä ja huonoa ohjausta. Ajatus kostonhaluisista ja ilkeistä ohjaajista sopii kilpailuhenkisyyttä ja taktikointia kaihtamattomaan nyky-yliopistoon. Puheet tällaisista ohjaajista ovat esimerkkejä yhteisölähtöisistä mallitarinoista, jotka toimivat samaan aikaan sekä yhteisöllisinä kauhutarinoina että vertailukohtina, joihin omat kokemukset suhteutetaan. On kuitenkin väärin niputtaa kaikkia ohjaajia kelvottomien kastiin. Juuri itse koetun huonon ohjauksen vuoksi jotkut ohjaajat haluaisivat aidosti olla parempia ohjaajia.⁴⁹³

Tutkimusaineiston kirjoitusten mukaan hyvä ohjaaja oli läsnä ja saavutettavissa, kun taas huono oli kiireinen ja paljon poissa.⁴⁹⁴ Kohtaamisilla on siis merkitystä. Kontaktia ohjaajaan tulee vaalia tutkimuksen kaikissa vaiheissa ja apua pyytää ajoissa.⁴⁹⁵ Ohjaaja on sitä varten, että hänen puoleensa käännytään ongelmatilan-

⁴⁹⁰ Myös Hiltunen & Pasanen 2006, 61.

⁴⁹¹ Ks. Ylijoki 1998, 45–47. Tutkimuksen kautta saadaan mainetta ja sitä kautta rahoitusta ja nimityksiä. Myös Gerholm & Gerholm 1992, 179. Opetusta arvostanutta ohjaajaa kiitellään. Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 304.

⁴⁹² Esim. Hiltunen & Pasanen 2006, 66.

⁴⁹³ Esim. Delamont ym. 2000, 137.

⁴⁹⁴ Läsnäolon merkityksestä myös Klinge 2000, 9; Husu 2001, 175.

⁴⁹⁵ Leonard 2001, 243.

teissa. Ohjaajaksi ryhtyessään on sitoutunut olemaan saatavilla: joskus aggressi-
on kohteena, joskus pettymyksissä lohduttajana ja joskus onnistumisen riemun
jakajana.⁴⁹⁶ Ohjaaja on esikuva ja tiennäyttävä akateemiseen maailmaan.⁴⁹⁷ Silloin
kun kädestä pitäen ohjaamista ja vierellä kulkemista ei ole tarpeeksi, tutkimusta
opetteleva ajautuu käyttämään mallioppimista.⁴⁹⁸ Tutkija koettaa alan muita töitä
lukemalla ja matkimalla selvittää tieteenalan tyyppilliset ja hyväksyttävät metodiset
ja ulkoasulliset vaihtoehdot.

Ohjaajan huono itsetunto

Kiireen lisäksi kirjoittajien mielestä ohjausongelmia aiheuttivat ohjaajan vahva
asema alalla ja siihen mahdollisesti liittyvä heikko itsetunto. Kirjoittajat tunnisti-
vat vaikeuksia, kun ohjaaja oli tunnettu ja vaali mustasukkaisesti omaa asemaansa.
Hän ei mielellään päästänyt uusia tulijoita kentälle, vaan teetti ohjattavilla sellaisia
töitä, jotka hyödyttivät ohjaajaa itseään. Ohjaajassa heräävä kateus ei salli ohjat-
tavan menestyä eikä itsenäistyä, koska uusi, menestyvä tutkija on potentiaalinen
uhka ohjaajan omalle uralle.⁴⁹⁹ Pahimmillaan ohjattava ja ohjaaja kokevat olevan-
sa kilpailijoita.⁵⁰⁰

Viimeisimmät artikkelini kirjoitin lähes ilman ohjausta, itsenäisesti. Tämä
aiheutti aika paljon ongelmia, koska ohjaajani vaati nimensä kaikkiin julkai-
suihin tästä huolimatta. (N, L, -)

Loistavat ja menestyneet tiedemiehet ovat ohjaajina sellaisia, että heidän
varjossaan on vaikea kasvaa itsenäiseksi tutkijaksi, tai ainakin se vaatii val-
miutta asettua jossain vaiheessa ja jollain tavalla heitä vastaan. Olen seu-
rannut vierestä, millaista tiivis ohjaus voi olla, kun ohjaajalla on oma suuri
intressi ohjattaviensa töihin. (N, H, -)

Ohjauspalavereissa ja ryhmissä uusi tutkija tulee huomaamaan yliopistoon ja
tutkijayhteisöihin sisäänrakennetun hierarkian ja nokkimisjärjestyksen. Vaikka
nokkimisjärjestys on epävirallinen ja näkymätön, sen hallinta kuuluu olennaisena
osana akateemisen heimon julkilausumattomaan perinnetietouteen.⁵⁰¹ Kokeneil-

⁴⁹⁶ Palotie 1999, 167–168.

⁴⁹⁷ Saarinen 2003, 56, 63; Gerholm T. 1990, 268–269. Tilaisuus tutkia avautuu usein
yksittäisten henkilöiden avun, ohjauksen ja neuvojen avulla (Saarinen 2003, 109).

⁴⁹⁸ Esim. Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita 2003, 438–439.

⁴⁹⁹ Jalkanen 1999, 153, 155; Husu 2001, 169. Inspiroiva ja tilaa antava ohjaaja jättää
lähtemättömän vaikutuksen. Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 304.

⁵⁰⁰ Gerholm, L 2003, 114.

⁵⁰¹ Ylijoki 1998, 70. Tieteenalan sisäisellä eliitillä on taipumus pysyä vallassa ja estää
uudistajien pääsy valtaan eristämällä tai pyrkimällä integroimaan heidät vanhaan jär-
jestelmään (Becher 1989, 68–74).

la ja hyvin menestyneillä on enemmän etuja ja mahdollisuuksia tehdä vaikkapa tyhmiä kysymyksiä kuin uudella tulokkaalla.⁵⁰² Älyn loistoa ja innokkuutta arvostetaan, mutta uusien tulijoiden on aluksi syytä olla tarkkailijan asemassa ja kuunnella muita. Liika teoreettisuus ja älyllisyys voivat kääntyä tulokasta vastaan.⁵⁰³ Jos siis haluaa menestyä tutkijana, on sopeuduttava alan käytänteisiin. Tärkeintä on verkostoitua oikeiden henkilöiden kanssa ja oppia käyttäytymään oikein.⁵⁰⁴

Kirjoituksista kävi ilmi, että kontaktit tutkittavien kanssa ja aineiston keruun yhteydessä luodut yhteydet olivat joillekin merkittävä voiman lähde tutkimusprosessin aikana.⁵⁰⁵ Aiheet, joissa aineistoa kerättiin oikeilta eläviltä ihmisiltä, toivat väitöskirjatyöhön eri ulottuvuuden kuin pelkän paperiaineiston kanssa työskentely.

Myös haastateltavieni kiinnostus ja usko työhöni auttoi minua jaksamaan. Kenttäkäynnit olivat antoisia, vaikka jännitin niitä etukäteen. (N, H, > 45)

Tutkiminen oli pelkästään hauskaa. Olen aina asettanut viihtymisen menestymisen edelle. Niin tein nytkin ja pidin huolen siitä, että viihdyin aineistoni parissa. - - Tapasin valtavan määrän ihmisiä - - Minulla oli koko ajan sellainen tunne, että työtäni arvostettiin tavalla, jota en ollut osannut itse odottaa lainkaan. Tuntui kuin punainen matto olisi levitetty eteen, kun tulin mihin tahansa. Se oli todella motivoivaa. (N, H, > 45)

Riippumatta siitä työskenteleekö tutkija yksin vai ryhmässä, henkistä tukea ja arvostusta työlle on saatava koko prosessin ajan jostakin. Muutoin esteet nousevat liian suuriksi ja yksin jääminen lamauttaa.

Kuka huomaa väittelijän kriisin?

Tuen ja kannustuksen puute on vaikenemalla syrjimisen muoto.⁵⁰⁶ Seurauksena on ylirasitus, joka ilmenee eri tavoin eri yksilöillä, mutta varmuudella ja väistämättä se vaikuttaa tutkimustyöhön. Tyypillisesti uupumus heikentää tutkimusintoa, jolloin työ ei etene. Työn viivästyminen tai kyvyttömyys jatkaa työtä stressaavat entisestään.⁵⁰⁷ Ääritapauksessa, kun tukea ei ollut saatavilla, oma järkeily, innostavat tutkimustulokset ja kirjoittamalla purkaminen pitivät tutkimuksessa kiinni.

⁵⁰² Ks. Gerholm & Gerholm 1992, 182.

⁵⁰³ Ks. Gerholm & Gerholm 1992, 181.

⁵⁰⁴ Verkostoitumista ja hyvää mutta ei liian persoonallista käytöstä pidetään joillakin aloilla menetyksen avaintekijöinä (Patja 1999, 157, 164). Kyse on organisaatioissa selviytymisen strategioiden oppimisesta (Husu 2001, 212). Myös Ehn & Löfgren 2004, 144–146.

⁵⁰⁵ Myös Saarinen 2003, 93–94.

⁵⁰⁶ Husu 2005, 30.

⁵⁰⁷ Ks. Heinonen & Kari 1989, 165–166; Kärreman 2003, 143–144.

Olin hirveän yksin sen työn kanssa, ja aika ajoin oli hirveän vaikeaa. - - Ilmeisesti aktiivisesti yritin järkeilemällä selvittää tilannettani, kirjoitin paperille ja hain apua. - - Olisin tarvinnut jonkun, joka olisi sanonut, että nyt ei sinun asiiasi ole oikein kunnossa eikä näin voi jatkua. En itse tajunnut sitä, vaikka kylläkin olin välillä kiukkuinen ja olisin halunnut lomaa. En vain pystynyt riuhtaisemaan itseäni irti. Kyllä se oli semmoista ”pimeää keskiaikaa”, josta en paljon muista muuta kuin sairastelua usein ja väsymystä. Tietysti pienet tieteiden saavutukset auttoivat. Olin valtavan innostunut tutkimuksesta mutta liiankin pitkäjänteinen.

Katkelmasta ilmenee, että kirjoittaja ei ollut saanut tarvitsemaansa apua, ja väitöskirjan työstäminen oli tuntunut välillä äärimmäisen raskaalta. On yleisesti tiedossa, että tutkiminen vaatii pitkää pinnaa. Tutkimustyö etenee usein pienten oivallusten ja ahaa-elämysten varassa, joiden alkuperä voi olla hyvin erilaisissa yhteyksissä ja vaikutteissa.⁵⁰⁸ Turhautumisen kokemuksilta ja harha-askelilta tuskin kukaan voi välttää.⁵⁰⁹ Vaikeita hetkiä ja pysähdyksiä tulee.

Kriisit ja pysähdykset koetaan eri tavoin. Uupumus, stressi ja riittämättömyyden tunne vaivaavat tohtoriopiskelijoita.⁵¹⁰ Toiset kärsivät niistä yksin, jopa salaten asioiden oikean laidan. Toiset osaavat kertoa tuntemuksistaan muille saaden tukea ja toiset päättävät levätä ja saavat siten voimansa takaisin. Kokemustapojen ja sielotokyvyn eroista huolimatta yhteisön näkökulmasta tavoitteeksi pitäisi asettaa se, että kohtuutonta ja ilmiselvää yksinäisyyttä tai ylirasitusta ei joutuisi kokemaan. Ohjaajien, työtovereiden ja lähipiirin soisi ajoissa puuttuvan tilanteeseen, kun he epäilevät, että tutkiminen ei suju eikä tutkija näytä voivan hyvin. Tavallista on, että kanssaihmisillä ei ole rohkeutta tai keinoja tarttua epäkohtiin, jotka ovat syynä väittelijän pahaan oloon. Seuraukset vaikenemisesta voivat olla peruuttamattomia. Kuormitustilanteissa kaikki apu ja kannustus ovat tarpeen riippumatta siitä, mistä ne tulevat. Kun tukea ei ole, ihminen sairastuu, eristäytyy ja myös itsetuhoajatukset ovat mahdollisia.⁵¹¹

On harmillista, että vuosien uurastuksen jälkeen kaikki väittelijät eivät koe olevansa tyytyväisiä saamaansa ohjaukseen.⁵¹² Joskus ohjaus kuitenkin sujuu ja tutki-

⁵⁰⁸ Ks. Raivio 1999, 37–38; Husu 2001, 167.

⁵⁰⁹ Ks. Huhtaniemi 1999, 14; Halila 2003, 551.

⁵¹⁰ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 417–418. Ks. Heinonen & Kari 1989, 164–167; Julkunen 2004, 96–97; Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasasen tutkimuksessa kolmasosa vastaajista oli kokenut painetta ja stressiä paljon tai erittäin paljon, naiset enemmän kuin miehet (Hiltunen & Pasanen 2006, 39, 65).

⁵¹¹ Husu 2001, 168, 170–172.

⁵¹² Esim. Liisa Husun tutkimuksessa vain neljä 25 haastatellusta oli jollain tavoin tyytyväinen ohjaajalta saamansa tukeen (Husu 2001, 175–176). Kyselytutkimusten tulokset vaihtelevat riippuen kysymysten muotoilusta ja vastausasteikoista. Esim. laajoissa suomalaisissa tutkijakoulukyselyissä hyväksi tai erinomaiseksi ohjauksen on arvioinut hieman yli puolet, mutta epätydyttäväksi tai huonoksi neljännes tai hieman enemmän. Samalla ohjausta ja tukea kaivattiin lisää. (Hiltunen & Pasanen 2006, 18–19.)

muksen tekemisestä voi nauttia. Onneksi tästä on esimerkkejä sekä vertailuaineistossa⁵¹³ että tutkimusaineistossa. Seuraavat otteet ovat aineistoni mieskertojien teksteistä.⁵¹⁴

Väitöskirjan ohjaus oli minun kohdallani oikein hyvää. Sain tehdä työtä hyvin itsenäisesti ja vailla vaatimuksia tulla johonkin tuloksiin. Mutta toisaalta sain paljon neuvoja ja kannustusta sekä professorilta, että muilta projektissa työskenneiltä kollegoiltani. Professori tosiaan paneutui tekstiini ja antoi siitä kunnollista palautetta. Kollegojen tuki oli myös hyvin tärkeää. Hekin lukivat tekstejäni ja yhteisissä palavereissa keskusteltiin niistä. (M, H, -)

Väitöskirjaohjaajan valinnassa minulla oli onnea, sillä sain opettajan, jolla oli aikaa minulle aina, kun sitä tarvitsin. Työskentely-ympäristö oli myös mukava, ympärillä olevat kollegat olivat avuliaita eikä ristiriidoista ollut tietoaakaan. Koin saavani sangen korkeatasoista ja kriittistä ohjausta tieteellisessä ajattelussa sekä myös kirjoittamisessa. (M, L, < 35)

Ohjaus on laaja alue väitöskirjatyössä. Sen hyviä ja huonoja piirteitä ei voi yksiselitteisesti listata ja antaa ohjetta, että näin tekemällä kaikki on kunnossa. Tutkimus toisensa perään veisaa ohjauksen osalta samaa virttä. Ohjaukseen pitäisi kiinnittää enemmän huomiota. Näin yleisluontoinen toteamus ei ole riittävä. Aineistoni perusteella muotoilen asian niin, että ohjaajan ja ohjattavan yhteistyön edellytykset tulisi arvioida entistä huolellisemmin alusta alkaen. Kyse on henkilöiden, ohjaus-tyyliin, elämäntilanteiden ja uravaiheiden monimutkaisesta yhteensovittamisesta. Ohjaajan tehtävä on ainakin kokonaisuuden hahmottaminen ja kohtuullisten välitavoitteiden asettaminen.⁵¹⁵ Oleellista on sopivalla tavalla arkipäiväistä vaikeuksia ja pettymyksiä niin, että niihin ei liitetä tarpeetonta dramatiikkaa.⁵¹⁶ Tutkijan tulee saada myös aiheellista kritiikkiä ja aitoa kannustusta. Nämä pitävät yllä tutkijan itseluottamusta.⁵¹⁷ Oman tutkimuksen merkitykseen ja kykyyn selviytyä työstä on helppo uskoa, jos siihen uskoo ohjaaja ja joku muukin. Ratkaisevaa on ohjaajan taito rohkaista ja innostaa oikealla tavalla.⁵¹⁸

Vajaa vuosi ennen väitöstä entinen esimieheni, yliopistoprofessori hänkin, tarjoutui ohjaajakseni. Hänkin siis uskoi minuun, oli tunnelmani. - - Tuntui, että vasta ihan viime metreillä ohjaajat alkoivat uskoa minuun. (N, H, > 45)

⁵¹³ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 453.

⁵¹⁴ Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasasen tutkimuksessa miehet olivat naisia tyytyväisempiä ohjaukseen (Hiltunen & Pasanen 2006, 48).

⁵¹⁵ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 341; Huhtaniemi 1999, 16–17; Lönnqvist 1999, 87; Johnson 2001, 62.

⁵¹⁶ Lönnqvist 1999, 92. Ohjaajan tuesta ylikuormitustilanteessa myös Johnson 2001, 60–61.

⁵¹⁷ Itseluottamuksesta ja tuesta mm. Lönnqvist 1999, 88; Johnson 2001, 60–62; Husu 2001, 175.

⁵¹⁸ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 149.

Ohjaaja ja muut yhteisön vanhimmat voivat saada aikaan itseluottamuksen ilma-
piirin. He tietävät tohtoriksi tulemisen perusstruktuurin ja kykenevät viitoitta-
maan tulevaa kertomalla niin tutkimustaipaleen vaaroista kuin onnistumisista.⁵¹⁹
Yliopistoyhteisön tasolla kyse on myös ohjauksen arvostuksesta ja sen ymmärtä-
misestä, että millään hallinnollisilla määräyksillä sitä ei saada toimimaan.⁵²⁰

Tutkimukseen kuuluu vastoinikäymisiä, mutta oleellista on, miten ne käsitel-
lään ja miten niiden jälkeen jatketaan eteenpäin. Tässä hyvän ohjaajan kokemus ja
neuvot ovat tarpeen. Hän voi auttaa löytämään hedelmällisen tasapainon optimis-
min ja realismin välimaastossa.⁵²¹

Raha, puoliso ja lapset

Ohjauksen ohella väitöskirjan tekeminen vaatii tietyn määrän ja tietynlaisia ma-
teriaalisia edellytyksiä. Tärkein kysymys on, saadaanko tutkimuksen tekemisestä
palkkaa.⁵²² Aineiston perusteella tavalliset toimeentulovaihtoehdot olivat yliopis-
tovirka, viransijaisuus, tutkijakoulu, stipendit, apurahat ja työhön liittyvä tutkimi-
nen.⁵²³ Harvinaisempi vaihtoehto tuli esille, kun yksi kirjoittaja kertoi perhepiiristä
tulleesta rahoitusavusta.⁵²⁴

Yllättäen [lähisukulainen] kysyi, enkö olisi kiinnostunut väitöskirjan teke-
misestä. Hän oli perinyt - - summan, jota hän tarjosi minulle ”apurahak-
si”. Liikuttuneena ja kiitollisena otin sen vastaan. Kun uusi äitiysloma oli
ajankohtainen, saatoinkin kyseisellä rahalla olla sen jälkeen virkavapaalla kolme
kuukautta.

Hyvät puitteet auttavat tutkijaa

Taloudellinen tuki antoi kertojille mahdollisuuden keskittyä tutkimukseen, ja siksi
kaikki rahanlähteet tuntuivat saajista yhtä arvokkailta. Tutkijakoulujen yleistymi-
nen on hieman parantanut tilannetta, mutta edelleen rahoituksen epävarmuus,
pirstaleisuus ja alhainen taso koetaan epäkohdiksi.⁵²⁵ Perustavanlaatuisiin ulkoi-

⁵¹⁹ Ks. Deegan & Hill 1991, 324; Ylijoki 1998, 72; Palotie 1999, 175–177; Patja 1999, 158–159.

⁵²⁰ Klinge 2001, 277.

⁵²¹ Delamont ym. 1997, 74; Czarniawska 2003, 34.

⁵²² Jatkuva huoli toimeentulosta ja pätkätyöläisyys koskevat suurta osaa tutkijoista (Saarinen 2003, 164).

⁵²³ Samat tutkimustyön rahoitustavat mainitaan vertailuaineistossa. Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 186, 215; Tommila 1998, 470; myös Halila 2003, 550.

⁵²⁴ Vastaavanlainen läheltä tullut taloudellinen tuki löytyi vertailuaineistosta Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 34.

⁵²⁵ Hiltunen & Pasanen 2006, 29, 64. Taloudellinen niukkuus näkyy myös vertailuai-
neistossa esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 125.

siin resursseihin kuuluu rahan lisäksi työhuone. Jos työhuonetta ei ole kotona, yliopistolla tai työpaikalla, tutkiminen on vaikeaa. Erityisesti yliopistolla oma huone, työtila tai edes työpöytä on merkityksellinen.⁵²⁶ Se tekee tutkijasta yhteisön näkyvän jäsenen. Jos tutkijalle ei ole osoitettu paikkaa, jossa hän voi keskittyä tutkimukseen, hän tulee osittain rajatuksi sosiaalisen vuorovaikutuksen ulkopuolelle marginaaliin.⁵²⁷

Yliopistoviroissa tutkiminen näytti pääosin sujuvan hyvin, koska ympäristö oli lähtökohtaisesti tutkimusmyönteinen.⁵²⁸ Virkoihin kuului yleensä muita tehtäviä, jotka hidastivat tutkimusta.⁵²⁹ Virat olivat usein määräaikaaisia eikä jatkokauden saaminen ollut itsestäänselvyys. Viroista kilpaillaan ja tieteenalan sisällä virkojen saamiseen kytkeytyy intellektuaalista kontrollia ja vallankäyttöä.⁵³⁰ Paitsi virkojen ja rahoituksen puute myös tutkimusaihe ja valittu näkökulma saattoivat ajaa tutkijan eristyksiin.⁵³¹

- - henki suomalaisessa tiedemaailmassa oli muuttumassa kilpailullisemmaksi, raaemmaksi. Ensimmäisen assistenttuurini olin saanut varsin helposti [1970-luvulla], mutta tajusin hyvin pian etten mahdollisesti saisi jatkoa. Olin poliittisesti epäsopeva ja muutenkin kiinnostunut oudoista asioista - - .
(M, L, 35–45)

Mutta ei tutkiminen yliopiston ulkopuolellakaan ole ongelmaton. Yhden kertojan kohdalla työpaikan aineisto helpotti tutkimusta, mutta muut työtehtävät jarruttivat sitä.

⁵²⁶ Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 261. Suomen tilannetta kartoittava tutkimus osoitti, että luonnontieteen tohtorikoulutettavilla on työtila laitoksilla useammin kuin humanisteilla tai tohtoriohjelmien ulkopuolella tutkivilla (Hiltunen & Pasanen 2006, 32–33).

⁵²⁷ Saarinen 2003, 110–113; Husu 2005, 28. Joskus koti on luonteva, jopa paras tutkimusympäristö. Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 159; Saarinen 2003, 153–154; Halila 2003, 550.

⁵²⁸ Yliopistoviran myönteisestä vaikutuksesta myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 210–211; Heinonen & Kari 1989, 169.

⁵²⁹ Yliopistolla tulee kierre olla hyvä assistentti ja saada lisää töitä, jolloin tutkimus ei edisty. Alemmat, työlääät virat yliopistossa kasautuvat naisille. (Ks. Julkunen 2004, 180–182; Saarinen 2003, 114–115, 118.)

⁵³⁰ Becher 1989, 58–68. Virkojen ja huomionosoitusten merkitys yliopistoyhteisössä näkyy esim. professorien uralla (Weiland 1995). Arja Haapakorven tutkimuksessa kävi ilmi, että luonnontieteen puolella miehet toimivat tohtoriopintojen aikana naisia useammin yliopiston tutkimus- ja opetusviroissa, kun taas naiset rahoittivat opiskeluaan apurahoilla (Haapakorpi 2008, 15–16).

⁵³¹ Myös uusien metodien käyttöönotto voi hankaloittaa tutkimusprosessia. Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 118–119; Saarinen 2003, 66–67; Koski & Tedre 2003, 25.

Toki olin etuoikeutettu siinä mielessä, että sain työnantajani kustannuksella koota kolmesta maasta tutkimusaineiston - - Olin palkkatyössä saaden normaalia palkkaa, mikä oli todellinen etu verrattuna moneen muuhun väitöskirjan tekijään. Mutta vastapainona oli jatkuvat jännitteet ja lisääntyvä stressi. (N, H, > 45)

Oli myös työnantajia, jotka suhtautuivat selkeän kielteisesti tutkimuksen tekemiseen työajalla. Tämä johti siihen, että tutkimusta tehtiin vapaa-ajalla tai hankittiin tutkimusvapaata ja ulkopuolista rahoitusta.⁵³²

Aika ja raha olivat kuitenkin ongelmia. Joskin kyseinen projekti kuului virkatehtäviini, työajalla ei tuolloin voinut ajatellakaan väitöskirjan tekemistä. (N, H, 35–45)

- - tohtorin tutkinto miellettiin lähinnä yliopistoihmisten asiaksi. - - Yliopistolla puolestaan ei annettu arvoa ”kenttäihmisten” tutkimuksille. Yritin hakea paria apurahaa siinä onnistumatta. (N, H, 35–45)

Sellaiset esimiehet, joilla itsellään oli jatkokoulutus, näkivät tutkimustyön ja ansiotyön yhdistämisen myönteiset vaikutukset. Kun väitöskirjaa tehdään yliopiston ulkopuolella, työkokemus yleensä auttaa tutkimuksessa ja samalla pätevoidytään työssä.⁵³³ Viisas esimies on halukas järjestämään työolot niin, että tehokas tutkiminen on mahdollista. Esimiehen satsaus tutkijaan on toisaalta kannustavaa, toisaalta se tuo paineita työn valmistumiselle. Ääritapauksessa työpaikalla vaaditaan jatkotutkintoa niin kiihkeästi, että myönteisyys kääntyy painostukseksi. Liialliset vaatimukset ja manipulaatio vähentävät lopulta motivaatiota.⁵³⁴ Yksi kertojista koki työpaikan puolelta tulevat suuret odotukset kahteen kertaan, kun ohjaus ja esimiehet vaihtuivat.

Hän [tiimin vetäjä] asetti vastaan sanomattomaksi lähtökohdakseen - - että kaikki me ryhmässä teemme jatkotutkimusta. - - Olin todella ahdistunut. Tunsin painostusta ja riittämättömyyttä. - - Niinpä varsin nopeasti palkkatyöni ja tutkimuksen tekemiseni joutuivat ristiriitaan, syntyi jännitteitä ja tiimini vetäjä joutui myös ristiriitaiseen tilanteeseen, kumpaa vaatia, palkkatyön tekemistä vai väitöskirjan etenemistä. - - uusi tulosaluejohtaja oli tiukka.. Hänen kestokysymyksenä oli: eikö se jo valmistu. (N, H, > 45)

Tohtoriopiskelijoiden työkokemus, ikä ja elämäntilanteet vaihtelevat suuresti. Yleensä yliopisto hyötyy työn ohessa jatko-opintoja tekevien elämäkokemuksista ja työelämän tuntemuksesta, mutta heterogeenisellä jatko-opiskelijajoukolla on

⁵³² Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 115, 197.

⁵³³ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 118–119; Julkunen 2004, 76–77; Haapakorpi 2008, 14.

⁵³⁴ Lönnqvist 1999, 86.

kääntöpuolensa. Esimerkiksi seminaarityöskentelyssä eri tilanteessa olevia jatko-opiskelijoita saatetaan kohdella eri tavoin. Ovat erikseen sisäpiiriläiset eli täysipäiväiset tutkijat ja työssäkäyvät eli osa-aikaiset harrastajat. Tämä luo vastakkainasetteluja ja heikentää ilmapiiriä.⁵³⁵

Ohjaus ja taloudelliset resurssit auttavat merkittävästi tutkimustyötä, mutta ne eivät takaa, että työ etenee. Tutkijan on itse otettava vastuu työstä ja määrätietoisesti ponnistettava sen eteen. Tutkimista kuvattiin kertomuksissa rankaksi, puuduttavaksi työksi, joka on vain tehtävä, vaikka aina ei jaksaisi uskoa sen valmistumiseen.⁵³⁶

Väitöskirjan tekeminen oli käsittämättömän raskas urakka, kuin putki tai vankilakakku. Sen tekeminen oli kyllä mielenkiintoista, mutta myös älyttömän raskasta henkisesti. Usein pelotti se, että tuleeko tästä mitään. Olenko heittämissä vuositolkulla aikaa hukkaan? (M, H, -)

Työteliäisyys ja pitkäjännitteisyys ovat ominaisuuksia, jotka liitetään väitöskirjan tekijöihin. Käytännössä nämä ominaisuudet ilmenivät kurinalaisessa suhtautumisessa tutkimustyöhön ja valmiudessa tehdä pitkiä työpäiviä.⁵³⁷

Tein 12-tuntisia päiviä lähes jatkuvasti. Varsinkin viimeinen kevät oli tiivis; muistan kävelleen aamulla puoli seitsemän aikaan töihin ja lähteneeni pois, kun ihmiset tulivat teatterista. (N, H, > 45)

Tutkimuksen tekeminen on raskasta, mutta se luontui yleensä hyvin, jos elämässä ei ollut samaan aikaan muita kuormitustekijöitä. Tilanne muuttui ratkaisevasti, jos elämänvaiheeseen osui useampi aikaa ja paneutumista vaativa asia.

Kertojen perhetilanne

Vaikka rahoitus ja työolot ovat kunnossa, muu elämä vaatii osansa.⁵³⁸ Tutkimusvireeseen vaikuttavia asioita olivat kertomusten perusteella lasten ja parisuhteen kysymykset sekä yllättävät sairastumiset ja tapaturmat, omat tai omaisten.⁵³⁹ Oli perheen kriisi tai voimia vievä asia millainen tahansa, se vaikuttaa tutkijan työ-

⁵³⁵ Esim. Tapaninen 2005, 112–113; Julkunen 2004, 204. Osa-aikainen tutkiminen saattaa tulevaisuudessa entisestään vaikeutua, mikäli jatko-opintojen vaatimuksia ja tehokkuutta lisätään. Esim. Dill ym. 2006

⁵³⁶ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 85, 384; Lönnqvist 1999, 88–89.

⁵³⁷ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 384; Raehalme, 1996, 134. Ohjaajatkin odottavat paneutumista ja rehellistä yrittämistä (Palotie 1999, 168). Joskus sitoutuminen vaatii kaiken uhraamista tieteelle. Jos ei uhraudu, pahimmassa tapauksessa voi joutua ulos projektista (ks. Husu 2001, 169–170).

⁵³⁸ Ks. Julkunen 2004, 80–82.

⁵³⁹ Oma sairastuminen saattaa jopa kyseenalaistaa akateemisen uran mielekkyyden (Husu 2001, 213).

tehoon.⁵⁴⁰ Erityisesti toisen tai molempien puolisoitten väitöskirjatutkimuksen vaikutus lapsiin ja puolisoitten väleihin oli asia, joka herätti voimakkaita tunteita.⁵⁴¹ Tämä saattaa heijastaa yleisempää mielipidettä tai käsitystä, että perheellinen väitöskirjan tekijä leimataan itsekkääksi uraiahmiseksi, joka unohtaa muun perheen tarpeet.

Perheen ja tutkimustyön yhteensovittaminen oli kertojille tärkeä kysymys. Syyllisyyden ja omien valintojen välistä ristiriitaa sovittelivat sekä nais- että mieskertojat. Vaikka perheenjäsenten joustavuus oli koetuksella, perhettä ei unohdettu. Sitä oli jopa suojeltu tietoisesti. Arvojärjestys oli kaikilla asiasta jotain kertoneilla koko ajan selvä.

Lupasin jo varhain itselleni, että väitöskirjani esipuheessa en tule pyytämään anteeksi läheisiltäni sitä aikaa, jonka kirjan teko on vienyt heiltä pois. Niinpä tutkimustyö eteni hitaasti ja nytkähdellen, satunnaisten virkavapauksien aikana. (M, L, -)⁵⁴²

Kokonaan toinen kysymys on, miten hyvin oma toive ja pyrkimys olla uhraamatta perhettä tutkimukselle ovat näkyneet perheen arkielämässä. Puolison tai mahdollisten lasten näkemykset asiasta eivät käy ilmi kuin muutamassa kertomuksessa. Nämäkin arviot ovat tietysti kertojien välittämiä.

Lasten tai naisilla raskauden mainitseminen oli kertojalta vihjaus tai selvitys siitä, että elämäntilanne oli vaativa ja täysi. Haluttiin tehdä lukijalle selväksi reaalielämä, konteksti, jossa väitöskirja oli syntynyt. Oman perheen, puolison, lapset tai äitiyden otti esille 18 kertojaa. Lapset (1–3 kpl) mainitsee 11 kertojaa. Lapsista kertominen oli näyttö siitä, että lasten hankkiminen on mahtunut kuvioihin. Väitöskirja ei ollut kaikki kaikessa, vaikka perhe oli kovilla monessa tapauksessa. Kertojista kaksi ilmaisi olevansa perheettömiä, mutta he puhuivat omista vanhemmistaan ja sisaruksistaan. Vain kolme kertojaa ei kertonut perheestään tai omaisistaan mitään.⁵⁴³ Ansiotyön, tutkimustyön ja perheen tai suvun tuoma kuorma on siis asia, johon otettiin kantaa. Sen kantamiseen etsittiin erilaisia ratkaisuja.

⁵⁴⁰ Ks. Keltikangas-Järvinen 1999, 139–140.

⁵⁴¹ Liisa Husu pohtii akateemista endogamiaa, joka koski enemmistöä hänen haastateltavistaan (Husu 2001, 199–200). Omassa aineistossani kolmen kertojan kirjoituksista käy ilmi, että puolisoilla on akateeminen ammatti. Kaksi heistä oli väitellyt ja toinen oli edennyt professoriksi.

⁵⁴² Esimerkki on mieskertojan, vaikka on esitetty, että esipuheissa erityisesti naiset osoittavat lojaalisuutta perheelle (Julkunen 2004, 33, 149). Jo vuonna 1995 Kimmo Kontula totesi, että puoliso ja lapset ovat tulleet näkyvästi esille esipuheisiin samoin kuin viittaukset omaisista koettelemaan elämänvaiheeseen (Kontula 1995).

⁵⁴³ Perheoloista ei kirjoituspyynnössä kysytty. Ks. myös Husu 2001, 269. Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasasen laajassa kyselyssä elämäntilanteen vaikutusta tohtoriopintoihin ei kysytty, mutta viimeisessä avoimessa kysymyksessä jotkut vastaajat pohtivat työelämän, opintojen ja perhe-elämän yhdistämistä (Hiltunen & Pasanen 2006, 62).

Naisten erityiskysymykset, onko niitä?

Osa naispuolisista kertojista koki tilanteen vaikeaksi. Työnjakoa pyrittiin sovitteluun elämäntilanne ja perheenjäsenten persoonalliset piirteet huomioiden. Perhettä ja uraa ei asetettu mielellään vastakkain. Naistohtoriopiskelijoiden ja naistutkijoiden pyrkimys yhdistää perhe ja tutkimus sekä välttää kaksoiskuormitusta on ollut naisten erityiskysymys siitä asti kun naiset ovat halunneet osallistua tiedemaailmaan.⁵⁴⁴ Raehalme ilmaisee asian tutkimuksessaan vuonna 1996 tutulla tavalla: ”Ristiriita biologisen kellon, kotikellon ja akateemisen kellon välillä on edelleen vaikea.”⁵⁴⁵ Nainen käy jatkuvaa keskustelua oman itsensä ja ympäristönsä kanssa siitä, mitä missäkin elämänvaiheessa haluaisi tai pitäisi tehdä. Puolisoiden samanaikainen jatko-opintoihin keskittyminen on vaativaa etenkin, jos perheessä on lapsia. Siksi on tavallista, että akateemiset puoliset opiskelevat ja satsaavat työhönsä vuorotellen, mies yleensä ensin.⁵⁴⁶ Miehen valmistuminen ei naisen asemaa välttämättä helpota tai takaa mahdollisuutta keskittyä omaan tutkimukseen.

Kuvittelin, että mieheni väitöskirjan valmistuttua minullakin olisi mahdollisuus käyttää enemmän aikaa omaan tutkimukseeni, mutta erehdyin. Silloin mieheni kiireet vasta lisääntyivätkin! (N, H, > 45)

Nainen jatkuvasti neuvottelee ja raivaa omaa tilaa niin parisuhteessa kuin työmarkkinoilla.⁵⁴⁷ Nainen joutuu miettimään, missä hänen paikkansa on kulloisessa elämäntilanteessa. Tämän aineiston kertomuksissa syyllisyyttä huonona äitinä olemisesta ei yksiselitteisesti ilmaistu, vaikka muista tutkimuksista tiedetään, että syyllisyyttä tunnetaan.⁵⁴⁸ Kirjoittajat suhteuttivat väitöskirjan laajempiin-

⁵⁴⁴ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 371; Ahponen & Jokinen 1994, 125; Raehalme 1996, 154–155, 162–163; Husu 2000, 35–36; Engman 2000, 8; Husu 2001, 270; Leonard 2001, 67; Julkunen 2004, 142–143; Engman 2005. Nuoremmissa tutkijapolvissa on viitteitä siitä, että myös miehet alkavat aiempaa enemmän etsiä tasapainoa uran ja perheen välillä (Ehn & Löfgren 2004, 156).

⁵⁴⁵ Raehalme 1996, 139. Myös Stolte-Heiskanen 1991, 7.

⁵⁴⁶ Ns. kahden uran akateemisilla perheillä ovat erityisongelmansa. Myös Raehalme 1996, 178; Husu 2001, 199–201; Julkunen 2004, 131–132, 170. Ensimmäinen suomalaispariskunta väitteli yhtä aikaa v. 1950. Eniten kysymyksiä herätti, miten nainen oli urakasta selvinnyt, vaikka perheessä oli pieni lapsi (Kolbe 1993, 274; Husu 2000, 36). Avioparin väittely peräkkäin samassa salissa, yhteinen karonkka ja lasten hoitojärjestelyt ovat uutisia edelleen (esim. Lemettinen 1999; Penttilä 1999; Nenonen 2008).

⁵⁴⁷ Julkunen 2004, 91, 196.

⁵⁴⁸ Ks. Raehalme 1996, 160. Raija Julkusen aineistossa syyllisyys tuli esille, mutta valintoja ei silti kaduttu (Julkunen 2004, 144, 208–209). Myös Ehn & Löfgren 2004, 155.

yhteyksiin ja pohtivat, että kaikissa elämänvaiheissa oli omat ongelmansa ja että itselle sopivalta tuntuja valintoja oli vain tehtävä.⁵⁴⁹

En ehkä ole ollut niin hyvä äiti kuin olisin voinut olla toisissa olosuhteissa enkä ole ehkä ollut niin hyvä tutkija kuin olisi voinut olla toisissa olosuhteissa. Toisaalta en ole varma, onko edellä sanomani totta. Yhdistelmään sisältyy ratkaisemattomia ristiriitoja, mutta elämää ei ole ilman niitä. Jos minulla ei olisi ollut työn ja perheen välistä ristiriitaa, minulla olisi ollut jokin toinen ristiriita. En ole uhrannut perhettä akateemisen uran vuoksi.

Olen mielestäni pystynyt hyvin yhdistämään työn ja perhe-elämän, eikä minulle kertynyt syyllisyyttä siitä, että väitöskirjani olisi mitenkään ollut lapsilta poissa, koska rajasin sen tekemisen tiettyihin määräpäiviin ja -aikoihin.

Enkä kadu väittelemistäni tai lasten ja työn tasapainotteluun liittyviä ratkaisujani.

Perheen ulkopuoliset henkilöt saattavat ihmetellä, jopa paheksua äidin akateemista uraa. Syyllistäminen tuo jonkin verran epävarmuutta elämäntilanteeseen, mutta yleensä omat ratkaisut koetaan oikeiksi.⁵⁵⁰ Silti naisen ja äidin on koko ajan seliteltävä tekemisiään ja perusteltava oikeuttaan väitellä. Tohtoriksi haluaminen ei edelleenkaan ole mutkaton tai itsestään selvästi hyväksytty valinta naiselle.

Tuntuu että muutkin ovat jotenkin kaivanneet selityksiä sille, miksi väittelin, kuinka saatoin väitellä äitiyslomalla.

Kyseenalaistamista ilmeni myös perheen sisällä, jopa oman puolison taholta. Naiskertojien kokemukset tilanteesta, jossa puoliso tai kumppani ei kestänyt väitöskirjaprosessia ja vaimon tai naisystävän menestymistä, ovat tuttuja muistakin tutkimuksista. Miehet saattavat edelleen pelätä oppinutta naista, epäillä tämän naisellisuutta tai ennakoida ympäristön negatiivisia reaktioita.⁵⁵¹ Kokemuksen tasolla loukkaavinta oli, kun puoliso tai miesystävä ei kannustanut eikä näyttänyt välittävän väitöskirjan tekemisestä.

⁵⁴⁹ Myös Elsa Enäjärvi-Haavio pohti äitiyden ja tieteen asettamista vastatusten ja lainaa tanskalaisen Lis Jacobsonin ajatusta vuodelta 1925, että nainen ei voi eikä saa tehdä valintaa tieteen ja äitiyden välillä, koska elämä on taistelua eri voimien välillä (Enäjärvi-Haavio 1947b, 243).

⁵⁵⁰ Raehalme 1996, 157. Naisten kohdalla kysymys on usein valinnasta puolison, lasten ja työn välillä. Esim. Raehalme 1996, 54; Julkunen 2004, 212–213.

⁵⁵¹ Esim. Stolte-Heiskanen 1991, 55–56; Raehalme 1996, 174–176, 178; Julkunen 2004, 119, 186. Vielä 1950-luvulla akateemiseen naiseen liitettiin ennakkoluuloja ja pohdittiin, missä määrin ja mitä naisten kannattaa opiskella yliopistossa, kun perhe-elämään keskittyminen on naiselle luontaisempaa kuin teoreettinen pohdinta (ks. Kolbe 1993, 271–273, 275).

Minulla ei ole mitään suvun velvotteita takanani, eikä silloinen mieheni minua mitenkään kannustanut.

Seitsemän vuotta kestänyt miessuhteeni alkoi hiipua. - - mutta vasta syksyllä -- lopulta ero tuli, kun hän ilmoitti olevansa ulkomailla väitöspäivänäni. Se oli minulle liikaa. Lopetin suhteen ja viimeistelin väitöskirjan.

Kun naisen opinnot ja menestys tuovat ongelmia parisuhteeseen, ristiriitojen sovittelemisessa päästään helpoimmalla, kun nainen ei korosta omia saavutuksiaan, vaan asioiden annetaan edetä matalalla profiililla.⁵⁵² Väitöskirjasta tehdään arkipäiväinen juttu, jolloin se ei näy eikä uhkaa ketään. On syytä kuitenkin muistaa, että väitöskirjan tekeminen voi kiristää puolisoitten välejä yhtä lailla silloin, kun väittäjä on mies. Vertailuaineisto osoitti tämän, vaikka tutkimusaineistossa se ei tullut selkeästi esiin.⁵⁵³

Väittelemiseen voidaan suhtautua parisuhteessa toisinkin sukupuolesta riippumatta. Oli puolisoita, jotka kannustivat ja olivat vahvasti taustatukena niin emotionaalisesti kuin käytännön tasolla. Tämän vahvistivat myös vertailuaineiston kerrotojat.⁵⁵⁴ Mielenkiintoista tosin on, että tässäkin asiassa vastuu on jotenkin sysätty naiselle. Eri yhteyksissä on tuotu esille, että akateemisessa maailmassa menestyäkseen naisen on löydettävä ”oikea mies”, joka edustaa oikeaa luokka-asemaa ja osaa kompensoida naiselta puuttuvaa tukea.⁵⁵⁵ Pelkkä akateemisuus tai luokka-asema ei tukea varmaankaan takaa. On monenlaisia parisuhde- ja perhejärjestelyjä, jotka toimivat.⁵⁵⁶ Kyse on viime kädessä naiselle kuuluvan autonomian antamisesta ja sen arvostamisesta.

Kun tuttavat ovat kysyneet mieheltäni joutuiko hän ”kärsimään” väitöskirjastani ja kantamaan ylimääräistä vastuuta lapsista ja kodista, niin hänkin on vakuuttanut, ettei se tuntunut rasituksena perhe-elämässä. (N, H, 35–45)

Tuntuu, että olen löytänyt aikuisen miehen, jonka oma ura kestää naisen tohtoriuden. Kaikki miehet eivät sitä kestä, selvisi minulle, kun joillekin ystävilleni kerroin omasta tilanteestani. Se olikin tutumpi kuin olin kuvitellut. Tästäkin aiheesta saisi hyvin väitöskirjan... (N, H, > 45)

⁵⁵² Julkunen 2004, 148. Raija Julkunen kysyy myös, onko naisistuminen signaali yliopiston ja tohtorintutkimuksen vallan ja statuksen menetyksestä (Julkunen 2004, 194).

⁵⁵³ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 197, 397, 447.

⁵⁵⁴ Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 77, 85. Myös Raehalme 1996, 173; Husu 2001, 199–200; Julkunen 2004, 84.

⁵⁵⁵ Julkunen 2004, 118–119, 146, 197. Myös Enäjärvi-Haavio 1947b, 238; Ehn & Löfgren 2004, 153. Akateeminen puoliso on toisaalta merkittävä tuki ja yhteistyökumppani, toisaalta puolisoista voi tulla kilpailija (Husu 2001 199–201, 223; Julkunen 2004, 147). Samalla alalla toimiva puoliso on usein mieluinen keskustelukumppani, mutta kritiikin vastaanottaminen saattaa olla vaikeaa (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 413–414).

⁵⁵⁶ Ks. Ahponen & Jokinen 1994, 123.

Mies, joka iloitsi puolisonsa tohtoriudesta ja oli siitä julkisesti ylpeä, löytyi myös vertailuaineistosta.

” - - eräs [väitös]vieraistamme kysyi mieheltäni: ’Miten nyt suu pannaan, kun vaimolla on korkeampi oppiarvo?’ Mieheni väitti olevansa asiasta ylpeä.”⁵⁵⁷

Huomionarvoista on, että kuormitustekijänä parisuhteen kriisit toimivat joidenkin kohdalla kaksisuuntaisesti. Kun väitöskirjan tekovaiheeseen ajoittui parisuhteen kariutuminen, oli luonnollista, että myllerrykset vaikeuttivat keskittymistä. Vaikea elämäntilanne kuitenkin myös pakotti tekemään selkiyttäviä ratkaisuja. Tilanteen ratkeaminen loi entistä paremmat edellytykset tutkimukselle. Suhteen päättyminen ajoi keskittymään siihen, mikä elämässä oli vielä jäljellä ja itselle tärkeää. Väitöskirjasta tuli yllättäen kiintopiste, joka piti naisen itsetunnon rippeet koossa, kun entiset tukipilarit hajosivat.

Työn loppusuoralla olin avioero/ ei ero-epätoivon partaalla. Tai tunne-elämä oli täydessä kaaoksessa ja järkielämäni piti minua vain pystyssä. - - Väitöskirja oli koko sen viimeisen vuoden ajan kiintopiste. Kaikki käytännön asiat mitkä siihen liittyivät kannattelivat eteenpäin.

Lapset – este vai kannuste?

Lasten vaikutus tutkimiseen oli sekin kaksisuuntainen. Lapset veivät aikaa, mutta samalla opettivat tehokkuutta, ongelman ratkaisua, stressin sietoa ja suunnitelmallista ajankäyttöä.⁵⁵⁸ He vaativat väitöskirjaan uppoutuvaa tutkijaa suunnittelemaan hoitojärjestelyihin ja kotitöihin liittyvät asiat tarkasti. Tehokkuus oli keino selviytyä. Ilman elämän tiukkaa aikataulutusta ja tekemisten priorisointia monen naisen tai miehen väitöskirja ei olisi valmistunut.⁵⁵⁹

Pienten lasten äidin on parasta olla tehokas ja keskittyä olennaiseen, kun aikaa on vähän. (N, H, 35–45)

Hoidin pääasiallisesti lapset ja kotiasiat työn ohella, joten aivan normaalia työtahtia käyttäen päätin saattaa sen projektin loppuun. Tiesin kyllä oman

⁵⁵⁷ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 373.

⁵⁵⁸ Myös Miten meistä tuli historia tohtoreita 1998, 260, 372; Raehalme 1996, 213; Husu 2001, 270; Julkunen 2004, 144.

⁵⁵⁹ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 260–261, 298, 372; Husu 2001, 206; Halila 2003, 552; Lemettinen 1999. Jo Elsa Enäjärvi-Haavio korosti, että kotitalouksien rationalisointi ja kotiapu olivat tekijöinä, jotka vapauttavat naisen tutkimustyöhön (Enäjärvi-Haavio 1947b, 242).

luonteeni, jonka mukaan luvattu on luvattu – eli kun menin ääneen lausumaan lupauksen väittelystä, se oli silloin myös tehtävä. - - Olin tasan hirviömäisen itsekäs työpaikalla, jotta pystyin tehokkaasti käyttämään työtunnit lasten hoitoonviemisen ja hakemien välillä. (N, L, 35–45)

Lapset eivät olleet kirjoittajien tutkimustyön este. Joillekin lapset olivat jopa kannustin.⁵⁶⁰ Pari naiskertojaa koki olleensa erityisen innostunut ja energinen juuri raskaana ollessaan tai äitiyslomalla.⁵⁶¹ Tieto raskaudesta laittoi tutkimustyössä uuden vaihteen päälle. Tuli aivan uusi into ja syy saada työ valmiiksi. Aineistosta ei käynyt ilmi, että ketään olisi raskauden tai äitiyden vuoksi syrjitty tai kohdeltu huonosti.⁵⁶²

Kirjoitin väitöskirjaa opetustyön ohella ja kun - - havaitsin olevani raskaana, päätin saada sen valmiiksi. Väittelin [joitakin viikkoja] ennen - - lapsen syntymistä.

Äitiys on minulle siis ollut monin tavoin hedelmällistä aikaa: esikoisen syntymän yhteydessä valmistui lisensiaattityö, nuoremman vauvavaiheessa tein pääosan väitöskirjasta.

- - pistin työn määrätietoisesti purkkiin sen jälkeen kun tajusin odottavani
- - halusin työn alta pois ennen äitiyslomaa.

On tärkeää, että lastenhoito on järjestyksessä silloin, kun on työn aika. Päivähoitojärjestelmä, äidit, muut sukulaiset ja naapurit saivat ansaitusti tunnustusta ja kiitosta.⁵⁶³ Hyvät tukiverkot vapauttivat tutkijan tutkimustyöhön.

Tämä turvallinen ja rakas hoitopaikka on aika tärkeä osa sitä että olen ylipäänsä voinut väitellä. Kaduttaa itse asiassa etten laittanut heitä nimeltä väitöskirjani alkulehdille. He olisivat ansainneet sen.

⁵⁶⁰ Myös Husu 2001, 269–270. Kertomuksista ei ilmene, että lasten saaminen voi naisten kohdalla siirtää ja keskeyttää opiskelun tai jatko-opiskelun. Esim. Ahponen & Jokinen 1994, 118–119, 122.

⁵⁶¹ Julkunen 2004, 75; Husu 2001, 270. Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 280. Tutkimustyö on myös naisen omaa aikaa, mikä koetaan enemmän positiivisena kuin ongelmallisena (ks. Raehalme 1996, 131).

⁵⁶² Liisa Husun tutkimuksessa naiset toivat esille syrjintää (Husu 2001, 273–176).

⁵⁶³ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 261, 372; Husu 2001, 199; Julkunen 2004, 149–150. Aiemmin lastenhoito oli naisen vastuulla, mikä luultavasti esti joitakin naisia omistautumasta väitöskirjan tekoon tai muuhun tutkimustyöhön (Enäjärvi-Haavio 1947b, 242–243).

Tilanne oli tutkimuksen kannalta erityisen vaikea silloin, kun moni raskas asia kasaantui saman henkilön kannettavaksi.⁵⁶⁴ Antaessaan väitöskirjan tekijöille ohjeita *Jouko Lönnqvist* on osuvasti sanonut: ”Elämän näyttämöllä ei voida näytellä, tai ei ainakaan ole helppoa näytellä, monta draamaa samanaikaisesti.”⁵⁶⁵

Aikaa ja henkistä tilaa tarvitaan

Ajan etsiminen työlle on peruskysymys, jonka kanssa kirjoittajat ovat painineet. Yleistä on, että tutkimus tarvitsee aikaa sitä enemmän mitä pidemmälle se etenee.⁵⁶⁶ Ratkaisut ajankäytön suhteen ovat olleet erilaisia. Yksi pyrki tekemään tutkimusta niin, että elämän perusrhythmi ei kovin paljon häiriinny. Tutkimusta tehtiin vain työajalla.

En myöskään raatanut öitä myöden, koska muu normaali elämä työn ohella on aina ollut minulle varsin tärkeää. Viimeinen 6 kk ennen väitöstä oli tietysti pidempiä päiviä - - (N, L < 35)

Toinen taas käytti kaiken liikenevän ajan tutkimiseen. Vapaa-ajasta sekä kumppanin ja ystävien kanssa vietetystä ajasta tingittiin. Kotonakin tehtiin töitä ja lomat sekä harrastukset jätettiin väliin.

Niinä vuosina elämässä ei ollut juuri muuta kuin työ. Kaikki harrastukseni olivat vapaamuotoisia, sillä mitään tietynä päivänä, sovittuna kellonaikana tapahtuvaa harrastusta en voinut ajatellakaan. (N, L, < 35)

Kolmas taiteili näiden ääripäiden välimaastossa. Hän hoiti muun elämän velvollisuudet, mutta tiedosti, että perheelle ja ystäville jäi aikaa liian vähän. Työpäivät venyivät pitkiksi ja ajatus harhaili tutkimuksen poluille kotona. Tutkimustyön intensiivisyys koettelee koko lähipiiriä, vaikka tilanne ei johtaisikaan suuriin ristiriitoihin.⁵⁶⁷ Tutkija itse ei uppoutumistaan välttämättä tiedosta yhtä selkeästi kuin lähipiirin ihmiset.

En lopulta ollut tutkimuksen takia poissa kotoa sen enempää kuin työn vuoksi muutenkaan. ”Niin, olit kyllä kotona mutta et aina *läsnä*”, toteaa rakkas [puoliso] tähän.

⁵⁶⁴ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 447. Ongelmien kasaantumisen arvaamattomuus ja vaikutukset ovat olleet esillä monissa tutkimuksissa. Esim. Johnson 2001, 59–61; Saarinen 2003, 71–72, 139; Julkunen 2004, 144–145.

⁵⁶⁵ Lönnqvist 1999, 86.

⁵⁶⁶ Myös Leonard 2001, 63–64.

⁵⁶⁷ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 149, 197. Ks. Julkunen 2004, 146–147, 153.

Kertojat kuvailivat väitöskirjan tekemiseen uhrattua aikaa suurpiirteisesti ja yleisluontoisesti. Tarkkoja työhön käytettyjä vuosia tai kuukausia ei moni mainitse.⁵⁶⁸ Ne, jotka tekivät ensin lisensiaatintutkimuksen, jatkoivat työnsä varsin ripeästi väitöskirjaksi. Tämä oli tavallinen pyrkimys ja toivottu toimintatapa vertailuaineiston kirjoituksissakin.⁵⁶⁹

- - olivat ohjaajani prof. YY ja prof. yy sitä mieltä, että voisin muokata työni väitöskirjaksi. Sitä en ollut ajatellut. Kun olin saanut uuden viran, sanoinkin YY:lle, etten voi ajatella virkavapautta heti - - Hän vastasi: ”Et tarvitse virkavapautta. Kolme kuukautta, niin olet tehnyt väitöskirjan.” Tuntui mahdolltomalta. - - olin yllytyshullu ja ajattelin: Katsotaan, onko se mahdollista. Ja se oli. (N, H, -)

Suoraan väitöskirjan tehneistä kaksi kirjoittajaa kuvaa aikaperspektiiviä.⁵⁷⁰ Toinen koki käytetyn ajan kohtuulliseksi ja oli työtahtiinsa tyytyväinen. Toinen tarkasteli työhön käytettyjä vuosia kriittisesti.

Eikä siitä tullut elämäntehtävä. Muiden normaalitöiden ohella väitöskirjani valmistui kolmessa vuodessa! Minä ja reilusti nuorempi kollegani olimme ainoita, jotka väittelivät tutkijakoulusta ajallaan ja ottaen huomioon, että koko väitöskirjatyo tehtiin aihevalinnasta loppuraporttiin tuona aikana. (N, H, > 45)

Väitöskirjaa kesti todella kauan, kun näin jälkeenpäin ajattelen. Tein sitä yhtä kauan kuin sitä edeltäviä yliopisto-opintojani. (M, H, -)

Edellä olen käsitellyt tutkimustyön ja väitöskirjan kirjoittamisen vaihetta. Kertomukset osoittivat, että tutkijan elämäkokonaisuudella on suuri merkitys tässä vaiheessa. Väitöskirjan tekeminen on vain osa kertojien laajempaa elämäntulkua, ja monet väitöskirjaa edistävät tai vaikeuttavat asiat tulevat ymmärrettäviksi tästä näkökulmasta. Keskittymistä vaativa tutkimustyö ja elämän realiteetit vaativat yhteensovittamista eikä yhteentörmäyksiltä voi välttyä. Fraasinomainen puhe tutkijasta kammiossaan muun elämän ulottumattomissa ei saa kertomuksista vahvistusta. Lähes kaikissa kertomuksissa sisällöt ja esitystapa kietoiivat akateemisen maailman ja muun elämänpiirin voimakkaasti yhteen. Ei ole toista ilman toista.⁵⁷¹

⁵⁶⁸ Perustutkinnosta tohtorintutkintoon kuluva aika vaihtelee koulutusaloittain. Eri tarkasteluissa tyyppiä aika valitaan eri perustein. Esim. Hannele Kurjen lähtökohta on viisi vuotta (Ks. Kurki 2003, 136). Tiedepoliittinen ihanne jatko-opinnoille on neljä vuotta (Julkunen 2004, 204).

⁵⁶⁹ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 125, 132, 153, 186, 327.

⁵⁷⁰ Käytettyä aikaa kuvattaessa saatetaan selvittää muita samanaikaisia sitoumuksia. Ks. Miten meistä tuli historia tohtoreita 1998, 141–143.

⁵⁷¹ Vrt. Julkunen 2004, 148. Julkunen viittaa Paula Hämäläisen seminaarityöhön, jossa vastaväitelleet näkivät perhe- ja työelämän erillisinä.

Tutkijankammio on samankaltainen vahvoja tunteita herättävä mielikuva tai metafora kuin norsunluutorni, kun puhutaan yliopiston ja ympäröivän todellisuuden suhteesta. Samalla ne ovat sanoja, joilla yhteiskunnan taholta leimataan ja kritisoidaan yliopistotutkijoita, jotka eivät ota tarpeeksi tai oikealla tavalla osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun.⁵⁷² Ne ovat myös mielikuvia, joita voidaan tietoisesti vahvistaa ja pitää elinvoimaisina, vaikka niillä ei olisi yhteyttä yliopistolaisten omiin kokemuksiin. Ne ovat kenties akateemisen kulttuurin vanhaa perinnestastoa, josta ei haluta luopua, koska ne pitävät yllä saavutettua erityisasemaa, tietynlaista ylhäisyyttä tai eristyneisyyttä. Yksittäiselle tutkijalle tutkijankammio on tutkimuksen eri vaiheissa välttämätön keskittymisen paikka. Joskus on mietittävä omassa rauhassa asioita vain kirjat seurana.⁵⁷³ Kammioon ei kuitenkaan voi jäädä. Eristäytymisen saadessa liikaa valtaa kammiosta tulee piilo- tai pakopaikka, mikä voi kertoa sekä tutkimustyön että sosiaalisten suhteiden hoitamisen vaikeutumisesta.

Tutkimusaineistoni perusteella kirjoittajat eivät elä mitään eriskummallista ja erityistä tutkijan elämää kammiossaan. He tulevat tohtoreiksi oman elämänkertomuksensa ja elämänkulkunsa sisällä ja sen puitteissa keskellä tavallista, inhimillistä elämää. Tutkimustyö etenee kullakin omia ainutlaatuisia polkuja. Toiset ovat tehokkaita ja aikaansaavia jatko-opiskelijoita ja tutkijoita. Toiset taas rakentavat tutkintoaan vähitellen ja kirjoittavat hitaasti. Yksi on innostunut tutkimustulosten saattamisesta laajempaan julkisuuteen, toinen viihtyy oman alan tutkijoiden piirissä eikä julkisuutta kaipaa. Näitä tutkimiseen kiinteästi liittyviä asioita oleellisempaa on, mitä tutkimuksen ohessa ja rinnalla tutkijan elämässä tapahtuu.

Akateemista elämää ei eletä erillä arjesta.⁵⁷⁴ Tutkija tuntee ahdistusta ja iloa, stressaa ja sairastaa. Lähimmät tukevat tai jättävät yksin. Perhe tarvitsee ruokaa, lapset läsnäoloa, puoliso huomiota ja edellinen sukupolvi hoitoa. Matkaa tohtoriksi tehdään valosta pimeään ja pimeästä valoon, yhä uudestaan ja uudestaan. Sitä tehdään usein yksinäisenä mutta ei yksin eikä muusta elämästä irrallisena. Kammioviittaus tuntuu kertomusten valossa epätodelliselta ja vieraalta, kuin illuusiolta. Tutkijat ovat hyvin tietoisia elämästä ympärillään. He ovat myös tietoisia siitä, että intensiiviset tutkimukseen uppoutumisen jaksot eivät voi jatkua pitkään, jos haluaa pitää kiinni muista asioista elämässä. Todellinen, ei-toivottava kammio on yksinäisyys, eristykseen joutuminen.

Kertojat käyvät läpi erilaisia kohtaamisia ja erittelevät tunteitaan väitöskirjan kirjoittamisen aikoina. Joukossa oli muutama kertomus, jossa asiat näyttivät sujuvan kautta linjan varsin mallikkaasti. Suurimmalle osalle tutuksi tulivat kuitenkin niin väsymys ja puurtaminen kuin oivaltaminen ja innostus. Tyypillistä oli huonojen ja hyvien aikojen vuorottelu. Tutkimusprosessin kriittisistä

---

⁵⁷² Norsunluutornista ja tutkijan kammiosta keskustellaan myös Ruotsissa (Ehn & Löfgren 2004, 132–133). Suomessa Esko Aho on ruotinnut tutkijoiden esiintymistaitoja ja patistanut heitä ulos kammiostaan (Tynnismä 2007).

⁵⁷³ Esim. Ahponen & Jokinen 1994, 124.

⁵⁷⁴ ”- - nykytohtorit eivät leijaile irti arjesta.” Lemettinen 1999.

tapahtumista tai epätoivon hetkistä ei useinkaan jää sellaisia pysyviä merkkejä, joita ulkopuoliset voisivat havainnoida ja arvioida. Ulkopuoliset eivät niitä ehkä ymmärtäisi, vaikka näkisivät. Niiden tunteminen ja niistä selviytyminen on lopulta syvässä mielessä merkityksellistä vain väittelijälle itselleen.⁵⁷⁵ Jotkut kirjoittajat kokivat siirtymät hyvästä tilanteesta huonoon tai huonosta hyvään voimakkaasti, ja kerronnassa on erotettavissa käännekokemuksia.

Väitöskirjan kirjoittamisvaiheen käännekokemukset

Tarkastelen viittä kuvausta väitöskirjatyön kriisiytymisestä ja kriisin laukeamisesta. Kahdessa ensimmäisessä esimerkissä käänne tapahtui hyvästä tilanteesta huonompaan suuntaan.

Käännekokemus 1

Kertojan väitöskirja edistyi ja tilanne näytti hyvältä.

Kirjoitin siis väitöskirjan uudestaan toiseen kertaan, ja olin itse siihen jo varsin tyytyväinen. Uusi ohjaajani tunsu aihetta jonkin verran paremmin, ja yksi osa aihepiiristä oli ollut hänen erityisalaansa. Tämä koitui kohtalokseni.

Sitten hän kuvaa yllättävää käännettä.

Hän [ohjaaja] oli kanssani eri mieltä eräistä käsitteistä – joista olin pyytänyt kielitoimiston lausunnon – ja ilmeisesti koki varpailleen astutun. Yksikantaan hän ilmoitti, ettei aineistostani tulisi koskaan väitöskirjaa, ja sanoi ihmettelevänsä sitä, että tiedekuntani oli yleensäkin hyväksynyt aiheen. Hoippuessani ulos hänen työhuoneestaan kaikki värit olivat kadonneet näkökentästäni. Koko maailma näytti täysin mustavalkoiselta; oli kuin olisin saanut iskun päähäni. Kaikki se turhaan nähty vaiva, ja niin häpeällinen loppu! Että yhdellä ihmisellä on valta mitätöidä toisen vuosia kestänyt työ - -

Kertojan kokema pettymys oli valtaisa. Oma näkemys työstä oli aivan toinen kuin ohjaajan. Ankaran kritiikin ja mitätöinnin kokeneelle kertojalle tilanne ja ympäristö, missä työn musertaneet sanat oli sanottu, olivat painuneet lähtemättömästi mieleen. Tilanne ei olisi luultavasti ollut käännteentekevä, elleivät ohjaajan tekemät johtopäätökset olisi olleet rajuja. Työn täysi teilaaminen on aivan toisen mittakaavan asia kuin työtä kyseenalaistavan palautteen antaminen. Lausumassa on aistittavissa myös voimakas kokemus vallasta, jota tieteenalan auktoriteetti käyttää oppilaan asemassa olevaan tutkijaan.

⁵⁷⁵ Ks. Saarinen 2003, 144.

Käännekokemus 2

Kertoja kuvaa tyytyväisyyttä ohjaajaansa.

Työni ohjaajaksi sain laitoksemme silloisen dosentin - - [ohjaaja] oli upea ihminen ja minulle kehittyi häneen hyvin lämmin oppipoikasuhde.

Sitten hän kertoo, kuinka kohtalo muuttaa tilanteen dramaattisesti.

- - ohjaajani YY alkoi sairastella. - - hänen elinpäivänsä olivat luetut. - - Taphtuma oli minulle henkisesti melkoisen raskas, olin tuuliajolla.

Hyväksi koetun ohjaajan kuolema oli tilanne, joka pakotti pysähtymään. Kirjoittajan kohdalla edessä oli uuden ohjaajan etsiminen. Samalla koko väitöskirjatyön sisältö ja mielekkäisyys joutuivat uudelleen arvioitaviksi. Kaikki siihenastinen työ oli tehty menehtyneen ohjaajan viitoittamalla tavalla.

Kolmessa seuraavassa esimerkissä käännekokemus liittyi tilanteisiin, jotka alkoivat ohjauksessa koetuista puutteista, mutta jotka saatiin eri keinoin hallintaan. Muutoksen suunta on vaikeasta tilanteesta parempaan. Ensimmäisessä tapauksessa ratkaisun avaimet löytyivät kertojasta itsestään. Toinen ja kolmas tilanne tapahtuivat samalle kertojalle, ja molemmissa tarvittiin ulkopuolisten henkilöiden puuttumista asiaan.

Käännekokemus 3

Kertoja kertoo ohjauksen puutteista.

Tutkimusaiheet vaihtelivat, koska esimieheni oli lyhytjänteinen - - kiireinen opetuksen ja monien luottamustehtävien kanssa.

Sitten hän löytää omat mahdollisuutensa.

Jonkin aikaa meni päähäillä, ennen kuin tajusin, että minä itsekin voin ja minun pitää selvittää asioita, kun se ei muuten onnistu. Tämä oli oikeastaan silmiäni avautuminen omatoimiseen tutkimukseen. Se oli osittain kiukkua ja osittain avoimen tien havaitseminen.

Työn kanssa yksin jääminen toi kertojassa esille ennen oivaltamatta jääneet voimavarat. Riippuvuus ohjaajasta väheni pakon edessä, ja tuloksena oli itsenäistyminen ja omaan osaamiseen uskomisen. Työn tekeminen jatkui aivan uudelta pohjalta.

Käännekokemus 4

Kertoja ei pääse työpaikalla keskittymään väitöskirjaan.

Työn ja väitöskirjan tekemisen jännite kulminoitui siihen, että ryhmämme vetäjä vaati minua muihin töihin tässä ja nyt ja heti. Juuri kun olin päässyt aineistoni analyysin imuun... Naiselle tyypillinen jatkuva venyminen, kiltin tytön mallini ja joustavuuteni oli kuitenkin tullut pääteasemalleen. En halunnut antaa periksi tässä vaiheessa, kun olin saanut kamppailla ajastani

koko ajan. - - Sanoin ottavani aikalisän ja miettiväni, mitä nyt jatkossa teen. Tätä kesti pari viikkoa. Siinä vaihtui myös tulosalueemme päällikkö, jonka oli ratkaistava asia.

Sitten uusi esimies kehotti tekemään väitöskirjan valmiiksi.

Hän (nainen, väitellyt itsekin) otti riskin kohdallani, kun johto sitä häneltä suoraan kysyi. Uusi tulosaluejohtaja oli sitä mieltä, että väitöskirja on projekti, ei elämäntehtävä. Sen hän sanoi minulle. Väitöskirja nopeasti alta pois ja sitten muihin töihin, sanoi hän. Lopultakin sain luvan vuoden ajaksi keskittyä väitöskirjaani - -

Käännekokemus 5

Kertoja ei pääse työssä eteenpäin.

- - tein pioneerityötä eivätkä ohjaajat juurikaan useinkaan kyenneet minua auttamaan niissä kohdissa, joissa apua olisin tarvinnut. He halusivat viedä työtäni muuhun suuntaan kuin minä itse. - - Olin välillä aika epätoivoinen. Uskon jälkeen päin, että olin masentunutkin.

Sitten hän saa ratkaisevaa tukea.

- - pyysin - - kahdelta väitelleeltä naiskollegaltani kommentit käsikirjoituksestani, joka oli vielä hyvinkin raakaversio. Heistä toisen antautunut syventyminen ja sivuttain kirjoitetut kommentit olivat merkittäviä ja hänen suullinen palautteensa tärkeä, suorastaan ratkaiseva. Kyllä tässä väitöskirjan ainekset on koossa, sanoi hän. Hän siis uskoi, että pystyn väitöskirjan tekemään.

Kertoja oli kahteen kertaan epätoivoisessa tilanteessa väitöskirjansa kanssa. Ensin työpaikan taholta tuleva paine puristi ja myöhemmin oma epäily uhkasi pysäyttää tutkimustyön. Molemmilla kerroilla ratkaiseva valon pilkahdus tuli toisen ihmisen sanoista. Työpaikalla esimiesasemassa oleva nainen puhalsi uutta puhtia työhön ja kollegan rohkaisevat sanat korjasivat sisäisen epävarmuuden. Ratkaisevat sanat molemmissa tapauksissa sanoi nainen naiselle.⁵⁷⁶ Vertailuaineistossa miesväittelijä sai toisen tiedekunnan miesopettajalta samankaltaista ratkaisevaa palautetta ja tukea niin, että alkoi todella uskoa työn valmistuvan.⁵⁷⁷

Kuvatuissa tilanteissa käännekokemus avasi työhön syntyneitä solmuja, ja tilanne muuttui valoisammaksi. Työinto palautui ja entiset murheet pyyhkiytyivät pois kuin taikaiskulla. Kuvaukset osoittavat hyvin, että käännekokemus voi syntyä yhtä hyvin omasta oivalluksesta kuin toisen henkilön puuttumisesta tilanteeseen.

Kun katsotaan kaikkia viittä käännekokemusta, havaitaan, että käännekokemus voi olla sekä ahdistava että kirkastava. Oleellista on, että käännekokemus pysäyttää. Lopputulos on aina sama: muutos on välttämätön.

⁵⁷⁶ Liisa Husun mukaan naiset saivat naiskollegoilta yleisemmin tukea kuin mieskollegoilta. Sama havainto koski myös professoreja (Husu 2001, 202–204).

⁵⁷⁷ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 447–448.

Edellä on kerrottu väitöskirjan kirjoittamisvaiheen kysymyksenasetteluista. Vaikutelmaksi saattaa jäädä, että vaikeuksia on enemmän kuin iloja. Jotta kuva ei olisi liian pessimistinen, ohessa on ote kertomuksesta, jossa tutkimustyön vaihe on mennyt hyvin. Harmeja ja vastoinkäymisiä, joista monet kertovat, ei ole sattunut kohdalle. Kolme aiemmin esille nostettua tukielementtiä: ohjaus, rahoitus ja elämäntilanne ovat olleet kunnossa. Näinkin se voi mennä.

Kaikki sujui todella hyvin, en onneksi joutunut lyömään päätäni seinään oikeastaan missään vaiheessa. - - Apurahoja sai kohtuullisen mukavasti, tunnelma laitoksella ja ryhmässä oli hauska. Aikaa oli myös yhdessä juhlimiseen ja hauskanpitoon. - - Kohtalotoveri oli aina lähellä. Omaan suht nopeaan valmistumiseeni lasken kyllä suurimmiksi tekijöiksi työnohjaajan asenteen ja läsnäolon, aihe tietenkin sattui olemaan ennenkokeilematon ja duunit sujui suunnitelmien mukaan eikä Murphyn lakien, rahoitus oli pitkäkestoinen ettei tarvinnut tuhlaata kallista aikaa joka kuukausi apuraha-anomusten vääntöön. Tietysti myös läheisimpien ihmisten (miehen ja sukulaisten) tuki oli ensiarvoisen tärkeää. (N, L, < 35)

Esitarkastus ja väitöspäivän valmistelu

Väitöskirjakäsikirjoituksen antaminen esitarkastajien käsiin on konkreettinen teko ja päätös, joka lopettaa puuduttavan ja koettelevan kirjoitusvaiheen. Tällä siirrolla työlle halutaan asettaa piste: se on nyt tässä! Samalla asetetaan koko tiedeyhteisölle kysymys: kelpaako tämä?⁵⁷⁸ Työn laadun varmistaminen esitarkastusvaiheessa on tärkeää, jotta vältetään tilanteilta, joissa väitöskirjaa esitetään hylättäväksi väitöstilaisuudessa tai myöhemmin tiedekunnan käsittelyssä.⁵⁷⁹ Vaiheen tapahtumista kertoi 20 kirjoittajaa. Kertomuksissa kuvattiin paitsi esitarkastusta myös kielen-tarkastukseen ja väitöskirjan painamiseen liittyviä asioita. Kyse on väitöskirjan viimeistelyvaiheesta, johon tiedekuntien ja laitosten ohjeistuksissa on tiettyjä vaatimuksia. Tähän vaiheeseen kului kertojien mukaan suunnattoman paljon energiaa ja aikaa. Samaan aikaan monilla olivat meneillään väitös- ja karonkkajärjestelyt. Ei siis ihme, että jotkut kuvasivat tätä vaihetta koko väitösprosessin työläimmäksi ja stressaavimmaksi.

⁵⁷⁸ Esim. Saarinen 2003, 99. Alun perin esitarkastus ja painatusluvan myöntäminen toimivat ennakkosensuurina, koska tiedekuntien, erityisesti dekaanin, oli valvottava, ettei mitään uskonnollisesti tai poliittisesti arveluttavaa julkaista (Klinge 1987b, 403–404; Ignatius & Nuorteva 1999, 79). Tulosvastuun myötä esitarkastus ja väitöskirjojen laatu ovat usein keskustelun kohteena julkisuudessa. Esim. Wiberg 2008; Sorsa 2008; Hämäläinen 2008, 32–33.

⁵⁷⁹ Painatusluvan myöntämisen jälkeen Helsingin yliopistossa hylättyjen väitöskirjojen määrästä ei ole tarkkaa tietoa. Osa tapauksista on aiheuttanut vilkkaan lehtikirjoittelun, jossa kysymykset sensuurista ja vastuusta ovat näkyvästi esillä. Alftan 2000; Räikkä 2008.

Ajattelen monen muun tavoin, että vaikeinta koko väitöksessä taitaa lopulta kuitenkin olla se hässäkkä, joka on selviteltävänä sitten, kun varsinainen painatuslupa on saatu. (N, H, < 35)

Esitarkastuksesta painatukseen

Väitöskirjakäsikirjoituksen jättäminen esitarkastukseen on tilanne, jossa epäily vielä nostaa päätään ja jahkailu on tuttua. Viime metreillä voi tulla tunne, että työ ei ehkä sittenkään ole valmis. Esitarkastajien työhön oltiin tyytyväisiä silloin, kun he antoivat palautteensa kohtuullisen nopeasti ja kun palaute korjausehdotuksineen osoitti, että työhön oli todella paneuduttu. Suuttumusta sen sijaan herättivät tarkastajat, jotka viivyttelivät lausuntojaan, vaativat kohtuuttoman suuria muutoksia tai viilasivat pilkkua tavalla, joka osoitti, että työtä ei ollut ymmärretty. Esitarkastajien vaikutus työhön voi olla yllättävän suuri. Tästä syystä esitarkastajien valintaa mietitään tarkkaan etukäteen.⁵⁸⁰ Yksi kertojista koki esitarkastajan valinnan merkittävämmäksi kuin vastaväittäjän valinnan.

Ohjaajan kanssa oli sovittu, että esitarkastajiksi pyydetään alan parhaat asiantuntijat, vastaväittäjällä ei ole niin väliä. (M, L, 35–45)

Esitarkastajien asialliset ja kannustavat kommentit selkiyttävät työtä ja auttavat sitä valmiiksi.⁵⁸¹ Jotkut kertojista olivat saaneet esitarkastajilta niin hyvää palautetta, että he kokivat työn parantuneen merkittävästi, vaikka sen valmistuminen oli korjausvaatimusten vuoksi viivästynyt. Oli myös kertojia, jotka ajattelivat, että vasta tässä vaiheessa joku todella paneutui työhön ja antoi kunnan kritiikkiä ja neuvoja.⁵⁸²

Esitarkastusprosessi oli pitkä ja rasittava – mutta opettavainen ja tarpeellinen. - - He tekivät tarkkaa työtä, jonka seurauksena kirjan valmistuminen viivästyí vuodella mutta tulos oli varmasti parempi. Kärsivällisyyteni oli kylä kovalla koetuksella. (M, L, 35–45)

Ikävät, epäselvät tai eri suuntiin vetävät lausunnot masensivat tai herättivät närkästystä. Esitarkastajien kommentit oli erityisen vaikea ottaa vastaan silloin, kun tekijä itse oli luullut työn olleen jo valmiin, mutta tarkastajat vaativat mittavia korjauksia.⁵⁸³

Toinen esitarkastaja prof. YY suoritti erittäin asiantuntevan ja tarkan esitarkastuksen, antoi arvokasta kritiikkiä - - Toisen esitarkastajan prof. yy:n esitarkastuksesta jäi todella paha maku. Esitarkastus sisälsi lähinnä asen-

⁵⁸⁰ Ks. Saarinen 2003, 103.

⁵⁸¹ Ks. Saarinen 2003, 99–100.

⁵⁸² Myös Saarinen 2003, 53

⁵⁸³ Myös Saarinen 2003, 53, 102.

teellista naljailua, mitään ei perusteltu asiallisesti dokumentoiden ja annetut lisälähteet olivat tutkimustani ajatellen arvottomia. Jäi sellainen tunne, että esitarkastajalla oli syystä tai toisesta oma arvolataus, joka vaikutti hänen työskentelyynsä esitarkastajana. (M, H, > 45)

- - tuli ensimmäinen kommentti muutaman kuukauden kuluttua. Se oli lyhyt ja ytimekäs: 'En ole elämäni päivänä lukenut tällaista roskaa.' - - kaksi vaihtoehtoa. Joko menen häntä tapaamaan ja hän kommentoi käsikirjoituksen minun läsnäollessani tai hän lähettää kommentit kirjallisina käsikirjoituksen sekaan 'raapustettuna'. (N, L, -)

Esitarkastajilta odotetaan suuria sen vuoksi, että he edustavat alansa huippua. Tohtoriopiskelijat lähtökohtaisesti haluavat arvostaa heitä ja ovat valmiita ottamaan vastaan perusteltua kritiikkiä, tekemään muutoksia ja tulemaan vastaan kiistanalaisissa kohdissa.⁵⁸⁴ Varsin positiivisia kommentteja esittivät kertojat, jotka olivat tavanneet esitarkastajia ja voineet käydä yhdessä työtä läpi heidän kanssaan. Näkemyseroja oli ollut helppo työstää kasvoitusten. Parhaimmillaan opittiin ymmärtämään toinen toista ja saavutettiin yhteinen näkemys työstä.

Esitarkastusvaihe merkitsi muutamaa - - matkaa sekä apul.prof. Y:n kanssa rakentavaa ja lopputuloksen kannalta merkittävää tulosten tarkastelua ja analysointia. Tulosten analysoinnissa tulisi esitarkastajien mielestä käyttää [tiettyä] testiä. (N, L, 35–45)

Herra Professori osoittautui ennakkokuvaansa miellyttävämmäksi herraksi. Hän ehkä hämmästyti sitä, etten ollutkaan nuori työntyttö, vaan keskiikäinen nainen - - Istuimme muutaman tunnin hänen työhuoneessaan. Hän selitti minulle mitä kaikkea käsikirjoituksessa oli pielessä. Kommentit olivat erittäin asiallisia siihen nähden, mikä hänen ensireaktionsa oli. (N, L, -)

Esitarkastajan ja väitöskirjan tekijän henkilökohtaisia tapaamisia ja keskusteluja on aiemmin pidetty merkittävänä. Esitarkastajista on joillekin tullut ohjaajan veroisia tukihenkilöitä, joiden puoleen on voinut kääntyä uran myöhemmissä vaiheissa.⁵⁸⁵ Nykyiset ohjeet suhtautuvat aiempaa kielteisemmin esitarkastajan ja väittelijän keskusteluihin, mutta käytäntö vaihtelee tiedekunnittain sekä ohjeistuksen tasolla että ohjeistuksen tulkinnassa.⁵⁸⁶

⁵⁸⁴ Matti Klinge kertoo ottaneensa ”herrojen pelossa” pois väitöskirjaversiostaan painatuslupalausunnossa kritisoituja viittauksia, mutta ei itse teesejä (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 168).

⁵⁸⁵ Savolainen 1999, 237–238.

⁵⁸⁶ Esim. humanistisen tiedekunnan esitarkastusohjeissa kerrotaan, että kaikki yhteydenpito esitarkastajan ja väitöskirjan tekijän kesken käydään tiedekuntaneuvoston välityksellä. Ks. Väitöskirjan esitarkastajan ohje 2008.

Esitarkastajien ohella ruusuja ja risuja annettiin kielentarkastajille. Kielentarkastajilta odotettiin samoja asioita kuin esitarkastajilta: nopeaa ja perusteltua työtä. Kertojat eivät yleensä kirjoittaneet, millä kielellä väitöskirja oli tehty. Muutamien mainintojen perusteella oli pääteltävissä, että käytetyt kielet olivat suomi, englantia ja saksa.⁵⁸⁷

Tässä yhteydessä pitää mainita myös loistava kielentarkastaja, jota eräs toinen - - tutkija oli suositellut. Tiesin siis että hän tekee hyvää työtä ja myös ymmärtää jotain sisällöstä. Hän olikin erinomainen, ja paransi paljon käsikirjoitustani. (N, H, < 35)

Kielentarkastajani oli erittäin mukava ihminen, mutta ei kovin nopea eikä varsinkaan organisoitunut työntekijä. Hänen paimentamisensa oli aivan oma lukunsa. - - Asia ei sinänsä ollut niin kamala, mutta lyhyet yöunet räsäsivät. (N, H, > 45)

Painettujen väitöskirjakappaleiden henkilökohtainen luovuttaminen ohjaajalle, vastaväittäjälle ja kustokselle oli aiemmin mieleenpainuva ja virallisuontoinen tapahtuma.⁵⁸⁸ Suomen ensimmäinen naispuolinen teologian tohtori kertoi, kuinka jännittävää oli viedä väitöskirjoja mustassa puvussa arvokkaille herroille.⁵⁸⁹ Tämä perinne on ilmeisesti väistymässä, koska kukaan tutkimusaineistossa ei ainakaan mainitse asiaa. Sen sijaan muutamassa kirjoituksessa tuskasteltiin kirjojen kirjojen toimittamista ennalta määrättyihin kohteisiin ja määrätyille henkilöille, kuten rehtorille, päärakennuksen vahtimestarille julkista riiputusta varten, tiedekunta-neuvoston jäsenille ja kirjastoille. Apua oli tarvittu ja osin saatukin, mutta tämä vaihe oli tuntunut turhauttavalta.

Laitoksemme vahtimestari oli myös suureksi avuksi - - Roudasimme yhdessä sata kappaletta kirjastoon, ja vahtimestarimme juoksutti yksittäiskappaleita niihin pakollisiin paikkoihin. (N, L, -)

Väitteleminen tuntui aika kalliilta, kun itse piti kustantaa osa väitöskirjani painoksesta Yliopiston kirjastolle annettavaksi. Jälkeenpäin kuulin, ettei niitä oikeasti lähetetä eteenpäin muille kirjastoille, kuten lahjoittamisvelvollisuuden alkuperäinen tarkoitus on ollut - - Tämä on suuri ja älytön epäkohota, joka on korjattava, jos se vielä on voimassa! (M, H, -)

⁵⁸⁷ Englannin kielen ylivalta väitöskirjoissa on lisääntynyt. Luonnontieteissä englannin kielellä julkaiseminen on lähes pakollista, mutta humanistisissa tieteissä suomi vielä kelpaa. Muiden kielten käyttö on olematonta (ks. Hiltunen & Pasanen 2006, 35; Härmäläinen 2008, 33–34). Kotimaisilla kielillä julkaiseminen on tavallista oikeustieteessä (Halila 2003, 551).

⁵⁸⁸ Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 175, 252.

⁵⁸⁹ Paunu 2008.

Yhden kertojan kohdalla kirjojen kuljetusvaiheesta tuli jännitysnäytelmä, jonka lopputulos oli, että väitöskirja saatiin ”riippumaan” ajoissa.⁵⁹⁰ Viivästyminen uhkasi jopa väitöstilaisuutta. Tapahtuma oli syöpynyt kirjoittajan mieleen. Kuvaus oli hyvin pitkä ja seikkaperäinen. Ohessa on pieni katkelma kerrotusta.

- - oli sovittu, että väitöskirja olisi Helsingissä yliopistolla viimeistään maanantaina - - Senhän tulee olla näytteillä ja jaossa yliopistolla kymmenen päivää ennen väitöstilaisuutta. [Vastaväittäjä] soitti sinä päivänä ja ilmoitti, ettei hän ole sitä vielä saanut. Hänellä oli kyllä irtoliuskoina koko juttu jo paria kolmea viikkoa aikaisemmin. Nyt hän ilmoitti, että väitöstilaisuus täytyy peruuttaa, ellei kirja ole hänellä tuona päivänä. (N, H, > 45)

Väitöspäivän ja karonkan suunnittelua

Väitös- ja karonkkajärjestelyihin kertojat suhtautuivat varsin kaksijakoisesti. Toisille järjestelyt olivat yhtä tuskaa ja ylimääräistä vaivannäköä. Nämä kertojat pyrkivät mahdollisimman yksinkertaisiin puitteisiin ja halusivat selvitä tilanteisiin kuuluvista perinteistä kunnialla mutta ilman suurta panostusta. Toisille samaiset järjestelyt merkitsivät koko väitösprosessin huipentumaa. He halusivat tarkkaan ja suurella sydämellä valmistella väitöspäivän tilanteet. He käyttivät järjestelyihin aikaa ja rahaa sekä paneutuivat pieniinkin yksityiskohtiin antaumuksella.

Väitöskirjan kannen suunnittelu, sali, kutsut, karonkka ja oma kauneuden vaatimus kaiken yllä... kaikki järjestelyt oli hoidettava itse. - - Kirjasta tuli kaunis, kantta kehuttiin. Sain siihen ystäväni naistaiteilijan työt pohjaksi. Osallistuin painoasun suunnitteluun. (N, H, > 45)⁵⁹¹

Suhtautumisero saattaa kertoa ihmisten erilaisista tavoista juhlistaa elämän kohokohtia, mutta osaksi kyse on suhtautumisesta yleensä yliopistoon ja sen perinteisiin. Kertojat, jotka pitivät väittelemisen rituaalista puolta itsestään selvänä, eivät tehneet protokollasta ongelmaa. Sen sijaan ne, jotka epäilivät muodollisuuksien tarkoituksenmukaisuutta, koettivat minimoida rituaaliset piirteet omalla kohdallaan tai muokkasivat ne mieleisekseen. Yksilö on keskuksessa, ja tarvittaessa perinteistä ja muodollisuuksista tingitään. Joitakin kirjoittajia hirvitti ja harmitti järjestelyihin ja erityisesti painatuskuluihin⁵⁹² menevä rahasumma. Paria poikkeusta lukuun ottamatta juhlallisuudet kuuluvat kirjoittajien mielestä asiaan ja niihin valmistauduttiin. Juhlallisuuksien myötä prosessille saatiin konkreettinen ja arvokas päätös.

⁵⁹⁰ Kuljetusongelmista myös Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita 2003, 299–300. Kirjan painatusvaiheen kiireistä myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 24, 60, 327.

⁵⁹¹ Väitöskirjan ollessa tilaustyö väittelijällä on ollut mahdollisuus satsata myös lukoasuun ja kuvitukseen (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 437). Väitöstilaisuuksissa vastaväittäjät ottavat usein esille väitöskirjan kannen ja sen symboliikan. Esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita. 1998, 163.

⁵⁹² Myös Heinonen & Kari 1989, 167–168.

Väitöstilaisuuden suunnittelusta kertojat muistelivat vastaväittäjän valintaa, väitöstilan varaamista ja sen järjestämistä mieleiseksi. Toivotuin vastaväittäjä tuntui olevan harmiton ja perusystävällinen henkilö oman yliopiston ulkopuolelta. Hänen odotettiin luotsaavan tilanteen mallikkaasti ja asiallisesti eikä juuttuvan epäoleellisiin seikkoihin. Vastaväittäjän akateemisia meriittejä tai yleistä arvostusta tiedeyhteisössä ei moni tuonut esille.⁵⁹³

Olen erittäin kiitollinen siitä, että sain vastaväittäjän kaukaa ja säästyin pikkupiirien pikkumaisuuksilta. (N, H, > 45)

Vastaväittäjäksi pyydettiin kokenut yleismies, joka ei kuitenkaan ollut tutkimuskysymyksen erityisasantuntija. (M, L, 35–45)

Väitöstilaisuudesta sopiminen vastaväittäjän ja kustoksen kanssa oli ainakin kahdelle kertojalle pulmallista. Kukaan ei ollut kertonut heille, miten asia pitäisi oikeaoppisesti hoitaa. Tietämättömyys johti hankaliin tilanteisiin, jotka olisi oikealla tiedotuksella voinut välttää.⁵⁹⁴

Kesä oli tuossa ja halusin väitöstilaisuuden pois ennen sitä, mutta sopivaa vastaväittäjää ei tuntunut löytyvän. Erästä professoria metsästettiin, mutta laitoksen esimies ilmoitti, ettei tämä vastaa hänen soittopyyntöihinsä. Rohkaistuin itse soittamaan tälle ehdokkaalle - - Hän sanoi minulle ärtyneesti, ettei tietenkään vastannut - - Tällaisissa asioissa kohteliaisuus hänen mielestään vaatii, että pyytävä näkee soittamisen vaivan. Pienen suostuttelun jälkeen hän lupautui vastaväittäjäksi - - Päivää ennen väitöstilaisuutta hän soitti minulle sanoen, että hänen kurkkunsa on kipeä, ja että lääkäri on kieltänyt häntä rasittamasta ääntään. Sain puhuttua hänet kuitenkin ympäri. (N, H, 35–45)

Väitöstilaisuuden ajankohdaksi olin sopinut jo keväällä lokakuun - - päivän. Siitä sopiminen ja salin varaaminen oli tehtävä itse. Sitäkään en tiennyt, sain kuulla asiasta kuin sattumalta tiedekunnan sihteeriltä ja asia järjestyi. Tosin en osannut neuvotella oikeassa järjestyksessä vastaväittäjän ja kustoksen kanssa. (N, H, > 45)

Kun valmistelut lähenivät loppuaan, myös kertojien voimat alkoivat olla lopussa. Siksi koettiin tärkeäksi, jos ystävät, sukulaiset tai kollegat tarjosivat auttavan kätensä. Ne, jotka eivät apua saaneet, muistivat mainita sen pettyneenä.

Päällimmäisenä muistikuvana väitöstä edeltävästä ajasta oli kaaos ja kova kiire. - - teoriatietoa - - väitöskirjan painatusasioita - - työtä, kirjoitin kutsuja, otin vastaan ilmoittautumisia ja järjestin karonkkaa jatkoineen. [Lähisukulainen] kävi töissä eikä hänellä ollut aikaa tai ymmärrystä tarjota apuaan. (N, L, < 35)

⁵⁹³ Vrt. Leonard 2001, 65.

⁵⁹⁴ Tänä päivänä tiedekunnat tiedottavat näistä asioista ainakin [www-sivuillaan](http://www.sivuillaan).

Eniten kiirettä oli kertojilla, jotka tekivät yksin kaiken mahdollisen ja tiukalla aikataululla. Tästä seurasi huolta varsinkin kertojille, joiden elämäntilanne oli sillä hetkellä muuten kuormittunut.⁵⁹⁵

Lopetin suhteen ja viimeistelin väitöskirjan. Kun sain sen painoon, aloin käydä jazzia kuuntelemassa ja sieltä löysin nykyisen aviomieheni.

Mutta ihme kyllä koko ruljanssista selvittiin hengissä, tai ehkä juuri sen takia - - oli niin paljon muuta ajateltavaa. Kaikessa siinä sivussa lapsiessut taisivat vain joutua olemaan ja ihmettelemään, en elänyt tätä päivää. Olin järjestelmällisesti ja tunteellisesti täysin kuin kone ja unessa.

Yksi kertojista oli järjestänyt itselleen työstä vapaata väitöspäivää edeltäväksi ajaksi ja koki sen auttaneen keskittymistä.

Asian onnistumiselle oli ehdottoman tärkeää n. viikon pituinen, työkiireistä vapaa valmistautumis- ja rauhoittumisjakso. (N, L, 35–45)

Ihmetystä ja ärtymistä väittelijöissä sai aikaan se, että moniin loppuvaiheen käytännön asioihin liittyi sääntöjä ja muodollisuuksia, joista ei kerrottu tarpeeksi ajoissa ja selkeästi. Jokainen joutui selvittämään ohjeistuksen parhaan kykynsä mukaan, mikä oli omiaan lisäämään kiirettä ja ahdistusta.

Mitään tietoa ei ollut itsestään saatavilla missään. - - Tämä perimätiedon salperäisyys ja lähes leikinomainen riitti, johon vihitään tai sitten ei, teetti työtä yllin kyllin. Pelkästään merkilliset kuviot väitöskirjan ”roikottamisesta” jossain, pakollisest kappaleet kaikille tiedekunnan proffille omistuskirjoituksin! Kaiken tuon sai onkia pala palalta, ei minulle mitään kysymättä kerrottu. (N, L, 35–45)

Jokainen saa aloittaa asioiden selvittämisen alusta omalla vuorollaan, eikä tieto tästä kaikesta koskaan kunnolla kerry minnekään. Tuntuu siltä että kyse on jonkinlaisesta initiaatiosta, jossa on hyvin tärkeitä että jokainen vuorollaan kärsii saman verran. (N, H, < 35)

Ihminen voisi luulla tulleensa hulluksi, kun yhtäkkiä kaikki ihmiset käyttäytyvät oudosti ja vaativat mitä merkillisimpiä päälläseisontoja. (N, L, -)

Työn viimeistely ja väitöspäivän valmistelu olivat kertomusten perusteella vaihe, jossa kipeästi kaivattiin konkreettista apua ja neuvoja. Kritiikki laitosten tiedotusta ja osin ohjaajien toimintaa kohtaan on murskaavaa. Tässä on yksi prosessin kohta, jolle ainakin voi tehdä jotain.⁵⁹⁶ Helsingin yliopiston tiedotusyksikkö onkin ryhty-

⁵⁹⁵ Viimeistelyvaiheen ponnisteluista myös Saarinen 2003, 100.

⁵⁹⁶ Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasasen kyselytutkimuksessa ilmeni, että perehdytystä ja neuvoja kaivataan enemmän koko prosessin aikana ja kaikilla tieteenaloilla (Hiltunen & Pasanen 2006, 36–37).

nyt helpottamaan väitökseen valmistautumista ja järjestänyt vuodesta 2002 lähtien Valmistaudu väitökseen -koulutusta ja laatinut Tie tohtoriksi -sivuston.⁵⁹⁷ Jotkut tiedekunnat järjestävät vastaavanlaisia käytännön asioihin paneutuvia tilaisuuksia oman alansa erityispiirteistä.

5.2 Väitöstilaisuus koettelee ja palkitsee

Kun jatko-opiskelija alkaa tehdä väitöskirjaa, hän tietää, että sitä on aikanaan puolustettava julkisessa väitöstilaisuudessa.⁵⁹⁸ Väitöstilaisuus todentaa siirtymäriitin, kun tietyt teot esitetään ja tietyt lauseet sanotaan ääneen.⁵⁹⁹ Työn alkuvuosina omaa väittelemistä ei kuitenkaan mietitä ja sen ajattelemista jopa vältellään. Tähän ovat syynä muiden väitökset, joiden seuraaminen oli saanut pelkäämään ja epäilemään, onko väittelemisessä mitään mieltä.⁶⁰⁰

Muistan miltä tuntui ennen omaa väitöstä katsoa tuttujen väittelijöiden astelevan mustassa mekossa posket punoittaen kohti kilometrien päässä olevaa kateederia. Silloin tuntui että en minä varmaan IKINÄ pääse tuohon asti. - - toisten väitöstä katsellessa sitä aina liikuttui ja meinasi pyörtyä jännityksestä, mutta oman väitöksen jälkeen nämä oireet lakkasivat. Samaa sanovat muutkin. (N, H, < 35)

Väitöstilaisuuksiin osallistuessaan jatko-opiskelija tutustuu väitöstilanteen kulkuun ja muodollisuuksiin. Olemalla mukana opiskelijat sosiaalistuvat ja sosiaalis-tavat itsensä akateemisen yhteisön toimintatapaan.⁶⁰¹ Se on oman osan ennakoimista ja kuivaharjoittelua. Kertomuksissa kuvattiin huolta ja myötälämistä, jota oli tunnettu väittelijää kohtaan. Kirjoittajat arvioivat tilannetta kuin ulkopuoliset, ja silti sanotusta aistii sisältäpäin katsomisen tuskan. Samaistuminen väittelijän olettuihin tuntoihin oli ilmeistä.

⁵⁹⁷ Tiedetuksen ohjeissa väitöksen muodollisuuksista ja perinteistä kehoitetaan ottamaan selvää yleisten ohjeiden lisäksi myös omasta tiedekunnasta tai laitokselta. Ks. Tie tohtoriksi -sivusto.

⁵⁹⁸ Suomessa käytetään myös sanoja väitös ja disputaatio. Eri maissa tilaisuus toteutetaan eri tavoin. Kuulustelijoita voi olla useita tai hyväksymisestä vastaa erityinen tutkintolautakunta (ks. Nyberg & Rautiainen 2005.) Yhteistä lähes kaikissa maissa on suullisen kuulustelun vaatimus. Tilaisuuden nimityksiä eri kielissä ovat esim. *viva voce exam* (Leonard 2001, 65), *disputation* (Gerholm & Gerholm 1992, 189–190), *soutenance de thèse* (Debeauvais 1986, 375), *the dissertation defense* (Sternberg 1981, 193–194), *the oral defense* (Martin 1980, 85).

⁵⁹⁹ Ks. Rappaport 1992, 252.

⁶⁰⁰ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 160, 297; Kärreman 2003, 137–138.

⁶⁰¹ Suomessa väittelijät ottavat selvää väitöksen kulusta eri tahoilta. Ks. Peura 1997, 16–17. Ulkomaisten yliopistojen kuulusteluihin ei aina ulkopuolisia päästetä, ja siksi niiden kulku on osallistujien kertoman ja yhteisöllisten tarinoiden antaman kuvan mukainen (ks. Martin 1980, 95–96; Leonard 2001, 249–250).

Ahdistun jo pelkästään toisten väittelytilanteiden seuraamisesta ja sen häätäilystä, miten väittelijä pystyy vastaväittäjän tiukoista kysymyksistä selviämään. (N, H, > 45)

Opiskelijana kävin silloin tällöin väitöstilaisuuksissa. Muistan niissä vallinneen aika inhottavan tunnelman. Jatko-opiskelijana näin muiden väittelevän. Muistan osattomuuden tunteen. (N, H, 35–45)

Yleisön joukossa ollessaan kertojat pelkäsivät ja kärsivät väittelijän puolesta ja puolella. Oma kohtalo näyttäytyi näiden kokemusten valossa varsin surkeana. Väitöstä ei voinut ilolla odottaa. Pelloista ja epävarmuuksista huolimatta väitöspäivä lähestyi. Juna oli lähtenyt liikkeelle eikä sitä enää voinut pysäyttää, ellei sitten päättänyt lopettaa koko prosessia ja jättää tutkimusta sikseen. Vaihe vaiheelta prosessi eteni ennalta määrätyn kaavan mukaisesti.⁶⁰²

Askel askeleelta kuljin kuitenkin vääjäämättömästi kohti väitöstilaisuutta. Se päivä tuli samanlaisella varmuudella kuin oli tullut tiedekuntaan jättämisen päivä, esitarkastuslausuntojen päivä, väittelyluvan myöntämisspäivä, väitöskirjan painosta tulon päivä. (N, H, > 45)

Liikkeelläolo ja asioiden eteneminen vähitellen kohti rituaalista päätöstä ovat oleellinen osa tohtoroitumista. Prosessiin kuuluva siirtymä ja muutos eivät voi toteutua ilman eri vaiheita. Kokonaisuus vaatii muotonsa ja vaiheensa, joita ei voi sivuuttaa.

Valmistautuminen ja pelot

Väittelijät kertoivat monenlaisista huolista ja peloista väitöstä edeltäviltä viikoilta ja päiviltä.⁶⁰³ Oli epämääräistä yleisjännitystä ja fyysistä vointia koskevaa huolta. Pärjäämiseen ja asian hallintaan liittyvä puoli askarrutti. Yksi kertojista yritti pitää arkuutensa vuoksi koko väitöstilaisuuden salassa. Toisen kertojan pelot siirtyivät uniin.

Kesän aikana näin viisi kertaa painajaisen, jonka kaava oli aina sama: olin tekemässä jotakin aivan muuta, esimerkiksi saunomassa kaverien kanssa ja yhtäkkiä tajusin, että kello on 12.13 väitöspäivänä. Jo aamulla nämä unet huvittivat kovasti. (M, L, 35–45)

Väitöskirjan osalta valmistauduttiin puolustelemaan työn heikkoja kohtia. Työhön liittyvien metodisten valintojen ja tulosten kestävyyttä pohdittiin.⁶⁰⁴ Vastaväittäjän tapaaminen ennen väitöstilaisuutta helpotti yhden kertojan kohdalla tutkimuksen kelpaamiseen liittyneitä pelkoja.

⁶⁰² Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 315.

⁶⁰³ Myös Tommila 1998, 471; Peura 1997, 17.

⁶⁰⁴ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 15.

Kutsuin hänet edellisenä iltana - - syömään, ettei olisi niin vaikea kohdata sitten - - salissa. Olimme tavanneet aiemminkin, mutta nyt ehdimme tutustua vielä paremmin, ja sain udeltua hänen mielipiteistään sen verran, että tiesin että hänellä on suhteellisen myönteinen näkemys työstäni. Olin varautunut selittelemään kaikkein pahimpia ongelmakohtia - -

Yhteydenpito vastaväittäjän kanssa ennen väitöstä rajoittuu virallisten ohjeiden mukaan väitöspäivästä ja siihen liittyvästä protokollasta sopimiseen yhdessä kustoksen kanssa. Tässä asiassa käytännöt luultavasti ovat vaihdelleet ja vaihtelevat edelleen, kuten oli asian laita esitarkastajan tapaamisenkin kohdalla. Vertailuaineiston ja yhteisön suullisen perinteen perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että aiempina vuosikymmeninä väittelijän ja vastaväittäjän keskustelut ennen väitöstä olivat hyväksyttäviä, mutta eivät säännönmukaisia.⁶⁰⁵

Väittelijät toivoivat olevansa kaikin puolin hyvässä kunnossa väitöspäivänä. Siksi on ymmärrettävää, että he pohtivat, kestäkö ääni, iskeekö flunssa tai alkaako migreenikohtaus. Vertailuaineiston väittelijä joutui umpilisäkkeen leikkaukseen väitöskirjan riiputusajankana.⁶⁰⁶ Akateemisista mallitarinoista siis tiedetään, että viime tipassa voi sattua yllättäviä asioita. Tutkimusaineiston yhden kertojan hammas alkoi oireilla pahimpaan mahdolliseen aikaan.

Samaan saumaan osui myös hampaan tulehdus, joka jouduttiin poistamaan ennen väitöstä; väliaikainen hammastekele suussa väitöksessä. (N, L, 35–45)

Lisähuolta ja hermoilun aihetta oli kertojalla, joka oli väitöksen aikoihin viimeisillään raskaana. Helpolla ei päässyt myöskään kertoja, joka joutui hoitamaan avioeroon liittyviä asioita juuri väitöspäivän alla.

- - olin edellisenä päivänä - - mennyt pankkiin ex-mieheni kanssa, maksanut hänelle - - Ja väitös sen päälle, taaskaan en ehtinyt liikaa ajattelemaan tai tunteilemaan.

Positiivista valmistautumista sai kokea puolestaan kertoja, joka pääsi edeltävänä päivänä kertomaan televisioon tutkimuksestaan. Muita viimehetken valmistavia asioita olivat harjoitusväitös, videokuvauksesta sopiminen sekä väitöstilan järjestäminen ja koristaminen.

⁶⁰⁵ Aineisto osoitti, että epävirallisia tapaamisia on, vaikka sitä ei pidetä suotavana. Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 83, 132; Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita 2003, 312–313. Joillakin aloilla oli pitkään tapana, että työn ohjaaja oli myös vastaväittäjä. Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 125, 183.

⁶⁰⁶ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 280. Myös lähipiiriin hautajaiset on koettu väitöksen alla. Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 263.

Olin käynyt edellisenä iltana kalustamassa salin etuosan mieleiselläni tavalla. Poistin pöydät - - jotka estivät näkyvyyden. Ajattelin, että jos on tarkoitus keskustella – tai siis väitellä – niin puhujien on voitava nähdä toisensa. Otin tilaisuuden juhlavan työpäivän kannalta. (N, H, > 45)

Väitöstilan tekeminen omalle itselle mieluisaksi on keino helpottaa ja pehmentää tulossa olevaa koetusta. Turvalliseksi ja kotoiseksi koetussa ympäristössä epävarmuutta on helpompi kestää. Harjoitusväitöksellä ja videokuvauksen suunnitellulla voidaan nähdä olevan samansuuntainen funktio. Niiden avulla tulevaa tilannetta käydään läpi hetki hetkeltä ja kuvitellaan, mihin kaikkeen pitäisi ja voi varautua.⁶⁰⁷

Epävarmana saliin

Väitöspäivän aikana rituaalinen siirtymä todentuu ja tulee julkisesti nähtäväksi koko voimallaan. Väitöspäivän aamun valmistelut väitössaliin siirtymiseen asti merkitsevät lopullista irtautumista jatko-opiskelijan statuksesta. Väitössalissa väitöskirjan tarkastus ilmentää liminaalivaihetta, jonka aikana asemasta toiseen siirtymässä olevaa kokelasta eli initiadia koetellaan.

Väitöspäivä koittaa

Noin puolet kertojista kommentoi väitöspäivän ajankohtaa. Osa antoi tarkan päivämäärän, muutama kertoi väittelykuukauden ja jotkut mainitsivat väitöksen viikonpäivän. Helsingin yliopistoon on muotoutunut käytäntö, jonka mukaan väitöstilaisuudet ovat yleensä keskiviikkoisin, perjantaisin tai lauantaisin.⁶⁰⁸ Yhdelle kertojalle väitöksen päivämäärä oli erityisen merkityksellinen. Väitöspäivänä tuli kuluneeksi tasan kuusi vuotta siitä, kun aihe oli löytynyt. Aiheen löytyminen oli ollut välähdyksenomainen hetki, ja siksi päivämäärä oli jäänyt hyvin mieleen.

⁶⁰⁷ Fyysisen olon tunteminen hyväksi väitöstilassa on tilaisuuden onnistumiselle tärkeää ja siksi esim. ulkomaiset oppaat näkevät väitöksen harjoittelemisen tulevassa tilassa tai muualla ja tilaan tutustumisen valmistautumiskeinoina (ks. Martin 1980, 95–96; Sternberg 1981, 205–206; Leonard 2001, 250–251).

⁶⁰⁸ Tie tohtoriksi -sivusto. Nämä päivät olivat varattiin väitöspäiviksi jo Akatemian alkuaikoina (Klinge 1987b, 355). Tarkastus ilmoitetaan alkavaksi yleensä klo 10 tai 12 huomioiden akateeminen vartti. Matti Klinge kertoi käyttäneensä formulaatiota ”puoleltpäivän” omassa väitöskirjassaan (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 163). Perinteestä poikkeavat ajankohdat ovat harvinaisia ja herättävät ihmetystä (Klinge 2000, 227).

Kutkuttava jännitys valtasi kertojat väitöspäivän aamuna. Samankaltaisia tunteja löytyi vertailuaineistosta.⁶⁰⁹ Hermoilua ja pelkoja yritettiin hallita eri tavoin. Vertailuaineistossa oli harvinainen muisto väitöspäivän aamusta, kun vastaväittäjä soitti ja varmisti väittelijän hyvinvoinnin.⁶¹⁰ Läheisten läsnäolo oli aineistoni kertojille tärkein tuki väitöstä edeltävien tuntien aikana. He myös kehottivat tai antoivat luvan ottaa rohkaisuryypyn⁶¹¹ tai rauhoittavan lääkkeen.

Otin mieheni suosituksesta lusikallisen konjakkia rauhoittuakseni, ja sitten lähdimme yliopistolle. (N, H, > 45)

[Sukulainen] antoi minulle jonkin jännittämistä estävän tabun ennen väitöstä, vaikka en sellaisia koskaan ole käyttänyt. (M, H, -)

Kertojien muistikuvat väitösaamun huolista ovat kirkkaita. Väitöspäivän sääolot oli pantu merkille⁶¹², vaikka päähuomio oli omassa itsessä. Kaikenlaisia oireita ilmeni ja niiden merkitystä punnittiin tulevan koetuksen kannalta. Oma selviämisen aiheutti huolta ja siitä kertoivat erityisesti naisväittelijät. Väitös on tilanne, jossa väittelijältä odotetaan selkeää ja vakuuttavaa puhetta. Siksi äänen menettämisen tai paniikkiin joutumisen pelko ahdisti eniten.

Väitöspäivän koittaessa kauniina ja aurinkoisena olin aivan lopussa ja aivan paniikissa. (N, L, < 35)

Väitöspäivänä tunsin alkavan flunssan oireet. Ajattelin, että tämä on tosi ilmeistä; kun kaikki stressi ja kiire hellittää, keho reagoi heti. (N, L, < 35)

Olin toipumassa flunssasta ja ääni oli vielä käheä. Olin usein kärsinyt kurkunpääntulehduksista ja pelkäsin äänen häviävän kokonaan. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan heräsin väitöspäivän aamuna ääni kirkkaana. (N, H, > 45)

Kaikki eivät enää väitöspäivän alkaessa tunnustaneet pelkoa, vaan rauhallisuus ja tyyneys valtasivat mielen. Vaikka jännitystä, kiirettä ja huolehtimista oli ollut viimemetkiin saakka, väitöksestä ja sen aiheuttamasta pelosta haluttiin lopulta eroon. Tuli paine ja tarve päästä siirtymään prosessissa eteenpäin.

Tuli väittelypäivä, eikä se enää sen kummempaa kipristänyt tai värisyttänyt. (N, H, > 45)

⁶⁰⁹ ”Väitöspäivän aamuna heräsin seitsemältä, kun tikaria käänneltiin vatsassani.” (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 373.)

⁶¹⁰ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 327.

⁶¹¹ Oulun yliopiston tohtoriperinteissä konjakkiryypyn tarjoaminen väitösjännitykseen on annettu kustoksen tehtäväksi (ks. Lakovaara 2001).

⁶¹² Vertailuaineistossa oli mm. seuraavia luonnehdintoja ilmasta: kaunis, lämmin, aurinkoinen ja kuulas (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 160, 402, 414).

- - väitös tavallaan tuntuu sitten helpotukselta. Ehkä se on vähän sama juttu kuin ennen synnytystä, että loppua kohden olo alkaa käydä niin epämurkavaksi, että mikä hyvänsä siirtyä siitä olotilasta pois on tervetullut!!! (N, H, < 35)

Oman tilan tarkkailu sekä sisäisen ja ulkoisen minän valmistaminen väitöstä varten ovat ajatuksia ja tekoja, joiden avulla irtaudutaan jatko-opiskelijan statuksesta ja habituksesta.

Kokelaaksi pukeutuminen

Opiskelijan muoto riisutaan ja väittelijä pukeutuu konkreettisesti ja symbolisesti kokelaan varustukseen. Yliopiston ohjeissa pukeutumisen peruskoodi on miehille frakki ja mustat liivit, naisille lyhyt, pitkähihainen musta asu. Myös tummaa pukua, sotilaspukua tai papinpukua voi käyttää, samoin erityistä viittaa. Pukeutumisesta sovitaan etukäteen kustoksen ja vastaväittäjän kanssa.⁶¹³ Vertailuaineistossa on kertomus väittelystä vuodelta 1942, jolloin toimijoilla oli asepuvut.⁶¹⁴

Musta on perinteinen juhlapuvun väri yliopistollisissa juhlissa, mutta se on myös surun ja luopumisen väri. Luopumisen ja kuoleman symbolit eivät ole vieraita siirtymäriitille. Irtaumariittien yhteydessä puhutaan entisen minän surmaamisesta, ja liminaalitulissa kokelaat joutuvat käyttäytymään kuin olisivat joko eläviä ja kuolleita tai ei eläviä eikä kuolleita.⁶¹⁵ Samaa luopumisen ja vastakohtien samanaikaisuutta ilmentävät kokelaan kohteleva ei miehenä eikä naisena tai sekä naisena että miehenä.⁶¹⁶ Yhtenäisten viittojen käyttö häivyttää tehokkaasti sukupuolen. Naisväittelijän pukeutuminen frakkiin sen sijaan voi viestiä oman sukupuolen häivyttämistä ja molempien sukupuolten esittämistä yhtä aikaa.⁶¹⁷ Kyse voi olla myös miesten ominaisuuksien korostamisesta ja naiseuden sivuuttamisesta.⁶¹⁸

Frakki ei ole itsestäänselvyys miesväittelijälle tai vastaväittäjälle ja kustokselle, vaikka frakki on ollut ja on edelleen akateemisessa yhteisössä perinteisten arvo-

⁶¹³ Yliopiston tiedotuksen ohjeistus noudattaa yleistä tapatietoutta. Ks. Elmgren-Heinonen 1956, 262; Peura 1997, 9. Frakkiin pukeutuminen on nähty merkinä siitä, että väitöstilaisuutta edelleen arvostetaan Suomessa. Ruotsissa ja osin Suomessa frakista ja muodollisuuksista on luovuttu (ks. Fogelberg 1999; Klinge 1999, 11–12; Laitinen K. 2001; Ehn & Löfgren 2004, 105).

⁶¹⁴ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 29.

⁶¹⁵ Turner 1967, 96–97; 1970, 95; 1977, 37; Honko 1976, 113.

⁶¹⁶ Turner 1967, 98; 1970, 95.

⁶¹⁷ Peura 1997, 11. Frakin suosio väitösasuna palasi 1980-luvulla ja tietävästi v. 1983 ensimmäisenä naisena sosiologi Riitta Jallinoja väitteli frakissa (Klinge 1990b, 682–683).

⁶¹⁸ Peura 1997, 11. Leena Kosken mukaan vallan rituaaliset muodot tekevät kahdesta sukupuolesta yhden miehisin ominaisuuksin (Koski 1990, 60–61). Väitöksen ja promootion käytännöt ja symbolit ilmentävät tiettyä androsentrisyyttä ja väittelijä muistuttaa enemmän ritaria kuin neitoa (Julkunen 2004, 16).

jen symboli.⁶¹⁹ Sen käyttäminen tai käyttämättä jättäminen ovat valintoja, joilla yksilö ilmaisee asennettaan traditioita kohtaan. Vertailuaineistossa on tästä teemasta kaksi mielenkiintoista tilannekuvausta. Toisessa frakin valitsemisella haluttiin puolustaa traditioita yliopistoradikalismien keskellä 1976.⁶²⁰ Toisessa yhteisön sisällä koettiin ”akateeminen murroskohta”, kun traditionaalisuuden kriitikkona tunnettu vastaväittäjä pukeutui ensimmäistä kertaa elämässään frakkiin.⁶²¹

Neljä naisväittelijää ja yksi miespuolinen väittelijä kommentoivat omaa pukeutumistaan. Naiskertojat olivat etukäteen suunnitelleet vaatetustaan ja nähneet vaivaa niiden hankkimisessa tai valmistamisessa. Vaatetuksesta kerrottiin esimerkiksi suunnittelija, malli, kangas, väri ja mahdolliset lisäasusteet. Vaatevalintoja perusteltiin ja selitettiin. Osa naisväittelijöistä oli tehnyt havaintoja myös yleisön pukeutumisesta.

Pukeutuminen on aina kommunikaatiota ja viesti muille. Pukeutuminen viittaa tiettyihin merkityksiin ja sääntöihin, jotka opitaan yhteisön piirissä ja joita noudattamalla osoitetaan yhteisöön kuulumista.⁶²² Pukeutumiseen paneutuminen kertoo tilaisuutta ja omaa roolia kohtaan koetusta arvostuksesta.⁶²³ Kaksi väittelijää oli tehnyt itse pukunsa. Tiedenainenkin voi ylpeänä kertoa omista kädentaidoistaan. Toinen kuvaus itse tehdystä puvusta oli yksinkertaisen puhutteleva.

Pukeuduin harmaaseen itse tekemääni samettipukuun. (N, H, -)

Toinen kuvaus oli puolestaan ylitsevuotavan runsas ja herkullinen. Tämä kertoja oli suunnitellut pukuihinsa hienoja yksityiskohtia, jotka erinomaisesti kertoivat väittelemisestä ja yleisemmin yliopistomaailmasta. Tästä kuvauksesta moni tuleva naisväittelijä saanee ideoita ja rohkeutta omaan pukeutumiseensa.

- - ylläni oli tietenkin XX:n suunnittelema ja minun itseni ompelema pieni musta puku - - Olimme molemmat yhtä mieltä siitä, että jakkupukua ei tehtäisi. Se oli aivan liian tavallinen ja tylsä ratkaisu. Puvun neljässä pitkässä saumassa on helmassa halkiot. Kävellessä alta vilahtaa vuoriin kiinnitetty musta silkkimakoreenihame. Puvussa on irrotettava kaulus paksusta mustasta silkkisatiinista. - - Manseteissa oli suuret kultaiset lyyrat, joita professorien rouvien yhdistys myi yliopiston 350-vuotisjuhlien aikaan näkövammaisten opiskelijoiden hyväksi. - - koristelutapaan sisältyi hiljainen tiedepoliittinen kannanotto: Yleensä rinnalla pidettävä akateeminen symboli oli asetettu kädelle. Niille jotka viestin ymmärsivät, se merkitsi kannanottoa sen puolesta, että käden taitojen tutkiminen sopii ja kuuluu yliopistoon, vaikka sen tie ei ole aina silkoinen. (N, H, > 45)

⁶¹⁹ Frakki oli vielä 1950-luvulle asti yliopistoelämän symbolisesti tärkeä tunnus, joka korosti akateemista yhteisöllisyyttä (Kolbe 1993, 194).

⁶²⁰ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 298–299.

⁶²¹ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 437–438.

⁶²² Enninger 1992, 218–221.

⁶²³ ”...kyseessä on väittelijän elämän suuri päivä, niin että hänen tulee olla parhaimmillaan.” (Klinge 1999, 11.)

Pukeutumiseen liitetty symboliikka on ollut kertojan keino osoittaa hienovaraisesti mieltä tai tuoda julki tiettyjä näkemyksiä. Pukeutumisen harkittu suunnittelu oli demonstraatiota, joka jäi luultavasti monelta huomaamatta, kuten kertoja itsekin arveli. Kaksi muuta pukeutumiskuvausta toivat esille täysin toisentyypin suhtautumisen väitöstilaisuuden vaatteisiin. Toinen näistä kertojista kertoi väitelleensä puvussa, joka oli alun perin hankittu sukulaisen hautajaisia varten. Tälle kertojalle pukeutuminen oli käytännöllinen asia, joka oli mietitty ajoissa kuntoon.

Kävin meikissä ja kampaajalla, sitten pukeuduin mustaan jakkupukuun, jonka olin edellisenä syksynä ostanut - - hautajaisiin mutta myös tulevaa väitöstilaisuutta ajatellen. (N, H, > 45)

Yhdelle väittelijälle sopivien vaatteiden löytäminen oli suuri huolenaihe. Toisaalta esiin pilkahtaa kaikesta huolimatta halu kaunistautua juhlapäivää varten.

Vaatteistakin voisi sanoa jotain. Niistä oli huolta, en ollut entisissä mittoissa- ni ja olin aika epätoivoinen, että mitä laittaisin päälleni. - - Mielestäni näytin ihan kelvolliselta. Kengät olivat hienot, mustat muodinmukaisella leveällä korolla – olin koittanut ne hommata varman päälle. En oikein osaa kävellä korkokengillä, ja harjoittelin kovasti etukäteen - -

Kaksi viimeistä esimerkkiä vahvistavat tiedenaisiin yleisesti liitettyä käsitystä, jonka mukaan ulkonäköä ja pukeutumista ei erityisesti korosteta.⁶²⁴ Määräävä pukeutumiskoodi on asiallisuus ja mukavuus. Aiemmin esitetty naisväittelijän kuvaus pukeutumisen ihanuudesta ja mahdollisuuksista kuitenkin osoittaa, että tiedenaisia on moneksi. Yleisön odotetaan vanhan tavan mukaan pukeutuvan väitöstilaisuuteen tummaan asuun, vaikka tavallista työasua ei toki tuomita.⁶²⁵

Mustiin pukeutunut väittelijä siirtyy yliopistolle, missä hän tapaa kustoksen ja vastaväittäjän. Tilaisuuden kulkua käydään vielä yhdessä läpi. Tämä kohtaaminen rauhoitti yhden kertojan.⁶²⁶

Olin aika jännittynyt väitöspäivän aamuna. Kun menimme väitöspaikalle kustoksen ja vastaväittäjän kanssa, pohdimme, mistä suunnasta lähestymme kateederia ja muuta käytännön asiaa, jännitykseni hävisi. Se oli niin kerta kaikkiaan kadonnut, että ihmettelin itsekin, koska olen ollut yleensä kova jännittäjä. (N, L, -)

⁶²⁴ Tutkijanaiset pyrkivät häivyttämään sukupuolensa ja unohtamaan naiseutensa, koska on vaikea olla uskottava tutkija ja naisellinen nainen. Ks. Wager 1996, 3–6; myös Husu 2001, 206–207.

⁶²⁵ Sillanpää 1999, 271.

⁶²⁶ Vertailuaineistossa Eino Jutikkalan sanat ”Väitöskirjanne on todella herttainen teos!” yliopiston lämpiössä olivat lohduttaneet väittelijää (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 437).

Viime minuuteilla tapahtui kummelluksiakin. Aineistossa kerrotaan väittelijän oman väitöskirjakappaleen vaihtumisesta ja vastaväittäjän epäsovivista vaatteista.⁶²⁷ Jännitys tiivistyi ja odotti purkautumistaan. Matka rituaalin tapahtumapaikalle alkoi.

Siirtyminen väitössaliin

Viisi kertojaa mainitsi konkreettisen tilan, esimerkiksi juhlasalin, luentosalin tai auditorion, jossa väitys tapahtui.⁶²⁸ Väitöstilaisuuden kokemukset ovat paitsi kokemuksia tilassa myös kokemuksia tilasta. Kyse ei ole mistä tahansa paikasta. Kyse on tilasta, jossa tapahtui erityistä. Väitöstila edustaa irtautumisen ja liittymisen välitilaa, kynnykokemusta tai neutraalia vyöhykettä.⁶²⁹ Kokemukset, havainnot ja niistä olevat muistikuvat kiinnittyvät väitöstilaan ja aikaan, joka tuossa tilassa viivytään. Siirtymäriitti vaatii, että väitöstilan läpi on kuljettava. Sinne on astuttava sisään, jotta sieltä voi tulla ulos. Kynnystä ei voi ohittaa.

Väitöstilaisuus alkaa, kun tilaisuuden toimijat astuvat saliin.⁶³⁰ Ensin saapuu väittelijä, sitten tilaisuutta valvova kustos ja viimeisenä vastaväittäjä. Asetelmassa tulevaa tiedon vallan haltijaa saattelevat suojelija, kustos, ja koetuksen suorittaja, vastaväittäjä.⁶³¹ Kustoksella ja vastaväittäjällä on tohtorinhattu mukanaan, mikäli heillä on tohtorin arvo. Tohtorinhattu asetetaan pöydälle niin, että lyyra näkyy yleisöön päin.⁶³² Tilanteen toimijat, kustos, vastaväittäjä ja väittelijä, toteuttavat siirtymäriitin sanoillaan ja toimillaan. He antavat ruumiillisen muodon rituaaliin kuuluville symboleille, joita he edustavat.⁶³³

Väitössaliin astuminen on rajanylitys tilaan, jossa väittelijä ei ole enää jatko-opiskelija, mutta ei vielä väitellyt; ei enää aloittelija, mutta ei vielä osoittanut oppineisuuttaan.⁶³⁴ Väittelijä siirtyy ennalta arvaamattomaan välitilaan, jossa eivät päde ”tavallisen elämän säännöt”.⁶³⁵ Tilaan astuessaan väittelijä asettaa itsensä

⁶²⁷ Myös vertailuaineistossa kerrotaan sekä vastaväittäjän että väittelijän viime hetken vaateongelmista (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 364, 448).

⁶²⁸ Mukana on Helsingin yliopiston päärakennuksen vanhan puolen perinteinen humanistien väitössali, Sali XII, joka ahkerasti mainitaan vertailuaineiston kirjoituksissa esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 135, 298, 378. Kerrotaan myös pettymys, jos tuohon saliin ei päästy (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 25).

⁶²⁹ ”Area of transition” ks. Anttonen 1992, 16–17; van Gennep 1960, 18. Arnold van Gennep käyttää siirtymäriitin prosessia kuvatessaan juuri rajan ja kynnyksen metaforaa (Honko 1964, 119).

⁶³⁰ Ruotsissa toimijoihin kuuluu myös erityinen arvosanalautakunta (Ehn & Löfgren 2004, 106).

⁶³¹ Koski 1990, 60. Käytöksen kultainen kirja ilmaisee asian siten, että kustoksen paikka on riitelijäin välissä (Elmgren-Heinonen 1956, 262–263).

⁶³² Elmgren-Heinonen 1956, 262.

⁶³³ Ks. Rappaport 1992, 255.

⁶³⁴ Peura 1997, 7.

⁶³⁵ Ks. Turner 1970, 94–95.

alttiiksi tuntemattomalle. Otettua askelta ei voi enää peruuttaa, siksi sitä kammok-
sutaan ja pelätään. Konkreettisesta kynnyksestä ja koetusta kynnyksen ylittämisen
pelosta kerrottiin aineistossa ja vertailuaineistossa.⁶³⁶

Paniikki yltyi astellessani luentosaliin, missä väitös pidettiin. Ovelta olin vä-
hällä juosta karkuun. (N, L, < 35)

Eniten taisin pelätä käytävällä juuri ennen saliin kävelemistä. - - Jännitti ja
sydän hakkasi. (N, H, < 35)

Väitöstilassa väittelijällä ei ole mitään asemaa eikä arvoa, ei entistä eikä tulevaa.
Hänet on riisuttu kaikesta aiemmasta, mutta uutta ei ole annettu tilalle. Hän on
määrittelemätön siirtymässä oleva liminaalihenkilö, jolta viedään kaikki, jopa oma
nimi.⁶³⁷ Tästä eteenpäin häntä puhutellaan väittelijäksi tai respondentiksi. Hän on
nimetön kokelas, kuka tahansa ja ei kukaan.

Salissa kokelas asettuu eteen erityisen kateederin tai pöydän taakse itsenäisen
puhujan paikalle. Tilanteen ulkoisilla järjestelyillä ja osallistujien paikoilla on tark-
ka järjestys, joka korostaa tilanteen esityksellistä luonnetta.⁶³⁸ Puhujan paikka on
edessä ja usein yleisön yläpuolella. Etäisyydellä väittelijä erotetaan ja korotetaan
puhujan asemaan ja yksinäisyyteen. Puhuja eristetään tilassa myös siten, että en-
simmäiset rivit yleisön puolella ovat yleensä joko tyhjät tai ne on varattu arvo-
valtaisille kuulijoille.⁶³⁹ Väitöstilaisuudessa arvovaltaisiin kuulijoihin lasketaan
kuuluvan erityisesti virassa olevat professorit ja emeritus- tai emeritaprofessorit.
Erottaminen ja eristäminen merkitsevät muiden katseiden kohteeksi joutumista.
Väittelijä on asetettu julkisesti esille puolustamaan väitöskirjaansa.

Miten jännitykselle sitten käy salissa? Jännitystä tai pelkoa kertoi tunteneensa
jossakin vaiheessa 10 kertojaa.⁶⁴⁰ Useimpien jännitys painottui väitöstilaisuuden
alkupuolelle. Yksi väittelijä kertoi, että jännitys hävisi välittömästi saliin astuttua,
kun yleisön joukossa näkyi tuttuja ihmisiä. Tutut tekivät tilasta turvallisen. He an-
toivat pelottavalle ympäristölle hyväksyvät kasvot. Väittelijä saa mahdollisuuden
rauhoitua ja ajatella: minulla on täällä puolustajia. En ole yksin sittenkään.

Jännittäminen lakkasi kun näin ketä salissa istui. Tuttujahan siellä. (N, H,
< 35)

⁶³⁶ ”- - [väitöskirja] oli hyvin riippuneena kannettava kritiikin raadeltavaksi. Peräänty-
mismahdollisuutta ei ollut - - ” (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 414).

⁶³⁷ Turner 1967, 95–96, 98; 1977, 37.

⁶³⁸ Ks. Bauman 1992b, 45–46.

⁶³⁹ Vastaavasti luennoitsija erotetaan opiskelijoista. Ensimmäiset rivit, jos eivät ole tyh-
jiä, ovat aiheesta kiinnostuneiden ”hurskaiden kannattajien” täyttämät (Bourdieu &
Passeron 1990, 109).

⁶⁴⁰ Jännityksestä myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 94, 203, 252, 373,
437.

Kun toimijat ovat asettuneet salissa paikoilleen, kustos avaa tilaisuuden ja esittelee väittelijän ja vastaväittäjän lyhyesti. Tila on luovutettu niin konkreettisesti ja symbolisesti kuin fyysisesti ja henkisesti väittelijän ja vastaväittäjän käyttöön. Kustos ja vastaväittelijä istuutuvat, samoin yleisö. Kustos vetäytyy valppaaseen hiljaisuuteen ja näkymättömyyteen. Hän toivoo, että tästä eteenpäin kaikki tapahtuu perinteen ja hyvien tapojen mukaisesti. Väittelijä jää seisomaan.

Vastaväittäjän oteessa

Väittelijä aloittaa *lectio praecursorian*⁶⁴¹, joka saa kestää korkeintaan 20 minuuttia. Sen odotetaan johdattavan kuulijat väitöskirjan aihepiiriin tavalla, joka antaa myös ei-akateemisille kuulijoille mahdollisuuden ymmärtää, mistä väitöstutkimuksessa on kysymys. *Lectio* voi myös taustoittaa tutkimusta ja sitoa sitä ajankohtaisiin ilmiöihin.⁶⁴² Kirjoittajat ovat valmistaneet sanottavansa huolella, mutta jännitys on monen kohdalla edelleen huikea.⁶⁴³ Virallisten aloitussanojen jälkeen omasta työstä puhumaan pääseminen helpotti jännitystä, ja itsevarmuus alkoi hiljalleen vallata alaa.⁶⁴⁴

Olin jännittynyt lection aluksi, mutta varmistuin loppua kohti. (N, H, 35–45)

Ohjaajani nauhoitti osan tilaisuudesta, ja yllätyksekseni nauhoitusta kuunnelllessani totesin lection menneen ihan hyvin ja esiintyneeni varman ja vakuuttavan tuntuisesti ja asiallisesti. (N, L, 35–45)

Ensihetket koeltavana

Keskustelu väittelijän ja vastaväittäjän välillä pääsi yleensä kunnolla vauhtiin vasta ensimmäisten kysymysten jälkeen. Aloituskysymyksillä otetaan tuntumaa tilanteeseen ja hahmotellaan tulevan keskustelun tunnelmaa. Suullinen perinne ja osallistuva havainnointi ovat osoittaneet, että vastaväittäjät usein aloittavat kysymällä jotakin työn nimestä ja kannesta. Näin yritetään ehkä lieventää jännitystä ja antaa väittelijälle mahdollisuus kertoa yleisluontoisesti jotakin työstä. Tutkimuksen nimi ja kannen suunnittelu kiinnostavat varmuudella yleisöä. Olivatpa aloituskysymykset mitkä tahansa, niitä pelätään, koska ne saattavat paljastaa vastaväittäjän perusasetteen työtä ja väittelijää kohtaan.

⁶⁴¹ Alun perin maisterien velvollisuus oli jäädä opettamaan joksikin aikaa yliopistoon, ja siksi maisteriksi pyrkivän tuli pitää julkinen luento tiedekunnan hyväksymästä aiheesta. Tätä luentoja voidaan pitää *lectio praecursorian* edeltäjänä. *Lectio* on suunnattu kaikille paikalla oleville kuulijoille. Ks. Klinge 1987b, 466; Heikel 1940, 46.

⁶⁴² Ks. Klinge 1998, 29–30.

⁶⁴³ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 25, 373; Hämäläinen 2008, 30.

⁶⁴⁴ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 373.

Ensimmäisistä kysymyksistä selviytyminen sai kertojien olon rauhallisemmaksi. Onnistuminen vastauksissa vapautti, ja osa kirjoittajista alkoi jopa viihtyä tilanteessa.⁶⁴⁵

Kun ensi karikosta oli päästy, tuli vielä toinen paha. - - Loppuosa väitöstilaisuudesta, joka kesti kaikkiaan lähes kolme tuntia oli mielestäni suorastaan hauskaa. (N, L, -)

Olin suunnattoman väsynyt, mutta väitöstilaisuudessa unohdin kaikki väpat ja nautin keskustelusta vastaväittäjän kanssa. (N, H, 35–45)

Paine hellittää vähitellen, kun väittelijälle selviää, millaisia kysymyksiä vastaväittäjä esittää ja mikä on hänen esiintymistyylinsä.⁶⁴⁶ Yleistunnelma saattaa jäädä pysyvästi jäätäväksi ensimmäisten puheenvuorojen jälkeen. Näin kävi yhden kertojan väitöksessä, kun väittelijä kompastui pariin alkupuolen kysymykseen. Epäonnistumisia seurasi lamaantuminen. Kun väittelijä ei osannut vastata vastaväittäjän kysymyksiin, huonouden ja riittämättömyyden tunne musersi mielen. Epäonnistumisten vuoksi jännitys ja kauhu jatkuivat koko väitöstilaisuuden ajan.

Pariin ensimmäiseen kysymykseen en osannut vastata ja se masensi minut koko loppuajaksi. Olisinkohan muistanut edes omaa nimeäni ?

Tässä tapauksessa vastaväittäjä oli kohdellut väittelijää poikkeuksellisen kovakouraisesti ja koko väitös oli ahdistava. Liminaalitilaan liitetyt määreet pimeydestä ja erämaasta tulivat tutuiksi.⁶⁴⁷ Väitöksestä tuli piinapenkki eikä väittelijällä ollut voimia tai mahdollisuutta yksinään päästä tilanteen herraksi. Täysin epätasa-arvoisessa keskustelussa väittelijä ei voi kokea selviytymistä koetuksesta. Tällöin kaikki läsnäolijat toivovat, että tapahtuisi käänne parempaan ja rituaalin tarkoitus pääsisi toteutumaan. Kustos on ainoa, joka edes periaatteessa voi puuttua tilanteeseen.

Vastaväittäjällä hyvän dialogin avaimet

Jos ja kun väittelijä vapautuu, hänellä on aikaa tehdä huomioita niin vastaväittäjäs-
tä, kustoksesta, yleisöstä kuin omasta itsestään. Väittelijöiden kokemus pärjäämi-
sestä näytti olevan yhteydessä siihen, miten dialogi vastaväittäjän kanssa sujui.⁶⁴⁸
Vastaväittäjää luonnehti 15 kertojaa. Tämän toimintaa arvioitiin toisaalta sisäl-
öllisen pätevyyden, toisaalta keskustelutyylin synnyttämän ilmapiirin perusteella.
Vastaväittäjää pidettiin pätevänä silloin, kun kysymysten perusteella kävi ilmi, että

⁶⁴⁵ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 160; Tommila 1998, 471.

⁶⁴⁶ Ks. Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita 2003, 288, 299.

⁶⁴⁷ Ks. Turner 1970, 95; Palotie 1999, 177.

⁶⁴⁸ Esim. Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita 2003, 276. Ruotsalaisesta väitös-
käytännöstä on esitetty, että siellä odotetaan vastaväittäjältä hyvää esiintymistaitoa ja
hauskaa dialogia väittelijän kanssa (Czarniawska 2003, 40–41).

vastaväittäjä oli todella paneutunut työhön huolellisesti ja toi oleellisia asioita keskusteluun.⁶⁴⁹

Vastaväittäjä oli asiallisen tiukka⁶⁵⁰ ja hän oli huolella paneutunut väitöskirjaan. (M, H, > 45)

Vastaväittäjä ei ilmeisestikään ollut kovin hyvin paneutunut itse väitöskirjaan, mutta hän teki hyviä yleisiä kysymyksiä, joihin oli mukava vastata. (N, H, 35–45)

Naisväittelijät ilmaisivat tyytyväisyytensä, kun vastaväittäjä ja jopa kustoskin olivat naisia.⁶⁵¹ Näin oli varsinkin silloin, kun oli kyse aloista, joilla naiset ovat hitaasti saaneet jalansijaa ja arvostusta tieteenekijöinä. Muuten kirjoittajat eivät pohtineet sukupuolen osuutta väitöksen kuluksa. Väitöksen kaltaisessa kasvokkain tapahtuvassa arviointitilaisuudessa tällä seikalla voi kuitenkin olla merkitystä.⁶⁵²

Väitös kesti n. kaksi tuntia; olin valmistautunut hyvin. Se oli kahden naisen ”väittely”, mitä harvemmin oli ollut, ehkä meidän osastossa ei koskaan. (N, L, 35–45)

Kertojat antoivat palautetta vastaväittäjän puhetyylistä, asenteesta ja ilmapiiristä, jonka vastaväittäjä toiminnallaan tilanteeseen loi. Osa kertojista kirjoitti kuitenkin, että tilanne meni ikään kuin sumussa. Tilaisuuden jännittävyys ja voimakas keskittyminen omaan suoritukseen olivat pyyhkineet yksityiskohtia mielestä.⁶⁵³ Konkreettisia muistikuvia keskustelun etenemisestä tai kysymyksistä ei välttämättä ole, mutta yleistunnelma⁶⁵⁴ oli jäänyt mieleen. Ilmapiiriä ja tunnelmaa kuvasi peräti 16 kirjoittajaa.

⁶⁴⁹ Vertailuaineistossa erään vastaväittäjän kerrottiin sanoneen (v. 1956), että ”tarkka ja perusteellinen väitös on juhlallisempi kuin lyhyt ja ylimalkainen” (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 60). Myös Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita 2003, 313, 442.

⁶⁵⁰ Myös vertailuaineistossa vastaväittäjää luonnehditaan sanoilla tiukka ja asiallinen (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 160, 252–253).

⁶⁵¹ Nainen toimi ensimmäisen kerran vastaväittäjänä Suomessa v. 1927 (Engman 2000, 9). Naiskolmikko väitössalissa oli vielä jokin aika sitten uutinen (ks. Mannila 1998; Laitinen J. 2000). Vertailuaineiston kertoja oli iloinen, kun hän oli ohjaajansa ”ensimmäinen naispuolinen tohtorioppilas” (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 372). Ensimmäisen naisteologin väitös v. 1952 sai runsaasti julkisuutta ja yleisöä oli niin paljon, että väitössali piti vaihtaa suurempaan (Lehtiö 2000, 17–18).

⁶⁵² Leonard 2001, 241.

⁶⁵³ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 94; Tommila 1998, 471.

⁶⁵⁴ Esim. Eino Jutikkala on luonnehtinut omaa väitöstilaisuuttaan leppoisaksi (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 15), Mikko Juva nautinnolliseksi (mt. s. 35) ja Paavo Kortekangas asiallisen tiukaksi (mt. s. 133).

En muista ainoatakaan kysymystä nyt vuosia jälkeenpäin, mutta muistan tunnelman. Vaikka alkujännitys oli mahtava, vapauduin piankin. (N, H, > 45)

Pääni tuntui olevan usvan peitossa ja ajatukseni eivät kulkeneet parhaalla mahdollisella tavalla. Tästä huolimatta väitös sujui hyvin. (N, L, < 35)

Väitös sujui kuin sumussa, en oikein muista sieltä mitään – en ainuttakaan merkittävää yksityiskohtaa tai vastaustani. Tiesin, että osasin kaiken kuin vettä, olin oppinut itseni ruoskimistaktiikan - - Kaikki mitä tuli tietää oli testatusti päässä ja mielessä. (N, L, 35–45)

Väitöstilaisuuden käsikirjoitus asettaa vastaväittäjän varsin vaativan tehtävän eteen. Hänen käsissään on koko tilaisuuden kulku, sen ”juonto”. Eteneminen ja tilanteen luonne ovat hämmentävällä tavalla kiinni vastaväittäjästä. Väittelijä joutuu toimimaan tilassa, minkä vastaväittäjä antaa hänelle. Ei ole ihme, että vastaväittäjiä, jotka kykenivät luomaan miellyttävän mutta kohtuullisen vaativan väitöksen, muistettiin lämmöllä.⁶⁵⁵

Vastaväittäjäni oli erinomainen: oleellisia kysymyksiä ystävällisesti esitettiinä. (N, L, < 35)

Väittelijät nimittäin haluavat kunnan väitöksen ja kriittisen keskustelun ystävällisessä hengessä. Liian helpolla ei haluta päästä. Väitös on tilanne, jossa väittelijä voi vuosien uurastuksen jälkeen esitellä vastaväittäjälle, kustokselle ja yleisölle – siis koko tiedeyhteisölle ja omalle lähipiirille – osaamistaan ja työnsä tulosta. Siksi on ymmärrettävää, että väittelijä tuntee pettymystä, jos vastaväittäjä ei kysy tarpeeksi vaikeita ja haastavia kysymyksiä tai ei ymmärrä työtä.⁶⁵⁶

Vähitellen aloin huolestua siitä, että vastaväittäjä ei ottanut esille teoreettisesti vaikeita kysymyksiä. Ajattelin, että tästä tulisi vielä sanomista. - - Tilaisuus oli parissa tunnissa ohi. Se oli sujunut miellyttävästi, mutta ehkä vähän liian helposti. (N, H > 45)

Opponentin kysymykset tuntuivat aika helpoilta. Osasin puhua [väitöskieli ei väittelijän äidinkieli] edelleen aika huonosti, mutta silti sain pidettyä puoleni. (M, H, -)

⁶⁵⁵ Kun nainen toimi Suomessa ensimmäistä kertaa vastaväittäjänä, hänen luomansa ilmapiiri välittyi tilannekuvauksesta. Siinä kerrottiin älykkäistä silmistä, ”joissa asuu lämmin ja valoisa katse” (Engman 2005, 45).

⁶⁵⁶ Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 384. Vastaväittäjän ”lepu” suhtautuminen voi selittyä sillä, että jos väitöskirjasta ei anneta arvosanaa, väitöstilaisuudella ei ole merkitystä. Arvioinnista luopuminen vaikuttaa myös dosentuurien myöntämiskäytäntöön ja promootioihin, kun priimus ja ultimus häviävät (ks. Seppälä 2000, 23).

Halu pärjätä, puolustaa omaa työtä ja taistella tulosten puolesta on olemassa, ja tähän toivottiin vastaväittäjän antavan mahdollisuuden. Ehkä tästä syystä väittelijät muistivat helposti omat mokansa eli kysymykset tai tekstivirheet, joihin eivät osanneet parhaalla mahdollisella tavalla antaa selvitystä.⁶⁵⁷ Liian vaikeat ja epäoleelliset kysymykset aiheuttavat saman huolen: oma osaaminen ei pääse esille. Vaikka ihan teena olivat sopivan vaikeat kysymykset, alitajuisesti moni väittelijä näytti valmistautuneen hankaliin kysymyksiin ja ”yksityiskohdilla hiillostamiseen”⁶⁵⁸.

Tiesin etukäteen odottaa jonkinlaista ”koukkuu” tarkastuksen aikana, ja sellainen sitten tulikin. (M, L, 35–45)

Retorinen kaksintaistelu

Väitöksessä taistellaan tilasta ja sen myötä osaamisen herruudesta. Testaavassa dialogissa kokelas kokee yksilöllisyyden ja ryhmäkuuliaisuuden paradoksin. Tenttaamisen päämäärä on tasapeli ainakin symbolisesti. Keskustelussa väittelijän on pyrittävä osoittamaan itsenäisyyttä ja luovaa uudenlaista ajattelua. Tämän hän tekee todistamalla työnsä vievän tiedettä eteenpäin ja korjaavan aiempien tutkimusten puutteita.⁶⁵⁹ Akatemian alkuaikoina väitöksiä kuvattiin kaksintaisteluiksi, joissa erilaiset loogisten normien mukaiset lauseet ottavat yhteen ja perimmäinen tarkoitus on osoittaa dialogisen metodin muotokieli.⁶⁶⁰ Olo on kuin turnajaisissa, joissa omat väitteet ovat puolustuksen aseita ja vastaväitteet on pyrittävä niillä torjumaan.⁶⁶¹ On osattava myös hyökätä, jos siihen saa mahdollisuuden. Hyökkääjä sanelee, mistä puhutaan. Tällä tavoin hän valloittaa itselleen tilaa ja voi pitää keskustelun vastapuolen kannalta vaikeissa aiheissa.⁶⁶² Parhaimmillaan väittelijä hallitsee sanallisen taistelun molemmat muodot, sekä hyökkäyksen että puolustuksen.⁶⁶³

Vastaväittäjä oli tiukka mutta annoin samalla mitalla ja lopputulos oli tasapeli. (M, L, 35–45)

Aiemmin väitösohjeissa jopa neuvottiin käyttämään sotajuonia ja nokkeluutta, mutta samalla korostettiin asiallisuutta ja varoitettiin loukkaavista sanoista.⁶⁶⁴ Kaksintaistelun hengen mukaisesti vastaväittäjällä on tarve ja oikeus esiintyä ja

⁶⁵⁷ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 252, 263.

⁶⁵⁸ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 14. Myös Peura 1997, 23. Ks. Leonard 2001, 250–251.

⁶⁵⁹ Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 177–178; Klinge 2001, 111–112.

⁶⁶⁰ Klinge 1987b, 385, 391. Myös Ehn & Löfgren 2004, 108–109.

⁶⁶¹ Väitöstilaisuudesta on aiemmin ollut yleisesti käytössä myös sana väittäjäiset (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 25, 60, 178, 203). Puhutaan myös turnajaisista, joissa tiedon ritarin kyvyt pyritään selvittämään (Koski 1990, 60).

⁶⁶² Torkki 2006, 201; Martin 1980, 96–97.

⁶⁶³ Ks. Torkki 2006, 200; Leonard 2001, 251.

⁶⁶⁴ Klinge 1987b, 385–386.

näyttää parastaan akateemiselle yhteisölle. Hänellä on maineensa, jota puolustaa. Häenkään ei halua epäonnistua ja jäädä tilanteessa varjoon.⁶⁶⁵

Jälkeenpäin totesin, että hän [vastaväittäjä] muisti väärin. Mutta sillähän ei ollut merkitystä, koska vastaväittäjä oli päässyt näyttämään oppineisuutensa ja hahmottamaan läsnäolijoille piirit, joissa HÄN liikkuu. (N, L, -)

Väittelijän ei kannata täysin peitota vastaväittäjää. On syytä pitää huoli, ettei ravistele oman tiedeyhteisön käytäntöjä liian rajusti. Toisaalta kaikki hyväksyvät tieteen itseään korjaavan luonteen ja uusien tutkijapolvien esiinmarssin välttämättömyyden. Siksi kokeneet ja erityisesti viisaat vastaväittäjät osaavat antaa tilaa ja tunnustusta hyvälle uudelle tutkimukselle ja sen tekijälle. Tätä puolta väitöksestä Matti Klinge kuvaa vertailuaineistossa siteeraamalla oman vastaväittäjänsä sanoja.

”Saattoiko auditorio olla kokematta ikääntyvän tieteenharjoittajan kypsämisprosessin todellista läsnäoloa. Ajasta toiseen akateeminen *oratorio* ylistää tutkijan tyydytyksen lopullista täydellistymistä hänen itse joutuessaan todistamaan uuden polven varttuneen pystyväksi viemään tieteen saavutuksia eteenpäin - - ”⁶⁶⁶

Vastaväittäjä on toteuttamassa rituaalisen kynnystapahtuman perusdynamikkaa, johon initiadin vähäisyyden ja keskeneräisyyden osoittaminen oleellisesti kuuluu. Vastaväittäjällä on käsikirjoituksen sallima tila osoittaa tietämystään ja koetella väittelijää. Väittelijän alkurepliiikki *lectio praecursorian* jälkeen, jossa pyydetään arvoisaa vastaväittäjää esittämään ”ne muistutukset, joihin katsotte väitöskirjani antavan aihetta”, on oiva ilmaus koetuksen perusasetelmasta.⁶⁶⁷ Lausuma kertoo työn kelpaavuuteen liittyvästä epävarmuudesta ja siitä, että vastaväittäjä on henkilö, joka on oikeutettu asiantuntemuksensa tuoman ylemmyyden perusteella tekemään muistutukset. Muistutus on sana, joka ei viittaa lopulliseen tuomioon tai peruuttamattomiin virheisiin. Muistutukset voidaan älyllisen ponnistelun myötä osoittaa aiheettomiksi. Kyseisen repliikin voidaan nähdä kuuluvan liminaalisanastoon⁶⁶⁸, jota käytetään siirtymäriitin kynnystapahtumissa.

Väittelijän osa on vastata esitettyihin huomautuksiin, puolustautua ja perustella omia valintojaan. Kriittisen keskustelun kirjoittamattomiin sääntöihin kuuluu, että pyritään perusteltuun, älylliseen, hyväntahtoiseen, asioihin keskittyvään

⁶⁶⁵ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 252–253, 373; Ehn & Löfgren 2004, 106–107.

⁶⁶⁶ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 178. Myös Klinge 2006, 146–147.

⁶⁶⁷ Ks. Koski 1990, 60. Nykyohjeissa muistutuksen rinnalla ovat sanat huomautukset ja huomiot. Tällä muutoksella on ehkä haluttu lieventää syntyvää vaikutelmaa. Ks. Peura 1997, 13.

⁶⁶⁸ Kokelaat joutuvat opettelemaan liminaalivaiheessa erityistä liminaalisanastoa, jossa kieltä sekoitetaan ja käytetään käänteisesti (Turner 1977, 37).

joka mitätöi väittelijää tieteenekijänä ja henkilönä, antaa kyseenalaista oppineisuuden mallia paikalla olevalle niin akateemiselle kuin ei-akateemiselle yleisölle.⁶⁷⁴ Auktoriteetti, joka on yhteisön luovuttama ja yhteisön hyväksi tarkoitettu, siirtyy vastaväittäjän omaan käyttöön. Vastaväittäjä on tällöin ymmärtänyt tehtävänsä väärin ja anastanut hänelle myönnetyn vallan perusteettomasti itselleen. Yleensä kokematon vastaväittäjä sortuu liialliseen puhumiseen ja oman tietämyksen esittelemiseen, kun taas kokeneempi opponentti kykenee toimimaan väitöksen tarkoituksen mukaisesti, ja antaa väittelijän osoittaa kykynsä.⁶⁷⁵

Tilanteen tekee vaativaksi paradoksi, jonka mukaan väittelijän tulee päästä loistamaan, mutta niin, että vastaväittäjän ei tarvitse luopua omasta auktoriteetistaan. Siirtymäriitin koettelemaan osaan kuuluu, että testaja samalla ohjaa ja johdattaa iniatiadia kohti uuden statuksen vaatimaa osaamista.⁶⁷⁶ Väittelijää kannustetaan itsenäisyyteen, mutta samalla hänen on oltava tietoinen yhteisön kommunikatiivisista pelisäännöistä ja rituaalin etiketistä.⁶⁷⁷ Parhaimmillaan keskustelun edetessä väittelijä vahvistuu kysymys kysymykseltä ja raivaa itselleen tilaa. Samalla vastaväittäjäkin vahvistuu roolissaan, kun hän saa väittelijän esittämään parastaan.

Vastaväittäjäni halusi esiintyä ja otti runsaasti tilaa, kunnes minä muutin taktiikkaani; aloin olla aktiivinen, perustella, ottaa omaa tilaani ja paikkaani. (N, H > 45)

Sekä respondentti että opponentti näyttävät oppineisuuttaan ennalta sovitun puheikäytännön mukaisesti. Tyylikäs vastaväittäjä kykenee osoittamaan oppineisuutensa ilman, että haukkuu väittelijän lyttyyn.⁶⁷⁸ On esitetty, että hyvän opponentin kysymykset ovat lyhyitä ja jopa provosoivia ja että hän sallii väittelijälle pitkiä vastauksia, jos ne pysyvät asiassa.⁶⁷⁹ *Mikko Juva* kuvasi omaa väitöstään nautinnolliseksi sen vuoksi, että vastaväittäjä ”...löysi kyllä työni puutteet, mutta yhtä vilpittömästi hän valotti kuulijoille myös esillä olevan väitöskirjan ansioita.”⁶⁸⁰ Näin liminaalitalan positiiviset puolet, kasvuprosessi ja tiedon aikaansaama muutos ja oppiminen pääsevät näkyviin.⁶⁸¹

⁶⁷⁴ Lautamatti & Nummenmaa 2003, 44.

⁶⁷⁵ Sillanpää 1999, 266–267. Myös Martin 1980, 98; Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita 2003, 442.

⁶⁷⁶ Turner 1977, 37–38.

⁶⁷⁷ Tilanteen kokonaisuus ja sen institutionaalinen luonne säätelevät sitä, kuka voi puhua ja millä tavalla. Ks. Bourdieu 1991, 111–117. Rituaalin stereotyyppisen muodollisuuden vuoksi väittelijä voi joutua tinkimään omista yksilöllisistä tavoitteista ja tunteista (ks. Tambiah 1985, 132–134).

⁶⁷⁸ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 373.

⁶⁷⁹ Esim. Sillanpää 1999, 267.

⁶⁸⁰ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 35.

⁶⁸¹ Ks. Turner 1967, 99, 102; Myerhoff 1982, 118–122. Aiemmin väitöstilaisuus miellettiin julkiseksi opetustilanteeksi, jota opetusmielessä oppilaat seurasivat (Klinge 1987b, 398, 402). Väitöstilaisuudesta uusia näkökulmia avaavana ja pätevoitymistä edistävänä tilanteena ks. Appelroth 1997.

Vastaväittäjän ja väittelijän roolien epäsuhta on edellä sanotusta huolimatta merkittävä, jopa murskaava. Vastaväittäjä on valmistautunut tilanteeseen ja suunnitellut oman toimintatapansa, kun taas väittelijän on vaikea ennakkoon varautua tiettyyn puolustusstrategiaan.⁶⁸² Vastaväittäjä on tilanteessa vallankäyttäjä, joka ei ole yhtä emotionaalisesti sitoutunut tilanteeseen kuin väittelijä.⁶⁸³ Väittelijä sen sijaan elää koko persoonallaan tilanteessa voimakkaasti mukana. Hän laittaa itsensä kaikkienensa likoon akateemisen yhteisön ja oman lähipiirinsä edessä. Punnittavana on sekä ihminen että hänen tuottamansa tieto.⁶⁸⁴

Väitöspäivä oli elämäni yksi kovimpia päiviä: koskaan aiemmin en ollut julkisesti tällaisen työn kautta arvioitavana, älyni, oivalluskykyni, ymmärrykseni ja viisauteni sekä esiintymistaitoni olivat punnittavana. Olinko oivaltanut ja saanut mielekästä tulkintaa esille, miten kykenin kommentoimaan ja millainen lectio oli? (N, H, > 45)

Vastaväittäjän valta ei rajoitu pelkästään väitöstilaisuuden hallintaan tai mahdollisuuden nöyryyttää väittelijää. Vastaväittäjä piirtää omilla sanoillaan ja kysymyksillään tietynlaista kuvaa väittelijästä ja tämän työstä. Syntyneellä vaikutelmalla voi olla suuri merkitys väittelijän myöhemmälle tutkijan uralle ja tulevaisuudelle akateemisessa maailmassa.⁶⁸⁵

Väitöstilaisuus on organisoitu tapahtuma, jolla on tietty toimijoiden paikkoihin ja puheenvuoroihin perustuva muoto ja järjestys. Juuri järjestys ja siihen liittyvä ennustettavuus, joskus liioitellunkin tarkka, on rituaalisen tapahtuman määräävä piirre.⁶⁸⁶ Koska väitöstilaisuus on tradition käsikirjoittama näytelmä, on tärkeää, että käytännöt ovat kaikkien tiedossa ja yleisesti hyväksytyjä. Rituaalin tietyt muuttumattomat elementit ovat sen tunnusmerkkejä, joita ei tule varioida.⁶⁸⁷

Yliopiston tiedotuksen laatimasta ohjeesta tilaisuuden kulku, suositeltavat sanamuodot ja vaadittavat puheenvuorot ovat kaikkien luettavissa.⁶⁸⁸ Väitöskäytännöt ovat ainakin ulkomaalaisille väittelijöille ja vastaväittäjille vierailta, ja ne tulisi käydä sen vuoksi aina etukäteen läpi. Käsikirjoituksen avulla toimijat voivat sisäis-

⁶⁸² Ks. Torkki 2006, 201.

⁶⁸³ Lautamatti & Nummenmaa 2003, 44.

⁶⁸⁴ Heinonen & Kari 1989, 2. Myös Ehn & Löfgren 2004, 107, 139.

⁶⁸⁵ Jo Akatemian alkuaikoina ajateltiin, että respondenttina mutta myös opponenttina saatu maine seurasi henkilöä läpi elämän (Klinge 1987b, 402). Myös Saarinen 2003, 103.

⁶⁸⁶ Moore & Myerhoff 1977, 7–9, 17; Rappaport 1992, 249, 253.

⁶⁸⁷ Ks. Rappaport 1992, 250. Rituaali on ulkoisesti usein tarkka ja muodollinen, koska rituaali viestii myös rakenteen, ei vain sisällön kautta (ks. Evans 1996, 1121).

⁶⁸⁸ Väitösprotokollaa sivutaan joskus myös lehdissä. Ks. Mannila 1998; Hämäläinen 2008, 30–31. Ruotsin väitöskäytäntöjä pidetään epämuodollisina, mutta silti niiden koetaan sisältävän paljon kirjoittamattomia sääntöjä, mikä osaltaan lisää tilanteessa koettua epävarmuutta (Ehn & Löfgren 2004, 108).

tää roolinsa ja pukea päälleen roolihahmon muodon.⁶⁸⁹ Rituaalin toteuttaminen ja sen toteutuminen ovat sidottuja käsikirjoitukseen, ja siksi avainreplikkien ja sanamuotojen omavaltainen muuttaminen on kyseenalaista, jopa vahingollista.⁶⁹⁰ Tärkeää on, että tilaisuudessa ilmenevä puhetapa ja suhtautuminen ovat luontevia ja kunnioittavia molemmin puolin.⁶⁹¹

Edellä pohdittiin vastaväittäjän vääränlaista vallankäyttöä. Myös väittelijä voi ymmärtää roolinsa väärin ja ottaa itselleen vapauksia, joita käsikirjoitus ei tunne. Väittelijällä ei esimerkiksi ole mahdollisuutta kysyä vastaväittäjältä mitään tai arvostella vastaväittäjän kysymyksiä. Respondentti voi vain pyytää vastaväittäjää toistamaan kysymyksen tai selventämään sitä.⁶⁹² Tavanomaisissa tutkijoiden keskusteluissa opittu ja toivottukin tapa pyrkiä kysymyksiä sisältävään vastavuoroiseen dialogiin täytyy siis väitöksessä unohtaa. Puheprotokolla voi tuntua tältä osin ahdistavalta, mutta sillä on vapauttava puolensa. Vaikka väittelijä ei voi kysyä suoraan vastaväittäjältä mitään, hän voi käyttää näennäisiä tai epäsuoria vastauksia, joilla voi kyseenalaistaa vastaväittäjän kysymyksiä.⁶⁹³ Tilanne on joka tapauksessa herkkä väärille roolitulkinnolle, ja siksi yli- tai ohilyöntejä voi sattua sekä väittelijälle että vastaväittäjälle, niin suomalaiselle kuin ulkomaalaiselle.

Kustoksen osa

Kustos on väitöstilaisuuden päähenkilöistä näkymättömin. Kirjoittajista vain kuusi mainitsee jotakin kustoksesta. Kustoksen tehtävä on valvoa, että tilanne etenee virallisten ohjeiden mukaisesti. Kustoksella on tarvittaessa oikeus keskeyttää tilaisuus tai poistaa häiritsevä tekijä väitöstilaisuudesta.⁶⁹⁴ Hän lausuu tilaisuuden aloitus- ja lopetussanat ja antaa puheenvuorot mahdollisille ylimääräisille vastaväittäjille. Valvontatehtävään kuuluu aikataulusta huolehtiminen. Esimerkiksi tarkastuksen pitkittyessä kustos ilmoittaa tauosta.⁶⁹⁵ Väitöksen oleellinen piirre, julkisuus, kuuluu kustoksen valvonnan alle. Hänen tulee huolehtia siitä, että väitös-saliin johtava ovi on auki ja että kenellä tahansa on pääsy tilaisuuteen.⁶⁹⁶ Kustoksen

⁶⁸⁹ Peura 1997, 21–22.

⁶⁹⁰ Ohje esittelee ”traditionaalisia väitöstilaisuuksissa käytettyjä sanamuotoja”, mutta sen mukaan muodollisuuksista sovitaan kustoksen kanssa. Esimerkiksi ennen itsestään selvänä pidetty teitittely voidaan jättää pois, jos osallistujat haluavat. Ks. Tie tohtoriksi -sivusto; Hämäläinen 2008, 30.

⁶⁹¹ Sillanpää 1999, 266.

⁶⁹² Fogelberg 1999.

⁶⁹³ Turun Akatemian alkuaikoina respondenttia neuvottiin kiistämään kaikki ja käyttämään epäsuoria ja näennäisiä vastauksia (Klinge 1987b, 386). Vastaväittäjän kauhu ovat väittelijät, jotka vastaavat niukasti tai vaikenivat, jolloin väitöksestä tulee vastaväittäjän monologi (Ehn & Löfgren 2004, 108; Czarniawska 2003, 41).

⁶⁹⁴ Sillanpää 1999, 267.

⁶⁹⁵ Vastaväittäjä saa käyttää tarkastukseen neljä tuntia ja koko väitös saa kestää enintään kuusi tuntia (Tie tohtoriksi -sivusto).

⁶⁹⁶ Sillanpää 1999, 267.

pieni rooli tilaisuudessa johtaa helposti pitkästymiseen. Siksi ei ole ihme, että nukkuvat tai torkahtelevat kustokset ovat tuttuja hahmoja akateemisessa suullisessa perinteessä. Vertailuaineistossa on anekdootti väitöksen aikana runoja kirjoittaneesta kustoksesta.⁶⁹⁷ Torkahtelusta mainittiin myös tässä aineistossa. Muut kommentit kustoksesta olivat vähäisiä.

Kustos näytti välillä torkkuvan. (N, H, 35–45)

Kustos oli asiallinen. (M, H, > 45)

Yhdessä kertomuksessa kustoksen valvojan tehtävä joutui harvinaiselle koetukselle, kun vastaväittäjä toimi poikkeuksellisen vaativasti väittelijää kohtaan. Kustos näytti valpastuvan ja ikään kuin miettävän, pitäisikö asiaan puuttua.

Jossakin vaiheessa huomasin kustoksen alkavan vilkuilla vuorotellen minua ja vastaväittäjäni, masennuin siitäkin. Olinko todella niin huono? Kustoksella on yleensä tapana oli nukkua väitösten ajan. Tilaisuuden päätyttyä hän nuhteli vastaväittäjäni - -

Vertailuaineistossa on esimerkki kustoksen vastakkaisesta pyrkimyksestä. Väittelijän tulkinnan mukaan kustos yritti viestittää vastaväittäjälle, että otetta voisi tiukentaa.⁶⁹⁸

Kertajat ovat tehneet huomioita myös yleisöstä, tilan ahtaudesta, tilan koristelusta, äänentoistosta ja mikrofoneista. Muutama mainitsi videoinnista. Väitöksen kesto ja ajankulua kommentoi 10 kertojaa. Lähes kaikkien väitökset ovat kestäneet 2–3 tuntia. Tämä aika koettiin ilmeisesti sopivaksi, sillä yli kolmetuntiset väitökset miellettiin pitkiksi. Samansuuntaisia näkemyksiä oli vertailuaineistossa. Yhden kertomuksen mukaan kustos oli ennen tilaisuutta antanut vastaväittäjän ymmärtää, että ”asian sanomiseen riittää kaksi tuntia.”⁶⁹⁹

Väitös kesti noin vajaat kolme tuntia, oli ihan kiva tilaisuus, aika kului nopeasti ainakin minulla. (N, L, < 35)

Lähes tasan kahden tunnin jälkeen kaikki oli ohi. (N, L, < 35)

Sen [lection] jälkeen seurasi keskustelu, joka oli minusta miellyttävä eikä liian pitkä, sen tavalliset pari tuntia. En muista juuri mitään, pari kysymystä jos oikein pinnistän. (N, H < 35)

⁶⁹⁷ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 211.

⁶⁹⁸ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 437.

⁶⁹⁹ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 373. Yli neljä tuntia kestäneen väitöksen jälkeen väittelijää jo pyörrytti (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 60).

Yleisössä akateemisuus ja yksityisyys kohtaavat

Kuulijoiden määrää kommentoi 11 kertojaa. Joku ilmaisi odottaneensa enemmän väkeä kuin mitä paikalla oli. Yleisöstä eriteltiin akateeminen puoli ja yksityinen puoli. Osa kuulijoista edustaa yliopistoa ja tiedettä. Heidän kuuluu asian puolesta olla paikalla. Toinen osa kuulijoista edustaa väittelijän yksityiselämää, ja heidät on kutsuttu vieraisiksi. Nämä yksityiset, tärkeät ihmiset lueteltiin varsin tarkasti.⁷⁰⁰ Joukkoon kuului perheen, omaisten ja ystävien lisäksi työpaikan edustajia, opiskelutovereita ja kotipaikkakunnan ihmisiä. Paikalla olleista saatettiin mainita erikseen joku yleisesti kiinnostava tai arvostettu henkilö, kuten vaikkapa ministerituttava. Arvohenkilöiden, akateemisten tai ystäväpiirin, saapuminen tilaisuuteen koetaan kunnia-asiana ja se halutaan kertoa.⁷⁰¹

Sali oli täynnä väkeä, noin satakunta siihen mahtuu. (N, H, > 45)

Sitten vähän petyin kun näin että sali ei ollut lähellekään täysi. (N, H, < 35)

Huone oli tupaten täynnä ihmisiä, ja erityisesti pantiin merkille erään ministerituttavan läsnäolo. (N, H, 35–45)

Yleisö osoittaa konkreettisesti, että väittelijä kuuluu kahteen maailmaan. Lähipiirille väittelijä ei ole akateeminen henkilö, vaan ensisijaisesti muista yhteyksistä tuttu ja tärkeä ihminen. Akateemisen yhteisön jäsenille väittelijä on akateeminen kollega, tiettyä alaa edustava asiantuntija, kurssitoveri tai kenties yhteisen tutkimusryhmän jäsen. Jotkut kuulijoista mahtuvat molempiin joukkoihin, mutta määrittävää itsensä ensisijaisesti jommastakummasta käsin. Koska kyseessä on akateeminen tilaisuus, yliopistolaisuus tai ainakin akateeminen loppututkimus ovat eräänlaisia merkkejä. Näiden yhteyksien myötä väitöstilaisuuteen osallistujia voi laskea kuuluvansa sisäpiiriin.

Kertojat kokivat, että kuulijoiden joukossa oli heille tärkeitä ihmisiä, jotka voivat ja rukoilivat viisautta koitokseen. Tämän tietäminen ja aistiminen toi voimia kateederin toiselle puolelle.

Selviytyminen niin hyvin oli outoa, mutta siihen täytyy olla selitys. Selitys löytynee niistä hyvistä ystävistä, jotka olivat saapuneet paikalle peukut pystyssä ja kädet ristissä. Jotkut olivat jännittäneet puolestani, jotkut rukoilleet voimia ja viisautta, että pärjäisin. Ei siis ollut minun ansiotani, enkä voi alkaa leuhkia saavutuksellani. Edelleen olen se sama nynny, joka mieluummin vaikenee seurassa, mutta enää en kuitenkaan pelkää, sillä tiedän – nöyrästi – kykeneväni itseni ylittäviin haasteisiin, jos on tarpeen ja ”jos Jumala suo”. (N, H, > 45)

⁷⁰⁰ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 232.

⁷⁰¹ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 133, 160, 162, 203. On mahdollista, että sosiaalisesti arvostetun henkilön maininnalla haetaan arvokkuutta kertomukseen ja nostetaan kertojan statusta (ks. Aro 1996, 69).

Kuulijat seuraavat tarkasti vastaväittäjän ja väittelijän keskustelua. Yleisön akateemisen puolen ihmisistä erityisesti tutkimuksen ohjaaja tai ohjaajat voivat jännittää oppilaansa puolesta. He saattavat elää tilanteessa voimakkaasti mukana ja suhtautuvat väittelijään kuin omaan lapseensa, koska tuntevat työn ja väittelijän taidot hyvin.⁷⁰² Ilmapiiri, käänteet ja yllätykset ovat koko ajan luettavissa kuulijoiden kasvoista ja yleisön käyttäytymisestä. Sipinä, levoton liikehdintä, painostava hiljaisuus, naurahdukset tai kohahdukset paljastavat armotta tilanteen dynamiikan.⁷⁰³ Väittelijät näyttivät muistavan erityisesti yleisön naurun ja innostuksen tilanteen eri vaiheissa.⁷⁰⁴

Sinänsä olin onnekas, koska jo hyvin alussa pääsin naurattamaan yleisöä, ja oma tunnelmanikin vapautui samalla. Tämä tapahtui keskusteltaessa väitöskirjan nimestä. Vastaväittäjän tiedustellessa sitä, miten päädyin lopulliseen nimeen, saatoin sanoa konsultoineeni asiassa arvoisaa vastaväittäjääkin - - . Yleisö hörähti nauramaan ja loppu oli suorastaan nautinnollista. (M, L, 35–45)

Olin jopa vitsikäs ja sain yleisön kepeästi nauramaan. Asia, jota olin aina haikeasti muiden esiintymisessä kadehtinut. (N, H, > 45)

Oivaltava huumori, nimenomaan väittelijän käyttämänä, on käyttökelpoinen keino keventää taistelun tunnelmaa. Kun tunnelma on leppoisa, sekä väittelijä että vastaväittäjä ovat parhaimmillaan. Kireydestä ja pikkumaisuudesta ei hyödy kumpikaan. Huumori on kuitenkin vaikea taitolaji. Liiallinen kepeys ja toisen kustannuksella nauraminen voivat tehdä tilanteesta ahdistavan. Joskus väitöksen aihe tavallisuudellaan ja yleisöä kiinnostavana voi luoda miellyttävän tunnelman.⁷⁰⁵

Yleisö arvioi näkemäänsä ja kuulemaansa

Yleisön kannalta on oleellista, kuinka hyvin kuulijat pystyvät seuraamaan keskustelua. Väitöskirjat ovat tieteenalasta ja teemasta riippuen ei-akateemisen yleisön mielestä lähes poikkeuksetta ainakin vaikeaselkoisia. Tästä seuraa, että myös väitöksessä käytetty kieli saattaa olla käsittämätöntä.⁷⁰⁶ Tämä seikka voidaan ottaa huomioon jo etukäteen. Ohessa on esimerkki vastaväittäjästä, joka oli tietoinen keskustelutavan vaikutuksesta yleisöön.⁷⁰⁷

⁷⁰² Czarniawska 2003, 41. Myös Ehn & Löfgren 2004, 106.

⁷⁰³ Tilaisuuden aikana yleisö ei taputa tai osoita suosiota eikä muutenkaan sekaannu väitöksen kulkuun. Ks. Fogelberg 1999; Tie tohtoriksi -sivusto.

⁷⁰⁴ Myös Peura 1997, 22.

⁷⁰⁵ Esim. Hämäläinen 2008, 30.

⁷⁰⁶ Myös Ehn & Löfgren 2004, 106.

⁷⁰⁷ Myös Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita 2003, 312.

Hän [amerikkalainen naisvastaväittäjä] oli todella mukava ja kysyi esimerkiksi minulta, että haluanko väitöstilaisuudestani meidän kahden juttutuokion, jossa yleisö nukkuu suvereenisti vai interaktiivisen tilanteen, joka yleisöstäkin voisi olla mielenkiintoinen. Arvaat varmaan kumman valitsin. (N, L, < 35)

Esimerkin vastaväittäjä halusi neuvotella väittelijän kanssa siitä, millä tyylillä käsitkirjoitus toteutetaan. Halutaanko yleisö ottaa huomioon vai toimitaanko kuin yleisöä ei olisikaan? Siirtymäriitin näkökulmasta yleisö edustaa yhteisöä, jossa tapahtuu väittelijän statuksen muutos. Yhteisö on siten taho, jonka tulee ainakin joiltain osin nähdä kokelaan osaaminen ja hyväksyä koetuksesta selviytyminen. Siksi yleisön osuutta ja mukana pysymistä ei tulisi väheksyä.

Kysymykset olivat mielestäni oikeaan osuneita ja yleisö tosiaan pysyi mukana loppuun asti. (N, H, > 45)

Sitten keskusteltiin asioista, jotka olivat kiinnostavia ja joista olisi feministikirjallisuudessa saanut aikaan kiivastakin polemiikkia. Asia kuitenkin peittyi näennäisesti viattomankuuloisten sanojen taakse. Taas aloin huolestua siitä, ymmärtääkö yleisö, että tässä on tieteenfilosofisista asioista kysymys. (N, H, > 45)

Yleisön kiinnostus käytyä keskustelua kohtaan käy ilmi siitä, että tilaisuutta kommentoidaan väittelijälle mielellään jälkepäin. Huomiot koskivat yleistä ilmapiiriä, vastaväittäjän käytöstä ja väittelijän pärjäämistä. Yleisö suhtautuu väitökseen kuin teatteriesitykseen.⁷⁰⁸ He katsovat näytelmän ja antavat palautetta omasta viihtymisestään ja näyttelijöiden roolisuorituksista. Yleisön kuvaukset tilaisuudesta olivat väittelijälle tärkeitä, koska omia muistikuvia oli monella niin vähän. Muiden kertomana tapahtuneen pystyi elämään uudelleen läpi ja saamaan siitä jonkinlaisen kokonaiskuvan.

Kuuntelijat sanoivat jälkepäin, että keskustelu oli heistä ollut kiinnostava ja ajoittain hyvinkin hauska. (N, H, 35–45)

Monen ihmiset sanoivat minulle myöhemmin, että amerikkalaista vastaväittäjää oli mukava seurata, koska hän keskusteli eikä puuttunut pikkuasioihin ja viilannut pilkkua. (N, H, > 45)

⁷⁰⁸ Historialliset dokumentit todistavat, että väitökset ovat olleet toisinaan jännittäviä ja teatraalisia näytöksiä. Klinge 1987b, 398, 402. Myös väitelleet itse ovat käyttäneet väitöksestä ilmaisuja akateeminen teatteri ja pakollinen näytelmä (Peura 1997, 21–22). Väitöstä voi tarkastella performanssina, jolla on ajalliset, paikalliset ja kommunikatiiviset rajansa. Ks. Bauman 1992b, 44–46.

On harmi etten muista keskustelua kunnolla, koska keskustelua kiiteltiin erityisen kiinnostavaksi, miellyttäväksi ja kollegiaaliseksi. Joku sanoi että se oli paras väitöstilaisuus mitä hän on koskaan kuullut. Ajattelen nyt, että siinä kehutaan ehkä eniten silloin vastaväittäjää, mutta olisi hirveän mukava ottaa kehu itsellenikin. Olin joka tapauksessa ollut kai aika rennon ja osaa-
van kuuloinen. (N, H, < 35)

Väittelijä on yleisön etukäteen valitsema lempinäyttelijä tai sankari, jonka toivotaan onnistuvan ja jota ei saa kohdella kaltoin. Siksi väittelijää mitätöivä tai liikaa kovisteleva vastaväittäjä on heikoilla. Hänestä tehdään nopeasti näytelmän roisto.⁷⁰⁹ Vastaväittäjän autoritaarinen toimintatapa viestittää akateemisesta älykkyydestä piirteitä, jotka herättävät hämmennystä.⁷¹⁰ Vastaväittäjällä on valta talloa ja nostaa. Yleisö haluaa, että valtaa käytetään viisaasti. Erityisen huonoksi arvioidaan vastaväittäjän käytös, jos hän sortuu pinnalliseen ja pirulliseen tarkkuuteen.⁷¹¹ Opponentilta odotetaan kollegiaalisuuteen viittaavaa käytöstä ja respondentilta, että hän puolestaan ottaa vakavasti esitetyn kritiikin.⁷¹² Jos tämä toteutuu, näytelmälle saadaan onnellinen loppu. Riippumatta siitä, ovatko vastaväittäjän ja väittelijän roolisuoritukset näin ihanteellisia vai eivät, jälkipuinneissa yleisö asettuu mieluusti väittelijän puolelle.

Pääsimme jotenkin eräänlaiselle sarkastisen huumorin tasolle. Ainakin minä ymmärsin näin. Osa yleisöstä, kuten [sukulainen] oli tosin sitä mieltä, ettei niin ilkeä voi kukaan olla toista kohtaan julkisesti. (N, L, -)

Kuten edellä todettiin, lähes kaikki väittelijät kokevat väitöstilanteen edetessä vapautumisen tunteen. Se ei ole pelkästään hermoilun ja jännityksen loppumista. Kyse on vahvistumisesta ja väitöstä edeltävien taakkojen ja murheiden kirpoamisesta. Entinen ei enää päde, vaan jotakin uutta on alkamassa. Tämä kokemus on erityisen voimakas kirjoittajilla, jotka väitöstä edeltävänä aikana olivat kokeneet suuria elämänmullistuksia. Uudenlainen itsenäisyys, akateeminen täysi-ikäisyys, alkoi näyttää mahdolliselta. Saako väitöksen liminaalisuus siis jotakin todellista aikaan?

⁷⁰⁹ Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 203, 253; Ehn & Löfgren 2004, 107.

⁷¹⁰ Myös akateemisiin kuulijoihin, esimerkiksi jatko-opiskelijoihin, väittelijän mitätöinti vaikuttaa negatiivisesti ja lamaavasti (Lautamatti & Nummenmaa 2003, 44.) Tämä lisää väitöstä kohtaan tunnettua pelkoa.

⁷¹¹ Tällaista vastaväittäjää luonnehditaan näin: ”Vastaväittäjä on tietysti professori, mutta alkuperäiseltä ammatiltaan hän taitaa olla pilkunviilaaja.” Hämäläinen 2008, 31–32.

⁷¹² Gerholm & Gerholm 1992, 184–189.

Valoa tunnelin päässä

Epämääräinen ja odottava tila alkaa murtua siirryttäessä kohti loppulausuntoa. Loppulausunnon esittäminen on ensimmäinen teko, jolla on väitöspäivän rituaaleissa liittämiskäsite. Väittelijä valmistautuu rituaalin seuraavaan vaiheeseen. Koettelemus ja testaaminen lähenevät loppuaan. Helpotuksen ja ilon tunteet valtaavat alaa. Selvisinkö minä tästä? Samaan aikaan epävarmuus on vielä todellisesti läsnä.

Loppulausunto

Loppulausunnon sanoja kuunneltiin aralla mielellä. Niiden toivottiin ilmaisevan hyväksyntää. Hyväksyntää osoittavien sanojen kuuleminen antoi väittelijälle luvan ajatuksen tasolla aloittaa valmistautuminen tohtorin statuksen vastaanottamiseen. Mitätön, mustiin puettu intiadi herää eloon. Hänelle, joka oli ajettu erämaahan, osoitettiin tie kohti keidasta. Oli ilon ja helpotuksen, jopa kyynelten aika.⁷¹³

Parissa tunnissa juttu oli ohi, ja sitten kun kuulin lausunnon, meinasin ruveta itkemään, kun se oli niin kiittävä. Olin oikeasti hetken aikaa vähällä jotenkin lyhyistä ja ruveta nyhkyttämään.

Hyväksytyksi tuleminen on kokonaisvaltainen kokemus. Yksi koki sen loppulausuntoa kuunnellessaan. Toinen havahtui siihen vasta vähitellen väitöspäivän kuluessa. Kolmas oivalsi sen kuin viiveellä, viikkojen tai kuukausien jälkeen. Väitöksensä selviytyminen oli tuonut elämään uutta ja erilaista; erilaista ja merkittävää oman itsen, lähipiirin ja akateemisen yhteisön näkökulmasta. Muutosta oli tapahtunut niin omilla kuin muiden silmissä. Muutos oli erityisen suuri kertojilla, jotka olivat olleet epävarmoja joko työn kelpaamisen tai oman esiintymisen suhteen.

Vasta jälkikäteen tajusin: Minä selvisin siitä! Ja nautin siitä! Se oli aivan käsittämätöntä. En ollut ollenkaan oma itseni: se, joka on hidas ajattelemaan ja huono puhumaan, joka ei keksi mitään kommentoitavaa eikä saa sanaa suustaan ennen kuin muut ovat jo siirtyneet toiseen aiheeseen. Osasin puhua ja vastaila kysymyksiin. Olin ihan hyvä väittelijä, ainakin riittävän hyvä. (N, H, > 45)

Tutkimuksen tekemiseen liittynyt pimeys ja kärsimys sekä väitöspäivään kulmineitunut kauhu siirtyvät sivuun. Tilalle virtaa valoa ja hyvyttä.⁷¹⁴ Loppulausunnon hetkeen tiivistyi paljon. Väitöstilaisuuden ponnistelu kristallisoitui väsymykseksi ja juhlan aavistukseksi.

⁷¹³ Kiittävä loppulausunto voi myös nolostuttaa (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 448).

⁷¹⁴ Viktor W. Turner on kuvannut liminaalivaihetta tunneliksi ja pyhiinvaellukseksi (Turner 1977, 37).

Väitösjännitys alkoi purkautua vasta kun vastaväittäjä, arvostettu yliopisto-professori, aloitti loppulausuntonsa. Se olisi ohi ja olisi onnittelujen ja juhlinnan aika. (N, H, > 45)

Aina loppulausunto ei saa aikaan helpotusta ja auvoisia tunnelmia. Epävarmuus jatkuu, jos loppulausunto on joko selkeän kriittinen tai tuo esille asioita, jotka ovat ristiriidassa väitöstilaisuudessa käydyn keskustelun kanssa.

Etukäteen kirjoitettua loppulausuntoa kuunnellessa tuli kuitenkin hölmistynyt olo: vastaväittäjä paljasti siinä ettei lopulta ymmärtänyt tiettyjä perusasetelmia ollenkaan. Tämä asia meni tietenkin ohi työtäni tuntemattomilta. Kustoksena toiminut ohjaajani kehotti tilaisuuden jälkeen vastaväittäjää muuttamaan lausuntoaan, jotta tämä ei paljastaisi tietämättömyyttään. Lausunto meni kuitenkin tiedekuntaan sellaisenaan, mistä aiheutui harmia myöhemmin.

Loppulausunnossa vastaväittäjän vallan miekka sivaltaa vielä kerran, kun hän esittää juuri tarkastettua väitöskirjaa hyväksyttäväksi tai hylättäväksi. Jos jostain syystä vastaväittäjä esittää väitöskirjan hylkäämistä, liminaalivaihe ei pääty eikä liittämismvaiheeseen voida siirtyä. Rituaalin rakenne särkyä, ja seuraa hämmentävä ja kiusallinen tilanne kaikille osallistujille. Ehkä tämän vuoksi painatuslupa saanutta väitöskirjaa ei ole tapana hylätä väitöstilaisuudessa, mutta hylkääviä päätöksiä on tehty myöhemmin tiedekunnassa. Hyväksyttäväksi esittäminen on koettelijan antama lupa aloittaa valmistelut uuteen statukseen ja rooliin liittämistä varten. Hyväksyntä oikeuttaa väittelijän ottamisen tiedeyhteisöön ja hänen tuottamansa tiedon hyväksymisen tieteellisen totuuden piiriin.⁷¹⁵ Liitäntävaiheen alkaessa kolkelasta ei enää ole, vaan tilalle tulee uuden aseman vaatimukset täyttävä melkein tohtori. Uusi asema merkitsee tiedon haltijan ja tuottajan paikalle asettumista, puhujaksi ja opettajaksi tulemistä.⁷¹⁶

Itsenäisen puhujan roolin kokelas joutuu ottamaan heti loppulausunnon päätyttyä. Kyse on symbolisesta ensimmäisestä uuden roolin mukaisesta teosta, jolla yksilö osoittaa halunsa ja kykynsä sopeutua uuden aseman vaatimukseen ja tehtäviin.⁷¹⁷ Väittelijä kiittää ensin vastaväittäjää ja ohjeistuksen mukaan kehottaa ”... niitä Läsnäolijoita, joilla on jotakin muistuttamista/huomauttamista/kysyttävää, pyytämään puheenvuoron Arvoisalta Kustokselta.”⁷¹⁸

Tämä hetki on ainoa, jolloin yleisö voi ottaa kantaa väitökseen. Itse tarkastusvaiheeseen eivät kuulu minkäänlaiset yleisön mielenilmaukset.⁷¹⁹ Mikäli ylimää-

⁷¹⁵ Heinonen & Kari 1989, 2.

⁷¹⁶ Ks. Koski 1990, 60; Väliverronen 1992, 24.

⁷¹⁷ Ks. Honko 1964, 121.

⁷¹⁸ Niissä tiedekunnissa, joissa yleisökeskustelu kuuluu väitöksen kulkuun, loppulausunto annetaan vasta tämän jälkeen (Sillanpää 1999, 267).

⁷¹⁹ Sillanpää 1999, 268.

räisiä vastaväittäjiä ilmaantuu, kustos valvoo, että he pysyvät aiheessa ja että väittelijä saa vastata kuhunkin huomautukseen.⁷²⁰

Tutkimusaineiston kertojista kukaan ei maininnut ylimääräisistä vastaväittäjistä. Vertailuaineistossa tällainen harvoille suotu erikoistilanne tulee esille.⁷²¹ Akateemisen käytännön mukaan ylimääräiset vastaväittäjät on kutsuttava tohtorinkaronkkaan, mutta heidän kuuluu kohteliaasti kieltäytyä kutsusta.⁷²²

Ylimääräisissä vastaväittäjissä voidaan nähdä hyviä ja huonoja puolia. Jos väitöskirjan tarkastus on ollut yksipuolinen eikä väittelijä ole saanut tilaisuutta puolustaa työtään aidosti, voi oivaltava ja viisas ylimääräinen kysyjä tehdä palveluksen väittelijälle. Voi käydä myös niin, että ylimääräinen kysyjä sotkee käytyä keskustelua, jopa tarkoituksella. Silloin väittelijälle tehdään karhunpalvelus. Ylimääräisistä vastaväittäjistä akateemisessa suullisessa perinteessä on vakaa käsitys – heitä ei toivota.⁷²³ Väittelijä, vastaväittäjä ja kustos ovat osansa tehneet. Jos tulos ei tyydytä yleisöä, syitä on etsittävä vastaväittäjän valinnasta, esitarkastuksesta ja viime kädessä ohjauksesta. Näitä syitä ei poisteta väitöstilaisuuden loppumetreillä yleisökeskustelun avulla. Kustos julistaa seisaalleen nousten väitöstilaisuuden päättyneeksi. Osallistujat poistuvat salista samassa järjestyksessä kuin tulivat, ja salin ulkopuolella väittelijä kiittää vastaväittäjää ja kustosta.⁷²⁴

Kahvitilaisuus tai lounas

Liminaalitilan päättävä liittäminen jatkui tämän jälkeen kertojien kohdalla eri tavoin. Onnittelutilaisuudesta väitöksen jälkeen kertoi yhdeksän kirjoittajaa. Tilaisuuksien järjestelyt vaihtelivat, mutta tarkoitus oli sama. Nyt oli lupa aloittaa juhlinta, joka huipentui myöhemmin illalla karonkkaan. Tavallisin tilaisuuden toteutustapa oli kertomusten mukaan yksinkertainen kahvitus ja siihen liittyen onnittelujen, kukkien ja lahjojen vastaanotto yliopiston tiloissa väitöspaikan lähei-

⁷²⁰ Kustos on joutunut lopettamaan keskustelun, kun ylimääräinen vastaväittäjä on kohdistanut väitteensä vastaväittäjää eikä väittelijää vastaan (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 263). Ylimääräisiä vastaväittäjiä ilmaantuu harvoin niissä tiedekunnissa, joihin jälkikeskustelu ei ole vakiintunut.

⁷²¹ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 263, 280.

⁷²² Elmgren-Heinonen. 1956, 263. Yleisökeskustelu saattaa tämän vanhan tavan uuteen valoon (Sillanpää 1999, 270).

⁷²³ Myös Ruotsissa ylimääräisen vastaväittäjän ilmaantuminen ”*ex auditorio*” on harvinaista ja ei-toivottua (Ehn & Löfgren 2004, 107).

⁷²⁴ Ks. Tie tohtoriksi -sivusto. Vanhan tavan mukaan väittelijä kiittää miespuolista vastaväittäjää lähettämällä kukkia tämän puolisolalle; naisvastaväittäjän puolison muistamiselle ei ole muotoutunut vastaavia käytäntöjä (Sillanpää 1999, 268; myös Elmgren-Heinonen 1956, 265). Ruotsissa väittelijän epävarmuus jatkuu, kun arvosanalautakunta vetäytyy väitöksen jälkeen pohtimaan, hyväksytäänkö väitöskirja ja mitä avosanaa sille ehdotetaan (Ehn & Löfgren 2004, 107, 109).

syydessä.⁷²⁵ Kaksi kertojaa mainitsi kuohuviinitarjoilusta. Tilanteet muodostavat liittävän seremoniakokonaisuuden, jossa tulevan tohtorin tulee osoittaa paitsi halua sopeutua uuteen asemaan myös kykyä suorittaa aseman vaatimia tehtäviä.⁷²⁶

Väitösväelle tarjosin kahvit opettajien kahviossa. (M, H, > 45)

Väkeä riitti väitöstilaisuuteen, tarjosin kahvia ja sisareni tekemiä kakkuja kaikille. (N, H, -)

Sen päälle tarjosin kakkukahvit ja kuohuviiniä kaikille mukanaolleille. Sain paljon onnitteluja, kukkia ja lahjoja. (N, H, > 45)

Yksi kertojista lähti yliopistolta lounaalle vastaväittäjän ja kustoksen kanssa. Kahvitarjoilu oli järjestetty samanaikaisesti väittelijän kotona, missä väittelijän puoliso isännöi tilaisuutta ja pitopalvelu huolehti tarjoilusta.

Väitöstilaisuuden jälkeen olin kutsunut vastaväittäjän ja kustoksen lounaalle - - Lounas oli sympaattinen ja pitkä; sen aikana meillä kotona olleet lähiomaiset olivat juoneet kahvinsa mieheni isännöidessä – Tarjoilun olin tilannut pitopalvelusta. - - [väittelijän lapsi] oli koko väitöstilaisuuden ajan auttanut - - valmisteluissa kaikin mahdollisin tavoin. Hän kertoi ajatelleensa, että jos hän on oikein kiltti, niin minun väitöskirjani hyväksytään - - (N, H, 35–45)

Kertojat olivat iloisia kaikista vieraista, jotka juhlistivat väitöksen jälkeistä hetkeä. Tapana on, että kahvivilaisuudessa väittelijä, vastaväittäjä ja kustos istuvat samassa pöydässä. Läsä olevista ne, joita ei ole kutsuttu väitöskaronkkaan, voivat tuoda onnittelunsa ja lahjansa väittelijälle.⁷²⁷ Yllättävät tervehtijät, joita väittelijä ei osannut kuvitella saapuviksi, riemastuttivat erityisesti.

Tilaisuuden jälkeen hörppäsimme kahvia - - Olin iloisesti yllätynyt siitä, että yleisössä oli tuttuja, joita en ollut osannut mitenkään odottaa paikalle. Oli eräs kurssitoveri, joka oli kulkenut salin ohi ja nähnyt oven pieässä ilmoituksen väitöksestä. Eräs - - , jonka olin tavannut eräällä kurssilla, oli tullut paikalle saadakseen kirjan. Työtovereistakin muutamat yllättivät. (N, L, -)

Oma lähipiiri oli kahvivilaisuuden muistoissa vahvasti mukana. Sukulaisten läsnäolosta oli iloittu suuresti. Väittelijän vanhemmat kokivat merkityksellisenä sen,

⁷²⁵ Kahvivilaisuudet ovat vakiintuneet vähitellen monien tiedekuntien väitöskäytäntöihin, mutta edelleenkin niitä järjestetään vaihtelevasti. Mauno Jokipii kertoo kahvivilaisuudesta uutena tapana oman väitöksensä yhteydessä vuonna 1956 (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 60). Vastaavasti Matti Klinge kertoo, että kahvivilaisuus oli hänen vanhempiansa luona (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 175).

⁷²⁶ Honko puhuu symbolisista ensimmäisistä teoista liitännävaiheessa (Honko 1976, 114.).

⁷²⁷ Ks. Sillanpää 1999, 268.

kun pääsivät seuraamaan lapsensa väitöstä. Arvostuksessa oli oma erityissävyensä silloin, kun vanhemmilla ei itsellään ollut akateemista koulutusta.

Kahvitilaisuuden jälkeen vastaväittäjä kuvasi minut tohtorinhattu päässä. Kuvasta tuli hieno, ja isäni pitää yhtä kopiota makuuhuoneessa piirongin päällä, missä muiden kuvia ei ole. Kai se kuvastaa jotakin hänen arvostuksestaan tai suhteestaan minuun.

Kertojan isän tapa pitää tohtorihattuisen tyttären kuvaa arvopaikalla oli kertojalle merkki aidosta ilosta ja hyväksynnästä, jota jokainen lapsi syvimmiltään kaipaa aina ja kaikenikäisenä. Kertojalle isä oli ollut juureva turva ja vastuullisen ihmisen esikuva jo lapsena ja perusopintojen aikana. Lausumat isästä ovat pelkkiä sanoja, mutta ne on helppo kuvittaa omassa mielessä. Syntyvät kuvat ovat maanläheisiä ja täynnä pyyteetöntä välittämistä.

Isä mm. laajensi taloa, laittoi keskuslämmityksen, sähköt, hankki kylälle tien (mm. kouluun 5 km:n päähän) ja laittoi pitkän puhelinlinjan kotiimme. - - Olin nähnyt, miten isä nyli jäniksiä ja piisameita ja levitti nahat kuivumaan. Halusin tehdä samaa. - - Sain isältä opiskelurahaa 1–2 vuodeksi - -

Vanhempien ja lasten suhde ja siihen muotoutunut dynamiikka sekä perheen elämänvaiheet tulevat pintaan tai suorastaan ryöpsähtävät ilmaan tohtoroitumiseen liittyvissä erityistilanteissa.⁷²⁸ Tätä asiaa käsitelen vielä myöhemmin karonkka- ja promootiokuvausten yhteydessä.

Väittelijät muistivat ilolla kaikkia huomionosoituksia, lahjoja ja kortteja, jotka osa kirjoittajista oli säilyttänyt. Väittelijät kokivat ensimmäistä kertaa rituaalin aikana, että nyt he ovat juhlinnan kohteena.

Kukkia tuli valtavasti sekä tilaisuuteen että kotiin. Minun oli kirjaimellisesti raivattava tieni kotiin kukkalähetysten läpi. Sekin kertoo jotain työni saamasta vastaanotosta. (N, H, > 45)

Eli euforia alkoi tosiaan siitä lausunnon kuuntelemisesta ja muutamista arvioista, joita sitten onnittelujen lomassa sain. Tuli roppakaupalla sellaista kiitosta jota en ollut erityisesti odottanut saavani. - - tuli kukkaa ja halia ja korttia. Kakkua syötiin, ihmeteltiin. (N, H, < 35)

Joidenkin kertojien oli vaikea käsitellä heille osoitettua kiitosta ja ylistystä. Se tuntui samaan aikaan epätodelliselta ja itsestään selvältä, ansaitultakin. Väittelijän ylistäminen kuuluu tämän vaiheen käsikirjoitukseen. Muu ei ole oikein mahdollista. Kiittävässä sanoissa ja onnitteluisa nähtiin hyväksyntää, tukea ja joukkoon ottamista. Varsinkin yliopistoihmisten kommentit koettiin merkiksi akateemisen yhteisön ovien avaamisesta. Nyt olet todella yksi meistä ja läpäissyt kokeen. Olet tervetullut joukkoomme.

⁷²⁸ Väittelijän vaiheisiin liittyvät asiat voivat myös estää uskalluksen juhlia väitöstä. Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 420–421.

Sain valtavan kiittävää palautetta omasta esiintymisestääni ja väitöskirjastani, etenkin niiltä pelätyiltä - - kollegoilta, joita itse eniten arvostan. (Näin jälkeä päin ajatellen voisi sanoa että mitähän olin kuvitellut – ainahan väittelijöitä kehuaan ja kiitellään onnittelujen yhteydessä!) (N, H, < 35)

Tilaisuuksilla ei näyttänyt kertomusten perusteella olleen yhteistä etikettiä, vaan tapahtumat etenivät laitosten omien käytäntöjen ja väittelijän henkilökohtaisen tyylin mukaan. Joillakin oli tilanteessa ohjelmaa, puheita ja esityksiä.

Siellä oli yllätyksenä - - sali koristeltu - - Ohjelmanpuoli oli kyllä jäänyt hoitamatta. Kukaan ei siinä ollut vetäjänä, mutta jokunen pieni puhe oli kuitenkin - - (N, H, > 45)

Järjestelyt olivat yleensä väittelijän itsensä vastuulla. Joissain tapauksissa sukulaiset ja ystävät olivat osallistuneet kattaukseen tai tarjoilujen hankkimiseen. Parissa tapauksessa tilaisuuden järjestelyihin oli saatu tukea esimerkiksi entisen työnantajan taholta. Apu oli noteerattu aina kiitollisuudella. Yksi väittelijä oli kokenut järjestelyt kovin työläiksi ja ajatteli, että olisi hyvä, jos muut järjestäisivät koko kahvitilaisuuden.

Stressaavana oli kahvitilaisuuden järjestäminen väitöksen jälkeen - - Ystävättäreni haki kylläkin liikkeestä tilaamani kukkalaitteet pöydille, sinivalikoisia tietenkin. Servetit olivat myöskin sinisiä. Minusta olisi suotavaa, että kahvitilaisuuden järjestäisivät muut eikä itsensä tarvitsisi siihen puuttua. Mokasin hieman kiitospuheessa kiitettävien järjestyksessä, mutta muuten kai tilaisuus oli OK. (N, L, 35–45)

Rivien välistä oli luettavissa, että käsikirjoitusta tilanteen hoitamiseen kaivattaisiin. Ihmiset olivat paikoin epätietoisia tilanteen funktiosta ja kestosta. Ilmeisesti yhteinen perinne kahvitilaisuuden osalta on hyvin ohut tai sitten se ei jostain syystä ole pysynyt elävänä ja yhtenäisenä. Toimintatavan epämääräisyys näkyi siinä, että vieraat lähtivät kuka missäkin vaiheessa pois, kun olivat tarjoilusta nauttineet ja väittelijää onnitelleet. Väittelijä ei ehtinyt vaihtaa montaa sanaa onnittelijoiden kanssa. Yhteinen oletus on, että tilaisuutta ei pidä väkisin pitkittää. Väittelijä on väsynyt ja hänen pitäisi päästää keräämään voimia edessä olevaa pääjuhlaa, karonkkaa, varten. Sen sijaan niillä, joita ei ole kutsuttu karonkkaan, ei ole kiirettä.

Aineistoni väittelijöillä oli erilaisten asioiden hoitoa ennen karonkkaa. Yksi kertojista jäi purkamaan väitöskirjan aihepiiriin liittynyttä näyttelyä yliopistolle ja kiirehti vielä muotokuvan paljastustilaisuuteen.⁷²⁹ Osa väittelijoista jatkoi juhlintaa perheen ja sukulaisten kanssa kotona välittömästi kahvitilaisuuden jälkeen. Läheisiltä saadut lahjat olivat jääneet hyvin mieleen.

⁷²⁹ Kyseessä oli väitöskirjan teemaan liittyvän henkilön muotokuva.

Kotona oli vuorossa perheeni, jolta myös sain lahjoja. Suurena yllätyksenä sain - - työn, jonka kuvaa olin näyttänyt lectiossa! Mieheni oli ostanut sen taiteilijalta minua varten. (N, H, > 45)

Sain kotiväeltä lahjaksi kaksi kirjaa - - ja muilta pari muuta kirjaa, lahjakortin taiteilijatarvikeliikkeeseen ym. (N, L, -)

Tunnelma onnittelutilaisuuksissa oli poikkeuksetta hyvä, vapautunut ja iloinen. Väittelijää painoi vielä jonkin verran väitöksen aikaansaama mielen myllerrys. Ensimmäiset tunnit väitöksen jälkeen olivat hämmentäviä. Väittelijä oli suunnattoman onnellinen. Mielikuvat omasta pärjäämisestä olivat hataria, vaikka selvää oli, että väitös oli takana ja siitä selvittiin. Pää oli täpötäynnä juuri koettua. Ja silti tai juuri siksi – tyhjiys asettui niin lähelle.

Ja sitten yhtäkkiä kaikki vaan hävisivät jonnekin. Minä vaan kävelin edestakaisin enkä osannut tehdä yhtään mitään. (N, H, -)

Väittelijä oli keskittänyt koko voimansa ja mielensä koetukseen, ja siitä irrottautuminen vei aikansa. Tyhjiyttä tai sitä, ettei oikein käsitä, mitä oli tapahtunut tai tapahtumassa, eivät muut välttämättä huomanneet. Se on oma kokemus: sisäistä tietoa, aavistusta, pelkoa, huolta ja iloa alkavasta, erilaisesta huomisesta. Siirtymä uuteen rooliin tuntuu jyrkältä. Uuden statuksen päälle pukeminen ei olekaan helppoa. Rituaalin käsikirjoitus kuitenkin vaatii varsin nopeaa siirtymistä liitännävaiheessa eteenpäin. Liittämisen on jatkettava ja tultava väitöspäivän osalta täyteen voimaan. On siirryttävä karonkkaan.

5.3 Juhlittuna karonkassa

Väitöspäivässä ja tohtoroitumisen siirtymäriitissä tohtorinkaronkka on kuin kruunun jalokivi. Jo sana viittaa kruunajaisiin. Karonkka sanan lähtökohtana pidetään venäjänkielen kruunua tarkoittavan sanan diminutiivimuotoa *korona*.⁷³⁰ Arvokas sana viittaa karonkan suureen merkitykseen tohtoroitumisessa. Kyse on symbolisesta uuden tohtorin kruunajaisjuhlasta ja samalla tohtoroitumisen prosessin päättäjaisjuhlasta.⁷³¹

Väittelijä järjestää karonkkapäivällisen⁷³² vastaväittäjän kunniaksi. On huomionarvoista, että kyse on ruokajuhlan järjestämisestä. Ruoka ja syöminen ilmaisevat yhteyttä ihmisten välillä; siksi ne ovat ainutlaatuisia sosiaalisia symboleja.⁷³³

⁷³⁰ Esim. Fogelberg 1999; Sillanpää 1999, 269.

⁷³¹ Ks. Sillanpää 1999, 269. Ruotsissa juhlasta käytetään nimitystä *disputationsfest* (Ehn & Löfgren 2004, 111).

⁷³² Myös sanaa väittäjäisillalliset on käytetty. Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 26.

⁷³³ Goode 1992, 233.

Tilaisuuden kulkua määrittää akateeminen tapakulttuuri.⁷³⁴ Vaikka juhla järjestetään vastaväittäjän kunniaksi, selvää on, että juhlan varsinainen syy ja aihe ovat koettelijan eli vastaväittäjän antama lupa liittää koetuksen läpäissyt väittelijä tohtorien joukkoon. Tästä juontuu vanha käytäntö, että väittelijä tiedustelee vastaväittäjältä hyvissä ajoin, voiko hän ryhtyä päivällisvalmisteluihin.⁷³⁵

Vaikka karonkalla on virallinen protokollansa, siitä on myös aina ja kaikkina aikoina poikettu ja tehty omia sovelluksia. On monia syitä, miksi väittelijät päätyvät akateemisen yhteisön mielestä epätavallisiin, jopa sopimattomiin ratkaisuihin. Tuntuu siltä, että jokainen väittelijä vuorollaan käy kädenvääntöä omien persoonallisten toiveidensa ja akateemisen maailman odotusten välillä.

Karonkka oli suurelle osalle aineiston kirjoittajista väitösprosessin huipentuma, suuri juhla, jossa kaikki menneet taakat ja työteliäät vuodet saivat täyttymyksensä. Juhla oli ansaittu omalla aherruksella, ja sitä oli haluttu valmistella huolella. Kertojajoukko näytti suhtautuvan kuitenkin varsin eri tavoin itse karonkkaperinteeseen. Väitöstilaisuuden ohella karonkkakäytännöt on osin ohjeistettu yliopistojen toimesta. Väitösohjeet ovat kirjallisessa muodossa ja ne ovat suhteellisen yksiselitteiset. Karonkan järjestämiseen ja kulkuun liittyvät suuret linjat ovat luettavissa käytösoppaista ja nykyään myös yliopiston tiedotusmateriaalista. Silti monet tärkeät perinteen yksityiskohdat ja vivahteet kuuluvat suullisen akateemisen perinteen piiriin. Nämä perinteet vaihtelevat Suomessa paitsi yliopistojen myös tiedekuntien ja laitosten välillä.⁷³⁶ Tulevilla tohtoreilla on erilaisia keinoja saada selville oman alansa tärkeät käytännöt. Siksi pääsy jonkun toisen karonkkaan ennen oman järjestämistä on onnenpotku. Siellä voi vapaasti sekä vakoilla että juhlia.

Mitä lähemmäksi ja todennäköisemmäksi oma väitös tuli, sitä kiinnostuneempänä osallistuin muiden väitöstilaisuuksiin, ja etenkin niihin muutama karonkkaan, joihin minut oli kutsuttu. (N, H, 35–45)

Matti Klingen päiväkirjamerkinnöistä on luettavissa yksi näkemys karonkan peruselementeistä. Hän kuvaa seuraavasti karonkkaa, jossa oli ollut vieraana: ”Karonkka on silti hieno, paljon väkeä, hyvät tarjoilut, valkoiset pöytäliinat, pitkät puheet.”⁷³⁷ Yleensä väittelijän ympärillä on ihmisiä, jotka kertovat oman laitoksen tai tieteenalan karonkkakäytännöistä. Mutta aina tietoa ei ole helposti saatavissa eikä kaikilla ole välttämättä halua ottaa niistä selvää. Tällöin vaihtoehdoksi muodostuu toiminta ilman perinteen velvoitteita.

⁷³⁴ Esim. Elmgren-Heinonen 1956, 263–264; Fogelberg 1999; Lassila 2001, 425–427.

⁷³⁵ Elmgren-Heinonen 1956, 263; Lassila 2001, 425.

⁷³⁶ Matti Sillanpää kertoo artikkelissaan Väitöstilaisuus ja väitöskaronkka etenkin lääketieteen puolella elävästä karonkkaperinteestä (Sillanpää 1999, 265–276). Turun yliopiston (Sillanpää 2004) ja Oulun yliopiston karonkkakäytäntöjä (Lakovaara 2001) on kirjattu näiden yliopistojen www-sivuille.

⁷³⁷ Klinge 1999, 12. Ruotsissa karonkkaan kuuluvat ruuan, juoman ja puheiden lisäksi erityiset tohtorilaulut ja parodioivat esitykset, speksit (Ehn & Löfgren 2004, 111; Czarniawska 2003, 41–42). Ruotsalaisesta karonkkaperinteestä on oiva kuvaus dekkarissa Tee tiedettä ja tapa (Svensson 1968, 41–53).

Miten suhtautua karonkkaan?

Perinteistä luopumista tai niistä tinkimistä perusteltiin vieraantumisella ja sillä, että karonkka haluttiin toteuttaa ensisijaisesti oman viihtyvyyden näkökulmasta. Tälle ryhmälle perinteet eivät ole auktoriteetti, tapa tai ohjenuora eikä niitä ryhdytä väkisin muokkaamaan omanlaisiksi. Ne ikään kuin sivuutetaan. Taustalla voi olla jäykkien käyttäytymisnormien periaatteellinen vastustus. Kyse voi olla myös välinpitämättömyydestä tai vain mukavuuden halusta.

Muuten minun karonkassani ei noudatettu mitään kaavoja eikä perinteitä. En olisi juuri mitään niistä tiennytkään, ei minulle oltu kerrottu kuin yleispiirteitä seremonioista. Mutta kaiken kaikkiaan minä en edes välittänyt enää ajatella muodollisuuksia. Kaiken piti olla edes karonkassa minun näköistäni. Se oli tietysti pieni ahdistus [professorille], mutta se ei minua enää liikuttanut. Siltä osin karonkka oli juuri sitä mitä halusin, minun näköiseni, ei mikään kaavasuurite. (N, L, 35–45)

Yksi syy pitää karonkka pienenä ja vaatimattomana oli väittelijän arkuus. Kaikki eivät halunneet järjestää isoja juhlia ja olla keskipisteenä. Juhlittuna oleminen koettiin kiusallisena ja hankalana. Tällöin karonkkavelvoite hoidettiin minimin mukaan, ja vain pakolliseksi koetut tai tiedetyt osat toteutettiin helposti ja mutkattomasti.

Kahvitilaisuuden jälkeen menimme - - pieneen, viihtyisään ravintolaan (vastaväittäjä, kustos, työni ohjaaja ja minä). En varmaan olisi voinut laistaa tästä. En ole mikään ravintoloissa viihtyjä. (N, H, 35–45)

Karonkkavalintoihin vaikuttivat muutkin tekijät kuin halu vetäytyä tai pidättyminen perinteistä. Aina ei ollut taloudellisia edellytyksiä tai voimia juhlia näyttävästi.⁷³⁸ Jos taloudellista apua saatiin sukulaisilta, se otettiin ilolla vastaan. Rahan puute ei välttämättä estänyt juhlintaa, vaan kaavaa muutettiin vaatimattomammaksi. Jotkut olivat säästöyistä tehneet valmisteluista itse suuren osan tai pyytäneet ystäviä apuun. Jos väittelijä osallistui suurella panostuksella karonkka-valmisteluihin vielä väitöspäivänä, tästä seurasi ylimääräistä stressiä. Väitöksestä selviämisen jälkeen alkoi toinen selviytymisurakka.

Olin poikkeuksellisesti järjestänyt karonkan itse, rahojen säästämiseksi. - - Olin jännittänyt ehkä karonkkaa jopa väitöstilaisuutta enemmän, sillä sen järjestämisessä itse oli tosi kova homma. - - Mutta tosi hyvin se onnistui. (M, H, -)

⁷³⁸ ”Tohtorinkaronkkaa ei pidetty, kun ei ollut voimia eikä varoja. Yksinkertaiset kahvit sentään juotiin Satakuntatalolla.” (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 83.)

Ne, jotka halusivat täyttää perinteen vaatimukset, tekivät sen mielellään ja suurella innolla. Perinteestä kiinnipitäminen kuului asiaan. Se oli itsestäänselvyys ja suorastaan kunnia-asia. Kun ollaan akateemisia, ollaan sitä sitten kunnolla. Akateemiset perinteet nähtiin tarkoituksenmukaisina ja niitä haluttiin omalla kohdalla vaalia. Perinteen toteuttamisen rinnalla monen toive oli tehdä juhlista oma juhla. Akateemisuutta ja yksityisyyttä ei koettu toisiaan poissulkeviksi, vaan ne kuuluivat itsestään selvästi omaan karonkkaan. Kutsutut vieraat, tarjottavat ruuat, koristelu ja ohjelma olivat asioita, jotka toivat tilanteen muodolliseen puoleen persoonallisen sisällön.

Koska kauneus on merkittävä arvo elämässäni, olin todella panostanut karonkkaan; tilaan ja tarjoiluun. Olin hankkinut runsaasti tummanpunaisia ruusuja pöydille ja kynttilöitä - - tunnelmaa luomaan. Koko kattaus ja ruokalista oli tarkoitettu korostamaan kauneutta, onnea, tunnelmaa ja itselleni merkittävän asian loppuun saattamista. Halusin tarjota todella hienon illallisen, pitää valmistellut puheet ja nauttia ystävien kanssa. Niin teinkin aamuneljään, jonne saakka myös vastaväittäjäni yllätykseksi juhlisti viihtyi. (N, H, > 45)

Persoonallisen puolen korostuessa suhde perinteisiin saattaa ohentua. Paikoin perinteitä lähdettiin tietoisesti muuttamaan omilla ehdoilla ja omalla luvalla. Joskus syynä oli elämäntilanteen raskaus, joka toi rajoituksia juhlintaan.

Mietinnän jälkeen päätin tehdä aivan oman sovelluksen laitoksen perinteistä. Muistan jutelleeni monen ihmisen kanssa ennen kuin tein päätöksen, ja jälkeenpäin tajusin että - - tämä ratkaisu oli todella järkevä. (N, H, < 35)

Joidenkin kohdalla perinteisten toimintatapojen poisjättäminen saattoi olla tietoinen ilmaus halusta kyseenalaistaa oman tieteenalan tai laitoksen ikaikaisia perinteitä. Niiden koettiin edustavan ja symboloivan mennyttä maailmaa, valtaa ja auktoriteettia. Vastustus saattoi kohdistua vaikkapa laitoksen karonkkaperinteen yksityiskohtiin tai vanhan perinteen tunnettuihin kannattajiin, esimerkiksi professoreihin. Kriittisyyteen liittyi joskus pohdintaa naisen asemasta yliopistoyhteisössä. Aikana, jolloin tohtorit ja yliopisto-opettajat olivat vain miehiä, monet perinteet muotoutuivat sellaisiksi, että ne sulki naiset ulkopuolelle. Kun naiset sitten tulivat kuvaan mukaan, perinteet eivät ehkä kaikilta osin muuttuneet vastaamaan uutta tilannetta. Tämänkaltainen asetelma tuli ilmi seuraavasta aineistotteesta.

En pitänyt myöskään laitoksemme perinteisiin kuuluvasta tavasta järjestää erillinen herrakaronkka. Se oli ja on minusta snobismia - -

Kirjoittajan oli vaikea hyväksyä perinteitä, joissa akateeminen hierarkia johti käytännössä miesvaltaisiin tilanteisiin naisten jäädessä ulkopuolelle. On ilmeistä, että

eri tieteenaloilla naisten mukaan ottaminen on toteutunut eri tahtiin ja siihen on suhtauduttu eri tavoin.⁷³⁹

Keitä karonkkaan pitäisi kutsua?

Oli kyse sitten perinteisellä tavalla muodollisen tai epämuodollisen karonkan suunnittelusta, kertojat halusivat koota yhteen väitöskirjan valmistumisen kannalta tärkeitä ihmisiä. Karonkkaan kutsuttujen katsotaan vaikuttaneen myönteisesti väitöskirjan valmistumiseen. Kunkin vieraan panoksen merkittävyyden arvioi yksin väittelijä.⁷⁴⁰ Kutsutuilla tai kutsumatta jääneillä ei ole oikeutta lähteä kritisoimaan kutsuvieraslistan muodostamista. Väittelijällä on täysi yksinoikeus valita joukko, jonka kanssa juhlistaa tapahtunutta.⁷⁴¹ Karonkkavieraita miettiessään kertojilla oli johtavana periaatteena, että väittelijä ja kutsutut ihmiset viihtyisivät yhdessä ja tuntisivat olonsa hyväksi.

Halusin juhlia nimenomaan itselleni tärkeitä tutkijaverkoston, ystäviäni ja läheisiäni, sitä että olen selvinnyt tästä kaikesta heidän tuellaan. (N, H, < 35)

Olin kutsunut karonkkaan asian osapuolia kaikilta suunnilta ja monet taistelussa rähjäntyneetkin olivat ottaneet kutsun vastaan. Olin pohtinut pöytäjärjestyksiä ja sijoittanut vastapuolia samoihin pöytiin, lähelle tai kauas toisistaan. Minua jännitti koko päivässä eniten se, miten olin onnistunut pöytäseurueiden valinnassa. (N, H, > 45)

Karonkkaan kutsuttuja vieraita kuvaili 17 kertojaa, ja kutsuttujen määrästä kertoi kahdeksan kirjoittajaa. Vieraiden lukumäärä vaihteli neljän ja yli 60 henkilön välillä. Mukana oli akateemista väkeä, työtovereita, oman perheen jäseniä, sukulaisia ja ystäviä. Vakiintuneen tavan mukaan akateemiseen väkeen kuuluvat pakollisten vieraiden eli vastaväittäjän ja kustoksen lisäksi esitarkastajat, työn ohjaajat ja mahdollisesti oppialan professorit.⁷⁴² Matti Klinge kutsuu yliopistolaisten edustajia karonkassa väittelijän akateemisiksi sukulaisiksi, joita heitäkään ei voi juuri valita.⁷⁴³ Tämä seikka harmitti joitakin kertojia, koska osa näistä akateemisista sukulaisista oli todellakin etäisiä ja heidän kutsumisensa karonkkaan kauhistutti.

⁷³⁹ Esim. Klinge 1998, 32.

⁷⁴⁰ Sillanpää 1999, 270.

⁷⁴¹ Kutsuvieraslistan tekijä käyttää aina tietynlaista valtaa, ja siksi on ymmärrettävää, että kutsutuksi tuleminen saattaa imarrella ja kutsuttamatta jääminen loukkaa (Goode 1992, 241–242).

⁷⁴² Esim. Elmgren-Heinonen 1956, 263; Savolainen 1999, 238; Sillanpää 1999, 270; Fogelberg 1999. Kutsuttavat vaihtelevat oppialoittain. Joissain tiedekunnissa on tapana kutsua esim. dekaani, joissain taas ei.

⁷⁴³ Klinge 1999, 129.

Kaikki kertojat eivät piitanneet kutsukäytännöistä, vaan muokkasivat vieraslistan mieleisekseen. Tämä oli tehty tietoisena siitä, että näin toimittaessa poikettiin oikeasta protokollasta tai varioitiin sitä. Kertojat kokivat karonkkatradition pakottavan kutsumaan väärä ihmisiä. Vierasjoukkoon oli mahdutettava virallisia yliopiston ja laitoksen edustajia, vaikka heitä ei mielletty sellaisiksi ihmisiksi, joiden seurassa viihdyttiin. Esimerkit osoittavat hyvin, että nämä väittelijät halusivat ehdottomasti asettaa itselle tärkeät henkilöt etusijalle. Muodollisuudet saivat heidän puolestaan väistyä.

Perinteisestä karonkkaprotokollasta poikkesin sikäli, että vastaväittäjän ja kustoksen (avec) lisäksi juhlaan kutsuin vain niitä ihmisiä, joilla oli minulle merkitystä ystävinä. (M, H, > 45)

Pidin kiinni siitä, että juhla on yksityinen siitä huolimatta, että siinä noudatetaan tiettyjä yhteisiä perinteitä. En ymmärrä ollenkaan miksi pitäisi puhua sellaisille alan professoreille, joilla ei ole ollut mitään tekemistä asian kanssa. (N, H, > 45)

Akateemisista ympyröistä kutsuttiin muitakin kuin pakollisia edustajia. Heitä kirjoittajat kuvailivat lähimmiksi työtovereiksi tai itselle merkityksellisiksi ihmisiksi. Yksityiselämän piiristä väittelijän puoliso kuuluu nykyään itseoikeutetusti vierasjoukkoon.⁷⁴⁴ Karonkan laajuudesta riippuen muita perheen jäseniä ja ystäviä on kutsuttu joko yksin tai puolisoineen. Elämäntilanteen vuoksi vierasjoukkoon voi ilmaantua myös yllätyksiä.

Karonkan järjestin lähimmille väitöskirjatyössä mukana olleille työtovereille sekä läheisille ystäville. (N, L, 35–45)

Mukana [entinen puoliso ystävineen], vaikka hän ei kuulunut saarjaan mukavat ihmiset – hän oikeastaan kutsui itse itsensä, väitti että oli osallistunut väitöskustannuksiin.

Jotkut kertojat rajoittivat tietoisesti juhlijoiden määrää ja pitivät vain yksinkertaisen karonkan.⁷⁴⁵ Tällä on saatettu hakea intimiteettiä ja pienen joukon tuomaa tunnelmaa.

Karonkka pieni, vaatimaton [ravintolassa]. (N, H, -)

Kyseessä oli perinteinen karonkkailta, 14 henkeä pöydässä, herkullinenateria, lämpimät ja iloiset puheet... (N, H, > 45)

⁷⁴⁴ Sillanpää 1999, 270; Elmgren-Heinonen 1956, 263.

⁷⁴⁵ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 263.

Osan kohdalla vierasjoukon määrään vaikuttivat taloudelliset syyt. Kaikkia niitä, jotka halusi kutsua, ei ollut varaa kutsua.⁷⁴⁶ Muutama oli saanut taloudellista tukea karonkkaa varten perhepiiristä.⁷⁴⁷ Tällöin kyseessä oli läheisten lahja väittelijälle.

Mutta se juhla. [Lähiomainen] maksoi, en olisi muuten oikein kai pystynyt niitä järjestämään. En tosin ollut laskenut sen varaan, että hän maksaisi ne, olin vaan yksinkertaisesti ajatellut että suren raha-asioita joskus myöhemmin.

Tohtoriväitöskirjani karonkka pidettiin [ravintolassa] ja sen maksoi appiukkonni - - mukisematta, lahjaksi. Tunnelma tilaisuudessa siis oli hyvä.

Suhde vanhempiin, oman perheen merkitys ja sukulaisten ylpeys perheen tohtorista tulee juhlinnan tiimellyksessä hyvin esille.⁷⁴⁸ Vieraat tekevät huomioita väittelijän asemasta perheessä. He saavat ikään kuin uutta tietoa väittelijästä tavatessaan tämän vanhemmat, muita sukulaisia ja ystäviä.

Olin myöskin aika otettu kun suuresti ihailemani - - professori XX oli sanonut vanhemmilleni jotain erityisen arvostavaa minusta. Se tuntuu merkittävältä, ja jotenkin painavemmalta, kun jotain mennään sanomaan vanhemmille.

Vanhemmat olivat ilmiselvästi kiitollisia päästessään todistamaan lapsensa suurta juhlaa ja ilmensivät iloaan eri tavoin. Vanhempien osoittama ihailu ilahdutti ja liikutti uusia tohtoreita. Aineiston muutama naistohtori puhui erityisesti isästään hyvin myönteisesti.⁷⁴⁹ Tämä oli yksi esimerkki siitä, kuinka yksilön statuksen muutos vaikuttaa ihmisten välisiin suhteisiin ja kaikkiin niihin yhteisöihin, joihin hän kuuluu.⁷⁵⁰ Myös perhepiiri järjestäytyy uudella tavalla.

Muiden vieraiden lähdettyä klo 02 isäni piti minulle ikimuistaisen puheen, jossa hän käsitteli lapsuuttani. - - olin hyvin kiitollinen siitä, ettei kukaan perheen ulkopuolinen ollut kuulemassa !

⁷⁴⁶ Joissakin tiedekunnissa ovat yleistyneet suuret iltatilaisuudet, joihin vieraat maksavat osallistumismaksun. Tällaista juhlintatapaa ei voi enää kutsua karonkaksi. (Sillanpää 1999, 269.)

⁷⁴⁷ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 26, 60.

⁷⁴⁸ Outi Raehalmeen tutkimus osoitti, että monella lahjakkaalla naisopiskelijalla on ollut jokin erityisasema perheessä (Raehalme 1996, 97–99).

⁷⁴⁹ Isän kannustus opintoihin tulee esille muissakin tutkimuksissa (ks. Raehalme 1996, 99–101, 207; Julkunen 2004, 72). Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 323.

⁷⁵⁰ Anttonen 1992, 27.

Karonkkapaikka ja karonkkapukeutuminen

Karonkkavalmistelujen perusasioita ovat vieraslistasta päättämisen ohella juhlapaikan valinta, pöytäjärjestyksen tekeminen sekä tarjoilun ja ohjelman suunnittelu. Vieraiden pöytiin sijoittelusta on esitetty erilaisia ohjeita, jotka ovat yhteydessä tilaisuuden luonteeseen ja väittelijän sukupuoleen.⁷⁵¹ Ohjeistuksissa naisväittelijät ja miesväittelijät asetetaan eriarvoiseen asemaan, kun kyse on väittelijän puolison paikasta karonkassa. Miesväittelijän puoliso on emännän asemassa väittelijän lähellä, mutta naisväittelijän puolison paikka on jossain sivummalla... omaisten joukossa.⁷⁵² Naisväittelijä siis joutuu olemaan karonkassa sekä isäntä että emäntä. Lisäksi puoliset joutuvat eroon toisistaan – mikäli virallisia ohjeita noudatetaan. Suullinen perinne ja osallistuva havainnointi ovat kuitenkin osoittaneet, että naisväittelijät ovat tässä kohdin käyttäneet niin järkeä kuin tunnettakin ja ovat luomassa uutta perinnettä. Aineistossa pöytäjärjestyksistä ei ollut muita mainintoja kuin edellä olleen kirjoittajan huoli siitä, kuinka hän onnistuisi sijoittelemaan väitöskirjan aihepiiristä eri tavoin ajatelleet ihmiset sopuisasti yhteen.

Tohtorinkaronkkoja on pidetty hyvin erilaisissa paikoissa. Kullakin ajalla ja tieteenalalla ovat tyypilliset tai suosittu karonkkapaikkansa, mutta esimerkiksi ravintoloiden kabinetit ja osakunnat ovat olleet aina suosittuja. Aineistossa karonkkapaikasta kertoi 13 kirjoittajaa. Juhlapaikkoina mainittiin ravintolat, osakunnat, upseerikerho, kahvila ja väittelijän koti.⁷⁵³ Paikan valintaan vaikuttivat erityisesti kutsuttavien määrä ja tarjoilun laatu sekä mahdollisen ohjelman erityisvaatimukset. Kysymys on usein siitä, haluaako väittelijä erityisen juhlanan karonkkapaikan vai onko tila sivuseikka.

Karonkka järjestettiin - - osakunnan tiloissa, mukana oli yli kuusikymmentä vierasta. Halusin kutsua kaikki mahdolliset tutut ja mukavat ihmiset. (N, L, 35–45)

- - oli E-muotoinen pöytä, johon sopi 60 henkeä... meitä oli runsas 50 henkeä lopulta paikalla. (N, H, > 45)

Karonkka minulla oli - - noin 40 lähimmälle työkaverille ja tilaisuus oli todella juhlava ja mieliinpainuva. (N, L, < 35)

Karonkan juhluuteen ja ilmeeseen vaikuttaa omalta osaltaan, kuinka muodollisen pukeutumisohjeen väittelijä on kutsussa esittänyt.⁷⁵⁴ Väittelijän odotetaan

⁷⁵¹ Esim. Elmgren-Heinonen 1956, 264; Sillanpää 1999, 273–274; Lassila 2001, 427. Paikkajärjestelyillä osoitetaan arvojärjestyksiä, ja paikat myös vaikuttavat siihen, kenen kanssa voi keskustella tai missä vaiheessa ruoka tarjotaan. Ks. Goode 1992, 243.

⁷⁵² Ks. Elmgren-Heinonen 1956, 264; Sillanpää 1999, 273–274; Lassila 2001, 427.

⁷⁵³ Myös Miten meistä tuli tohtoreita 1998, 26, 98, 160, 211.

⁷⁵⁴ Karonkkakutsussa tulisi paikan ja ajankohdan lisäksi olla aina maininta toivotusta asusta (Sillanpää 1999, 271). Eri tilanteiden vaatetusta säätelevät sosiokulttuuriset normit ja odotukset (Enninger 1992, 217–218, 222).

pukeutuvan mustaan juhlapukuun, koska kyse on perinteikkäästä yliopistollisesta juhlasta.⁷⁵⁵ Karonkkapukeutumisesta ei kovin moni kirjoittanut, mutta ne, jotka kirjoittivat, paneutuivat aiheeseen yksityiskohtaisesti ja antaumuksella. Muutama kertoja oli huomionut karonkkavieraiden vaatetuksen.

Olin pannut kutsukorttiin merkinnän: frakki tai tumma puku. Runsaalla puolella herroista oli frakki, muilla tumma puku. Enemmistöllä naisista oli musta täyspitkä puku. Oli myös joitakin muita, enimmäkseen tummia yksivärisiä pukuja. Joillakin naisilla oli juhlava housupuku. (N, H, > 45)

Yksi väittelijä kuvaili karonkkapukunsa tarkasti. Hän kertoi siihen liittyvistä yksityiskohdista mielenkiintoisella tavalla.

Puvussa oli tähän tutkimustyöhön liittyvää symboliikkaa: Yksinkertaisen ja akateemisen arvokkaan puvun alta pilkotti tutkimuskohteen hohdokkuus kaikissa kristallihelmien heijastamissa vivahteissaan. (N, H, > 45)

Muutama muukin naiskertoja halusi kuvata juhlapukeutumistaan ja siihen liittyviä muistoja. Puvun hankintaan, sen malliin tai merkitykseen oli liittynyt jotain mieleenpainuvaa.

Olin ostanut kauniin pitkän mustan puvun tätä tilaisuutta varten, ja myös vieraat olivat juhlapuvussa. (N, H, > 45)

Ilta-asuna käytin vanhaa - - ei-kovin-hienoa iltapukua. - - tunsin itseni prinsessaksi, ja se varmasti näkyi ulospäinkin. Lainasin äidiltä koruja ja laitoin muistaakseni [hajuvoimaa] vähän tavallista reilummin. En osaa koskaan tälläytyä kovin ihmeesti - -

Oman itsen kauniiksi laittaminen ja mietitty pukeutuminen oli näille naisväittelijöille keino osoittaa tilanteen ainutkertaisuutta ja arvokkuutta.⁷⁵⁶ Ainoa mieskertoja, joka pohti pukeutumista, oli teologi, joka käytti papinpukua väitöksessä mutta frakkia karonkassa.

Karonkka on akateeminen yksityisjuhla, joka tuo yhteen taustoiltaan hyvin erilaisia ihmisiä.⁷⁵⁷ Karonkan erityisyys ja hienous piilee akateemisen maailman ja yksityisen maailman yhdistämisessä. Kyse ei ole perhe- eikä sukujuhlasta vaan tilaisuudesta, jota ei järjestettäisi ilman edellä ollutta väitöstä.⁷⁵⁸ Väittelijä kuuluu molempiin maailmoihin. Hän ei useinkaan voi kuvitella juhlivansa tohtoriksi

⁷⁵⁵ Pukeutumisetiketistä tarkemmin mm. Elmgren-Heinonen 1956, 263–264; Lassila 2001, 425, 427.

⁷⁵⁶ Myös Joensuun yliopiston muisteluaineistossa naiskertojille on jäänyt mieleen juhlapukeutuminen (Makkonen 2006, 255–256).

⁷⁵⁷ Klinge 1999, 129–130.

⁷⁵⁸ Sillanpää 1999, 269.

tulemista ilman, että nämä elämän erilaiset osa-alueet ovat jollakin tavalla edustettuina. Väittelijän akateeminen verkosto ja yksityinen elämämpiiri ovat karonkassa kaikkien nähtävillä. Maailmojen erilaisuus voi olla hämmäntävän suuri. Näin on esimerkiksi silloin, kun väittelijän suku on ei-akateeminen ja sukulaiset tulevat eri puolilta Suomea, mahdollisesti pieniltä paikkakunnilta ja maaseudulta. Karonkasta voi parhaimmillaan muodostua tilaisuus, jossa erilaisesta alueellisesta identiteetistä ja säätyidentiteetistä huolimatta kaikki tulevat toimeen ja jopa ystäväystyvät ja oppivat toisiltaan.⁷⁵⁹ Karonkalla on toisaalta arvokas ja muodollinen, toisaalta tavallinen ja inhimillinen puolensa. Karonkka on nyt ja aina ennenkin ollut tilanne, jossa voi nauttia akateemisista perinteistä, solmia tuttavuuksia ja saada uusia ystäviä.

Karonkkakutsujen ja juhlinnan tapojen osalta väittelijät joutuvat tekemään valintoja. Rajanveto virallisten ja epävirallisten vieraiden välillä ei ole aina helppo. Se oli johtanut monen kohdalla myös kysymykseen, pidetäänkö yksi vai kaksi karonkkajuhlaa.

Monia vaihtoehtoisia juhlimistapoja punnittuani päädyin siihen, että pitäisin vain yhden päivällistilaisuuden sekä virallisille että epävirallisille vieraille. (N, H, > 45)

Kahteen juhlatilanteeseen päätyneet kertojat järjestivät joko väitöspäivän aikana kaksivaiheisen juhlan tai kaksi juhlaa peräkkäisinä päivinä. Ensimmäinen juhla oli virallinen, joskus herrakaronkaksi kutsuttu⁷⁶⁰ päivällinen, jossa kutsuvieraslistan ja puheiden osalta toimittiin oman alan tradition edellyttämällä tavalla.

Karonkassa oli ensin virallinen osuus n. 15 hengelle, jossa syötiin hyvin ja hienosti. (M, H, -)

Toinen juhla oli tarkoitettu laajemmalle joukolle. Tarjoilu oli vaatimattomampaa ja ohjelma vapaampaa eikä protokollasta ollut enää niin väliä. Tärkeintä näissä pikkukaronkoissa⁷⁶¹ oli viihtyminen ja vapaa ilmapiiri. Tunnelma muotoutuu yleensä rennommaksi kuin suppeamman piirin karonkassa.

⁷⁵⁹ Klinge 1999, 129. Voi käydä niinkin, että akateemiset vieraat ja sukulaiset eivät tule toimeen ja tunnelma on vaivautunut (Ehn & Löfgren 2004, 111).

⁷⁶⁰ Matti Klinge kertoo vuoden 1967 karonkastaan: ”Traditionmukaisuus johti myös sen tuolloin vielä tavallisen käytännön noudattamiseen, että 22 hengen väitöspäivällisilläni oli vain herroja - -” (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 163).

⁷⁶¹ Muita nimityksiä tilaisuudelle ovat jälkikaronkka ja varjokaronkka (ks. Lakovaara 2001; Sillanpää 2004).

- - Pidin aluksi väelle puheen - - kiittelin heitä - - ja sitten sanoin että tämän jälkeen kaikki virallisuudet ovat ohi. Halusin vain viihtyä ja antaa ihmisten - - jutella ja juhlia. (N, H, < 35)

Myöhemmin alkoivat jatkot tansseineen. Sinne tuli paljon enemmän väkeä, ystäviä ja tuttuja. (M, H, -)

Jälkikaronkka on onnistunut vaihtoehto, kun halutaan juhlia suuremmalla joukolla vapaamuotoisemmin ilman akateemisen perinteen puku- ja muotovaatimuksia.⁷⁶² Tämä toinen juhla järjestetään erityisesti sukulaisia ja ystäviä ajatellen.⁷⁶³ Se voi olla hyvin pienimuotoinen, kuten seuraava kertoja kuvailee.

Pakollisen karonkkaruokailun jälkeen olin sopinut varsin pienimuotoiset jatkot oikein vanhojen ystävien kanssa. Neljä luokkatoveriani - - oli koolla vahvistettuna työtoverilla - - Karonkkapaikalta mukaan tuli tutkijatoverini - - (N, L, -)

Muutama kirjoittaja kertoi, että virallinen karonkka oli jatkunut epävirallisilla jatkoilla muualla, jonne osa juhlijoista siirtyi. Tällaiset jatkot olivat väittelijälle raskaan päivän lopuksi melkoinen voimainponnistus. Muistikuvat olivat hämärä, mutta mieliala oli edelleen hyvä. Juhlimisesta otettiin kaikki irti: nyt tai ei koskaan.

Jatkoille mentiin - - ja sitten minusta tuntuu, että en enää muista mitään. Minulla ilmeisesti koko skarppaus alkoi purkautua yhtäaikaan. Minulla oli jopa jossain vaiheessa sellainen tuntuma, että minä en ollut paikalla – seurasin vain tilannetta joka oli ympärillä. Ihmiset viihtyivät, kerrottiin jälkikäteen, minä vain olin jossain haamuilevana mukana. (N, L, 35–45)

Mitä karonkassa tarjotaan?

Kertomuksissa ei paljon kuvailla karonkkatarjoiluja.⁷⁶⁴ Muutama kertoja teki kuitenkin poikkeuksen ja kertoi varsin tarkasti aterioista. Osa väittelijöistä oli itse osallistunut ruokien valmisteluun tai suunnitellut aterian tarkasti ravintolan henkilökunnan kanssa.

Suunnittelin kolmen ruokalajin päivällisen yhdessä [ravintolan] myynti-ohjelmistarin ja keittiömestarin kanssa. Se oli erittäin kallis mutta käytännöllinen ratkaisu. (N, H, > 45)

⁷⁶² Sillanpää 1999, 276.

⁷⁶³ Esim. Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita 2003, 300, 442.

⁷⁶⁴ Lyhyt kuvaus esim. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 211. Juhliin valittu tarjoilu kertoo niin kutsujan persoonasta ja sosiaalisesta statuksesta kuin myös tilaisuuden tarkoituksesta (Goode 1992, 240–242).

Pakettiin kuului herkullinen - - illallinen ja kahvit, ja omat juomat sai tuoda (se oli hyvin tärkeätä!). - - Tila osoittautui aika onnistuneeksi – edullinen, hyvä sijainti, tarpeeksi suuri – ja ruoka oli ilmeisesti ihan hyvää, vaikka en siitä silloin maistanut mitään. (N, H, < 35)

Yksi kertojista oli pitänyt karonkan kiinalaisessa ravintolassa, jossa vieraat tutustuivat puikoilla syömiseen. Paikkavalinnalla oli yhteys väittelijän elämänvaiheisiin ja väitöskirjan aiheeseen.

[Vieraat] viihtyivät hyvin ja nauttivat ateriasta. X mainitsi vielä jälkikäteen sen erikoisuutta ja maukkautta. Hänelle se oli ensi tuttavuus kiinalaisen ruoan kanssa, eikä hän pystynytkään käyttämään puikkoja. Kaikki toiset selvisivät siitä ”kokeesta”.

Karonkan ruokajärjestelyihin ja muuhunkin oli haettu apua ystävilta silloin, kun omat voimat eivät tuntuneet riittävän.

Karonkka oli ihan hauska. Olin jättänyt suuren osan järjestelyistä muiden huoleksi, minusta alkoi puhti huveta matkan varrella. - - Kaikki kuitenkin loksautti paikalleen, sain apua yllättäviltä tahoilta sieltä ja täältä. (N, L, 35–45)

Karonkkapuheet mietityttivät

Yli puolet kertojista mainitsi perinteen mukaiset puheet karonkan itsestään selvänä ohjelmanumerona. Perinteisesti puheiden aika on lämpimien ruokien jälkeen, kun viiniä on laseissa eikä jälkiruokaa ole vielä tuotu pöytään.⁷⁶⁵ Puhejärjestys on tärkeä osa karonkkatraditiota. Se viestii sekä yliopistollista hierarkiaa että puhujien ja puhuteltavien osuutta väitöskirjan tekoon.⁷⁶⁶ Moni kirjoittaja kertoi valmistelleensa puheensa huolella. Joukossa oli niitäkin, jotka eivät olleet ehtineet paneutua puheiden miettimiseen.

En ollut ehtinyt valmistella yhtään puhetta, mutta vieraiden saapuessa kätteleiden välissä laadin nopeasti listan siitä kenelle puhuisin. (N, H, > 45)

Karonkkapuheiden suunnitteluun minulla ei tosipaikan tullen kuitenkaan enää ollut aikaa eikä voimia. (N, H, 35–45)

Omat puheet olivat vielä joillakin kirjoittajilla tallella. Oli tietysti niitäkin kirjoittajia, jotka eivät enää muistaneet sen enempää omia kuin toisten puheita. Muutama kertoja halusi kuvailla joitakin pitämiään puheita. Jokunen kertoi saaneensa puheista palautetta, niin kiittäväää kuin kriittistä.

⁷⁶⁵ Sillanpää 1999, 274.

⁷⁶⁶ Ks. Fogelgerg 1999; Sillanpää 1999, 274.

Ruokailu kesti lähes viisi tuntia ja sinä aikana ehdimme kuulla 18 puheen-
vuoroa. (Hyvästellessä kuulin, että moni muukin olisi halunnut vielä pu-
heenpuheensa käyttä.) (N, H, > 45)

- - yksi - - loukkaantui, kun en kehu häntä hänen mielestään riittävästi
karonkka-puheessa. Mutta tästäkin kuulin vasta vuotta myöhemmin.
(M, H, -)

Samoin kuin kutsuvieraslistasta väittelijä päättää myös puhejärjestyksestä vasta-
väittäjälle ja kustokselle pidettyjen kiitospuheiden jälkeen.⁷⁶⁷ Yksi kertojista ku-
vaili, että kustos oli ohjeistanut häntä, miten puhua ja ketä ei sovi unohtaa. Näin
karonkkaperinne todistettavasti siirtyy suullisena perinteenä eteenpäin!

Professori [kustos] muistutti pöytäkeskustelun yhteydessä, että kustosta tu-
lee kiittää hyvin johdetusta väitöstilaisuuden johtamisesta. (N, L, 35–45)

Perussääntö puhekäytännössä on, että kiitettävä on sitä kauempana puhejärjestyk-
sessä mitä läheisemmässä henkilökohtaisessa suhteessa tämä on väittelijään.⁷⁶⁸ Sen
vuoksi puolisoa kiitetään aina viimeisenä. Kiitospuheesta puolisolalle kertoi kaksi
kirjoittajaa. Toinen oli yhdistänyt puheeseen koko perheensä. Aineistossa on myös
kertomus, jossa väittelijä tietoisesti oli jättänyt karonkkaperinteessä ehkä oleelli-
simpana pidetyt puheet kokonaan pitämättä.

Karonkka pidettiin illalla samoin meillä kotona. Se ei noudattanut akateee-
misiä perinteitä sikäli, että puheita ei pidetty, mutta muuten oli erittäin haus-
kaa. (N, H, 35–45)

Vaikka puheet vaikuttavat kaavamaiselta ohjelmanumerolta, niihin sisältyy voi-
makkaita odotuksia ja tunteita. Väittelijän kiitospuheiden tulisi olla mieluummin
lyhyitä kuin pitkiä, ja väittelijän tulisi suoriutua niistä ilman papereita.⁷⁶⁹ Ei ole
siis ihme, että puheet luovat paineita ja vaikuttavat väittelijöihin eri tavoin. Siinä
missä joku jännitti, toinen suorastaan nautti saadessaan puhua tarkasti mietityt
puheensa.

Valitettavasti itsellä yleensä on siinä vaiheessa jotenkin pää ihan tyhjä eikä
oikein voi nauttia täysin siemauksin juhlinnasta... kun oli ne pirun puheet-
kin. (N, L, < 35)

Vastaväittäjälle osoittamani puheen jatkoksi omistin hänelle myös pianistin
pravuurisoolon - - Puheet olivat lyhyitä ja epämuodollisia, samoin vastauk-
set. (N, H, > 45)

⁷⁶⁷ Sillanpää 1999, 274.

⁷⁶⁸ Sillanpää 1999, 274.

⁷⁶⁹ Vapaamuotoiset kiitospuheet ovat väittelijälle kunnia-asia, ja ne ovat myös yleisölle
nautittavampia kuin harjoitellut tekstit (Sillanpää 1999, 274–275).

Olin valmistellut puheet huolella. Puhuin henkilökohtaisesti ja kauniisti, sanoivat ystäväni. Osaan sen, jos olen rentoutunut ja uskon itseeni. (N, H, > 45)

Vieraat odottavat puheita mielenkiinnolla, ja niitä arvioidaan jälkikäteen. Ruokailun yhteydessä pidetyt puheet kertovat niin osallistujien välisistä henkilökohtaisista suhteista kuin yhteisön sosiaalisista rooleista.⁷⁷⁰ Puheita pidetään yksilöidysti vastaväittäjälle, kustokselle, esitarkastajille, ohjaajille, dekaanille ja ehkäpä tutkimuksen innostajille. Työtovereille, tutkijakollegoille, ystäville ja sukulaisille sen sijaan pidetään usein yhteispuheita. Koko ryhmä huomioidaan samassa puheessa. Osittain kyse on aikaekonomiasta, osittain siitä, että nämä puheet usein sivuavat henkilökohtaisen elämän puolta. Omia elämänvaiheita ei samassa määrin ole tapana tuoda esille karonkassa silloin, kun pitäydytään akateemisessa karonkkakäytännössä. Tässäkin suhteessa perinteet muuttuvat koko ajan. Erityisesti vanha tapa, että omaisia ja läheisiä ei puolisoa lukuun ottamatta kiitetä, on väistymässä.⁷⁷¹

Läheisille ei ole ollut tapana puhua karonkassa. Tämä voidaan nähdä esimerkiksi akateemisen protokollan ylivallasta. Omaiset ikään kuin eivät kuulu kiitettävien joukkoon, kun on kyse väitöskirjan kaltaisesta akateemisesta tuotoksesta. Elävä elämä kuitenkin osoittaa, että läheiset ovat turvaverkko, jonka vuoksi väitöskirjat kaikista vastoinkäymisistä huolimatta valmistuvat. Heitä, jos keitä, olisi syytä kiittää.⁷⁷² Läheisten vähäiselle huomioon ottamiselle karonkassa voi olla uskottavampikin syy kuin akateemiset tavat. Väittelijän saattaa olla hyvin vaikeaa puhua henkilökohtaisesti tärkeille ihmisille tilaisuudessa, jossa on läsnä monessa mielessä ventovieraita henkilöitä. Tilaisuus ei ole oikea paikka omien syvempien tunteiden ilmaisemiselle, vaikka väittelijä sitä haluaisi.

XX:lle en puhunut, koska olin aivan varma, että rupeaisin itkemään.

Puheiden pitämiseen näyttää liittyvän oletuksia oikeanlaisista puheista. Väittelijät pelkäävät puheosuudessa rikkoavansa jotain salaperäistä normia, mikä jälkikäteen tulee ilmi. Kyse on tieteenalan sisäisestä kulttuurisesta kontrollista, alalle muototuneista puhetaavoista ja mahdollisista sanktioista, joita sääntöjen uhmaamisesta seuraa. Siirtymäriittinäkömyksen valossa puheilla on liittämiskäyttö. Puheet ilmentävät ja konkretisoivat väittelijän hyväksymistä yhteisön täysivaltaiseksi ja ennen kaikkea puhevaltaiseksi jäseneksi. Tästä nousevat perussäännöt puheiden sisällölle ja järjestykselle. Jos näitä uhmataan, on selvää, että rituaalin yhden osan olemukseen ja tarkoitukseen puututaan. Rohkeutta ja erilaisuutta etsivä oma-päinen väittelijä ei ehkä tule ajatelleeksi rituaalin yhteisöllistä puolta silloin, kun

⁷⁷⁰ Ks. Goode 1992, 233–234.

⁷⁷¹ Sillanpää 1999, 274.

⁷⁷² Nämä läheisille suunnatut kiitokset ovat hyvin nähtävissä väitöskirjojen esipuheissa ja kiitososioissa.

hän päätyy muuttamaan rituaalin kulkua ja sisältöä joiltain osin. Kaavamaisuus kuuluu rituaalin olemukseen. Jos rituaalin rakennetta lähdetään modernisoimaan väärissä kohdissa, lopputulos voi olla yllättävä. Syntyvä tunnelma voi olla täysin vastakkainen kuin mikä oli tarkoitus.

Vastauspuheet esitetään siinä järjestyksessä kuin väittelijä on pitänyt omat puheensa. Hyvistä vastauspuheista voidaan esittää erilaisia näkemyksiä. Matti Klingen näkemys selviää hänen päiväkirjassa antamastaan luonnehdinnasta: ”Hyvä puhe, koska se sisältää viittauksia ja ironiaa, mutta kuuluttaa kuitenkin juhlan päähenkilön tämänpäiväistä kunniaa.”⁷⁷³ Oleellista on siis korostaa väittelijän saavutusta. Puheille ei ole tapana osoittaa suosiota eikä väittelijä enää kiitä vastauspuheista.⁷⁷⁴ Vanhan käytännön mukaan puoliso tai omaiset eivät vastaa heille osoitettuihin puheisiin.⁷⁷⁵ Tältä osin protokolla on hieman väljentynyt, ja omaisten ja puolison puheita on kuultu varsinaisissa karonkoissa. Kahden juhlan karonkoissa omaisten puheet ovat yleensä epävirallisemmassa osassa. Kustoksen vastauspuheeseen sisältyy perinteen mukaan pöydän antimista kiittäminen.⁷⁷⁶

Akateemisten kollegojen puheet ovat väittelijälle tärkeitä. Niiltä odotetaan ehkä eniten hyväksyntää ja joukkoon ottamista.⁷⁷⁷ Niistä välittyvät herkästi tohtoroitumisen prosessin aikana koetut vastoinkäymiset ja ilot. Yhteisten kokemusten jakamista pidetään erityisen tyypillisenä piirteenä naistohtoreiden toisilleen pitämässä puheissa.⁷⁷⁸ Tämä seikka näkyi selvästi yhden naiskirjoittajan kertomuksessa.

Olin itse asiassa ollut vieraana - - epämuodollisissa, boheemeissa karonkoissa (joissa esimerkiksi frakki olisi kai pyhäinhäväistys) sekä - - erityisen lämminhenkisissä karonkoissa, joissa on aina upeata ohjelmaa ja laitoksen henki ja nimenomaan laitoksen vahvojen naisten välinen lämmin ystävyys ja kollegiaalisuus ohittavat jopa vastaväittäjän. – Jotain sellaista olisin toivonut itsellenikin.

⁷⁷³ Klinge 1999, 13. Matti Klinge kertoo pitävänsä usein tervehdyksensä latinaksi muistutuksena vanhasta akateemisuuudesta (Klinge 1999, 130).

⁷⁷⁴ Sillanpää 1999, 275.

⁷⁷⁵ Sillanpää 1999, 275. Tässä kohden perinne on jo osittain muuttunut. Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 280. Tilanne, jossa väittelijä on väitöskirjan kiitososassa ja karonkkapuheessa kosinut naisystäväänsä, on siis vanhan perinteen kannalta hämmentävä. Tätä Jyväskylän yliopistossa tapahtunutta myönteiseen vastaukseen johtanutta tilannetta uutisoitiin näyttävästi (Suomen Tietotoimisto 2005).

⁷⁷⁶ Sillanpää 1999, 275. Vuoden 1956 käytösoppaan mukaan kiitospuheen isännälle tai emännälle voi pitää joku muukin vieras (Elmgren-Heinonen 1956, 264).

⁷⁷⁷ Akateemisessa perinteessä karonkassa tapahtuu eräänlainen ”veljeitysmisseremonia”, kun uusi tohtori toivotetaan tervetulleeksi tieteen maailmaan hänen ansioitaan ylistäen. Ks. Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 65–66, 263, 384.

⁷⁷⁸ Ks. Klinge 1999, 129.

Karonkassa pidettyjen vastauspuheiden sisältöä aineiston kertomuksissa ei juuri kommentoida, mikä oli yllättävää.⁷⁷⁹ Ehkä puheita ei enää muistettu niin tarkasti. Muistissa oli enemmän tunnelma, joka puheista oli välittynyt.

Nautin karonkasta ja otin vastaan ilolla kaikki kehut. Puheista jäi mieleen kollegan kehotus nauttia nyt, koska seuraavan kerran tultaisiin yhtä paljon kehumaan vasta hautajaisissa! (M, L, 35–45)

Puheenvuoroista ei ollut tulla loppua. Suurin osa tempautui mukaan puheenvuoron käyttämiseen impulsiivisesti lämpimän ja läheisen ilmapiiriin yllättämänä. (N, H, > 45)

Myöskään maljojen kohottaminen ei tule esille. Maljoja voidaan nostaa sekä kiitos- että vastauspuheiden päätteeksi, mutta etiketin mukaan kahden kesken. Muut läsnäolijat eivät yhdy maljoihin.⁷⁸⁰ Täältäkin osin käytännöt vaihtelevat tiedekuntien kesken.

Monenlaista karonkkaohjelmaa

Puhekiekkon päätyttyä on tarkoitus siirtyä vapaaseen keskusteluun ja muuhun mahdolliseen ohjelmaan.⁷⁸¹ Puheiden lisäksi karonkoissa oli erilaisia ”omatekoisia” laulu-, sketsi- tai runoesityksiä, joita esittivät pääosin akateemiset ystävät tai työkaverit. Tuttujen esityksissä väittelijää onnittiin ja kiitettiin. Suurelta osin esitykset tulivat yllätyksenä väittelijälle. Tässä kohdin eri laitosten karonkkaperinteet poikkeavat paljonkin, mutta perusidea on kytkeä esitykset mielellään humoristisesti väittelijän tutkimusteemaan. Varsinkin monivuotisissa tutkimusprojekteissa väittelijä opitaan tuntemaan henkilökohtaisemmin, ja silloin ohjelmassa saatetaan viitata väittelijän luonteenpiirteisiin tai harrastuksiin.

Olin sitten aika yllättynyt että kaikenlaista ohjelmaa ja puhetta kuitenkin rupesi tippumaan pitkin iltaa. - - kyse ei ollut laitoksen perinteistä tai ennalta arvattavista kuvioista, vaan ihmisten itse virittelemistä yllätyspuheenvuoroista ja ohjelmanumeroista. (N, H, < 35)

Aiemmin onnitteluja eli gratulaatioita painettiin väitöskirjoihin.⁷⁸² Karonkan ohjelmanumerot on nähty eräänlaisina kollegojen ja opettajien gratulaatorunojen nykyisinä ilmenemismuotoina.⁷⁸³ Ohjelmasta kirjoittajat mainitsivat useimmin musiikki-

⁷⁷⁹ Vrt. Mauno Jokipii kuvaa vuodelta 1956: ”Karonkassa pidettiin kauniita puheita, jotka jäivät kannustamaan.” (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 60.)

⁷⁸⁰ ”...speeches are very informal, and they mostly end with a toast to the doctor *in spe*.” (Fogelberg 1999). Myös Sillanpää 1999, 274.

⁷⁸¹ Sillanpää 1999, 275.

⁷⁸² Klinge 1989, 446; Ignatius & Nuorteva 1999, 81.

⁷⁸³ Ignatius & Nuorteva 1999, 81.

esitykset ja erilaiset vapaat puheenvuorot. Musiikista huolehtivat erikseen paikalle kutsutut ammattilaiset ja joissain tapauksessa väittelijän tutut tai sukulaiset.⁷⁸⁴

Muusikoiden jäljittäminen vei aikaa, mutta lopulta sain kiinni nuoren lahjakkaan pianistin, joka vastasi musiikista koko illan aina sovituisissa kohdissa. (N, H, > 45)

Mieheni oli tilannut muusikkoja paikalle soittamaan 1500-luvun musiikkia renessanssiajan soittimilla. (N, H, > 45)

Väittelijälle vieraiden puheet ja ohjelmanumerot olivat tärkeitä viestejä. Ne kertoivat halusta jakaa väittelijän suuri päivä sekä arvostuksesta, kunnioituksesta ja välittämisestä. Ne ovat suuria symbolisia tekoja, joilla osoitetaan yhteenkuulumista.

Ehkä tässä juhlassakin siis kävi tavallaan niin että vaikka olin kokenut etten oikein kuulu mihinkään kunnolla, - - minut kuitenkin laskettiin hyvin monen yhteisön piiriin, otettiin mukaan.

Karonkka – vaatimaton tai mahtava, riemullinen tai hillitty – on aina ainutlaatuisen kokemus, ja siitä jää hyvin persoonallisia muistikuvia väittelijöiden mieleen. Helpotus ja keveys olivat silmiinpistäviä piirteitä monen kerronnassa.

Talo ja piha olivat täynnä hilpeää porukkaa; oli lämmin kesäinen ilta. Seuraavana aamuna osa vieraista palasi vielä aamushampanjoille, ja viimeinen vieras lähti vasta kahden päivän päästä... (N, H, 35–45)

(Sama juttu kuin omissa häissä, jotain sitä söi ja joi mutta ei niin maallisista asioista jäänyt mitään mieleen. Sitä vain leijui onnessaan pöydästä toiseen, kaiken ihanan kannattelemana.) (N, H, -)

Karonkkakokemusten merkityksellisyys on siinä, että ne kiinnittyvät paikalla olleisiin ihmisiin. Karonkkaan tulleet ihmiset luovat yhdessä ainutlaatuisen tunnelman. Se syntyy, kun erilaisista yhteisöistä ja elämänpiireistä lähtöisin olevat henkilöt jakavat keskenään tilanteen, jossa yhdistävänä tekijänä on väittelijä. Väittelijät aistivat tämän ”uuden yhteisön” häntä kohtaan tuntemaan hyväntahtoisuuden ja ilon.

---

⁷⁸⁴ Myös Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita 2003, 300.

Merkityksellistä on kokemus omasta juhlasta

Karonkkaillan tunnelma on asia, josta useimmat kertojat (18 kpl) mainitsivat jotakin. Tunnelmaa kuvattiin joko omien havaintojen ja muistikuvien pohjalta tai sitten kerrottiin, mitä paikalla olleet olivat jälkikäteen tilanteesta sanoneet. Tunnelmaa kuvailtiin toisaalta vapautuneeksi ja lämminhenkiseksi, toisaalta arvokkaaksi ja hienoksi.⁷⁸⁵

Tilaisuus oli unohtumaton, väkeä 30. (M, H, > 45)

Vieraiden kommenttien mukaan tilaisuudessa oli juhlava mutta samalla intiimi ja lämmin henki. (N, H, > 45)

Mutta tunnelma oli hieno, lämmin ja luonteva. (N, H < 35)

Tunnelman kuvauksissa olivat nähtävissä karonkan kaksi eri puolta: akateeminen muodollisuus ja siitä tuleva arvokkuus sekä yksittäisen väittelijän henkilökohtainen elämä ja intiimiys. Akateemisuus loi puitteet, jonka väittelijän elämäntilanne ja väitöksen kulku täyttivät. Karonkassa oli läsnä kaikki, mitä oli tapahtunut ja koettu väitöskirjan alkumetreiltä asti. Tuskaiset ja voittoiset hetket sulautuivat yhteen. Oli lupa olla tyytyväinen itsen ja oli lupa ottaa vastaan kiitosta ja ylistäviä sanoja. Tätä kaikkea olivat todistamassa ja jakamassa akateemiset tukijat ja henkilökohtaisen elämän tärkeät ihmiset.

Ikävät asiat, epäonnistumiset ja muut taakat sai panna hetkeksi syrjään ja vain nauttia olosta. Tämä oli keskeinen kokemus karonkajuhlista. Hyvä olo tulee siitä, että yhdessä juhliminen alleviivaa ja vakuuttaa tohtoroitumisen yhteisöllistä ulottuvuutta. Kyse on tohtoroitumisen siirtymäriitin liittämisen vaiheen tärkeimmästä tilanteesta. Karonkassa koettu ilo on viime kädessä lähtöisin väitöskirjan valmistamisesta ja sen onnistuneesta puolustamisesta väitöstilaisuudessa.

Juhlastani tuli ihana. Ehkä siitä tuli erityisen onnistunut siksi että en odottanut siltä muuta kuin että se menisi kunnialla läpi. Ehkä se ihanaus myös virittyi siitä, että väitös meni niin paljon paremmin kuin odotin. (N, H, -)

Neljä kertojaa mainitsi, että vaikka juhliminen oli ihanaa, väsymys alkoi väkisin painaa illan edetessä. Olo saattoi olla väsynyt jo alusta asti esimerkiksi flunssan vuoksi. Oman väsymyksen ei kuitenkaan haluttu antaa vaikuttaa tunnelmaan. Tilanteen ainutkertaisuus oivallettiin.

Puheita siis riitti. Flunssa veti minut väsyneeksi mutta hauskaa oli. (N, H, > 45)

⁷⁸⁵ Tunnelmaa kuvattiin vertailuaineistossa esim. hauskaksi ja ikimuistettavaksi (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 211, 384).

Karonkan alkaessa olin niin nääntynyt, että toivoin vain pääseväni nukku-
maan. Tuntuu, että en muista tilaisuudesta paljontaan (se ei ainakaan johdu
alkoholista!) (N, H, 35–45)

Muutama kertoja mainitsi liikituksen ja surun tuntemuksista karonkassa. Nämä
liittyivät sekä oman työn kannalta tärkeisiin paikallaolijoihin että ihmisiin, jotka
eivät olleet juhlassa mukana. Alla olevassa esimerkissä tulee ilmi lapsen ja van-
hempien suhteen yksi ulottuvuus. Aikuinen lapsi haluaa näyttää vanhemmilleen,
mihin heidän kasvatustyönsä on johtanut, mitä lapsesta on tullut ja mitä hän on
elämässä saavuttanut. Silloin kun väittelijän vanhemmat eivät ole enää elossa,
tätä ei voi tehdä.⁷⁸⁶

Ainoa asia, mitä joskus surin, oli se, että vanhempani eivät enää olleet elossa.
Heille juhla olisi ollut erittäin tärkeä ja arvokas kokemus. (N, H, > 45)

Oma tunnelmansa on ollut karonkassa, jossa tutkimustyön aihepiiri on käsitelty
aihetta, joka oli herättänyt voimakkaita tunteita eri puolilla. Karonkka toi yhteen
eri tavoin ajattelevia ihmisiä, minkä vuoksi jännitteitä pelättiin. Yllättäen juhla
avasi solmuja ja loi uudenlaista yhteyttä juhlavieraiden joukkoon.

Yhtäkkiä me-henki valtasi läsnäolijat, syntyi keskinäinen yhteisymmärrys
ja halu tuoda esiin oma kokemuksensa ja sovittlevakin puheenvuoronsa
osuuteensa väitösprosessissa. Jotkut puhuivat jopa ”suuresta sovituksesta”.
(N, H, > 45)

Kotiutuminen karonkasta tai jatkoilta päättää väittelijän juhlapäivän. Yksinkertai-
nen mutta ylläiseksi koettu taksimatka⁷⁸⁷ tai pääsy kotona omaan sänkyyn tuot-
tavat nekin onnen tunteen. Niin päivän alkuhetket kuin viimeiset tapahtumat ja
ajatukset ovat tallentuneet muistiin. Päivä ja rituaali saadaan päätökseen.

Menin kotiin aamulla taksilla. Se tuntui todella ihanan syntiseltä.

Kotiin päästyäni - - Asensin herätyskellon soimaan parin tunnin pää-
hän - - . Painautuessani mieheni viereen totesin sen olevan päivän ehdotto-
masti paras hetki !

Juhlapäivä oli ohi. Muistikuvat päivästä olivat kertomuksissa vahvoja ja hyviä.
Muutaman kertojan kohdalla päivä oli merkinnyt koko elämäntilanteen uudel-
leenarviointia. Väitöspäivästä selviäminen oli tuonut iloa ja itseluottamusta. Uusi
vaihe elämässä oli alkamassa.

⁷⁸⁶ Vertailuaineistossa lähiomaisen juuri tapahtunut kuolema oli tuonut oman leiman-
sa karonkkaan (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 133).

⁷⁸⁷ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 402–403.

Väitöstilaisuus ja sen jälkeen koko laitoksen väelle tarjoamani karonka - - on jäänyt lähtemättömästi mieleeni yhtenä elämäni upeimmista päivistä.” (M, L, 35–45)

Ehkä pikkuhiljaa väitöspäivän aikana rupesin vapautuman rakennetusta turvalinnakkeesta. (N, L, 35–45)

Yhden kirjoittajan ajatuksissa karonkkatunnelmat viipyivät pitkään. Karonkan tiimoilta syntyi monipolvinen keskustelu väitöskirjan teemasta siihen jollain tavalla osallisten ihmisten kesken.

Jälkikeskustelut vielä jatkuivat, sillä lähetin kaikille karonkkavieraileni kiitoskirjeen - - ja sain lukuisia vastauksia. - - Otin vastaan näitä tunteita ja sain myös olla välittäjänä joidenkin vastapuolien välienselvittelyssä. Katsoin olevani velkaa tämän jälkiselvittelytyön, koska tilanne – ihmisten lähentyminen yhteisessä karonkassa – tarjosi siihen mahdollisuuden. (N, H > 45)

Karonkka yhdistää ja kiinnittää. Se on karonkan tärkein piirre sekä symbolisesti että kokemuksellisesti.

6 Mitä on olla tohtori?

6.1 Väitöksen jälkeen

”Sitten päivä parrasvaloissa – ja kaikki on ohi.”⁷⁸⁸ Tyhjyyden tunne, masentuneisuus tai epämääräinen haikeus ovat tuttuja tuntemuksia vastaväitelleille. Synkkyys ja tyhjyys iskevät, kun hulina ja hurmos ympärillä hiljenevät ja pitäisi päästä arkeen uudelleen kiinni.⁷⁸⁹

Sitten iski myös väsymys, ja ilmeisesti myös jonkinlainen masennus ja morkkis. Olen itse unohtanut sen, mutta tutut muistavat että olin tämän kaiken jälkeen jotenkin maassa. Ei ihme, kun ajattelee mitä kaikkea parin vuoden sisään oli tapahtunut. - - Olen nyt akateemisen urani kanssa aikamoisessa kriisissä, ehkä vieläkin jonkinlaisessa post-väitös-masennuksessa?

Väitöskirja ja väitöspäivä eivät jätä rauhaan

Väitöskirja, väitöspäivä ja karonkka pysyvät ajatuksissa eri tavoin väitöksen jälkeen. Taustalla jyskyttää kysymys, mitä minä nyt teen kaikella tällä asiantuntemuksella, tiedoilla, taidoilla ja saavutetulla henkisellä pääomalla?⁷⁹⁰ Mihin minua tarvitaan? Oliko tässä mitään järkeä?

Aineistossa 18 kertojaa pohti väitöksen jälkeisen ajan tunnelmia.⁷⁹¹ Toisilla vauhti jatkui yhtä kiireisenä kuin väitöskirjatyön aikana tai jopa kiihtyi, kun taas toisilla tuli pysähdys. Ne, joilla oli työtä tai jotka jatkoivat tutkimista, eivät jääneet suuremmin mietiskelemään tapahtunutta. Yksi sai viran, joku väitöskirjapalkinnon ja muutama lähti ulkomaille. Elämä täyttyi uusilla haasteilla. Sen sijaan ne, jotka joutuivat pysähdyksen tilaan, kokivat olonsa ristiriitaiseksi. Osa oli iloinnut mahdollisuudesta levähtää. Tutkimustyö oli väsyttänyt ja tauko tuntui hyvältä vaihtoehdolta. Osalle pysähdys toi mukanaan ahdistuksen. Kiireen väistyminen yllätti, jopa pelotti. Joidenkin ajatukset olivat kiitollisia ja itsetuntoa rakentavia, mutta mukaan mahtui myös epäilyä väittelemisen turhuudesta ja hukkaan heitetyistä vuosista.

Kertojat kuvailivat sekä väitöksen jälkeisiä lähikuukausia että piirsivät kuvaa koko työurasta väitöksen jälkeen. Tämän vaiheen muistelussa oli voimakkaita sävyeroja sen vuoksi, että väitöksestä kulunut aika väistämättä vaikutti kerrottuun.

⁷⁸⁸ Silvennoinen 1999, 188. Kun tavoite on saavutettu, tuoreelle tohtorille tulee helposti henkinen krapula, postväitösblues (Silvennoinen 1999, 188). Masennuksesta myös Leonard 2001, 258; Halila 2003, 552.

⁷⁸⁹ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 398, 438.

⁷⁹⁰ Silvennoinen 1999, 189.

⁷⁹¹ Kaksi kertojaa kuvailee väitöksen jälkeen tapahtunutta aivan kertomuksen lopussa. Nämä kuvaukset on tulkittu kertomusten päätännäksi, ja ne on käsitelty lopetusten yhteydessä.

Kertojat, joiden väitöksestä oli jo vuosikymmeniä, kykenivät näyttämään lohduttavan ja viisaan kuvan elämän jatkumosta. Kerronta todisti, että väitöskirjan jälkeistä elämää on ja että elämä voi edetä hyvin monin eri tavoin. Tapahtumilla on aina elämässä jokin suunta ja kaikki johtaa johonkin – se halutaan kertoa.

Olen innostunut tässä loruilemaan asiasta, mutta ehkä on hyvä kertoa myös asiain jatko, ”kuinkas sitten kävi?” -kysymystä ajatellen. (M, H, > 45)

Arvosana, lausunto ja saatu julkisuus mietityttivät

Muistelut, jotka liittyivät väitöksen jälkeisiin viikkoihin tai kuukausiin, käsittelivät tohtorintutkimuksen muodollisia loppuvaiheita, kuten arvosanan määräytymistä ja tutkintotodistuksen saamista. Jonkin verran oli esillä väitöskirjan saama julkisuus. Arvosanan määräytymiseen vaikuttaneiden asioiden vavominen kirvoitti tohtoreilta kitkerääkin tekstiä.

Kaikki meni ihan ok, vaikka arvosana ei ollut kovin hyvä – siihenkin erolla oli osuutensa. Vanhapiika proffani - - ei pitänyt ajatuksesta, että olin eroamassa, ehkä nykykäsityksen mukaan jonkinlaista syrjintää – tiedä häntä.

Väitöksen jälkeen kertojien selkeä toive oli, että arvosana- ja todistusmuodollisuudet etenisivät joutuisasti. Vasta tutkintotodistus kädessä voi huokaista helpotuksesta ja ajatella, että kaikki tarpeellinen oli tehty ja nyt se oli ohi. Siksi on ymmärrettävää, että lausunnon kohtuuton viivästyminen ja tiedekunnan jahkailu ärsyttivät.

En uskonut, että tiedekuntaneuvosto hyväksyisi - - korkean arvosanan ilman kommervenkkejä. Toivoin kuitenkin asian loppuun saattamista niin hartaasti, että valtuutin - - kustoksen puoltamaan alempaa arvosanaa, jos se auttaisi - - Häntä ei kuunneltu. Tutkimus hyväksyttiin väitöskirjaksi, mutta arvosana jätettiin pöydälle. Seuraavan vuoden ensimmäiseen kokoukseen mennessä tiedekuntaneuvoston jäsenet olivat ilmeisesti ehtineet tutustua kirjaan - - Vastaväittäjän ehdottama arvosana hyväksyttiin ja hain todistuksen - - suuremmitta seremonioita. (N, H, > 45)

Sain viralliset tulokset väitöksestä vasta n. 8 kuukautta myöhemmin - - Opponentti oli sairastellut ja muutenkin vähän vaikeana ihmisenä ei ollut saanut arvosanaa ajoissa annetuksi. (M, H, -)

Yksi kirjoittaja oli jo väitöstilaisuudessa vastaväittäjän loppulausuntoa kuunnellessaan aavistanut, että puutteellinen ja väitöskirjaa ymmärtämätön lausunto tiesi vaikeuksia. Näin kävikin, ja väittelijä joutui itse oikomaan lausunnon epäselvyyksiä hyväksymisestä päättävillä henkilöillä.

Ensimmäisessä käsittelyssä väitöskirjani jäi pöydälle. Kävin sitten selittämässä lausunnon epäselvyyksiä - - ja katsottuaan uudelleen esitarkastajien asialliset lausunnot neuvosto sitten vihdoinkin hyväksyi kirjani. Tämän myllytyksen jälkeen kirjoitin vastaväittäjälle kirjeen, jossa annoin suoran palautteen lausunnon hölmöyksistä. Näytin kirjeen vielä esimiehelleni ja yhdelle kollegalle – ja jätin sen lähettämättä. Jotkut asiat on vaan parempi vaieta kuoliaaksi. Jos olisin nostanut asiasta metelin, se meteli olisi muistettu, ei itse asiaa.

Tämä poikkeuksellinen tapaus osoitti, että vastaväittäjän valinnasta voi seurata ongelmia jälkeenkäinkin. Väitöskirjan aihe ja tutkimustraditio, johon se liittyy, saattavat yllättäen olla vastaväittäjälle ja muille työn arvioijille vieraat. Tästä voi seurata hämmentäväksi ja jopa epäoikeudenmukaiseksi koettua keskustelua ja arvostelua.⁷⁹² Kuudessa kertomuksessa arvosana, joka oli asteikon yläpäästä, oli mainittu tai se oli arvattavissa. Hyvä arvosana oli yhdelle iloinen yllätys ja toiselle ansaituksi koettu osoitus hyvästä työstä.

Pidin hyvän lection, se jopa vaikutti väitöstyön arvosanaan, ja sain siitä magnan. Olin todella onnellinen. (N, H, > 45)

Se [arvosana] kuitenkin ylitti kaikki odotukset: laudatur (vaikka jälkeenkäin ajatellen, ei se nyt ihan väärä arvosana ollut. Väitöskirjani on hyvä, laaja ja perusteellinen ja vahvasti perusteltu.) (M, H, -)

Kolme kirjoittajaa oli avoimesti sitä mieltä, että arvosana oli huono, mutta sitä ei harmiteltu eikä puolusteltu. Väitöskirjan arvosanan todellinen vaikutus tohtorin uraan tuli esille aineistossa epäsuorasti, kuten seuraavat lausumat osoittavat. Huono arvosana ei näytä estävän hyvän viran saamista, ja huonosta arvosanasta huolimatta väitöskirjaa voidaan myöhemmin pitää esimerkillisenä ja jopa yhteiskunnallisesti merkittävänä.⁷⁹³

Sain huonon arvosanan ja hyvän viran. (N, H, -)

En saanut väitöskirjasta kovinkaan hyvää arvosanaa, mutta se oli pieni murhe sen rinnalla, että paria vuotta myöhemmin se vaikutti lainsäädäntöön. Kuulin lisäksi eräältä nuoremmalta kollegalta, että työtäni mainostettiin hyvän väitöskirjan esimerkkinä vastaväittäjäni yliopistossa - - (N, H, 35–45)

Ilmeistä on, että yliopiston piirissä on aidosti erilaisia käsityksiä väitöskirjan arvosanan merkityksestä. Jos arvosana on herättänyt kirjoittajissa erilaisia tunteita, niin saman on tehnyt myös väitöskirjan saama julkisuus. On yleinen oletus, että kaikki väittelijät haluavat, että heidän työnsä huomataan. Oma työtä kehoitetaan nykyi-

⁷⁹² Myös Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita 2003, 276.

⁷⁹³ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 204.

sin yhä enemmän esittelemään, jopa myymään tiedotusvälineille. Totta kuitenkin on, että julkisuus ei kohtele väittelijöitä tasa-arvoisesti. On tutkimusaiheita, jotka kiinnostavat laajemmin julkisuutta riippumatta siitä, onko kyseessä erityisen hyvä tai uusia tuloksia tuottanut tutkimus.⁷⁹⁴ Vastaavasti on tutkimuksia, jotka jäävät marginaaliin, vaikka ne edustaisivat alan uusinta uutta ja olisivat hyvin tehtyjä. Julkisuudessa tutkimusaiheen markkina-arvoa ei aina voi etukäteen tietää. Usein vasta julkaisuhetken uutistilanne ja uutistila määrittävät sen, mitkä väitöskirjat saavat huomiota tiedotusvälineissä. Aineistossa oli kaksi hyvin vastakkaista kokemusta julkisuudesta.

Väitöskirjani sai osakseen erittäin paljon julkisuutta. – olin televisiossa - - Helsingin sanomissa oli melkein koko kulttuurisivun juttu ja Aamulehdessä samoin hyvin näyttävä juttu. - - toimittaja kävi haastattelemassa minua ja jotkut kuulivat siitä radiosta, mutta itse en kuullut. Minusta ja tutkimuksestani tehtiin lisäksi juttuja ammatti- ja naistenlehtiin. (N, H, > 45)

- - minua harmitti kun työni ei saanut mitään julkisuutta. Oli tietysti se Hesarin tavanomainen esittely, ja Yliopistolehden, ja paikallislehdessä oli laajempikin juttu, mutta ei kukaan käynyt haastattelemassa. En tosin kuvitellut että aiheeni olisi suurta yleisöä kiinnostava, mutta silti olisin tietysti toivonut kaikkea mahdollista huomiota. – Se on aika jännä juttu, miten hirveän paljon sitä odotti ja toivoi (ja siten myös uskoi ansaitsevansa), vaikka samalla oli sitä mieltä että työ hädin tuskin kestää tarkastelun. (N, H, -)

Vaikka väitöskirja ei saanut julkisuutta väitöksen aikaan, sitä saattoi tulla myöhemmin, esimerkiksi silloin, kun väitöstutkimus julkaistiin eri foorumilla tai eri kielellä kuin alkuperäinen työ.

Tarjosin muokattua laitosta kirjastani brittiläiselle - - kustantamolle, joka hyväksyi sen heti. (N, H, > 45)

Tavallaan koen että väitöskirjatyöni on saatettu päätökseen vasta - - kun vihdoinkin sain julkaistua suomenkielisen maallikkoversion kirjastani. (N, H, < 35)

Virka tai ulkomaille lähtö pelastaa tyhjyydeltä

Väitöskirjan arvosana tai sen saama julkisuus eivät ehdi askarruttaa tohtoreita, jotka saivat töitä tai olivat lähdössä ulkomaille. Uusi työpaikka tai ulkomaankomennus selkeytti tulevaisuutta, mikä esti vaipumasta synkkyyteen. Kolme kirjoittajaa koki olevansa etuoikeutettuja, kun he pääsivät jatkamaan mieluista tutkimusta tai

⁷⁹⁴ Czarniawska 2003, 42–43. Myös mediassa tutkimuksen ennakkojulkisuuteen ja mainostamiseen saatetaan suhtautua epäilevästi. Ks. Seppo 2000.

työtä suuremmissa ympyröissä. Ulkomaille lähtö nähtiin tavallaan palkintona siitä, että väitöskirja onnistui ja että ohjaajat ja oma tiedeyhteisö halusivat edelleen kannustaa ja tukea väitellyttä. Kaikki ulkomaille lähteneet olivat väitelleet luonnontieteen puolella.

Monille tulee väitöksen jälkeen tyhjiys ja outo olo, että mitähän nyt. Itse en siitä kerinnyt kärsiä, koska 2 viikkoa väitöksen jälkeen lähdin postdociksi Jenkkeihin. (N, L, < 35)

Pari viikkoa väitöksen jälkeen pakkasin tavarani ja muutin [ulkomaille]. Tein aluksi tutkimustyötä kotona mutta parin kuukauden jälkeen onnistuin saamaan alaa vastaavaa työtä - - yrityksestä ja huomattavasti yliopistoa paremmalla palkalla. (N, L, < 35)

Ohjaajani suhteiden avulla minulla oli mahdollisuus päästä jatko-opiskelupaikkaan Yhdysvaltoihin arvostettuun ja korkeatasoiseen laboratorioon. (M, L, < 35)

Ulkomaille lähteminen oli ollut näille tohtoreille hyvä vaihtoehto. Edessä oli kiinnostavaa työtä tai korkeatasoista tutkimusta ja usein hyvällä palkalla. Yhtä lailla työpaikan saaminen kotimaassa toi jatkuvuutta ja turvasi toimeentulon ainakin lähitulevaisuudessa. Väitöskirja avasi uusia mahdollisuuksien viranhakuihin, koska monissa yliopistoviroissa edellytetään tohtorintutkintoa.⁷⁹⁵ Joidenkin kohdalla tästä oli alkanut lyhyempi tai pidempi työrupeama yliopistossa eri tehtävissä ja viroissa.

Jostain syystä kai halusin tuon väitöskirjan valmiiksi, koska sitten hain tätä määräaikaista virkaani. (N, L, -)

Väitöskirja valmistui juuri sopivasti, niin että hakemieni yliopistovirkojen respiittiajasta jäi jäljelle vajaa viikko, kun se - - hyväksyttiin ja siunattiin arvosanalla laudatur. Viranhaussa tulin sitten - - apulaisprofessuuriin 1. sijalle ja - - professuuriin 2. sijalle eli urheilukielellä, - - ”voitin viitosen ja tulin kypillä toiseksi”. (M, H, > 45)

Jälkimmäisen otteen mieskertoja hävisi ensimmäisen professorinviran haun naispuoliselle hakijalle, mutta tästä hän ei ollut ihmeissään eikä pettynyt.

Isompaan professuuriin katsoin XX:n ilman muuta itseäni paremmaksi enkä valittanut asiasta. (M, H, > 45)

---

⁷⁹⁵ Tohtoroitumisessa saavutettujen tutkijavalmiuksien jälkeen monen väitelleen tavoitteena on nimenomaan yliopistoura. Esim. Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita 2003, 300.

Viranhaussa voi käydä myös toisin. Toivomaansa virkaa joutuu hakemaan useaan otteeseen eikä se välttämättä onnistu koskaan.⁷⁹⁶ Muodollinen pätevyys ei akateemisissa mitteloissa aina riitä, ja siksi tohtoreilla saattaa olla edessä työttömyysjaksoja. Viranhaut olivat monelle henkisesti raskaita prosesseja, joissa oma asiantuntemus oli arvioitavana. Joskus arvioinnit tuntuivat asianosaisista kohtuuttomilta. Pahimmillaan saavutetut ansiot ja tehdyt työt kyseenalaistettiin ja mitätöitiin.

Myöhemmin on tullut vaikeuksia uralla etenemisessä. Ensinnäkin assistenttin työ on hirveän raskasta, mutta melkein ainoa keino rahoittaa tutkimusta ellei ole huippututkija. Toiseksi assistenttin viranhaussa minut lintattiin kaksi kertaa erittäin perusteellisesti 1990-luvulla. Lisäksi olen ollut kaksi n. vuoden jaksoa työttömyyspäivärahalla.

Yliopistoviran saaminen vaatii sitkeyttä ja työtä. Yleensä tämä tarkoittaa tiivistä tutkimustyön jatkamista väitöksen jälkeen, ehkäpä raskaan opetusvelvollisuuden ohessa. Julkaisuja on saatava alan lehtiin ja omista tutkimustuloksista pitää saada palautetta mieluiten kansainvälisillä foorumeilla. Pitää pätevoityä, julkaista ja esiintyä kansainvälisissä kongresseissa, mutta silti herää epäily, riittääkö sekään.⁷⁹⁷ Keskinäinen kilpailu ja työhön kohdistuvat kiristyvät laatuvaatimukset ovat nykyyliopiston kipupisteitä. Jatkuva kilpailu merkitsee turvattomuutta, tekee arjesta kamppailun ja hävittää viime kädessä yhteisöllisyyden.⁷⁹⁸ Julkaisemispakko, opetusvelvollisuudet ja jatkuva virkojen hakeminen olivat jo uuvuttaneet aineiston kahta naistohtoria.

Hoidin kaksi vuotta apulaisprofessorin viransijaisuutta, ja vasta myöhemmin minulle selvisi, että virkaan kuuluva opetusvelvollisuus oli todellisuudessa paljon pienempi kuin oma taakkani. Näännyin. Viisi vuotta sitten sain assistenttin viran, jota en ole hoitanut päivääkään. Toivon, että saan ensi kesänä, kun olen [n. 45-vuotias], ensimmäistä kertaa elämässäni vakituisen työpaikan. (N, H, 35–45)

Olen aika kovasti YRITTÄNYT ylipäänsä, siis pärjätä akateemisesti, julkaista ja saada aikaan. Tuloksia on tullut sen verran että pääsin ekan kerran elämässäni virkaan kiinni. (Nyt alan todella kyllästyä ja uupua tähän yrittämiseen ja uran tekemiseen ylipäänsä). (N, H, < 35)

⁷⁹⁶ Aina virkoja tai sijaisuuksia ei laiteta hakuun, vaan ne täytetään kutsumenettelyllä tai valinta suoritetaan ”sisäpiiristä”. Tällaiset menettelyt näyttävät suosivan miehiä (Husu 2005, 28–29).

⁷⁹⁷ Saarinen 2003, 160. Kilpailusta, kateudesta ja epäoikeudenmukaisuuden kokemuksesta myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 223, 316. Naistutkijoilla on halu pysyä mukana kilpailussa, mutta myös vaihtoehtoisia ratkaisuja mietitään (Husu 2001, 205, 212–214).

⁷⁹⁸ Lehtonen K. 2008.

Tutkiminen ja julkaiseminen väitöksen jälkeen ovat myös positiivisia asioita. Valmiina tohtorina voi päästä opettamaan omaa erityisalaansa. Voi itsenäisesti suunnitella, toteuttaa ja julkaista tutkimuksia. Nämä mahdollisuudet lisäsivät merkittävästi uuden tohtorin itsetuntoa ja rohkeutta toimia akateemisessa yhteisössä.

Sain opettaa vielä dosenttina 71 vuotiaaksi. Se oli hienoa aikaa, luennoin [oppiala mainittu] historiaa ja *filosofiaa* - - Johdin tutkimusseminaria, väkeä riitti kummassakin. Terveisiä [entiselle opettajalle] yläilmoihin, olinhan tehnyt juuri niin kuin hän käski. (N, H, -)

Olin hämmästynyt, sillä väitöskirjani arvo ei yhtään pudonnut mielessäni. Siitä tehtiin mm. jatkotutkimus [ulkomaalaisen] tutkijan kanssa - - hänen tutkimuksiaan olin asiallisen varmasti kritisoinut kirjassani. Joku sanoi, että, jos olisin ollut enemmän tiedemiespiireissä mukana enkä niin yksinäni, en ehkä olisi uskaltanut niin voimakkaasti tuoda asiaa julki. - - onneksi saan edelleenkin paljon nauttia 'riippumattomuudestani', vaikka tutkimusaiheenikin on muuttunut. (N, L, 35–45)

Väitöskirjan tuoma varmuus ja itsenäisen asiantuntijan rooliin astuminen näkyivät muillakin tavoilla. Tohtoreille tarjottiin uusia työtilaisuuksia esimerkiksi luennojen ja esitelmien muodossa, mikä kertoi siitä, että heidät oli hyväksytty alansa asiantuntijoiksi. Omasta työstä luennoiminen on tilanne, jossa saavutettu asiantuntijuus tulee julki yhä uusissa yhteyksissä.

Minua pyydettiin myös pitämään luentoja ja esitelmiä tutkimuksestani erilaisiin tilaisuuksiin tai luentosarjoihin. Väitöskirja on loppuun myyty ja koska se on englanniksi kirjoitettu, sitä on mennyt moniin maihin, kuten ohjaajani oli toivonutkin. (N, H, > 45)

- - luentopyyntöjä on silloin tällöin tullutkin, ja ihan sieltä mistä olen toivonutkin, ”kentän” kannalta relevanteista paikoista. (N, H, < 35)

Väitöksen jälkeen elämään tuli uusia asioita ja tilaa

Kaikkien kirjoittajien elämä ei väitöksen jälkeen jatkunut akateemisissa ympyröissä, vaan elämän kuviot muuttuivat tyystin toisenlaisiksi. Väitöskirja oli tehty ja keskittyminen perheeseen tai uusiin harrastuksiin koettiin ansaituksi ja oikeaksi valinnaksi.⁷⁹⁹ Kaikki tällaisesta elämänmuutoksesta kertoneet ovat naisia. Kotia, perhettä, omaa ajankäyttöä ja yliopistomaailmaa soviteltiin yhteen. Muutama naiskirjoittaja marssitti lapsensa reilusti näkyville, myös lukijan ihailtaviksi. Kahden kirjoittajan kohdalla edessä oli äitiysloma ja odotettu mahdollisuus keskittyä

⁷⁹⁹ Ks. Leonard 2001, 258–259.

lapsiin. Oli tullut aika asettaa lapset ja kotona oleminen kaiken edelle. Akateemisessa maailmassa oli saavutettu tärkeä etappi, mutta nyt oli aika olla äiti.⁸⁰⁰ Akateemiset meriitit jäivät taka-alalle.

Pian tämän jälkeen jäin äitiyslomalle. Kahden kuukauden jälkeen väitöstilaisuudesta kävin hakemassa tutkintotodistuksen juhlallisessa publiikissa. Sain... väitöskirjapalkinnon, mikä ilahdutti minua, mutta vauva - - oli vielä ilahduttavampi.

Siitä alkoi sitten pitkä rauhoittumisen aika - - Sen jälkeen monta kuukautta olin vain äiti enkä vilkaissutkaan töihini.

Yksi kertojista totesi, että vaikka ulkomaille lähtö ja tutkiminen heti väitöksen jälkeen vetivät puoleensa, niin Suomeen palattua oli lasten ja perheen vuoro. Hänen kohdallaan järjestys meni näin päin. Kuvauksen perusteella ei ole kuitenkaan epäilystä siitä, minkä saavutuksen hän koki arvokkaimmaksi.

- - olin postdocina 3 vuotta ja Suomeen tultuani aloimme tehtailla perhettä, jota sitten - - kertyi 3 ihanaa nahkakantista v-kirjaa.

Esimerkkien naistohtoreiden kohdalla elämäntilanne ja väittelyikä ovat sanelleet sen, että kotona oleminen, raskaudet ja akateeminen ura vuorottelivat. Aina asioita ei voi itse järjestellä eikä kaikki mene niin kuin on alun perin suunnitellut. Kirjoittajalla, joka oli kokenut väitösprosessin aikana avioeron, lapset nousivat erityisasemaan täysin eri syistä kuin edellisillä kertojilla. Edessä oli uudenlaiseen huoltajuuskuvioon totuttelu, ja taloudellinen epävarmuus painoi. Elämäntilanne väitöksen jälkeen ei ollut helppo.

Kahden lapsen huoltaja, mielettömästi asuntovelkaa ja huoltajuuksiidat vielä odottamassa.

Miehet tai vanhempana väitelleet naiset eivät kertoneet perhetilanteen muutoksista väitöksen jälkeen. Sen sijaan yksi naiskertoja kuvasi, kuinka väitöskirjan valmistuminen toi uudenlaista energiaa ja avasi uusia näköaloja. Elämään mahtui vihdoin muutakin kuin tutkimusta. Oli aikaa harrastaa ja olla erilalla luova kuin tutkimustyössä.

Väitöstyön jälkeen olen hakenut uusia haasteita sekä palkkatyössä että vapaa-aikana. Tuli niin paljon täytettävää tilaa ja aikaa. - - Haluan luoda myös käsilläni, löytää uutta ja oppia lisää. Vältän tarpeellisen tekemistä; teen tarpeetonta ja luovaa. - - Se on minulle hyvin palkitsevaa ja terapeuttista. (N, H, > 45)

⁸⁰⁰ Lasten syntymä on monille akateemisille naisille erittäin tärkeä asia elämässä, vaikka asia voi kääntyä heidän uraansa vastaan. Ks. Husu 2001, 270–271.

Yhteistä pysähdyksen ja elämänrytmin muutoksen kokeneille kirjoittajille oli suorittamisesta luopuminen. Tuntui, ettei ollut tärkeää saada aikaan jotain hyödyllistä. Tärkeää oli löytää itselle mieluista tekemistä tai keskittyä siihen, mikä oli jäänyt huomaamatta tai vähemmälle väitöskirjan teon aikana. Oli aika ajatella kokonaisuutta, mikä oli unohtunut yksittäisten suoritusten kilpajuoksussa. Jatkuva suorittaminen ja väitösprosessin eteenpäin vieminen olivat vieneet voimia. Väsymykseen havahduttiin vasta, kun ehdittiin pysähtyä. Toiveena oli löytää uusia puolia itsestä ihmisenä. Löydöt saattoivat olla myös ristiriitaisia, ja niiden havaitseminen ei välttämättä ollut miellyttävää.

- - väitöskirja jotenkin VEI minua - - enkä pidä siitä tunteesta erityisesti. Huomaan että hämmästelen vieläkin jatkuvasti sitä, millaisen imun väitöskirja pystyi luomaan elämäni, millainen vaikutus sillä oli minuun ja kuinka ihmeellisiin ponnistuksiin se minut ajoi. (N, H, < 35)

Rehellinen tapahtumien ja valintojen tarkastelu voi opettaa tuntemaan omaa itseä ja väitöskirjan merkitystä oman elämän kokonaisuudessa. Väitöskirja ja sen tuomat ilot ja ahdistukset asettuvat pohdinnoissa uuteen mittakaavaan. On syytä muistaa, että tämä on jälkiviisautta, jolla on omat heikkoutensa ja rajoituksensa. Elämää voi elää vain eteenpäin, mutta muistella voi vain taaksepäin.

Ehkä pieni hellittäminen väitöstyönkin kanssa olisi tuonut enemmän iloa siihen, mutta oli liian paljon pelissä. Jälkeen päin olen huomannut välillä hellittää, vaikkei se minulle helpoa olekaan. (N, H, > 45)

Jälkikäteen, tapahtumien toteuduttua kertojat näkivät, kuinka kovilla he olivat olleet. He olivat tavallaan pettyneitä itseensä, etteivät oivaltaneet sitä aiemmin. Vähempikin olisi riittänyt. Tämä on mielestäni heidän sanomansa tuleville tohtoripolville. Nämä lausumat antavat aineksia opetustarinoihin akateemisessa tarinavarastossa.

6.2 Promootio väsyttää, mutta vahvistaa

Akateeminen promootio on Suomessa juhla kokonaisuus, joka koostuu monesta eri tapahtumasta ja juhlasta ja joka kestää useiden päivien ajan. Keskeinen asema on promootioaktilla, jossa maisterin ja tohtorin tutkinnon suorittaneille myönnetään maisterin tai tohtorin arvo ja niihin kuuluvat tunnukset. Juuri oppiarvojen juhlallinen yhtäaikainen jakaminen ja juhlittavien saavutuksesta iloitseminen ovat promootion olemuksen ydin.⁸⁰¹ Promovoitavat voivat osallistua joko kaikkiin vaiheisiin tai he voivat osallistua promootioaktiin ja sen lisäksi valitsemiinsä tilaisuuksiin. Tiedekunnat järjestävät promootiojuhlallisuudet eri tavoin ja ilmaisevat näin oman tieteenalansa perinteitä ja keskeisiä arvoja. Erilaisesta toteutuksesta

⁸⁰¹ Klinge 1977, 11, 16.

huolimatta promootiojuhlallisuudet sitovat edelleen koko yliopistoyhteisöä voimakkaasti yhteen.⁸⁰²

Promootion pääasia on maistereiden promootio, vaikka siirtymä tohtoripromootioiden suuntaan on nähtävissä.⁸⁰³ Promootioperinteiden jatkumossa Helsingin yliopiston filosofisen tiedekunnan promootiolla on erityisasema. Se on perinteisin ja laajin promootion, jossa kaikilla yksityiskohdilla ovat symboliset ja historialliset merkitykset.⁸⁰⁴ Esimerkiksi yleisen seppeleensitojattaren johdolla tapahtuva maistereiden laakeriseppeleiden sitomisen rituaali on ainutlaatuista, edelleen elävää akateemista perinnettä.⁸⁰⁵ Niin laakeriseppele, maisterinsormus, tohtorinhattu, miekka kuin teologeille annettava Raamattu ovat oppineisuuden ja vapauden symboleja.⁸⁰⁶ Tohtoreiden näkökulmasta promootiolla on tohtoriutta vahvistava luonne. Rituaalinen muutos tohtoriksi on jo tapahtunut aiemmin väitöspäivänä ja väitöskirjan tultua hyväksytyksi tiedekunnassa. Promootiokokonaisuus onkin enemmän erilaisten vahvistavien seremonioiden joukko kuin varsinainen rituaali.⁸⁰⁷

Promootion, tohtorin tunnukset tai tohtorinarvon otti puheeksi 14 kirjoittajaa. Heistä neljä ei osallistunut promootioon, ja loput 10 kertoo osallistumisestaan vaihtelevasti. Maininnat ovat melko lyhyitä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Promootio ei ole jäänyt niin merkittävänä tapahtuma kirjoittajien mieleen kuin väitös ja karonkka.⁸⁰⁸ Kuvauksissa kertojat tarkastelivat tavallisimmin promootiokokonaisuutta kuvaillen yleisluontoisesti ilmapiiriä ja omia tunnelmia. Yleisin laatusana promootiosta oli juhlallinen.

---

⁸⁰² Klinge 2007, 278.

⁸⁰³ Klinge 2000, 273–274. Ruotsissa maisterinvihkijäisistä luovuttiin jo 1860-luvulla ja perinteet siirtyivät kaikkien tiedekuntien yhteiseen tohtoripromootioon (Klinge 1977, 9, 15–16).

⁸⁰⁴ Seremoniakokonaisuudessa on nähtävissä sen keskiaikainen ydin, joka on välittynyt Suomeen Pariisiin ja Bolognan yliopistoista saksalaisten ja ruotsalaisten yliopistojen kautta. Ks. Julku 1972, 17–18. Promootiotraditio kehittyi Suomessa omaleimaiseksi ja eri suuntaan kuin Ruotsissa jo 1800-luvulla (ks. Klinge 1977 9, 14–16; 1987b, 663–665). Traditionalismin yhtenä huipentumana voidaan pitää vuoden 1950 filosofisen tiedekunnan suurpromootiota, jonka myötä frakkiperinne ja vakiintuneet puhetavat säilyivät, mutta perinnettä muutettiin ”keveämmin arvokkaaseen suuntaan” (Klinge 1968, 238–240; 1977, 10).

⁸⁰⁵ Yliopiston siirryttyä Helsinkiin promootiot tulivat juhlallisemmiksi. Tässä yhteydessä myös naisten huomioiminen muuttui ja yleisen seppeleensitojattaren kunniatehtävä vakiintui. Esim. Klinge 1977, 6–9; 2000, 274; 2003, 234.

⁸⁰⁶ Ks. symboleista Julku 1972, 15, 18, 27, 31, 35–37; Klinge 1977, 15. Miekka on alun perin annettu vain lääkäreille. Miekan merkitys ja tarpeellisuus on herättänyt aika ajoin keskustelua (esim. Makkonen 2006, 260). Ruotsissa sormus on tohtorin arvon merkki (Klinge 1977, 15). Anglosaksisessa yliopistoperinteessä viitat ja päähineet osoittavat oppiarvoja (Klinge 1977, 17–18).

⁸⁰⁷ Ks. Turner 1967, 95.

⁸⁰⁸ Promootio ei ollut erityisen kiinnostava muistelun kohde myöskään Joensuun yliopiston muisteluaineistossa (Makkonen 2006, 258).

Promootio [vuosiluku mainittu] oli perinteisen juhlava. (M, H, > 45)

Sitten tuli aikanaan promootio. Se oli hyvin juhlallinen ja ihana tilaisuus perinteiseen. (M, H, -)

- - tiedekunnan [järjestysnumero] juhlallinen promootio järjestettiin [päivämäärä] - - (N, L, 35–45)

Juhlallisiksi koetut tapahtumat erottuvat arjesta, ja siksi ne tuntuvat merkittäviltä ja muistamisen arvoisilta.⁸⁰⁹ Tarkempia kuvauksia oli joistakin osatapahtumista. Promootion päätilaisuutta, promootioaktia, muisteltiin eniten. Sen kestoja, mielekkyyttä, tylsyyttä, vaikuttavuutta tai arvokkuutta pohdittiin. Myös juhlasalin koristelusta, musiikkiesityksistä ja promootorin puheista oli mainintoja.

Iso juhlasali oli erittäin hienoksi, satumaiseksi, koristeltu ja musiikki oli upeata. (M, H, -)

Promootorina toimi - - professori YY, jonka saatesanat miekan merkityksestä ja symboliikasta jäi erityisesti mieleen. Promootioon oli tilattu juhla-kantaatti - - (N, L, 35–45)

Monipäiväinen promootiokokonaisuus oli osallistujille vaativa ja kestävyyttä kysyvä suoritus. Joku halusi ehdottomasti käydä kaiken läpi, mutta osa tyytyi vain muutamaaan tilaisuuteen. Kuvauksissa miekanhiojaiset, tanssiaiset ja promootio-retket jäivät taka-alalle. Muutama maininta löytyi näistäkin tilanteista.

Miekanhiojaisissa - - vierustoverini oli kunniaohtori Y, todella kokemus sekin – tietenkään tapani mukaan en tuntenut häntä ennen esittelyä, ja ehkä hän sen vuoksi oli hieman ynseä koko illan. Onneksi toisella puolen istui miellyttävää juttuseuraa. Illallisilla meni myöhään, ja seuraavana päivänä oli promootio. (N, L, 35–45)

Juhlat jatkuivat vanhalla ja taas seuraavana tai missä järjestyksessä sitten kaikki tulikaan, - - tanssiaiset. Juhlaristeily - - jonne sai ottaa lapsetkin mukaan – piknikki mukavien ihmisten kanssa upeassa säässä... oli tosi mukavaa. (N, L, 35–45)

Pari kertojaa antoi ymmärtää, että he olisivat halunneet olla mukana useammassa tilaisuudessa, mutta erilaisten yhteensattumien vuoksi olivat estyneitä.

Osallistuin promootioaktiin ja jumalanpalvelukseen. Promootioillallisiin en osallistunut virkaesteen takia. (M, H, > 45)

Nyt oli jätettävä promootiokauden aloitusseremoniat 13.5 väliin, koska olin konferenssissa - - Emme myöskään osallistuneet promootioretkeen, koska [perheen jäsenen] ylioppilasjuhlat olivat samaan aikaan. (N, H, > 45)

⁸⁰⁹ Esim. Suutari 2002.

Promootiojuhlia varten tehdään joka kerta kulissien takana paljon valmistelutyötä.⁸¹⁰ Itse promovoitavat joutuvat olemaan yhteydessä eri tahoihin mm. ilmoittautumisien, tohtorinhatus ja tohtorinmiekan hankinnan yhteydessä. Yhden kertojan ilmoittautumispuhelusta tiedekuntaan kehkeytyi mielenkiintoinen ja vaikuttava keskustelu. Aihe oli tullut kertojalle hyvin tutuksi väitöskirjatyön edetessä.

Muistan koko elämäni kun YY soitti tarkistaakseen matrikkeli tai vastavia tietoja, hänen kanssaan sukeuti mielenkiintoinen keskustelu siitä, miten avioliitot särkyivät naisten väittelyyn. En ollut sen promootion ainoa eronnut tai eroamassa oleva, meitä oli lukuisia. Avioliitot eivät silloin ennenvanhaan ainakaan kovin helpolla kestäneet naisten väittelyä.

Miten suhtautua promootioon?

Promootioon osallistuminen tai osallistumattomuus kertoo tohtorin suhtautumisesta yleisemminkin akateemiseen perinteeseen ja sen merkitykseen. Väitösvalmistelujen ja erityisesti karonkan tarkastelun yhteydessä kävi ilmi, että asenne perinteeseen jakaa väittelijöitä ja ohjaa käyttäytymistä ja valintoja. Promootio koettiin karonkkaa väkevämpänä tradition ilmentäjänä. Sen vuoksi siihen suhtautuminen oli vielä kaksijakoisempaa kuin karonkkaperinteeseen suhtautuminen. Epäilijät näkivät juhlat muodollisina eivätkä ajattelleet promootiolla olevan mitään annettavaa. Se ei tuonut heidän tohtoriuteensa uutta tai erityistä eikä antanut lisäarvoa.⁸¹¹ Täysi osallistumattomuus on yksi keino ilmaista tätä näkemystä. Promootio oli näille tohtoreille ehkä turha jäännös vanhasta autoritaarisesta yliopistomaailmasta, jota ei haluttu kannattaa ja ylläpitää.⁸¹² Osallistumattomuuteen saattoi ajaa mukavuudenhalu tai kokemus, että karonkkajuhla oli kohokohta. Muuta ei enää tarvittu.

Sain tohtorin arvon ilman juhlallista promootiota. Promootio olisi tunnutkin minusta turhanmoiselta. (N, L, 35–45)

- - en ajatellutkaan enää osallistumista promootioon myöhemmin. Väitöskaronkasta ei juhla olisi voinut parantua. - - Tohtorinhattua en ole hankkinut, koska se on minusta naisen päässä yleensä ruma enkä ole sitä myöskään tarvinnut. (N, H, > 45)⁸¹³

Promootioon en osallistunut enkä ole tullut hankkineeksi edes tohtorinhattua, vaikka voisihan se olla mukava symboli. (N, H, 35–45)

⁸¹⁰ Yksi kertojista oli itse ollut valmistelemassa kunniatohtoreiden ansioluettelaita.

⁸¹¹ Vertailuaineistossa promootiosta kieltäytynyt tohtori kommentoi asiaa näin: ”pitkään puheita nousevalle auringolle ne, joille se nousee!” (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 420).

⁸¹² Samansuuntaista rituaalisuuden ja traditioiden vastustamista oli myös Joensuun yliopiston muisteluaineistossa, mikä kytkeytyy osin Joensuun yliopiston syntyhistoriaan ja keskusteluun omasta erityislaadusta (Makkonen 2006, 258–262).

⁸¹³ Asiasta voi olla myös eri mieltä (ks. Klinge 2000, 276).

Muutama kertoja osallistui juhlallisuuksiin varauksellisesti ja pohti kokonaisuuden mielekkyyttä itsensä kannalta. Osallistumista ei ollut syvällisemmin mietitty, mutta jokin promootiossa samanaikaisesti sekä houkutti että herätti kummastusta.

Kun aiempi yliopistoni - - ei ollut niin muodollinen, en ole ikään kuin oppinut näihin Helsingin yliopiston perinteisiin, mutta arvostin promootiota ja olin sen yhden päivän todella aidosti mukana. (N, H, > 45)

Promootiotilaisuuden koin välillä akateemisen uran huipentumana, välillä taas että kaikkeen sitä ihminen rupeaa ja vielä maksaakin siitä. (N, L, < 35)

Näistä pohtijoista toinen osallistui osaan tilanteista, toinen kävi kaikissa. Tilanteita laitettiin myös arvo- tai tärkeysjärjestykseen koetun perusteella. Näin tehdessään kertoja tuli suositelleeksi tuleville tohtoreille tiettyjä osia promootiosta.

Itse aktiivisuus oli minusta se paras kohta, koska se oli juhlallinen ja perinteinen. Miekanhiojaisillalliset oli aika kuivat ja turhanpäiväiset samoin kuin promootiopäivällinen. Aktiivisuus, jumalanpalvelus ja tanssiaisivat ehdoton paketti. Se muu tuntui jotenkin pakonomaiselta venytykseltä ja hehkuttamiselta. (N, L, < 35)

Ne, joille koko ”paketti” tuntui liian massiiviselta ja pitkältä, rajasivat siitä itselle sopivan osan. Valittuihin tilaisuuksiin ja niiden toteutustapoihin mukauduttiin, mutta olo saattoi silti olla ulkopuolinen ja epämurkava.

Promootion koin muodolliseksi - - . Nautintoa ei lisännyt kahden ja puolen tunnin seisominen juhlasalissa keskellä juhlayleisöä polvivammani vuoksi kipeän polveni kanssa. Tuntui siltä, että promootioon osallistuivat menestyneet ihmiset. - - en oikein kokenut kuuluvani joukkoon luontevasti. (N, H, > 45)

Esimerkissä kyse ei ollut pelkästä epämurkavuuden kokemuksesta. Ollaan akateemisen yhteisön yhdessä juhlallisimmista hetkistä, ja kertojan sanat kertovat viiltävästi osattomuuden tunteesta. Vaikka kertoja oli kelvollinen ja oikeutettu olemaan mukana, hän ei silti pystynyt kokemaan yhteisöllisyyttä, jota juhlinta ilmensi. Sama kertoja toi esille yhden promootioon tavallisimmin liitetyn ikävän kokemuksen, väsymisen. Promootioaktit ovat todella pitkiä tilaisuuksia, joissa promovendit joutuvat odottamaan vuoroaan seisoen. Tämä koettelee niin henkisesti kuin fyysisesti.

Viimeviikkoisen kokemuksen perusteella voi sanoa, että kolmen tunnin seisominen ei olisi onnistunut viimeisillään raskaana. (N, L, < 35)

Jouduimme seisomaan koko promootion ajan - - Ensimmäin lähes liikkumatta ja sitten - - vuorollamme hakemaan miekkaa ja hattua. Silloin seisotun tuntui,

että muutama lasi kuohuviiniä on otettu, jalat turposivat ja välillä ajatteli pyörtyvänsä. Mutta kaikki meni kuitenkin hienosti, ensimmäistä kertaa kirkossa istuminen oli niin miellyttävää – kaiken seisomisen jälkeen se oli ensi mahdollisuus jalkojen lepuutukseen. (N, L, 35–45)

Promootioaktin pituuteen vaikuttaa oleellisesti se, kuinka paljon promovoitavia on mukana. Joissakin tiedekunnissa promootioon osallistuminen on niin suosittua, että tilaisuuksista on tullut varsin massiivisia. Yhden kertojan mielestä tämä jo heikensi tilanteen ilmapiiriä.

Ehkä promovoitavien suuri määrä latisti tunnelmaa. (N, L, < 35)

Kirjoittajat, jotka kannattivat selkeästi promootioperinteitä, jakautuivat suhtautumistapansa perusteella kahteen ryhmään. Enemmistönä olivat he, joille tilanteet vain tulevat kohdalle. Niihin osallistuttiin, koska niin kuului tehdä ja niin on tapana. Asiaa ei sen enempää ihannoitu tai kritisoitu. Promootioon osallistumisella oli hyvät ja huonot puolensa, mutta päällimmäisenä oli tunne, että tämä kuului tohtoroitumiseen ja tämä haluttiin ehdottomasti kokea.

Minusta oli itsestään selvää, että osallistuisin mieheni kanssa promootioon. Olimme osallistuneet maisterinpromootioon - - ja viihtyneet oikein hyvin. (N, H, > 45)

Promootio oli ikimuistoinen elämys. Kaikkinensa hieman rankka mutta ehdottomasti osallistumisen arvoinen. Tällä kertaa minulla ei ollut flunssaa, joten nautin täysin siemauksin. (N, L, < 35)

Kaikkein innokkaimmat promootioon osallistujat ajattelivat, että juuri promootio erilaisine juhlisine on tohtoritien huipennus. Se on akateemisen uran viimeinen vahvasti merkitty etappi. Halu osallistua oli vahva ja kyseenalaistamaton.⁸¹⁴ Osallistuminen koettiin henkilökohtaisesti tärkeäksi. Se oli keino ilmaista yhteenkuuluvuutta akateemiseen yhteisöön ja sen kulttuuriseen perintöön.⁸¹⁵ Mukanaolo oli arvon antamista promootiokokonaisuudelle, jota pidettiin yliopiston upeimpana juhlakavalkadina. Kirjoittajat, jotka kokivat juhlallisuudet näin tärkeiksi, liittivät niihin suuria tunteita. He halusivat kertoa tilanteista ja tunnelmista monipuolisesti ja ilmeikkäästi.⁸¹⁶ Voimallinen ja vahva ilmaisu oli kertojan keino kuljettaa lukijaa tilanteiden sisään niiden silminnäköiseksi ja kanssakokijaksi.

⁸¹⁴ Vertailuaineistossa promootiojuhlallisuuksiin liittyi romanttinen muisto, kun tuleva aviopuoliso löytyi tuolloin (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 144).

⁸¹⁵ Myös Klinge 2000, 274.

⁸¹⁶ Näissä kuvauksissa voidaan puhua ilmaisun vahvuudesta monessakin mielessä (vrt. *concept of thickness*).

Kaikki muut olivat jo menneet saliin ja me vihittävät tohtorit tulimme muiden jälkeen - - Suuren juhlasalin ovelta näin kaikkien nousseen seisomaan ja kääntäneen katseensa meihin. Orkesteri soitti (marssia Mendelssohnin Kesäyön unelmasta, narrinäytelmästä!) ja pedelli sulki ovet - - Ristiriidat sulivat tuoksi hetkeksi, kun se, mikä on elämässä rakasta ja tärkeintä – oma perhe ja läheiset sukulaiset – ja merkittävää – opettajat ja työtoverit – oli läsnä samassa tilassa ja yhtäaikaisesti. (N, H, 35–45)

Promootio on mieleenpainuva ja merkittävä tapahtuma senkin vuoksi, että se yleensä huomataan ja huomioidaan Helsingin katukuvassa ja tiedotusvälineissä.⁸¹⁷ Promootioiden aikana yliopisto näkyy ja esittäytyy ”juhlapukuisena” suurelle yleisölle. Julkista yliopistolaisten joukoissa marssimista pääsivät todistamaan sukulaiset ja ystävät. Näin mitä julkisin tilanne sai hyvin henkilökohtaisen ja intiimin merkityksen.

Kulkue yliopistolta kirkkoon oli myös mieleenpainuva ja juhlallinen. Minun tätini oli invalidimiehensä kanssa parkkeerannut kirkon portaiden juurelle aitiopaikalle. He saattoivat ottaa siitä mitä parhaimpia valokuvia. Suvun ensimmäinen tohtori. (N, L, 35–45)

Erilaiset kokemukset suodattivat yliopistolaisuudesta esiin julkisen näkyvyyden teeman. Se on promootiojuhlallisuuksissa erityisasemassa. Näkyvyys, erityisesti erilaisten kulkueiden muodossa, on yhä edelleen huikea näyttö yliopiston arvostetusta asemasta yhteiskunnassa.⁸¹⁸ Kulkueeseen osallistuminen sai yksittäisen tohtorin kokemaan itsensä ja tekemänsä työn tärkeäksi ja hyödylliseksi.

Yksi tohtoreista kertoi osallistuneensa muihinkin promootioihin kuin vain omaansa. Hän huomasi mieltävänsä oman paikan ja roolin merkitystä promootion kokemisessa. Oman aseman muuttuminen promovendistä opettajaksi oli muuttanut kokemusta. Tapahtumiin suhtautui toisella tavalla, kun rooli oli vaihtunut.

Viime keväänä osallistuin promootioon tiedekunnan opettajana. Pitkästyin ja kummastelin tilaisuuden latteutta ja mitäänanomattomuutta. Ihmettelin, olivatko kaksi tilaisuutta todella niin erilaiset vai oliko kyse vain siitä, että oma asemani ja asennoitumiseni oli nyt toinen. En osaa vastata tähän kysymykseen. - - en antautunutkaan tunnelmalle yhtä ehdoitta kuin omassa promootiossani. (N, H, 35–45)

⁸¹⁷ Promootioista kirjoitetaan usein lehdistössä. Ks. Kaaja 2000a; 2000b. Promootion avulla yliopisto voi kiinnittää julkisen huomion itseensä (Klinge 1977, 3).

⁸¹⁸ Promootiokokonaisuutta voidaan pitää suomalaisen kulttuurin erikoisuutena. Ks. Klinge 2003, 234, 259–261; Ketonen 1991, 11. Suomalaisten promootioperinteiden esikuvina olleet tutkintojen seremoniallisuudet tuhoutuivat Saksassa ja Ruotsissa suurelta osin 1960-luvun kulttuurivallankumouksen yhteydessä (Klinge 2007, 8–11, 266).

Osallistuminen promootioon on osallistujille iso satsaus ajallisesti ja taloudellisesti. Osallistumismaksuista ei kertomuksissa puhuta, mutta tohtorinhatun⁸¹⁹ ja tohtorinmiekan⁸²⁰ kustannuksista jonkin verran. Tohtorinhatun ja -miekan hankineet kirjoittajat pitivät näitä tohtoriuden symboleja arvossa ja halusivat saada ne. Perinteisiä tohtorinhattuja valmistava liike korostaa mainoksissaan, että huolellisesti tehdyllä ja laadukkaalla hatulla kunnioitetaan tohtorin saavutusta ja siksi ”tohtorinhatun on oltava kantajansa arvoinen”⁸²¹

Hankin oman miekan ja tohtorin hatun. Tohtorinhatulla on ollut kunnia-paikka ystäväni karonkoissa ja miekka on kunniaipaikalla esillä kotonani. (N, H, > 45)

Olin iloinen, että olin ostanut kunnan hatun, enkä sitä halvempaa hökötystä. (M, H, -)

Tohtorinhatun ja mahdollisesti miekan hankkimisen lisäksi naistohtorit joutuvat vaatimaan juhlapukurumba, koska promootiokokonaisuudessa naisten pukeutuminen ja siihen liittyvä tapaetiketti ovat varsin kimurantti ja paneutumista vaativa asia. Pukuteema olikin toisille kertojille suuri rasite ja toisille parasta koko juhlinnassa.

Teetin innoissani kiinalaisesta silkistä iltapukuja.

Yksi kertojista kuvaili hyvin suunnitellut ja ideoidut promootiopukunsa tarkasti. Tämä kuvaus oli pitkä. Se on tärkeä siksi, että siinä annettiin ratkaisuja moniin naispromovendien pukuongelmiin. Kirjoittaja ilmaisi itse, että hänen kehittämiään ratkaisuja voi vapaasti käyttää.

Promootiopuku on mustaa villakreppiä. Siinä on puoleen pohkeeseen ulotuva robe manteau (takkipuku) ja sen alla täyspitkä hame. Puvussa on ns. shaalikaulus ja vain yksi musta nappi vyötäröllä. Hihansuissa oli taas samat

⁸¹⁹ Tohtorinhattu ilmaisee vahvasti tohtoreiden joukkoon kuulumisen. Yhteisellä vaatekappaleella osoitetaan me-henkeä (Enninger 1992, 224). Eri tiedekunnilla on käytössä eriväriset laskostetulla silkillä verhoillut tohtorinhatut. Musta väri on vanhin ja käytössä filosofisessa tiedekunnassa. Lääketieteellisen tiedekunnan vihreästä väristä on hauska anekdootti, kuinka se valittiin yhden professorin silkki-olmion värin mukaan (ks. Ignatius & Nuorteva 1999, 78–79).

⁸²⁰ Teologisessa tiedekunnassa promovoidut tohtorit saavat Raamatun miekan sijiaan. Jumalan sana on hengen miekka.

⁸²¹ Ks. Tohtorinhatun on oltava kantajansa arvoinen 2007a; 2007b. Aitojen ja perinteisten tohtorinhattujen tekijänä Helsingissä on pidetty vaatturiliike Wahlmannia. Säästöyistä hattuja on teetetty muuallakin, vaikka näitä hattuja eivät kaikki akateemisen yhteisön jäsenet hyväksy. Hattuasiansa perinne siis edelleen elää ja muokkaa käsitteitä oikeasta ja väärästä.

kultaiset lyyrat kuin väitöspuvussakin. Omasta miestäni vaatteen rakenne on nerokas ja siitä olisi kenelle tahansa promootiopuvun suunnittelijalle oppimista. Puvun kummassakin sivusaumassa on käden mentävä viilto. Oikealla puolella - - on tasku, jonne pakkasin glukoosipuristeita piristykseksi pitkää seisomista varten. Vasemmalla puolella on vain aukko vuorissakin. Tätä kautta tulee esiin miekan pidike sitten kun sitä tarvitaan – ilman haka-neuloja, tuhraamista ja säheltämistä. Vihjeeksi tulevalle promovendille! Promootioiltapuku on mustaa guipurepitsiä ja shifonkia. Siinäkin on miekan kantaminen otettu huomioon - - (N, H, > 45)

Edellä esitellyistä huomioista käy ilmi, että promootioon osallistuminen ja sen merkityksen kokeminen jakoivat tohtoreita. Huomionarvoista on, että kaikki muistikuvat promootiokokemuksista kerrottiin vahvasti omaan persoonaan ja tunteisiin liitettyinä. Silloin kun ei haluttu osallistua, perustelu nousi omasta itsestä. Tohtorin tutkinnossa ja väitöspäivässä oli kylliksi. Ulkoisia symboleja ja promootiojuhlallisuuksiin osallistumista tutkinnon vakuudeksi ei koettu välttämättömiksi.

Kun promootioon osallistuttiin, siihen todella haluttiin osallistua. Se tuotti itselle tyydytystä ja iloa. Vain parin kertojan osallistumisen voidaan ajatella olleen muodollista. Promootiojuhlallisuudet koetaan hienoiksi ja merkityksellisiksi eri syistä. Erityisasemaan kertomusten perusteella voi nostaa osallistuneiden kokeman yhteisen juhlimisen ilon. Juhlat olivat jotain muuta kuin se työläs aherrus, jota väitöskirjan tekeminen oli ollut.

Koko juhlaseremonioiden kirjo ja mahtavuus oli mieleenpainuvaa. Otin ilon irti koko rahalla, yötä myöten tanssittiin ja juhlittiin eri paikoissa kauniissa iltapuvuissa mukavien ihmisten seurassa. (N, L, 35–45)

Promootion käännekokemukset

Promootiojuhlallisuudet olivat kirjoitusten perusteella kahdelle kirjoittajalle tärkein ja mieleenpainuvin kohta koko tohtoroitumisen prosessissa. Promootio oli merkinnyt viimeistä silausta eli kokonaisvaltaista, symbolista liittämistä akateemisen yhteisön jäsenyyteen. Vasta promootiossa kaikki tapahtunut tuli näkyväksi ja sai väittelijän vakuuttumaan, että hän todellakin oli nyt tohtori. Aseman muutos oli totta. Ulkoiset muodot saivat oivaltamaan sekä yhteisöön kuulumisen että oman sisäisen muutoksen. Kyseessä oli käännekokemus.

Käännekokemus 1

Ennen promootiota osallistuminen tuntui yhdentekevältä.

Puolitoista vuotta väitöstilaisuuden jälkeen järjestettiin tohtorinpromootio, johon ilmoittauduin. En ehkä miettinyt syitä, miksi osallistua, mutta koska pidän riittejä tärkeinä, tuntui luonnolliselta mennä mukaan. En kuitenkaan keskittynyt asiaan paljonkaan. - - Promootioharjoituksessa naureskelin parini kanssa kulkueessa: kaikki tuntui äärettömän koomiselta ja turhantärkeältä.

Promootiossa kaikki muuttui.

Tunnelma oli kuitenkin aivan toinen itse promootiossa. - - Itse aktin aikana, vaikka promoottori puhuttelikin minua maskuliinimuodossa, tunsin, että akatemia on oikeasti jotain, että se on olemassa ja vaikuttaa ja että siinä on kaiken ylpeyden ja omahyväisyyden ohessa ja alla jotain hiljaista ja nöyrää, ristiriitojen tuntemista ja tunnustamista, inhimillistä kärsimystä ja jaloutta. Tunsin myös, että olen itse osa tätä joukkoa, ajan ja paikan rajat ylittävää liikettä. Tilaisuus oli oikea initiaatio akatemiaan.

Käännekokemus 2

Ennen promootiota tohtorius ei oikein tuntunut mitään.

Solmussa koko ihminen. Kaikki asiat vyöryivät päälle sen yhden vuoden aikana. - - Koko väittelyä edeltävä prosessi väittelyineen on niin mieletön soppa tunteita ja automaattista suoritusta, että siitä ei vielääkään saa yhtenäistä otetta.

Promootio vahvisti ja muutti suhtautumisen omaan itseen ja ympäristöön.

Ehkä promootio oli sittenkin se, joka todella toi mieleen ja sai minutkin vihdoin tuntemaan itseni väitelleeltä. - - Ehkä kaiken piti tapahtua juuri niin, että heräisin pitkästä unestani – promootio oli askel eteenpäin, jotain mihin itse vaikutin ja jossa olin ihan oikeasti mukanaikin tunteellisestikin läsnä. Iltapuku päällä vaellus läpi auringon kanssa heräävän Helsingin, pelkästään sen takia kannatti väitellä!

Molempien esimerkkien tohtorit eivät odottaneet promootiolta oikein mitään. Sen ajateltiin olevan ehkä kiva juhla, johon kannatti osallistua, vaikkei se etukäteen oikein innostanut. Promootion aikana he yllättäen tunsivat, että seremonioilla oli merkityksensä ja että ne vaikuttivat heihin. He olivat osallisia, tohtoreita. Varmuus omasta tohtoriudesta oli todellista.

Mistä kaikesta tuo tunne oli lähtöisin, sitä ei voida tyhjentävästi selvittää kertomusten perusteella. Joitain vihjeitä kertojien lausumissa käyttämät sanat tästä antoivat. Tunne oli sisäinen kokemus, mutta se sai sysäyksiä, innoitusta ja oivallusta ulkoisesta todellisuudesta. Erilaisissa promootio-tilaisuuksissa tohtorit olivat kaiken aikaa joukossa, vertaisyhteisön ympäröimänä. Yhteisö tuntui ja vaikutti yksilössä. Yhteisö ikään kuin avautui seremoniakokonaisuuden eri vaiheissa ja oli valmis liit-

tämään uuden jäsenen yhteyteensä. Muodollisesti liittäminen tapahtui promootio-aktissa. Tunnetasolla liittäminen voi kuitenkin tapahtua vain silloin, kun promovoitava itse haluaa liittämistä ja on siihen valmis. Ilman tohtorin omaa tunnekokemusta ja siitä seuraavaa varmuutta seremoniat ovat tyhjiä ja vajaita.

Tunnekokemuksesta osalliseksi pääseminen on siis mahdollista, kun promovendi luottaa tilanteeseen, heittäytyy sen viettäväksi ja on siinä aidosti mukana. Käännekokemuksen kokeneet tohtorit olivat suostuneet astumaan sisään seremonioihin, ja silloin he pääsivät näkemään ja kokemaan jotain erityistä ja uutta. On ilmeistä, että kirjoittajien joukossa oli muitakin, jotka olivat kokeneet promootiojuhlat voimakkaasti. Tunteen muuttuminen vavahduttavaksi ja uutta luovaksi kokemukseksi ei muissa kertomuksissa kuitenkaan tullut näin selvästi ilmi.

6.3 Selviytymistä, oppimista ja arvostusta

Kertojat pohtivat tohtoroitumisen merkitystä ja sen aikaan saamaa muutosta itsessään tai elämänsä aikana kertomuksen eri vaiheissa. Pääosin tämä pohdinta sijoittuu kertomusten loppupuolelle. Siksi otin lopetusjaksot, viimeiset lauseet tai vain muutaman viimeisen sanan tarkasteluun erikseen, kuten tein aloitusjaksojen kohdalla. Kertomuksen lopetus, *coda*, saattaa antaa kokonaisarvion kerrotusta, mutta ennen kaikkea se palauttaa lukijan takaisin nykyhetkeen.⁸²²

Loppusanojen valinta on vaativa, mutta välttämätön tehtävä. Kertojan on päätettävä, mitä sanoa viimeiseksi ja millä tavalla. On muotoiltava lauseet, jotka jäävät lukijan mieleen. Anni Vilkkon on tutkinut omaelämäkertojen lopetusjaksoja ja havainnut, että niissä käytetään epätyypillistä kieltä, uusia ilmaisuja ja vertauskuvia.⁸²³ Nämä ovat ilmaisullisia keinoja, joiden avulla kerrottu jää helposti mieleen. Mieleenpainuva lopetus on silloin, kun se sisältää tarinan tapahtumista nousevan johtopäätöksen, joka on luonteeltaan opettava moraliteetti.⁸²⁴

Lopetus on erällä tavalla aloituksen peilikuva ja sen pari. Aloitus johdattaa lukijan kertomusmaailmaan, kun taas lopetuksen on ohjattava sieltä pois.⁸²⁵ Lopetuksessa kertoja voi palata alussa kerrottuun, sulkea ympyrän ja näin muistuttaa, mistä lähdettiin liikkeelle. Ilman kertomusmaailmasta irrottavaa lopetusta lukija jää kertomuksen sisään. Siksi lukija tarvitsee viimeisen vihjeen siitä, miksi tämä kaikki kerrottiin, mikä oli oleellista ja mitä kerrotusta tulisi muistaa.

⁸²² Ks. Labov & Waletzky 1967, 39–41; Siikala 1984, 29; Linde 1993, 107. Lopetus voi myös puuttua kerronnasta eikä sitä korosteta vaikkapa vuorovaikutteisen suullisen kerronnan analyysissä (ks. Routarinne 1997, 146).

⁸²³ Vilkkon 1997, 132–144. Anni Vilkon mukaan kirjoittamisen lopettaminen on vaikeaa, ja kirjoittajalla on halu aidosti puhutella lukijaa kertomalla lopetuksessa oleellisia asioita (Vilkkon 1997, 136–137).

⁸²⁴ Tarinan lopetus mahdollistaa koherentin ja merkityksellisen kokonaisuuden rakentamisen. Esim. Saarenheimo 1997, 75. van Dijkin kertomuskategorioissa koodassa tai moraalissa tehdään johtopäätöksiä vastaavankaltaisia tilanteita varten (Siikala 1984, 31).

⁸²⁵ Esim. Labov 1972, 365–366.

Lopetus on lukijalle äärimmäisen tärkeä osa kertomusta. Vasta luettuaan viimeiset rivit lukijalla on mahdollisuus ”tehdä” kertomus valmiiksi ja oivaltaa kertomuskokonaisuus.⁸²⁶ Oivallus ei välttämättä vastaa kertojan aikeita ja toiveita. Kertomus voidaan viime metreillä ymmärtää vajavaisesti ja kertojan tarkoituksen vastaisesti. Kertomuksen lopetustapa voi olla lukijalle myös pettymys. Silloin lukija on mielessään valmistautunut toisenlaiseen loppuun kuin minkä kirjoittaja esittää. Näistä riskeistä huolimatta kertomusrakenne vaatii lopetusjakson ollakseen täysi kertomus.

Millaisin lopetuksin kirjoittajat kertomuksensa päättivät? Vain neljän kirjoittajan kertomus päättyi ilman selkeää lopetusjaksoa. He päättivät kerronnan promootion, karonkan tai väitöspäivän jälkeisen ajan tunnelmiin. Muut 19 tohtoria näkivät aiheelliseksi tehdä arviota tohtoroitumisen merkityksestä ja sen seuraamuksista kirjoitushetken näkökulmasta. Samalla moni kirjoittaja ehkä huomauttaa yksilöi tohtoriuden mukanaan tuomia hyviä ja huonoja puolia, plussia ja miinuksia. Merkityksen arviointi vaati vastaamista kysymykseen, kannattiko väitellä tohtoriksi. Vastausten avulla pyrittiin näkemään tietyn elämänvaiheen merkitys elämän kokonaisuudessa. Samalla osoitettiin itselle ja lukijalle, että tapahtumat ovat lopulta olleet hyväksi, koska elämäntapahtumien sattumanvaraisuutta ei ole helppo hyväksyä. Elämässä nähdään mieluusti syy-seuraus -suhteita ja etsitään koherenssia.⁸²⁷ Katumusta ei lopetuksista löytenyt, itseironiaa, ihmetystä, huumoria ja tyytyväisyyttä kylläkin.

Tohtoriksi tulemisen vaikutuksia ja ilmentymiä kertojat huomasivat sekä omassa minäkokemuksessaan että elämän ulkoisissa puitteissa. Siksi ryhmittelin lopetusten merkitysarviot kahteen pääryhmään. Toisessa olivat kuvaukset koetusta selviytymisestä ja oppimisesta. Toisessa olivat kuvaukset ulkoisesta arvostuksesta ja näkyvästä akateemisesta urasta. Lisäksi kokosin omaksi ryhmäksi pohdinnat naisesta väittelijänä ja väitteliästä.⁸²⁸ Lopetusjaksojen näkökulmina selviytyminen, oppiminen, arvostus ja ura sekä naiseus ja ikä esiintyivät varsin tasavahvasti. Kutakin teemaa käsitteli 6–8 kirjoittajaa. Sama kirjoittaja pohti tavallisesti 2–4 teemaa.

Selviytyjät

Tohtoriksi tuleminen oli monelle merkittävä kasvun paikka ihmisenä, ei vain akateemisena asiantuntijana.⁸²⁹ Väitöskirjan tekeminen ja erityisesti väitöstilaisuus antoivat ainutlaatuisia onnistumisen ja selviytymisen kokemuksia. Onnistuminen

⁸²⁶ Kertomuksen saattaminen valmiiksi on oleellinen osa lukijan ja kirjoittajan välistä prosessia, kun pyritään tarinan autobiografiseen luentaan (Vilkko 1997, 98).

⁸²⁷ Linde 1993, 6, 142–143.

⁸²⁸ Teemat tulivat lopetuksissa niin voimallisesti esille, etten halunnut niitä sivuuttaa tai sisällyttää väkisin muihin ryhmiin.

⁸²⁹ Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasanen tutkimuksessa varsinkin humanististen aineiden jatko-opiskelijat, naiset ja vanhemmat opiskelijat kokivat arvomaailmansa kehittyneen tohtorikoulutuksen aikana (Hiltunen & Pasanen 2006, 56).

ei ollut itsestään selvää. Osa kirjoittajista oli pelokkaalla ja nöyrällä mielellä prosessissa mukana. Omiin kykyihin ei automaattisesti luotettu. Oli ollut ahdistavaa ujoutta, epävarmuutta ja lukivaikeuksia, mutta selviäminen väitöksestä kasvatti itsetuntoa. Tohtoroitumiseen kuuluneet haastavat tilanteet auttoivat löytämään uusia vahvoja puolia itsestä. Sai näyttää ja kokea, että minä pärjään.⁸³⁰ Selviytymisen synnytti ilon.

En olisi ikinä voinut kuvitellakaan väitteleväni. - - kahvitilaisuudessa puheessani minun oli pakko todeta, että kansakouluun mennessäni en uskaltanut edes yskäitä arkuuteni vuoksi ja tässä nyt seison, enkä muuta voi. Tohtorin arvo nostaa itsetuntoani muttei se mitenkään näy olemuksessani. (N, L, 35–45)

Tämä itseluottamus oli hyvin vähäinen ja hauras monissa vaiheissa väitöskirjan valmistelun vuosina. Mutta väitöskirjan tekeminen on ollut minulle todella syvällisesti tärkeä asia elämässäni. Olen jälleen alkanut luottaa itseäni. Koska itseluottamukseni on ollut haavoittuva, peilaan itseäni muiden kautta. Alan uskoa itseäni, kun joku muu uskoo minuun. Tässä prosessissa sellaisia ihmisiä Luojan kiitos löytyi. (N, H, > 45)

Ajattelen vain sitä, että jos lukihäiriöisen menestystarinasta on mitään rohkaisua kenellekään toiselle, niin minusta saa kaikin mokomin kertoa. Tämä oman pääni puute ei ole minulle kompleksi; se on elämän väistämätön tosiasia, jonka kanssa on täytyntä selvitä. (N, H, 35–45)

Oli itsetunto heikko tai vahva, monelle kyse oli isosta urakasta selviytymisestä. Väitöskirjaa oli saatettu tehdä useita vuosia. Se oli verottanut voimia, mutta myös saanut aikaan aivan erityisen motivaatiolatauksen.⁸³¹ Työn läpivieminen oli monen kohdalla suoritusta paineen alla. Sen kestäminen vahvisti ja oli muistutuksena siitä, että vaikeuksien edessä ei tarvitse lannistua. Kestäminen herätti myös kritiikkiä tehokkaan ja nopean suorittamisen vaatimusta kohtaan.

Väitösprosessi oli raskas sekä fyysisesti että psyykkisesti, mutta minulle se sopi. Myöhemmin vaikeuksiin joutuessani olen muistuttanut itselleni selvinneeni siitä mankelista, selviän siis mistä tahansa. (N, L, < 35)

En lopulta tiedä mitä kaikkea väitös minulle merkitsi ja merkitsee – olen jotenkin taipuvainen ainakin nyt näkemään sen eräänlaisena annetun suorittamisen kulminoitumana. - - En ole erityisen ylpeä saavutuksistani. Tai ehkä en vaan osaa arvostaa tehokkuutta enää samalla tavalla kuin joskus. (N, H, < 35)

⁸³⁰ Ks. Leonard 2001, 51. Ujoudesta pääsemisestä ja oman tien löytämisestä myös Ahponen & Jokinen 1994, 123–124.

⁸³¹ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 403.

Väitöskirjan työstäminen harjaannutti monia taitoja. Yksi niitä oli tieteellinen ajattelu. Tieteen tekeminen vaatii halua oppia uutta ja ottaa vastaan ohjausta sekä nähdä vaivaa uuden tiedon etsimiseen ja esittämiseen.⁸³² Kyse ei ollut edes siitä, oliko lopputulos huippuluokkaa.

Mitä väitöskirjan tekeminen näin jälkikäteen arvioituna sitten merkitsi? Mitä tahansa arvioituna kirjan tieteellinen anti on hyvin vaatimaton. Minun korkeakouluni tieteeseen ja tieteelliseen ajatteluun se kuitenkin oli. (M, L, 35–45)

Kirjoittajien pontimina ja työmotiivina oli saattanut olla tärkeäksi koetun tutkimusaiheen selvittäminen ja siitä kirjoittaminen. Väitöskirjatutkimuksessa sai tutkia juuri niitä asioita, joista eniten piti ja joista halusi oppia lisää.⁸³³ Siksi ei ole ihme, että jotkut kertojat toivat lopussa esille tämän puolen väitöskirjaprojektista.

- - väitöksen motiivi oli kaksitahoinen: oman tutkimuksen tekeminen tärkeäksi kokemastani aiheesta sekä väitöskirjan laatiminen oppikirjan luonteiseksi aihepiiristä, josta ei aiemmin ole ollut mitään yhtenäistä esitystä tai tieteellistä tutkimusta. (M, H, > 45)

Niiden [pukujen] suunnittelu ja ompelu on ollut keskeinen ja myös nautittavain osa tohtoriksi tulemistä. Lopulta siis lehtori XX oli ilmeisesti oikeassa, kun hän halusi sellaisen - - tohtorin, joka osaa sekä ajatella että ommella. (N, H, > 45)

Oppimista kantapään kautta koki kertoja, joka oli huomannut vasta väitöskirjan valmistumisen jälkeen, että olisi sittenkin pitänyt valita toinen aihe. Vasta prosessin aikana oman tieteenalan se kaikkein läheisin alue ja kiinnostuksen kohde kirjastuivat. Väitöskirja tuli tehdyksi ikään kuin väärästä aiheesta ja väärällä metodilla. Tehty työ ei tuonut sellaista asiantuntemusta, joka olisi ollut itselle tärkeintä ja mielekkäintä. Kirjoittajalle tämä opetti, että olisi pitänyt kuunnella omaa itseä enemmän ja tarkemmin eikä tehdä työtä yleisen standardin ja odotusten mukaan.

Kirjassa minua harmittaa se, että miksi ihmeessä tein lappujulkaisun ja kirjoitin sen englanniksi. Olen sielultani historiantutkija ja minun olisi pitänyt alunperin ryhtyä tekemään väitöskirjaa [oman tieteenalan] historiaan kuuluvasta aiheesta. (M, L, 35–45)

⁸³² Tohtorit huipulla -paneelissa Eero Huovinen kiteytti tohtorin taidot seuraavasti: ”Osaa tieteelliset menetelmät, tieteenteon periaatteet, osaa ajatella loogisesti, osaa arvioida ja pysyy asiassa.” (Sintonen 2007, 34.)

⁸³³ Myös Leonard 2001, 51.

Väitöskirjaprosessin aikainen oppiminen teki noviiseista omista ja yhteisön silmissä osajia, mestareita. Osa kertojista arvioi, että väitöksen jälkeen he pystyivät käyttämään asiantuntijuuttaan uudella tavalla ammatissaan. Väitöskirjan valmistuminen aloitti työuralla uuden jakson. Osaamisen kasvu oli tehnyt kertojat vahvoiksi ja luottavaisiksi ammattitaitonsa suhteen.⁸³⁴

Jaksoin tehdä työn ja panostaa kasvuuni ja teoreettiseen osaamiseeni. Olen innostunut asioiden jäsentämisestä ja uuden oppimisesta. Luin laajasti modernisaatiokirjallisuutta, mikä on auttanut minua ymmärtämään monia uusia työtehtäviäni. (N, H, > 45)

Näin minusta tuli tohtori. Luulen, että koko prosessin tarkoitus on ollut, että minusta tulisi parempi [ammattissa]. Työelämää on jäljellä kymmenkunta vuotta. Jos jakson olla työssä tuon ajan, pystyn varmaan auttamaan ihmisiä entistä paremmin -- (N, L, -)

Edessäni oli uusi vaihe, johon kuuluivat uusi virka ja - yhteydet, joihin - - jouduin. Olin saanut eväitä työkauteeni toista puolisikoa varten - - (N, H, -)

Opittu oli monen asian summa ja monia erilaisia asioita oli opittu. Yksi kertojista halusi korostaa kertomuksensa lopussa ohjaajan ansioita. Ohjaajan vaikutus oli ollut ilmeisen suuri ja esimerkillinen. Kertoja kirjoitti, että olisi hienoa oppia toimimaan samalla tavalla omien ohjattavien kanssa. Ohjaajasta oli tullut uudelle tohtorille akateeminen esikuva.

Kaiken kaikkiaan minusta tuntuu, että olen ollut onnekas saadessani hyvän ohjaajan väitöskirjalleni. On suuri haaste yltää samalle tasolle kuin oma ohjaajani, kun ohjaan omia väitöskirjaoppilaita. (M, L, < 35)

Tohtoriopinnot ja niiden jättämä oppimisjälki koettiin eri tavoin eri tieteenaloilla. Luonnontieteissä väitöskirjat saatetaan tehdä hyvin kapeasta erityistestemasta, kun taas humanistisissa aineissa teemat ovat usein varsin laajoja ja monitieteisiä. Yksi kirjoittaja oli kiitollinen juuri humanistisesta ammattitaidosta, jonka hän ajatteli oppineensa tohtoroitumisen myötä. Tohtoroituminen oli vahvistanut hänen kiinnostymistään omaan alaansa.

Tohtoriksi kouluttautuminen on tuottanut minulle vankan humanistisen ammattitaidon. Se ei ole asioiden muistamisen taitoa vaan ennemminkin näkemyksellisyyttä ja kykyä arvioida asioita ilmiöitä. Viime vuosina olen alkanut arvostaa tätä kykyä sekä muissa että itsessäni yhä enemmän. (N, H, 35–45)

⁸³⁴ Myös Halila 2003, 552.

Kirjoitusten loppulausumista voi tehdä johtopäätöksen, että tohtoriksi tuleminen oli ollut myönteinen kokemus omalle itselle, vaikka kaikki sen yksittäiset vaiheet eivät sitä olisi olleet. Lopetukset olivat eräänlaisia sovinnon tai sovituksen paikkoja oman itse, oman elämänsä ja yliopiston kesken. ”Loppu hyvin, kaikki hyvin” on liian yksinkertainen ja lattea tiivistys lopetusten sanomasta, mutta jokin johdattaa monet kirjoittajat kertomaan jotain hyvää ja myönteistä lopussa. Onko kyseessä oletus kulttuurisesta mallista, lukijaodotuksesta vai aidosta halusta välittää jotain itsestä, on vaikea arvioida.⁸³⁵ Kertojilla oli kuitenkin lopussa mielessä asioita, joista tulee hyvä olo. Selviytyminen ja oppiminen ovat hyviä asioita. Kaikki eivät selitelleet tuntojaan monisanaisesti, mutta lyhyistäkin kommentteista voi huomata tyytyväisyyden. Kirjoittajat olivat mielissään, jopa ylpeitä, että oma tie vei tohtoriksi, vaikka se olisi tapahtunut sattumien summana.

Olen mielelläni [tieteenala mainitaan] tohtori. Uskon olevani tutkijakoulutukseni arvoinen. (N, H, > 45)

Tohtorius on mukava asia. (M, H, -)

Eli kaiken summana kysymykseesi miten minusta tuli tohtori, vastaus lie-nee: minne tuuli tytön kuljettaa.... (N, L, < 35)

Arvostuksen oivaltaneet

Selviäminen ja oppiminen olivat muuttaneet kirjoittajien sisäistä minäkokemusta, ja muutosta tapahtui myös elämän ulkoisissa puitteissa. Iloa koettiin tutkinnosta ja tohtorin arvosta, vaikka se ei ollut kaikkein tärkeintä.

Minusta tuli *Filosofian Tohtori, FT*, - - Siitä pidin, vaikka en kovin paljon muodollisuuksista välitäkään. (N, H, -)

Se, että tohtorintutkinto ja tohtorinarvon ulkoiset tunnukset toivat arvostusta muiden silmissä, yllätti kertojat. Tuntui hämmäntävältä, että heihin suhtauduttiin eri tavoin kuin ennen tohtoriutta, vaikka ihminen luonteenpiirteineen oli edelleen samanlainen. He olivat yllättäen kiinnostavia ja arvostettavia, jopa ihailtuja. Vertailuaineistossa on toteamus.

”Huomasin ihmisten silmissä viisastuneeni yhdessä päivässä enemmän kuin edellisen vuosikymmenen aikana.”⁸³⁶

⁸³⁵ Vilkkonen 1997, 136–137. Akateemisessa kulttuurissa tunteiden ilmaisu ei ole helppoa eikä iloa omasta menestymisestä ole ollut tapana ylitsevuotavasti näyttää (Ehn & Löfgren 2004, 161).

⁸³⁶ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 115. Arvostuksen nousun koki myös ensimmäinen naispuolinen teologian tohtori Eira Paunu (Lehtiö 2000, 18–19; Paunu 2008). Työnantajat puhuvat tohtoreiden tuomasta imagoarvosta tai imagohyödyistä (Haapakorpi 2008, 12–13).

Arvostukseen suhtauduttiin kuitenkin maltillisesti. Mukana oli itseironista kritiikkiä.

Suomessa arvostetaan yhä oppineisuutta. Se on hyvä asia. Arvostus on kuitenkin muuttunut ja muuttumassa. Olisiko niin, että oppineisuutta enemmän arvostetaan taloudellista menestystä. En tiedä. Oppineisuuden arvostamisessa on myös epäterveitä piirteitä. Oppiarvo ei tee kenestäkään älykäästä ja vielä vähemmän viisasta eikä sen puuttuminen vähennä ihmisen tai hänen ajatustensa arvoa. (N, H, 35–45)

Tavallisessa elämässä se [tohtorin arvo] on ikään kuin takataskussa oleva valttikortti. Se voidaan tarvittaessa ottaa esiin. (N, L, 35–45)

Oma perhe ja läheiset kuuluivat ihailijoiden joukkoon. Heiltä tullut arvostus hämmensi paikoin vielä enemmän kuin muiden henkilöiden esittämä. Tohtoriuden vuoksi perheeltä ei haeta eikä toivota erityiskohtelua. Kehuminen jopa ärsyttää ja nolottaa. Positiivista palautetta on vaikea ottaa vastaan läheisiltä.

Monille läheisilleni väittelemiseni on jotain hienoa, ja osoittaa heidän mielestään minusta kaikenlaista ansiokasta. - - Minua välillä ärsyttää se, vaikka en tuo sitä esille. On totta että olen ollut tehokas ja aikaansaapa, määrätietoinen. Miksihän en osaa itse nähdä asiaa niin?

Huolimatta statuksen muutoksesta väittelijä haluaa tulla hyväksytyksi läheistensä silmissä samalla tavoin ja samoista syistä kuin ennenkin. Pahitteeksi ei silti ole, jos tohtorintutkinto jollain persoonallisella tavalla huomioidaan perhepiirissä. Lähipiiriin liittyvät lausumat nostavat jälleen kerran tohtorin yksityiselämän vahvasti esille. Sieltä ovat lähtöisin monet motivaatioon ja toimintatapoihin kytkeytyvät tekijät, joita pelkän tekstin perusteella ei tavoita kyllin monipuolisesti.

Olemme myöhemmin pilailleet ystäväni ja kollegani kanssa väitöksen merkityksestä elämässämme – ei äiti sittenkään meistä enempää tykännyt, vaikka ihan tohtoreiksi asti luettiin! Meille tällä tsoukilla on vahva merkitys – ehkä suoritus tehtiin ja tehtiinkin vanhojen aikojen parantamiseksi.

Tohtorin arvon tuoma lisäbonus toisaalta velvoittaa, toisaalta vapauttaa. Asiantuntijuus luo odotuksia, mutta monissa tapauksissa tohtori voi itse rajata alueen, missä ja millä tavoin hän haluaa omaa asiantuntijuuttaan käytettävän. Tohtori saa tutkia itsenäisesti ja opettaa itselle mieluisia asioita. Paradoksaalisella tavalla muodollisen pätevyyden vuoksi saa lisää vapautta ja liikkumatilaa akateemisessa maailmassa.⁸³⁷

Väitöskirja vapauttaa. Saa itse ajatella, ei enää tarvitse astuskella ohjaajien askelissa. Saa jopa ohjata muita. *Hyvistä neuvoista en pidä.* (N, H, -)

⁸³⁷ Vertailuaineiston kertoja koki onnistuneen väitöskirjan palauttaneen menetetyn kunnian (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 420).

Saan opettaa - - kursseja ja olen myös jatkanut tutkimuksen tekoa. Julkaisuluetteloni kasvaa vuosittain muutamalla nimikkeellä. Opetustyön ohessa ei kuitenkaan ihmeempiä ehdi vuoden mittaan. (N, H, > 45)

Akateemiselle uralle päätyjät

Tohtorin tutkinnon jälkeen joidenkin kirjoittajien urasuunnitelmat muuttuivat. Uudet tehtävät tai virat, joita he olivat väitöksen jälkeen hoitaneet, nousivat tohtoroitumisesta alkaneen elämänvaiheen maamerkeiksi. Tohtorille akateeminen maailma oli eri tavalla avoinna kuin ei-tohtorille. Uraetappien kautta kertojat osoittivat virallisen puolen siitä, kuinka heille tohtoreina lopulta kävi. Kirjoittajien joukossa oli niitä, jotka lopulta päätyivät akateemisen hierarkian huipulle professoriksi.⁸³⁸

[työkauteni] päättyi - - seitsemän ja puolen vuoden työhön - - professorina. (N, H, -)

- -professorikin aukeni sitten edeltäjäni XX traagisen kuoleman jälkeen - - (M, H, > 45)

Vaikka tie ei olisikaan vinyt muodollisesti akateemiselle huipulle, työtä yliopistossa oli monelle kirjoittajalle riittänyt. Oli ollut viransijaisuuksia ja tutkimusprojekteja, joissa kirjoittajat olivat olleet mukana. Moni oli nimitetty dosentiksi ja oppinätetöiden ohjaajana sai toimia riittävästi.

- - olen toiminut - - laitoksella mvs. professorin tehtävissä, välillä virallisesti ja välillä epävirallisesti. Minulla on paraikaa ohjattavana 25–30 gradua. Myös jokunen jatko-opiskelija on ilmaantunut. Minut nimitettiin - - dosentiksi [2000-luvulla]. (N, H, > 45)

Kertojien kokemus akateemisen maailman työ- ja virkatilanteesta ei yllättänyt. Kilpailu yliopistoviroista ja apurahoista on kovaa ja tohtorihakijoita on paljon. Keskenään kilpailevien tohtoreiden joukkoon joutuminen toi esiin akateemisen yhteisön raadollisia puolia. Kertojat tiedostivat, että väitöskirjan jälkeen ei voinut pysähtyä nautiskelemaan tilanteesta, mikäli halusi pysyä oman alan tutkijoiden valiojoukossa. Tohtorituotannon lisääntyessä työllistyminen koulutusta vastaaviin tehtäviin on tulevaisuudessa yhä epävarmempaa, ja akateeminen ura on yhä vaikeampi rakentaa.⁸³⁹ Työllisyystilanteet muuttuvat kuitenkin nopeasti ja tohtoreista voi tietyillä erikoisaloilla tulla haluttua työvoimaa.⁸⁴⁰

⁸³⁸ Jotkut kertojat kuvasivat uraansa väitöksen jälkeen -vaiheessa. Akateemisesta urasta myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 197–198.

⁸³⁹ Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasasen kyselytutkimuksessa enemmistö vastaajista oli sitä mieltä, että tohtorikoulutus valmensi akateemiselle uralle, mutta noin kolmasosa oli selvästi huolissaan työllistymisestä tutkinnon suorittamisen jälkeen (Hiltunen & Pasanen 2006, 58–59). Myös Leonard 2001, 53–59; Halila 2003, 552.

⁸⁴⁰ Haapakorpi 2008, 10–12.

Kuitenkin tohtorin tutkinto on kärsinyt inflaation viime vuosikymmeninä. Eikä työmäärän eroa ennen suoritettujen itsenäisten väitöskirjojen ja nykyisten, tiukassa ohjauksessa suoritettujen, usein monien henkilöiden yhteistyönä syntyneiden väitöskirjojen välillä tunnusteta. Itse sen voi tietää. Virkojen haussa on yleensä monta muuta tohtoria kilpailemassa. (N, L, 35–45)

Väitökseen asti on suhteellisen helppo saada rahaa, jos hana on kerran auennut - - sen jälkeen kilpailu on kovempaa. (N, H, < 35)

Kirjoittajista osa halusi kiristyvästä kilpailusta huolimatta työskennellä yliopistossa. Muunlaista työpaikkaa ei osattu itselle oikein enää kuvitella. Yliopiston piirissä haluttiin olla, vaikka näkymät eivät olleet valoisat.⁸⁴¹ Tohtorin arvo toi pienen palkanlisän, joka otettiin ilolla vastaan, koska yliopistolla oli totuttu palkkojen pienuuteen. Raha ei kuitenkaan ollut kirjoittajille kummoinen kannustin lukea tohtoriksi.⁸⁴²

Ja on se [tohtorius] tuonut palkkahyötyjäkin, vaikkei raha ykkösasioihin elämässäni kuulukaan. (N, H, > 45)

Mutta köyhyyteen se vie. Sinä aikana, kun tuleva tohtori tekee väitöskirjaansa, tavan maisteri maksaa aika paljon asuntolainansa. Niinpä tohtorin perheen auto on aina kaikilla Suomen parkkipaikoilla se huonoin eikä perhe juuri matkaile. Se tuntuu katkeralta. Yliopistolla palkat ovat surkeita, eikä muu työelämä arvosta tohtorin tutkintoa juurikaan. (M, H, -)

Kun akateemisesta urasta luopuminen on edessä

Kaikille ei löydy töitä yliopistosta. Muutaman kirjoittajan ura yliopiston piirissä ei edennyt väitöksen jälkeen. Yksi oli joutunut työttömäksi ja toinen mietti jo eläkkeelle siirtymistä. Molempien tunne oli, etteivät he enää kelpaa yliopistolle. Heidän työpanostaan ja tietämystään ei tarvittu. Synkät tulevaisuudennäkymät muuttivat kirjoitusten tunnelman.

Väitökseen myös käytännössä tyssäsi urani yliopiston virassa - - en enää saanut edes sijaisuuksia vaan jouduin työttömyyskortistoon. (M, L, 35–45)

Eläkettä en tule saamaan paljon, koska olen opiskellut ja ollut apurahalla aika kauan ja lisäksi työttömänä. Koska olen elänyt erittäin säästeliäästi, en ole ihan puilla paljailla. Koska olen väsynyt, tutkijan kaareni voi laskeutua. (N, L, 35–45)

⁸⁴¹ Tohtorintutkinnon arvostuksen vähenemisestä, työttömyydestä ja akateemiseen uraan sisältyvästä epävarmuudesta. Ks. Ketonen 1991, 64–65; Klinge 2001, 138; Hämäläinen 2008, 31.

⁸⁴² Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 449.

Luopuminen ja syrjään joutuminen eivät olleet vain edellisten esimerkkien kirjoittajien mielessä. Luopuminen asemasta tieteen terävimmässä kärjessä on aikanaan edessä kaikilla tutkijoilla tavalla tai toisella. Kaikki eivät kuitenkaan koe, että syrjään joutuminen merkitsee sitä, että oma työ olisi ollut turha tai arvoton. Tieteen luonteeseen kuuluu, että uudet sukupolvet tulevat vanhojen tilalle uusine aiheineen, uusine metodeineen ja uusine löytöineen. Tästä akateemisen yhteisön perusdynamikasta jokainen yliopistolainen on tietoinen. Eri asia on, kuinka kukin omalla kohdallaan tulee asian kanssa sinuksi. Aikakausten päättymisen ja uusien alkamisen oivaltaminen voi olla vapauttavaakin.⁸⁴³

En ole missään vaiheessa, en väsyneimmillänikään, katunut sitä, että ryhdyin väitöskirjan tekoon. Jatkotutkimus on antanut minulle vahvoja onnistumisen elämyksiä ja mahdollistanut kuvailemani urakehityksen. - - enkä enää tunne olevani, niin kuin kymmenen vuotta sitten, kehityksen kärkijoukoissa. Mutta näinhän tulee ollakin: uudet tutkijat tulevat ja tutkivat uusia asioita, ja tiede menee eteenpäin. (N, H, > 45)

Kaikki kirjoittajat eivät olleet kaivanneet loistavaa akateemista uraa. Tohtoreiden elämässä oli ollut ja on edelleen muutakin kuin tutkimista ja uran luomista.⁸⁴⁴ Yksi aineiston kertojista päätti kertomuksensa raikkaalla väläyksellä perheestä ja muista itselle tärkeistä asioista.

On minulla suuri, hauska perhe, se, sekä koira ja puutarha ja kirjat riittävät. (N, H, -)

Kertomusten lopetusosioissa pohdinnan kohteeksi tulivat akateeminen naisen ja tohtoroitumisikä. Nämä yliopistomaailman kuumat teemat vaativat tulla käsitellyiksi vielä viimeisissä lauseissa.⁸⁴⁵ Oli kyse hyvin henkilökohtaisista näkemyksistä, joita kirjoituspyynnön otsikon perusteella ei olisi tarvinnut kertoa. Naisuus, äitiys ja ikä olivat joillekin kirjoittajille ilmeisen tärkeitä asioita tohtoriksi tulemisen prosessissa. Heidän lausumistaan välittyi voimakkaita näkemyksiä ja halu kirjoittaa se mikä kirjoitettiin.

⁸⁴³ Myös Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 359, 403.

⁸⁴⁴ Perheen ja lasten tärkeydestä tutkijalle myös Ahponen & Jokinen 1994, 125.

⁸⁴⁵ Moni näistä kertojista oli pohtinut esim. perhettä jo aiemmin kertomuksessaan, mutta he halusivat palata asiaan lopussa. Yksi ote on kertomuksen keskeltä. Se on esitetty vasta tässä vaiheessa, koska se tuo hyvin esille naiskertojien samankaltaisen ajattelutavan.

Akateemisen naisen paineet

Naiseudesta nousevia tunteja käsitteli viisi kertojaa. Ensimmäinen esimerkki on kertojalta, jota akateemisen maailman elämäntapa ei houkutellut. Ainakaan sen kaikki puolet eivät miellyttäneet. Kirjoittaja kritisoi tarkkanäköisesti akateemisen maailman pinnallisia piirteitä. Lauseista huokui yhtä aikaa sekä itseironia että kokemus ulkopuolisuudesta. Kirjoittaja antoi ymmärtää, että hän ei täyttänyt akateemisen yhteisön valioedustajan kriteereitä.⁸⁴⁶ Tämä ei ollut häntä kuitenkaan loukannut eikä masentanut, sillä hän oli saanut käyttää ja näyttää asiantuntemustaan omalla tavallaan. Vain sillä oli ja on merkitystä.

Minusta ei tullut julkkista, en ole kaunis, elegantti. Pysyn kotona kirjoittamassa. En edes harrasta ”hienoa” kulttuuria”, en käy ensi-illoissa, konserteissa harvoin, taidenäyttelyissä silloin tällöin. Olen kirjoittanut tieto- ja oppikirjoja noin 90. Ammattilehtiin yhä kirjoitan artikkeleita.

Tämä esimerkki toi mieleeni Enäjärvi-Haavion v. 1947 esittämän ajatuksen, jonka mukaan tiede voi olla naiselle tie vapautumiseen ja elämän ymmärtämiseen: ”joskaan tiede ei ehkä tarvitse naisia, niin nainen tarvitsee tiedettä”.⁸⁴⁷

Kaikkien naiskertojien johtopäätökset tiedemaailmasta eivät olleet näin tasapainoisia. Seuraavat otteet kertovat tutkijanaiseen kohdistettujen paineiden aistimisesta. Naiselta, varsinkin akateemiselta naiselta, odotetaan poikkeuksellisen paljon. Kertojia ärsytti vaatimus olla superäiti, supernainen ja supertutkija yhtä aikaa. Oli oltava vahva suomalainen nainen, joka ei anna periksi missään tilanteessa. Tällaista mielikuvaa ja myyttiä pidetään edelleen yllä, ja se vaikuttaa akateemisiin naisiin.⁸⁴⁸ Kertojat tunnistivat paineen, mutta halusivat kyseenalaistaa sen ja sanoutua siitä irti.

-- [terveydenhoitaja] päivitteli että kyllä suomalainen nainen on sitkeä otus, hoitaa lapsensa ja kotinsa ja miehensä ja työnsäkin... Minua harmitti se silloin ja harmitti nyt. Minusta on jotenkin väärin että kenenkään pitäisi olla yli-ihminen. - - en haluaisi ajatella että se on jokin suomalaisen naisen lajiominaisuus, jonka varaan sitten tuudittaudutaan. Pelkään että mitä enemmän naiset jaksavat ja löytävät uusia voimia itsestään, sen enemmän heidän jatkossa tuleekin jaksaa.

- - toimittaja pyysi minua juttusarjaan suomalaisista tiedenaisista. Olisin päässyt mukaan esittelemään nykyajan sankarinaiseutta, minulla olisi siihen

⁸⁴⁶ Kirjoittaja vihjaa ihanteelliseen akateemiseen naiseen, joka on ennen kaikkea kaunis ja kaikella tavalla miellyttävä. Naisellisuudesta akateemisessa maailmassa ks. Wager 1996, 6–7; Koski & Tedre 2003, 27.

⁸⁴⁷ Enäjärvi-Haavio 1947b, 244.

⁸⁴⁸ Wager 1996, 6–7; Husu 2001, 271–272, 290; Liiten 2008b.

omassa elämässäni aineksia. Kieltäydyin, siitä huolimatta, että olen tehnyt sen, pätevoitynyt sekä naisena että akateemisesti. - - En halua olla vahvistamassa myyttiä naisista arjen ja akatemian sankareina.

Naiseuden paineet otettiin kannettavaksi, vaikei omalla tiellä mitään suurta haaksirikkoa olisikaan ollut. Lasten ja tutkimustyön yhteensovittaminen oli silti ollut rankkaa. Lisäksi naisen oli äitiyslomien jälkeen hankala saada tutkimustyö uudelleen vauhtiin ja päästä mukaan tutkimusryhmiin. Äitiyslomalle ja hoitopaalle jääminen on tutkijanurasta haaveilevalle naiselle aina eräänlainen riski. Yksi naiskirjoittaja oli nauttinut ja selvinnyt raskaasta tohtoroitumisen elämänvaiheesta, mutta - ehkä yllättäen - ei suosittele samaa muille.

Naiselle on hyväksi väitellä [n. 30-vuotiaana]. Väitöksen jälkeen olen [pätevoitynyt ammatillisesti] synnyttänyt kolme lasta - - eikä ikää ole vielä kuin [alle 40 vuotta]. Äitiyslomien jälkeen on kuitenkin kerta kerralta ollut vaikeampaa päästä takaisin tutkijayhteisöön. Perheen ja tutkimustyön yhteensovittaminen on aina vaikeaa, enkä kenellekään tätä voisi suositella. Minulle tämä sopii, enkä osaani vaihtaisi pois. Raskaudesta huolimatta nämä vuodet ovat olleet 100% elettyä elämää, tyhjiä vuosia niihin ei ole mahtunut.

Poissaolo tiedeyhteisöstä vieraannuttaa nopeasti tutkimustyöstä varsinkin hektisillä luonnontieteen aloilla. Tämä voi estää naisen uralla etenemisen.⁸⁴⁹ Naistutkijat kokevat tulevaisuutensa akateemisessa maailmassa yleisemminkin epävarmaksi eikä se aina johdu perhesyistä. Vaikka tutkiminen kiinnostaa, paikkaa ei löydy. Tästä seuraa, että pitkälle koulutettujen, pätevien naistutkijoiden osaaminen jää osittain käyttämättä.⁸⁵⁰

Akateemiselle naiselle kysymys lapsen saamisen oikeasta ajankohdasta tai lapsettomaksi jäämisestä on todellinen ja riipaiseva.⁸⁵¹ Yksi lapseton kertoja pohti, jäivätkö lapset hankkimatta, kun tutkiminen vei kaiken ajan. On tiedossa, että nuorempien akateemisten naisten joukossa on enemmän niitä, joilla ei ole lapsia kuin muiden koulutettujen naisten joukossa ja että varsinkin luonnontieteilijät lykkäävät lasten hankkimista myöhemmälle iälle.⁸⁵²

Voi olla, että tutkimuksen vuoksi en saanut lapsia, mutta osin maailmalle leviävät tutkimukseni tuovat vastaavaa pätemistä (jäävät minusta jäljelle). On se ollut viehättävää löytämistä ja on tuonut sisältöä elämään.

⁸⁴⁹ Ks. Wager 1996, 7; Husu 2001, 276–277, 291; Julkunen 2004, 128.

⁸⁵⁰ Teema on esillä laajasti Jaana Saarisen tutkimuksessa (Saarinen 2003, 116–126). Myös Kurki 2003; Kolbe 1992, 83.

⁸⁵¹ Wager 1996, 7–8.

⁸⁵² Husu 2001, 290; Julkunen 2004, 127–131.

Onko tohtorin iällä väliä?

Sukupuoleen kytkeytyvien asioiden tavoin väittelyikä oli joidenkin kirjoittajien mielessä kertomusten lopussa. Iän otti puheeksi suoraan tai epäsuoraan kuusi väittelijää. Näistä yksi oli mies. Tavallisin syy pohtia ikää oli se, että kertojat ajattelivat väitelleensä liian iäkkäinä. Tämä ei ole yllättävää, kun ottaa huomioon akateemiseen maailmaan viime vuosina kohdistetun paineen saada väittelijöiden keski-ikä alhaisemmaksi. Minkä ikäinen on sitten iäkäs väittelijä? Aineiston tohtoreiden näkemyksen mukaan raja kulkee 50 ikävuoden paikkeilla.⁸⁵³

Väittelin siis varsin iäkkäänä [50–54 v] - - (M, H, > 45)

Minussa oli ainesta vaikka oli ikäkin [50–54 v]. (N, H, > 45)

Ikäkysymys oli selvästi naisten erityisalue – niin se taitaa olla muillakin elämän alueilla. Ikä vaivaa naista yleensä yhdistettynä sukupuoleen.⁸⁵⁴ Keski-ikäinen nainen tunnisti syrjinnän ja sivuun jäämisen, mutta tutkimukset ja arvot muuttavat asetelman hieman erilaiseksi. On ilmeistä, että naisen kannattaa kouluttautua pitkälle. Tohtorina ja naisena on jotakin enemmän; sanomiset ja tekemiset saavat lisäarvon ja kiinnostavat ulkopuolisia.⁸⁵⁵ Tohtoriudesta voi olla jossakin vaiheessa myös lisähyötyä työmarkkinoilla.⁸⁵⁶ Ainakin se voi pehmentää ikärasistisia iskuja. Luonnehdinta ”vanha akka” on kolkko työelämässä, mutta se antaa omalla tavallaan tilaa ja valtaa.⁸⁵⁷ Ikä ja kokemus voivat tuoda itsenäisyyttä ja humoristista armollisuutta itseä kohtaan.

Tietenkään kukaan ei olisi ottanut tämän ikäistä akkaa tutkimusryhmäänsä, mikä olisi voinut pelastaa minut tästä aika piinaavasta artikkelien hyväksynnän odottelusta. (N, L, -)

Olen huomannut, että minuunkin suhtaudutaan eri tavoin, jos olen vain itseni näköinen tavallinen keski-ikäinen nainen kuin jos olen tohtorin, dosentin tai professorin nimikkeellä. Siinä tapauksessa minut kannattaa ottaa vakavasti. (N, H, 35–45)

Ikäpohdinta on aina kiinteässä suhteessa henkilön elämänkaaren muihin tapahtumiin. Yhdelle oikea aika väitellä olisi ollut toiselle liian varhainen ja toiselle liian myöhäinen. Vanhemmalla iällä väitellyt kertoja näki väitöskirjan olleen mahdollisen omalla kohdallaan vasta, kun elämäkokemusta oli kertynyt tarpeeksi.

⁸⁵³ Vertailuaineistossa miesväittelijä piti itseään liian vanhana väitellessään 47-vuotiaana vuonna 1971 (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 205).

⁸⁵⁴ Koski & Tedre 2003, 26. Tosin akateeminen ikäleikkuri uhkaa ilmeisesti miehiäkin, kun 42-vuotiaana väitellyt mies kokee olevansa liian vanha tutkijan uralle. Ks. Hämmäläinen 2008, 33–34.

⁸⁵⁵ Paunu 2008.

⁸⁵⁶ Leonard 2001, 51–54.

⁸⁵⁷ Koski & Tedre 2003, 26.

Oliko tämä liian myöhään? Olisiko pitänyt tehdä tämä aikaisemmin? Vastaukseni on: ei. Minulle oli tärkeää, että takanani olivat ne kokemukset, jotka työni - - ja yhteydet - - olivat tuoneet. (N, H, -)

Kertomusten lopetukset luotasivat tohtorina olemista sekä sisältä että ulkopuolelta. Tohtorit tunsivat itsessään sen, mitä oli tapahtunut ja mikä oli heissä muuttanut. He tunsivat lisäksi tohtorin aseman myötä tulleet odotukset ja paineet. Paineet kuormittivat enemmän naiskertojia kuin mieskertojia. Kaikki oivalsivat, että heidät oli merkitty uudella tavalla heidän tultua tohtoreiksi. Se tuntui ja näkyi. Yksi kertojista kiteytti sisäiset ja ulkoiset seuraamukset näin.

Siitä jäi käteen titteli, mielenkiintoiset muistot ja prosessi, jota ilman en nyt olisi tällainen. (N, L, 35–45)

Vertailuaineistostakin löytyi uutta luovan prosessin oivaltava kiteytys. Naisväittelijän kertomuksen viimeinen lause kuului näin.

”Eläköön, uusi tutkija oli kuoriutunut!”⁸⁵⁸

Lopetusjaksot ovat samanaikaisesti itsenäisiä teemakokonaisuuksia ja koko kertomuksen sanoman tihentymiä. Lopun jälkeen on katsottava uudelleen kertomuskokonaisuutta. Tohtoroituminen oli muuttanut kertojia, ja muutoksen ilmentäjinä eri vaiheiden käännekokemukset olivat avainasemassa. Kertomukset alkoivat näyttää ammatillisen osaamisen ja inhimillisen kasvun kertomuksilta, joissa on erityisiä muutoksen paikkoja.

---

⁸⁵⁸ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 414.

7 Muutos tohtoriksi

7.1 Eteneminen ja muutoksen paikat

Kertomusaineistossa tulkittiin olevan 12 käännekokemusta. Ne paikantuivat tohtoroitumisen eri vaiheisiin. Eniten (5 kpl) käännekokemuksia löydettiin väitöskirjatyön kirjoittamisvaiheen kokemuksista ja niihin liitetystä muistikuvista. Muut sijoittuivat tasaisesti perusopintojen, työelämän ja promootion vaiheisiin. Käännekokemusten kokijoina oli kahdeksan kirjoittajaa, seitsemän naista ja yksi mies. Joukossa oli sekä luonnontieteilijöitä että humanisteja. Kahden kirjoittajan tekstissä tulkittiin kaksi käännekokemusta tapahtumaa ja yhdellä kirjoittajalla niitä oli kolme.

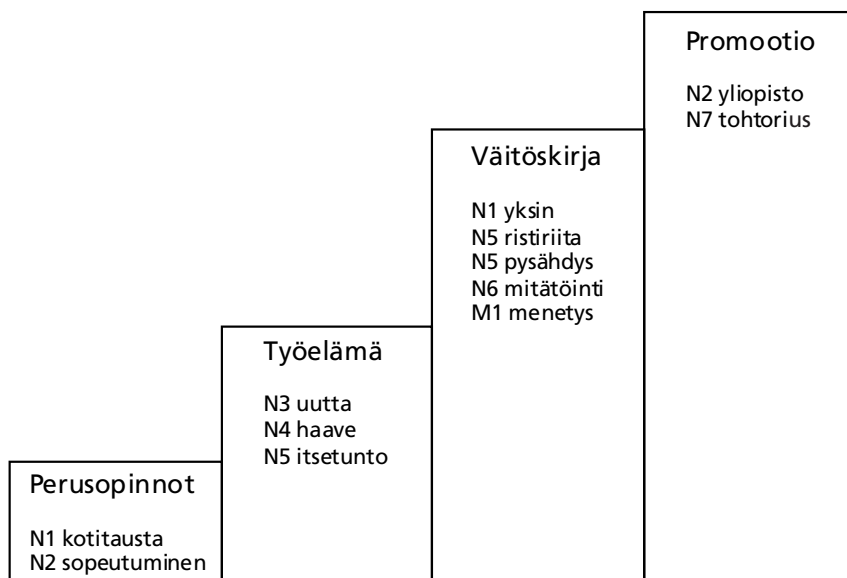
Kasvua ja kipua käännekokemuksissa

Käännekokemukset olivat eri vaiheissa erityyppisiä. Saman vaiheen kokemuksissa tai kokijoissa sen sijaan oli löydettävissä joitakin yhteisiä piirteitä. Havaitut erot ja yhtäläisyydet kertovat tohtoroitumiseen liittyvästä **etenemisestä** ja siihen luonnollisesti kuuluvista **muutoksen paikoista**. Käännekokemukset löytyivät prosessin kannalta hyvin relevanteista kohdista, ja siksi ne on ulkopuolisten ja muidenkin tohtoreiden luultavasti helppo hyväksyä. Käännekokemusten muistikuvat oli kirjoitettu pysähdyttävästi, mutta ilman suurieleisyyttä. Ne ovat todentuntuja, ja siksi ne on helppo jakaa. Käännekokemuksen autenttisuus jätti lähtemättömät jäljet muistiin, joskus myös kehomuistiin, koska kokemukset olivat aikanaan myös kehoollisia, tietyssä paikassa ja tilanteessa koettuja.⁸⁵⁹ Käännekokemuksiin oli sisällynyt sekä epämukavuutta että iloa, mutta aina ne olivat vieneet prosessia eteenpäin.

Käännekokemusten havainnollistamiseksi olen tehnyt kuvion, jossa tohtoroituminen etenee vertauskuvallisesti portaita⁸⁶⁰ ylös nousemalla. Ensimmäisellä portaalla koettiin perusopintovaiheen, toisella työelämän, kolmannella väitöskirjatutkimuksen ja neljännellä promootion käännekokemukset. Portaiden korkeus kuvaa vaiheisiin liittyneiden käännekokemusten määrää. Portaiden sisälle on merkitty kokija koodeilla N(nainen)1, N2 ja M(mies)1 jne. Käännekokemusten sisältöä kuvaan yhdellä sanalla. Se on kirjoitettu kokijan koodin rinnalle. Vain yhden sanan käyttäminen kuvaamaan koko käännekokemusta oli vaativa ja mahdollisesti harhaanjohtava ratkaisu. Otin riskin, koska pelkistäminen oli ainoa tapa löytää näkemykseni kunkin käännekokemuksen kantavasta elementistä ja ytimestä.

⁸⁵⁹ Esim. Semi Purhonen tarkastelee sukupolvikokemuksen autenttisuutta ja ruumiillisuutta viitaten Bernhard Gieseniin (Purhonen 2007, 95).

⁸⁶⁰ Porraskuvion tilalla olisi voinut olla myös spiraali, aaltoviiva tai vaikka tie, jossa on risteyskohtia. Porras on tylsä, mutta havainnollinen kuvio ilmentämään muutosta ja ammatillisen osaamisen lisääntymistä. Koulutuksesta puhuttaessa käytetään usein metaforaa tiedonportaat.

Kuvio 2. Tohtoroitumisen käännekokemukset

Ensimmäiset käännekokemukseen viittaavat kuvaukset löytyivät perusopintovaiheesta. Kaksi kertojaa, N1 ja N2, kirjoittivat yliopistoon sopeutumisesta, joka oli merkinnyt lapsuudenkodista irtautumista ja nuoren aikuisen itsenäistymistä.⁸⁶¹ Muutos koettiin suhteessa lapsuuskodin ja koulumaailman elämänmuotoon ja tuona aikana omaksuttuun minäkuvaan. Kirjoittajat näkivät ja kokivat itsensä käännekokemuksessa uudella tavalla: he halusivat olla yliopistolaisia. He ennakoivat, että yliopisto tulee olemaan oleellinen osa heidän elämänpiiriään. Heidän aavistuksensa oli, että opiskelu ja tutkimustyö yliopistossa antavat tulevaisuudessa itsetunnolle ja koko elämälle tärkeitä rakennusaineita. Näiden naiskertojien väittely toteutui 35 ja 40 ikävuoden välillä, ja heistä todellakin tuli yliopiston opettajia ja tutkijoita. Samat kertojat kokivat toisenkin käännekokemuksen hetken, toinen väitöskirjavaiheessa ja toinen promootiossa.

Työelämän vaiheessa tunnistin kolme käännekokemusta. Nämä kertojat (N3, N4 ja N5) olivat käännekokemuksen kokeneiden yhtenäisin joukko. He edustivat humanistisia tieteitä, kaikki olivat naisia, ja kaikki väittelivät n. 50-vuotiaina. Kertojat olivat eläneet aikuisuutta jo pitkään, ja oman elämän raamit olivat muotoutuneet ja vakiintuneet. Epämääräinen tyytymättömyys tai toiveajattelu ei kuitenkaan jättänyt rauhaan. Elämässä voisi tapahtua vielä jotain uutta. Vielä oli aikaa ja halua laittaa itsensä likoon. Käännekokemus syntyi siitä, että aikuinen nainen

⁸⁶¹ Psykologisen kehityksen vaiheteorioiden mukaan tällainen itsenäistyminen vie kohti aikuisuutta, mutta se edellyttää itsetuntemuksen lisääntymistä. Ks. Saarenheimo 1997, 40–41.

katsoi menneisyyttään ja nykyisyyttään ja päätti aloittaa jotain erilaista.⁸⁶² He näkivät ja kokivat, että potentiaalia kasvuun ja uuden kohtaamiseen oli. He eivät halunneet antaa periksi aiemmille esteille ja vastoinkäymisille. Jatko-opinnot olivat asia, joka antoi tulevaisuudelle innostavan suunnan. Yksi kertojista koki vielä kaksi käännekokemusta. Molemmat sijoittuivat väitöskirjan kirjoitusvaiheeseen.

Väitöskirjan kirjoitusvaiheessa yksi mies (M1) ja kolme naista (N1, N5 ja N6) kertoivat tapahtumista, joissa voidaan puhua käännekokemuksista. Puolet heistä oli humanisteja, puolet luonnontieteilijöitä. Kolme oli väitellyt n. 40-vuotiaana ja yksi kymmenen vuotta vanhempana. Ei ollut yllättävää, että tämän vaiheen kaikki käännekokemukset liittyivät ohjausristiriitoihin. Tutkimustyö ei edennyt, vaan jopa pysähtyi ohjausvaikeuksien vuoksi. Kolmen kertojan kokemuksesta oli yli kymmenen vuotta, mutta yhä vielä tapahtumat löysivät tiensä kerrontaan. Tilanteiden jättämä jälki oli ollut syvä eikä aika ollut haalistanut tai pyyhkinyt sitä pois. Yhden kertojan kokemus oli varsin tuore. Silti kerrotusta välittynyt tilannekuvaus ja sen herättämät tunteet olivat hyvin samanlaisia kuin niillä kertojilla, joilla tapahtumat olivat jo kaukana menneisyydessä.

Ikäviä ohjauskokemuksia muistaneet tohtorit olivat väitelleet aikuisiässä. Tämä herätti kysymyksen, odottaako vanhempi jatko-opiskelija ohjaukselta nuorempaa enemmän. Vai reagoiko työelämässä jo kokemusta kartuttanut henkilö voimakkaammin epäkohtiin ja epäoikeudenmukaiseen kohteluun kuin nuori tutkija?⁸⁶³ On kysyttävä myös, kohtelevatko ohjaajat vanhempia väittelijöitä huonommin, kenties vähätellen, koska yliopiston pitäisi panostaa nuoriin väittelijöihin. Kertojien karut kuvaukset viittasivat siihen, että apu ohjaukskriisissä piti löytää joko itsestä tai muilta ei-virallisilta ohjaajilta. Kun jatko-opiskelija joutui ottamaan vastuun omiin käsiin tai sai tukea yllättäviltä tahoilta, kasvun ja pärjäämisen tunne oli lopulta suuri. Tilanne saatiin hallintaan ja toivo työn kelpaamisesta vahvistui.

Promootiosta kahdella kertojalla (N2 ja N7) oli muistikuvia, jotka nähtiin käännekokemuksina. Tohtoriksi tuleminen realisoitui ja tiedostettiin promootiojuhllallisuuksissa. He kokivat tohtoriuden todeksi omalla kohdalla vasta, kun promootion vahvistava rituaali kävi toteen. Kertojat olivat naisia, toinen humanisti, toinen luonnontieteilijä. Molemmat olivat väitelleet vähän alle neljäkymmenen ikäisinä. Etäisyyttä väitöksestä promootioon oli molemmilla alle kaksi vuotta. Väitöksen jälkeen molemmat halusivat osallistua promootioon. Promootiossa he kokivat ja oivalsivat, että juuri promootio oli se seremoniallinen kokonaisuus, joka vei prosessin päätökseen. Yliopisto ja akateeminen yhteisö oli oikeasti olemassa, se vaikutti ja he tunsivat sen itsessään.

⁸⁶² Ajatukset ovat varsin yhteneviä niiden näkemysten kanssa, joita esitetään kehitysvaihteteorioissa puhuttaessa viisikymppisten muuttumis- ja kypsystoiveista. Ks. Saarenheimo 1997, 41.

⁸⁶³ Robbie E. Davis-Floyd huomasi tutkiessaan lääkäreiden erikoistumisvaihetta, että ikä ja elämäkokemus lisäsivät tarvetta ja kykyä kyseenalaistaa saatua opetusta (Davis-Floyd 1987, 308–309).

En löytänyt täysin käännekokemuksen kaltaista kerrontaa väitöspäivästä, vaikka muutaman kohdalla varsinkin karonkassa koettu ilo ja hyväksyntä jo lähes tyivät käännekokemusta. Etukäteen oletin, että juuri väitöstilaisuus ja karonkka olisivat tilanteita, joissa koetaan käännteentekeviä hetkiä. Ne saattoivat kuitenkin olla liian täysiä ja tapahtumarikkaita tilanteita. Niiden aikana kokeminen oli jotenkin pirstaleista eikä siitä saanut otetta. Tapahtumat vyöryivät nopeasti eteenpäin. Mielikuvat olivat hajanaisia eikä yhden hektisen päivän aikana millään ehtinyt tai edes kyennyt havaitsemaan käännteentekevää muutosta itsessä. Huomio oli selviämässä ja jaksamisessa. Muutoksesta oli vain aavistus, joka useimmilla realisoitui vähitellen ajan kuluessa.⁸⁶⁴ Väitöspäivänä kaikki oli vielä liian epätodellista.

Mennyt tai tuleva kutsuu muutokseen

Kertomusten käännekokemukset olivat kaikki luonteeltaan vahvistavia ja muuttavia. Vahvistumiseen ja muutokseen saatiin intoa tai potkua sekä tulevasta että menneestä. Kun tulevaisuus painottui käännekokemuksessa, kertoja näki, että oman tien suunta on vastedes toinen. Aiemmasta oli irtauduttava. Se saattoi olla koti, koulu tai ennako-odotukset, omat tai muiden. Aiemmin eletty ja koettu ei ollut huonoa, mutta sen aika oli ohi. Se ei enää riittänyt. Se ei antanut välineitä kohdata ja ymmärtää tulevaa.

Menneisyydestä liikkeelle lähtenyt käännekokemus ajoi muutokseen, koska jokin esti unelmaa toteutumasta. Omaa tietä rasitti jokin, josta ei päässyt vapaaksi. Oli kokemusta riittämättömyydestä, huonoudesta ja keskeneräisyydestä. Olemassa oleva minäkuva tai epätyytyttävä elämäntilanne esti kasvun ja muutoksen. Taakka oli tunnistettava ja sitten jätettävä. Vasta tämän jälkeen pystyi suuntaamaan eteenpäin hyväksyen itsensä ja aiemmin tehdyt valinnat.

Käännekokemukset osoittivat, että tohtoroitumisen kulkua edistävät ja vaikeuttavat seikat eivät olleet abstrakteja asioita. Ne liittyivät aina todellisiin tilanteisiin ja ihmisiin. Hyväntekijöiltä sai tukea, apua ja kannustusta. Heitä olivat yhtäläillä stipendien ja viransijaisuuksien myöntäjät, tekstejä lukeneet kollegat kuin lastenhoitoon osallistuneet omaiset ja ystävät tai työrauhaa järjestänyt puoliso. Koulutautuminen tai uuden oppiminen on lopulta hyvin sosiaalista ja kiinnittyy usein yksittäisiin tukea antaneisiin henkilöihin. He haastavat tekemään ja ajattelemaan toisin ja kannustavat muutokseen.

Vaikeuttajat puolestaan mitätöivät ja masensivat teoillaan väittelijää. Ohjaajien sanomiset ja tekemiset olivat avainasemassa, koska heiltä odotettiin lähtökohtaisesti hyviä asioita. Vaikeatkin vastoinkäymiset kestettiin, kunhan välillä oli toivon-

⁸⁶⁴ Ihmiset eivät aina pysty nimeämään jotain tiettyä tapausta käännteentekeväksi, vaan hahmottavat asioiden kehittymisen pidemmän ajallisen kaaren avulla. Esim. Käännekohta 2007, 7. Rituaalin vaikuttavuutta ja seurauksia on yksiselitteisesti vaikea mitata tai osoittaa (Moore & Myerhoff 1977, 15).

pillkahduksia. Seminaariesitelmiä ja väitöskirjaversioita arvioineet tai vain kuulumisia ja jaksamista tiedustelleet ystävät ja kollegat tuskin oivalsivat, kuinka paljon hyvää he olivat muutamalla kiinnostusta osoittavalla kysymyksellä tai kannustavalla sanalla saaneet aikaan. Samalla he olivat parantaneet muiden tuottamia haavoja ja pettymyksiä.⁸⁶⁵ He ja heidän kaltaisensa olivat tutkijan arjen pelastajia ja tohtoritien kannattelijoina.

Käännekokemuksia tai hyppäyksiä ei voi välttää sen enempää tohtoroitumisessa kuin muussa elämässä. Elämästä kerrottaessa sekä luodaan jatkuvuutta että takerrutaan jatkuvuutta murtaviin siirtymiin, kriiseihin ja hyppäyksiin.⁸⁶⁶ Niitä on kaikilla, mutta vain jotkut tunnistavat ne herkästi ja haluavat kertoa niistä muille. Erityisesti menestyneiden ihmisten elämän käännekohdat kiinnostavat. Niistä haetaan vahvuuden ja sankaruuden viisasten kiveä.⁸⁶⁷ Käännekokemuksia ja niistä kertomista tarvitaan, jotta muutoksen mahdollisuuteen voidaan uskoa. Säröt ja risteykset auttavat lopulta eteenpäin, vaikka ensin voi joutua kulkemaan taaksepäin.

Tuntuuko muutos liikaa vai eikö se tunnu tarpeeksi?

Tohtori tuntee asiantuntijuuden lisääntymisen myötä tulevan vapauden ja taakan. Pelko, että nyt saavutettu ei silti ole tarpeeksi, oli tuttu vastaväitelleelle. Oma tutkimusaihe ja siitä tehty väitöskirja tulisivat olemaan tulevaisuudessa kilpailun väline. Uusia välineitä oli kuitenkin kehitettävä, jos halusi jatkaa akateemisessa maailmassa. Tuore tohtori joutui kohtaamaan akateemiset vaatimukset, omat odotukset ja omat rajat. Yllätys saattoi olla, että akateemisen vapauden käänntöpuolella oli niin paljon raakaa työtä, yksinäisyyttä ja eriarvoisuutta.⁸⁶⁸ Näiden kokeminen ei jalosta ketään.

Väitösinstituution kannettavaksi on annettu suuri taakka. Väittely saattaa yksipuolisesti määritellä tutkijan statusta ja tuoda mukanaan ansaitsemattoman ja harhaanjohtavan sädekehävaikutuksen.⁸⁶⁹ Arvostetun kokonaiskuvan alle jäävät heikommat persoonallisuuden piirteet ja todelliset pelot. Akateemisesta maailmasta ja tohtoreista löytyy lampaita ja susia, mutta hyvän ja pahan alkuperää on vaikea löytää.

Tutkimuksen perusteella pystyn helposti liittymään siihen joukkoon, joka sanoo, että väitöskirjatyötä tulisi ohjata enemmän ja inhimillisemmin. Mutta tätäkin tärkeämpää on huomata, että tutkijalla on muuta elämää yliopiston ja tieteen ulkopuolella. Tutkimustyö vaatii ohjausta tielle ja tiellä, koska akateeminen identi-

⁸⁶⁵ Auttajissa ja vaikeuttajissa on samankaltaista vastakkainasettelua kuin Jaana Saarisen kuvaamissa yhteisöllisissä säikeissä. Ne vetävät tai työntävät, avaavat tai sulkevat ovia, avartavat tai estävät ajatuksia (Saarinen 2003, 40).

⁸⁶⁶ Vilkkonen 2001, 84.

⁸⁶⁷ Esim. Käännekohta 2007; Miten meistä tuli kansanedustajia? 2007.

⁸⁶⁸ Ks. Ylijoki 1998, 40–44. Vertailuaineistossa yksi kertoja ei kyennyt kokemaan muutosta ja koko prosessi tuntui ottaneen enemmän kuin antaneen (Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 421).

⁸⁶⁹ Heinonen & Kari 1989, 208.

teetti ja ammatillinen minä muotoutuvat tutkimustyön melskeessä ja ahdingossa yhteisön silmien alla. Ammatilliseen kasvuun kuuluu älyllisiä kriisejä ja sisäisiä konflikteja. Ilman näiden kohtaamista ja ratkaisemista ammatillinen minäkuva ei voi rakentua.⁸⁷⁰ Ohjaaja ei voi eikä hänen pidä tehdä työtä väittelijän puolesta, mutta väittelijän vaivannäön mielekkyyttä voi vahvistaa.⁸⁷¹ Akateemisessa yhteisössä tulisi vihdoin normaalistaa puolisona, äitinä, isänä ja lapsena oleminen. Parhaiten tämä toteutuu, kun akateemisen uran, perheen ja muun läheisverkoston rinnakkaiselo hyväksytään ja sitä aidosti tuetaan.⁸⁷²

Väitöskirja vie voimia, mutta yliopistoyhteisön on vaikea huomata tätä. Tarvitaan rauhaa ja aikaa totutella tapahtuvaan muutokseen. Hitaasti ja harkiten kiihruhtaminen on vaikeaa, koska asenne ”nopeammat ja nuoremmat ajavat ohi” on sisäistetty liian hyvin. Kilpailuun tohtori törmää muuallakin. Perinteisen sivistysyliopiston hyveet ja vanhat arvostetut tieteenalat eivät ole vahvoilla työelämässä. Varsinkin humanistisen alan tohtorit kokivat edustavansa yhteiskunnallisen valtavirran vastavoimaa. Yksi kertojista kykeni näkemään tämän omana vahvuutenaan ja mahdollisuutenaan.

Tekniikan voittokululle rakentuva yhteiskunta tarvitsee ehdottomasti tohtoreita, joiden ammattitaito on siinä, että he yrittävät nähdä ja ymmärtää, mitä oikein on tapahtumassa. (N, H, 35–45)

Paineiden keskellä voi onneksi tuntea muutoksen tuoman ilon. Todellinen ja syvä tyytyväisyys omasta saavutuksesta on hyvin sisäinen, subjektiivinen kokemus. Muiden on vaikeaa tavoittaa ja jakaa sitä. Seuraavan kuvauksen avulla lukija voi aistia jotakin tuosta kokemuksesta.

- - päätökset [tulla dosentiksi] ovat tietenkin monella tavalla mielettömiä, mutta kun sitten 22 vuotta myöhemmin eräänä aamuna - - havaitsin olevani dosentti ja saavuttaneeni tuon hulluuksissani asettamani minimivoitteen, kaikkien yliopistossa ja sen liepeillä viettämieni vuosien yli piirtyi kaari. Se on osa kehitystä ja muutosta, jossa olen itse ollut mukana ja johon olen omalla elämälläni ja valinnoillani ainakin jossain määrin vaikuttanut. (N, H, 35–45)

---

⁸⁷⁰ Deegan & Hill 1991, 329.

⁸⁷¹ Deegan & Hill 1991, 330.

⁸⁷² Kyse on laajemminkin tiedepolitiikasta, rahoituksesta ja virkojen ja muiden työsuhteiden pelisäännöistä. Ks. Husu 2001, 291; Deegan & Hill 1991, 330.

7.2 Kasvua rituaalin suojassa

Kertomusten analyysi osoitti, että tohtoroituminen etenee omalla perinteisellä loogiikallaan ja että erilaisten käännekokemusten vuoksi kirjoittajissa tapahtuu uuden oivaltamista ja muutosta. Saako tohtoriksi tuleminen siis aikaan jotain sellaista, jonka perusteella kertomuksia voi nimittää muutuskertomuksiksi tai ammatilliseksi kasvukertomuksiksi?⁸⁷³

Aineistossa oli hyvin eri-ikäisinä väitelleitä, naisia ja miehiä. Tästä syystä en voinut välttyä kysymyksiltä, kuinka paljon ja millä tavalla muutoksen kokemiseen vaikutti elämänvaihe, johon väittelemineen osui. Elämäntietäminen on monitahoinen perusta, joka luo tohtoroitumisessa tapahtuvalle ammatillisen identiteetin kasvulle edellytyksiä ja mahdollisuuksia. Ammatillinen kasvu ja yksilön laajempi elämäntietäminen nivoutuivat kertomusten perusteella väistämättä ja voimakkaasti toisiinsa. Väittelemineen sai painoarvonsa, tilansa ja merkityksensä siitä paikasta, mihin se osui elämän kokonaisuudessa.

Tämä herätti lisäkysymyksiä. Ovatko muistikuvat sitä rajumpia tai vaikuttavampia mitä enemmän keskeneräisyyttä tai ahtautta elämänvaiheeseen sisältyi? Jättääkö rankkaan elämänvaiheeseen osunut tohtoroituminen ratkaisevasti erilaisia muistikuvia kuin ulkoisesti väljempään elämänvaiheeseen osunut? Onko elämäntietämisessä optimaalista hetkeä tulla tohtoriksi? Mitkä asiat tai yhteensattumat tietävät vaikeuksia tohtoriksi aikovalle? Auttavatko vai lamauttavatko elämäntietämisessä osuva tuska ja epäonnistumiset tulevaa tohtoria?

Asiantuntijaksi kasvua elämäntietämisessä

Omaelämäkerrallisuus on elämäntietäminen, jonka puitteissa, sylissä ja sallimana ammatillinen ja tässä tapauksessa akateemiseksi asiantuntijaksi kasvaminen tapahtuu. Omassa elämässä on tilaa ammatilliselle kasvulle eri tavoin eri vaiheissa. Tästä seuraa useita kysymyksiä, joihin on vaikea, ellei mahdoton vastata. Onko tärkeää, miten ja kuinka pitkäksi aikaa kyetään raivaamaan tilaa kasvulle? Entä kuka tilan antaa vai onko se vain itse otettava? Voiko tilaa saada ilman syyllisyyttä? Varmaa on vain, että kasvua ei ole ilman tilaa. Kun väkisin pusertaa, ei kasva, vaan suorittaa. Suorituksesta ei jää syvempää jälkeä, mutta todellisen kasvun tuntee.

Olin todella onnellinen. Tällä työllä oli kasvava merkitys ihmisenä kasvulleni. Olin ponnistellut itseni lähes ääri rajoille mutta onnistunut, päässyt maaliin ja vieläpä hyvin. (N, H, > 45)

Elämäntietäminen ei selitä eikä anna vastausta siihen, miksi joku tohtori kertoi sitä, mitä kertoi. Elämäntietäminen kuitenkin toi eteeni sen maailman ja kentän, jolla kukin kertoi on voinut toimia. Myös käännekokemukset koettiin elämäntietämisessä kentällä.

⁸⁷³ Ks. Usher 1998, 23–26. Yliopisto on olemassa myös opiskelijan henkistä kasvua varten (Ketonen 1991, 41–42).

Käännekokemus voi olla pieni mitättömältä vaikuttava yksityiskohta tai mullistava mieletön oivallus ja kaikkea siltä väliltä. On hyvä, jos aineiston kertojat voivat auttaa tulevia tohtoriopiskelijoita tunnistamaan tohtoritiensä käännteitä. Tohtoriopintojen keskellä on tärkeää oivaltaa olevansa tiellä, jota on monella tavalla talattu ja joka vie kohti päämäärää.

Kertomusten käännekokemuksissa oli valoa. Siksi niistä kannattaa kertoa. Kaiken kerrotun arvo on siinä, että se on tarkoitettu jaettavaksi. Kertojat olivat siirtyneet kokijoista oman elämänsä tapahtumien katsojiksi ja ryhtyneet kirjoittamaan niistä lukijalle. Kirjoittamisessa, kuten tohtoroitumisessa, on kyse siirtymästä, muuttumisesta ja vaihtamisesta. Kertoja ja tohtori muuttuivat antaessaan omastaan lukijalle ja yhteisölle. Kerrottaessa siirtymäriitti koetaan aina uudelleen ja uudella tavalla.⁸⁷⁴ Kertomuskokonaisuus syntyi persoonan, kielen, elämäkokemuksen ja akateemisuuden liitoksesta. Kertomukset piirsivät tietynlaisen, yksilön näkökulmasta muotoutuvan kuvan väitösprosessista ja sen paikasta muussa elämäntarinassa. Henkilökohtaiset ja yhteisölliset kysymykset lomittuivat yhteen. Ne olivat samanaikaisia ja sisäkkäisiä, koska yksilö elää samanaikaisesti monessa eri elämänpiirissä ja yhteisössä.

Väittelemineen on harvojen oikeus ja velvollisuus ja sellaisena rituaalin arvoineen.⁸⁷⁵ Väitöksen, karonkan ja promootion perinteet ja roolit osoittavat, että ollaan juhlavissa traditionaalisissa tilaisuuksissa eikä missä tahansa tapahtumissa. Juuri traditionaaliset muodot tekevät tilaisuuksista erityisiä. Muodot vaativat kuitenkin toteuttajansa: heidät, jotka elävät ne läpi ja antavat muodolle ainutkertaisen sisällön. Rituaaliset tapahtumat tähtäävät toisaalta väittelijän kelpoisuuden osoittamiseen, toisaalta tapahtumissa itsessään opetetaan ja uudistetaan akateemisen yhteisön traditioita.⁸⁷⁶ Rituaalin muodollisuus tai pakonomaisuus ei aina anna ihmisen kasvulle ja tietoisuuden lisääntymiselle sijaa, vaan voi jopa estää sitä. Näin on etenkin silloin, kun rituaali koetaan yhteisön asettamaksi vaatimukseksi ja perinneyhteisön ennalta määräämäksi käännekohtaksi.

Oleellista ei kuitenkaan ole, uskooko tohtoroitava rituaalin saavan aikaan jotain erityistä tai olevan ainutlaatuisen merkityksellinen. Tärkeintä on, että hän hyväksyy sen, mitä yhteisö on nähnyt hyväksi säätää tohtoriksi tulemisesta. Rituaalia voi epäillä ja kritisoida, mutta se ei tuhoa hyväksyntää, jonka väittelijä ilmaisee kulkemalla tohtoroitumisen vaiheet läpi.⁸⁷⁷ Rituaaliin voi ottaa aktiivisen suhteen, osallistumalla. Silloin rituaali tehdään yhdessä eikä sitä vain anneta valmiina.⁸⁷⁸ Siirtymästä voi tulla merkittävä ja ikimuistoinen, jos on valmis tunnistamaan itnessä tapahtuvan muutoksen ja haluaa juhlistaa sitä. Vertailuaineistossa yksi kertojista oli oivaltanut väitöksen sekä yhteisöllisen ja rituaalisen että henkilökohtaisen ja juhlanan puolen.

⁸⁷⁴ Ks. Anttonen 1992, 21.

⁸⁷⁵ Peura 1997, 26.

⁸⁷⁶ Initiaatiomenot voidaan jakaa kahteen ryhmään: kelpoisuuskokeisiin ja heimon traditioiden opettamiseen (Honko 1964, 125).

⁸⁷⁷ Rappaport 1992, 253.

⁸⁷⁸ Myerhoff 1982, 130–132.

”Ymmärsin luultavasti jo silloin tilaisuuden merkityksen sosiaalisena siirtymäriittinä ja arkista aherrusta katkaisevana juhlanä.”⁸⁷⁹

Siirtymäriitti ei ole vain primitiivisten kulttuurien ominaispiirre, vaan kaikki sosiaalinen elämä on edelleen jatkuvaa siirtymistä ja muutosta. Perinteinen rituaalikaava on väylä, johon muutostapahtuma ohjataan, jotta siirtymään liittyvää epävarmuutta ja vaaraa voidaan kontrolloida.⁸⁸⁰ Kyse on siirtymien ja kynnyksen näkemisestä ja osoittamisesta.⁸⁸¹

Osallisuus rituaaliin

Tohtoroitumisen siirtymäriitti on sikäli ainutlaatuinen kokonaisuus, että sen kaikille osallistujille tarjotaan mahdollisuus avartaa tietojaan ja näkemyksiään. Tämä koskee myös vastaväittäjää, kustosta ja yleisöä.⁸⁸² Yliopisto voi rituaaliensa avulla yhä uudelleen tukea ja vahvistaa jäseniään. Yliopisto ei ole vain konkreettinen, fyysinen elinympäristö tai paikka, vaan se voidaan kokea myös mentaalisenä ja emotionaalisenä tilana.⁸⁸³ Uudet tohtorisukupolvet tulevat vuorollaan kokemaan tohtoroitumisen rituaalisen tapahtumasarjan. Oma osallistuminen on mahdollista siksi, että traditio on edelleen pysynyt elävänä. Tämä ei ole itsestään selvää, vaan akateemisen yhteisön vahvan historian ja kulttuurisen tietoisuuden tulos. Vertailuaineistossa kuvattiin tätä tohtoroitumisrituaalin aikaperspektiiviä seuraavalla tavalla.

”Valmistelujeni keskellä olin pistäytynyt yliopiston museossa ja katselut siellä pitkään tohtorinhattua ja -miekkää. Nyt tulisin osaksi tätä perinnettä.”⁸⁸⁴

Raamit ovat tradition tuottamia, mutta sisältö syntyy yhä uudelleen. Rituaaliin kuuluu tiukkojen virallisten muotojen ohella aina joitakin kontekstista riippuvia vaihtuvia komponentteja.⁸⁸⁵ Tämän rituaaliin kuuluvan joustavuuden ja luovuuden myötä traditio perinteineen muuttuu ja elää ajassa.

Tohtoroitumisen eri vaiheiden muistikuvissa oli sekä samankaltaisuutta että erilaisuutta. Samankaltaisuus antoi viitteitä tohtoriksi tulemisen yhteiseksi koetuista piirteistä ja perinteistä. Yhtäläiset kokemukset lisäävät yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja turvallisuutta yhteisön jäsenten keskuudessa. Erilaisuus puolestaan tuo esille traditioihin ja niiden kokemiseen liittyvän syvän inhimillisyyden ja

⁸⁷⁹ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 384.

⁸⁸⁰ Honko 1964, 118.

⁸⁸¹ Anttonen 1992, 49.

⁸⁸² Lautamatti & Nummenmaa 2003, 44–45.

⁸⁸³ Ks. Aro 1996, 68.

⁸⁸⁴ Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998, 402.

⁸⁸⁵ Tambiah 1985, 125.

ainutkertaisuuden. Ei ole oikeaa tapaa tulla tohtoriksi. On monta tietä ja tarinaa. Kaikissa on jotain yhteistä ja jotain erityistä. Tiet ja tarinat ovat erilaisia siksi, että jokaisella on oma elämänkulkunsa, jonka puitteissa tohtoroituminen tapahtuu. Tohtoroituminen on vain pieni osa tohtoreiden koko elämäntarinaa. Tämän vuoksi kaikissa tohtoriopintoihin liittyvissä tutkimuksissa tulisi jollain tasolla selvittää, mitä jatko-opintoja suorittavan elämässä on tapahtunut aiemmin ja mitä on meneillään samanaikaisesti tohtoriopintojen kanssa.⁸⁸⁶

Tutkimuksen tehtävänä oli etsiä sekä tradition yleisiä piirteitä että sen henkilökohtaisiin kokemuksiin kiinnittyneitä piirteitä. Nämä lähestyvät toisiaan, kun henkilökohtainen kokemus muuttuu kertomusten kautta kulttuuriseksi kokemukseksi.⁸⁸⁷ Kirjoitukset heijastivat akateemisen yhteisön kulttuurista tietoisuutta, asioita, joita sen piirissä pidetään kertomisen arvoisina. Yksilölliset kohtalot jättävät jäljen yhteisöön ja siirtyvät sukupolvelta toiselle kulkevaiksi kollektiiviseksi omaisuudeksi.⁸⁸⁸

Folkloristisesta näkökulmasta katsoen tutkimus on saavuttanut tavoitteen. Folkloristiikan yhtenä päämääränä on tunnistaa jatkuvuus ja yhteisyys, jotka osoittavat yksilön kiinnittymisen edellisiin sukupolviin.⁸⁸⁹ Tohtoroitumisen rituaalit ovat yhteisiä ja ne jatkuvat edelleen. Jatkuvuudessa ja yhteisöllisyydessä on tulevan tohtorin turva. Kuinka osuvasti yksi kertoja sen sanoikaan.

Rutiinit ja protokollat olivat hallussa ja suojelivat. (N, H, > 45)

---

⁸⁸⁶ Esim. Kirsi Hiltusen ja Hanna-Mari Pasasen kyselytutkimuksesta puuttuivat elämäntilannetta kuvaavat kysymykset (avokysymykseen tuli muutamia kommentteja esim. perheestä), jotka olisivat saattaneet antaa syvällisemmän kuvan tohtoriopintoihin vaikuttavista tekijöistä (Hiltunen & Pasanen 2006, 62, 83–89). Arja Haapakorven kyselyssä kysyttiin tohtorivastaajien siviilisäätystä ja sitä, onko lapsia ja montako. Näitä taustamuuttujia ei juurikaan hyödynnetty tulosten analyysissä. (Haapakorpi 2008.)

⁸⁸⁷ Persoonallinen todellisuus murtautuu hetkellisesti kulttuuriseen yhteiseen todellisuuteen (Stahl 1989, 120). Kertomukset ovat yksilöllisen ja sosiaalisen leikkauspisteitä, yksilöllisen elämän ja sosiaalisen järjestyksen yhteen sovittajia. Esim. Murray 1989, 200; Usher 1998, 21.

⁸⁸⁸ Ylijoki 1998, 153–154. Jaana Saarinen näkee samasta syystä omalla naistutkijoiden tutkimuksellaan olevan transformatiivisen merkityksen. Naistutkijoiden tarinat luovat kulttuurista perintöä tarjoamalla uusia muotoja tuleviin tarinoihin ja elämiin (Saarinen 2003, 159).

⁸⁸⁹ Jatkuvuus rikkoo ja kyseenalaistaa dikotomian ”vanha” perinne ja nykyperinne (Pöysä 1991, 45). Jatkuvuus voi olla abstrakteissa termeissä, kuten tyyli, sisältö, teema, muoto ja tapahtuma, tai se voi olla kulttuurisissa alluusioissa (Stahl 1989, 120).

8 Kertomusmaailma sulkeutuu

Kertomukset on luettu ja analysoitu. Tekstit olen käsittänyt kertomuksina, joilla on oma todellisiin tapahtumiin perustuva juonensa ja kokemukselliseen kerrontaan sopiva narratiivinen kaavansa.⁸⁹⁰ Tutkimustapa on ollut ensisijaisesti sekä aineistolähtöinen että aineistokeskeinen. Kirjoittajia olen halunnut kuunnella. Varmaa on silti, että aineiston kaltaiset omaelämäkerralliset muistitietoa sisältävät tekstit eivät avaudu koko voimallaan yhdessä tutkimuksessa. Aina jää jotain kuulematta ja ymmärtämättä. Ei ole syytä väkisin osoittaa ymmärtävänsä sitä, mitä ei ymmärrä, eikä tehdä merkitykselliseksi sellaista, mikä ei sitä ole.⁸⁹¹ On hyväksyttävä, että keräämäni aineisto avaa rajatun näkymän akateemiseen yhteisöön, tohtoroitumisen prosessiin ja prosessin osuuteen kertojien laajemmassa elämänsäkulussa.

Tutkimustulosten mielekkyys

On vaikeaa arvioida, kuinka paljon kertomusten perusteella voidaan tehdä johdopäätöksiä tohtoroitumisen oleellisista tapahtumista ja akateemisen väitöserinteen luonteesta Helsingin yliopistossa. Kulttuuritutkimus sen enempiä kuin elämäkertatutkimukseen ei pidä tutkimustulosten yleistettävyyttä tutkimuksen mielekkyuden tai onnistumisen kriteerinä.⁸⁹² Saadut tulokset kuvaavat tohtoroitumista ja väitöserinnettä tälle tutkimukselle asetettujen ehtojen puitteissa, ja kuvaus on viime kädessä totta vain tutkijalle itselleen, koska hänellä on tulkintoja selittävä lukijakokemus. Varsinaisten kertomusten totuudellisuutta ja siihen perustuvaa validiteettia on vaikea todentaa, koska omaelämäkerralliset kertomukset ovat konstruktioita faktasta ja fiktiosta, vaikka samalla tosia sellaisenaan, teksteinä.⁸⁹³ Tutkimustulokset ovat eräällä tavalla kuvitteellisia rakennelmia, jotka kytkeytyvät olemassa olevaan todellisuuteen vain kiinnitettynä aineistona käytettyihin empiirisiin lähteisiin.⁸⁹⁴

Tutkimusprosessia ovat empiirisen tekstiaineiston lisäksi kannatelleet monin paikoin intuitiiviset ja implisiittiset tekijät, minkä vuoksi tutkimuksen toistettavuus jää todentamatta. Toisen tutkijan toteuttaessa tutkimusprosessin samalla aineistolla syntyisi uusi rakennelma, jossa olisi jotain samaa kuin tässä tutkimuksessa, mutta myös uutta ja toisenlaista.⁸⁹⁵ Tekstiä lähestytään aina tulkitsijan käsitteiden ja valintojen rajaamassa tilassa, ja sen vuoksi tekstistä ei voi saavuttaa yhtä ainoaa tulkintaa, vaan tulkinta on aina osittaista ja tiettyyn ajattelutapaan

⁸⁹⁰ Ks. Rahkonen 1995, 151–153.

⁸⁹¹ Denzin 1999, 101. Ks. myös Geertz 1986, 373–374.

⁸⁹² Usher ym. 1997, 181.

⁸⁹³ Rahkonen 1995, 152–153. Ks. myös Denzin 1989b, 75–77; Huotelin 1996, 32–36.

⁸⁹⁴ Ks. Erben 1998, 10–11.

⁸⁹⁵ Osa kertojista kielsi kertomustensa käytön muissa tutkimuksissa, joten tätä ei voisi toteuttaa.

sidottua.⁸⁹⁶ Tutkimuksen edetessä olenkin tullut yhä tietoisemmaksi oman lukemiseni ja tulkintojeni rajoitteista ja epätäydellisyyksistä. Kun tutkimus pohjautuu äärimmäisen moni-ilmeisiin kertomusteksteihin, lopulta ymmärrän, että vaatimus saavuttaa täysin eheä tulkinta ei ole realistinen.⁸⁹⁷ Silti tutkimustuloksilla on merkitystä, koska hermeneutiikan perusoletus on, että tekstitulkinnessa tuotetaan uutta ja tarkempaa ymmärtämistä.

Tohtorit akateemisen yhteisön äänenä

Tutkimuksen kohde on ollut akateemisen koulutuksen korkein vaihe, tohtoriksi tuleminen. Tutkimuksen tavoite on ollut kuvata ja ymmärtää tohtoroitumisen kulkuja, perinteitä ja merkityksiä väitelleiden omiin elämäkokemuksiin ankkuroituneen muistitiedon avulla. Kertomuksensa lähettäneet tohtorit ovat antaneet oman äänensä yhteisön ääneksi. Tohtoroitumisesta muodostunut kuva tulee heidän teksteistään. Sitä voi pitää vääristyneenä tai oikeansuuntaisena, mutta muuttaa sitä ei voi. Kuulemani ja näkemäni kertomukset eivät ole samanlaisia kuin alkuperäiset tohtoritarinat, jotka ovat yksityisiä ja jakamattomia.⁸⁹⁸ Tutkijana olen esittänyt oman tulkintani lukemani perusteella. Tutkimukseni lukijat tekevät uudet tulkinnot tutkimustekstini pohjalta oman kontekstinsa mukaisesti. Tekstin lukeminen tarkoittaa aina sen uudelleenkirjoittamista, koska merkityksiä ei voi kukaan lyödä lopullisesti lukkoon.⁸⁹⁹ Merkitykset muuttuvat uusissa kohtaamisissa.

Tohtoroitumisen perinteiset vaiheet ja kerronnan eteneminen tässä järjestyksessä vaikutti lähes kaikille kertojille olevan itsestään selvää. Se on tulos, joka eräällä tavalla oli odotettavissa. Kirjoituspyyntö voi olla tähän ”syyllinen” tai yhtä lailla kirjoittajien yleinen tietoisuus tradition protokollasta. On myös mahdollista, että kerrontajärjestyksen yhtenäisyys on merkki tohtoroitumisen perinteisen kaavan sisäistymisestä juuri eletyn ja koetun järjestyksen kautta. Se, että kaikki kertojat eivät kuitenkaan edes lyhyesti maininneet kaikkia vaiheita, osoittaa mielestäni, että kirjoituspyyntö ei pysty määräämään kerrottua, vaan kirjoittavan subjektin käsissä on valta noukkia sopivaksi katsomansa palat omasta tarinasta.

Toinen aineistoanalyysin tulos oli, että vaiheisiin sisältyi tohtoroitumista edesauttavia ja hidastavia seikkoja. Joskus ne ilmenivät poikkeuksellisen voimakaina käännekokemuksina. Kolmas tulos oli, että tohtoroituminen on yksi polku tai osatarina yksilön koko elämäntarinassa. Tohtoroitumisen jättämät jäljet tai

⁸⁹⁶ Erityisesti Hans-Georg Gadamerin korostama näkemys (ks. Kusch 1986, 118–119). Sandra Stahl on pohtinut tulkitsijan elämäntilanteen ja kiinnostuksen kohteiden vaikutusta tulkintaan (Stahl 1989, 30–32; myös Allport 1942, 172; Jokinen 1994, 114–115; Vilkkö 1995, 161; Usher ym. 1997, 182; Latvala 2005, 20). Tekstien tulkinta jatkuu aina edelleen uusien lukijoiden ja uusien tulkintakehysten kautta. Esim. Jaana Saarisen poeettinen analyysi tutkimuksen osana (Saarinen 2003, 147–160).

⁸⁹⁷ Ks. Vilkkö 1995, 168.

⁸⁹⁸ Ks. Denzin 1989b, 72.

⁸⁹⁹ Lehtonen M. 2000, 154.

sen herättämät muistot eivät avaudu ja tule ymmärrettäviksi, ellei kertoja kerro muista elämäntapahtumista tuona aikana, ennen sitä ja sen jälkeen. Muusta elämästä puhuminen ”yliopistopuheen” rinnalla oli tutkimuksen kannalta ratkaiseva havainto. Jossain määrin se oli myös yllättävä havainto. Etukäteen olin enemmän valmistautunut muodolliseen ja yliopistomaailman sisällä pysyttelevään kerrontaan. Kertomukset kuitenkin osoittivat, että akateemiset traditiot ovat itsessään tyhjiä. Ne ovat merkityksellisiä vain, jos akateemisen yhteisön jäsenet sitovat ne osaksi omaa elämäänsä. Tradition toteuttajat, kuten väittelijät, antavat muodolle sisällön. Traditio ja sen rituaalinen muoto on yhteinen ja yhteisölle kuuluva. Sen sijaan rituaalin sisältö on henkilökohtainen. Yksilön on koettava ja kuljettava rituaali läpi. Elämäkulussa on monta mahdollista paikkaa ja aikaa kulkea tietä tohtoriksi. Tradition määrittelemän muodon tarkoitus on antaa tielle turvalliset rajat ja näyttää päämäärä.

Tutkimus antaa tietoa Helsingin yliopiston väitöskäytännöistä ja niihin muotoutuneista perinteisistä tavoista. Kokemuksiin pohjautuva muistitieto auttaa tunnistamaan jatko-opintovaiheen ongelmakohtia ja kehittämään käytäntöjä entistä paremmin yksilöä huomioiviksi. Tohtoriopiskelijoiden elämäntilanteiden erilaisuuden ymmärtäminen on perusta, josta opintojen ohjaus voi saada uuden ulottuvuuden. Tohtorikoulutuksen laatu voi parantua vain, jos tohtoriopiskelijat voivat hyvin akateemisen yhteisön sisällä ja heillä on elämää ja tukijoita myös yliopiston ulkopuolella.

Kertomukset saattelivat minut akateemiselle kentälle. Saadakseni esille toisenlaisia näkökulmia ja ymmärtääkseni lisää tohtoroitumisesta, minun tulisi jäädä kentälle pidemmäksi aikaa. Pitäisi kerätä uusia, erityyppisiä aineistoja ja osata niitä yhdistellen kuulla ja nähdä päähenkilöiden moni-ilmeinen tohtoroitumisen elämänvaihe vieläkin tarkemmin.⁹⁰⁰ Mikäli näin tekisin, lähtisin jälleen kerran liikkeelle tohtoreiden omista teksteistä, ja ottaisin lähempään tarkasteluun väitöskirjojen esipuheet. Niiden sisällössä ja muodossa tapahtumassa olevat vaikkakin vähäisiltä näyttävät muutokset antavat viitteitä siitä, että akateemisen maailman sisällä revii-rejä ja valta-asetelmia ollaan jakamassa ja määrittämässä uudelleen. Kohtaamista, rajankäyntiä ja joskus taisteluakin on aistittavissa yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden, naisten ja miesten, erikoistumisen ja monitieteisyyden sekä kansallisen ja kansainvälisen kesken. Nämä kaikki asetelmat tulevat koettelemaan tohtoroitumisen perinteitä.

Nyt kertomusten maailma sulkeutuu. Kertojat olivat rohkeita. Se, mitä he kertoivat, elää tulevissa tohtorikertomuksissa. Omassanikin.

⁹⁰⁰ Ks. Denzin 1989a, 116–117.

Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet

1. Kertomusaineisto
Perustiedot
23 tekstiä, 102 liuskaa + 60 sivua liitteitä
Synty
Aineisto kerätty kirjoituspyynnöillä vuosina 2000–2006.
Kirjoittajat
Koska kirjoittajia on käsitelty tutkimuksessa anonymisti, heistä annetaan vain seuraavat yleistiedot.
sukupuoli 17 naista, 6 miestä
tieteenala humanistiset tieteet 13 kpl, luonnontieteet 10 kpl
väitösajankohta vuosina 1973–2005
väittelijöiden ikä 26–60 vuotta
Aineiston säilytys
Aineisto on tutkijan hallussa. Se sijoitetaan myöhemmin kirjoittajien kanssa sovitulla tavalla Helsingin yliopiston keskusarkistoon.

2. Suullinen tiedonanto
TT Eira Paunu, 22.3.2008 Jyväskylä.

Kirjallisuus

- Aaltonen, Tarja 2002. Sanatonko tarinaton? Afaatikon intersubjektiivinen maailma ja kertoen rakentuva identiteetti. Miina Sillanpään säätien julkaisuja A: 5. Helsinki: Miina Sillanpään säätiiö.
- Ahola, Sakari & Välimaa, Jussi 2002. Mitä on korkeakoulututkimus? Johdatus vuosikirjaan. Teoksessa Sakari Ahola & Jussi Välimaa (toim.) Heimoja, hengenviljelyä ja hallintoa. Korkeakoulututkimuksen vuosikirja 2002. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto, 7–30.
- Ahponen, Pirkkoliisa & Jokinen, Eeva 1994 (toim.). Pirkkoliisa Ahponen tutkijaelämää vuoropuheluna. Janus 2, 116–125.
- Aittola, Helena 1995. Tutkimustyön ohjaus ja ohjaussuhteet tieteellisessä jatkokoulutuksessa. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 111. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Aittola, Helena & Määttä, Pentti 1998. Tohtoriksi tutkijakoulusta. Tutkijakoulut tieteellisten jatko-opintojen uudistajana. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 3. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Alftan, Maija 2000. Riitta Nelimarkan väitöskirja hylättiin. Helsingin Sanomat 8.11.2000, Kulttuuri.
- Allport, Gordon W. 1942. The Use of Personal Documents on Psychological Science. Prepared for the Committee on Appraisal of Research. Bulletin 49. New York: Social Science Research Council.

- Anderson, John R. 2000. *Cognitive Psychology and Its Implications*. Fifth edition. New York: Worth Publishers.
- Antikainen, Ari 1996. Merkittävät oppimiskokemukset ja valtautuminen. Teoksessa Ari Antikainen & Hannu Huotelin (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria*. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 251–296.
- Antikainen, Ari, Hautsonen, Jarmo, Huotelin, Hannu & Kauppila, Juha 1996. *Living in a Learning Society. Life-Histories, Identities and Education*. Knowledge, Identity and School Life Series 4. London: The Falmer Press.
- Anttonen, Pertti J. 1992. The Rites of Passage Revisited. *Temenos* 28, 15–52.
- Apo, Satu 1980. Alina Vaittinen, kirjoittava kertoja. Teoksessa Pekka Laaksonen (toim.) *Kertojat ja kuulijat*. Kalevalaseuran vuosikirja 60. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 185–189.
- Apo, Satu 1986. Ihmesadun rakenne. Juonien tyypit, pääjaksot ja henkilöasetelmat satakuntalaisessa kansansatuaineistossa. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 446. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Apo, Satu 1990. Kertomusten sisällön analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 62–80.
- Apo, Satu 1993. Kirjoittavat kertojat. *Elias* 4, 12–15.
- Appelroth, Alli 1997. Väitöstilaisuuden anti riippuu väittelijästä. *Helsingin Sanomat* 4.5.1997, Mielipide.
- Arasmo, Alpo 1998. Tohtoridoktriinilla tietoyhteiskuntaan. *Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti* 44. Turku: Turun yliopisto.
- Aristoteles 1997. Teokset. Osa 9. Retoriikka, Runousoppi. Suom. Paavo Hohti & Päivi Myllykoski. Selitykset laatinut Juha Sihvola. Helsinki: Gaudeamus.
- Aro, Laura 1996. Minä kylässä. Identiteettikertomus haastattelututkimuksen folklorena. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 650. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aro, Laura 1999. Identiteetti ja perinne. Teoksessa Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot*. Johdatusta etnologiatieteisiin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 177–187.
- Augustinus 1981. Tunnustukset. Confessiones. Suom. Otto Lakka. Suomennoksen tarkistanut Yrjö-Otto Lakka. Toim. Simo Kiviranta. Helsinki: SLEY-kirjat.
- Bauman, Richard 1986. *Story, Performance, and Event*. Contextual Studies of Oral Narrative. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauman, Richard 1992a. Folklore. Teoksessa Richard Bauman (toim.) *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments*. A Communications-centered Handbook. New York: Oxford University Press, 29–40.
- Bauman, Richard 1992b. Performance. Teoksessa Richard Bauman (toim.) *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments*. A Communications-centered Handbook. New York: Oxford University Press, 41–49.
- Becher, Tony 1989. *Academic Tribes and Territories*. Intellectual enquiry and the cultures of disciplines. Ballmoor: The Society for Research into Higher Education and Open University Press.
- Bourdieu, Pierre 1990. *Homo Academicus*. Käänt. Peter Collier. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre 1991. *Language and Symbolic Power*. Toim. ja johdannon laatinut John B. Thompson. Käänt. Gino Raymond & Matthew Adamson. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean Claude 1990. *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage.

- Bringéus, N. A. & Rosander, Göran 1979. Kulturell kommunikation. Föreläsningar och diskussionsinlägg vid 21:a Nordiska etnologkongressen i Hemse, Gotland. Lund: Signum.
- Bruner, Edward M. 1986. Experience and Its Expressions. Teoksessa Victor W. Turner & Edward M. Bruner (toim.) *The Anthropology of Experience*. Ed. Clifford Geertz. Urbana, III: University of Illinois Press, cop., 3–30.
- Bruner, Jerome 1987. Life as Narrative. *Social Research* 54 (1), 11–32.
- Bruner, Jerome 1991. The Narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry* 18 (1), 1–21.
- Bruun, Kettil, Eskola, Katarina & Suolinna, Kirsti 1982. Väitöksestä juhlakirjaan: naiset tieteen miesseuroissa. *Sosiologia* 19 (2), 89–101.
- Burgos, Martine 1988. Life Stories, Narrativity, and the Search for the Self. Johdanto J. P. Roos. *Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja* 9. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Carr, David 1991. Discussion: Ricoeur on Narrative. Teoksessa David Wood (toim.) *On Paul Ricoeur. Narrative and Interpretation*. London: Routledge, 160–174.
- Carr, David 1997. Narrative and the Real World. An Argument for Continuity. Teoksessa Lewis P. Hinchman & Sandra K. Hinchman (toim.) *Memory, Identity, Community. The Idea of Narrative in the Human Sciences*. Albany, NY: State University of New York Press, 7–25.
- Clark, Burton R. 1983. *The Higher Education System. Academic Organization in Cross-National Perspective*. Berkeley: University of California Press.
- Czarniawska, Barbara 2003. Imitationens slingrande vägar. Teoksessa Lars Strannegård (toim.) *Avhandlingen – om att formas till forskare*. Lund: Studentlitteratur, 33–43.
- Davis-Floyd, Robbie E. 1987. Obstetric Training As a Rite of Passage. *Medical Anthropology Quarterly* 1 (3), 288–318 .
- Debeauvais, Michael 1986. Doctoral Thesis in France: a case of 'reformatitis'. *European Journal of Education* 21 (4), 375–384.
- Deegan, Mary Jo & Hill, Michael R. 1991. Doctoral Dissertations as Liminal Journeys of the Self: betwixt and between, in Graduate Sociology Programs. *Teaching Sociology* 19 (July), 322–332.
- Delamont, Sara, Atkinson, Paul & Parry, Odette 1997. *Supervising the PhD. A guide to success*. Buckingham: Society for Research into Higher Education & Open University Press.
- Delamont, Sara, Atkinson, Paul & Parry, Odette 2000. *The Doctoral Experience. Success and Failure in Graduate School*. London: Falmer Press.
- Denzin, Norman K. 1989a. *Interpretive Interactionism. Applied Social Research Methods Series. Vol. 16*. Newbury Park, Calif.: Sage.
- Denzin, Norman K. 1989b. *Interpretive Biography. Qualitative Research Methods Series. Vol. 17*. Newbury Park, Calif.: Sage.
- Denzin, Norman K. 1999. *Biographical Research Methods*. Teoksessa John P. Keeves & Gabriele Lakompski (toim.) *Issues in Educational Research*. Amsterdam: Pergamon, 92–102.
- van Dijk, Teun A. 1980. Story comprehension: an introduction. *Poetics* 9 (1–3), 1–21.
- Dill, David D., Mitra, Sanjit K., Jensen, Hans Siggaard, Lehtinen, Erno, Mäkelä, Tomi, Parpala, Anna, Pohjola, Hannele, Ritter, Mary A. & Saari, Seppo 2006. *PhD Training and the Knowledge-Based Society. An Evaluation of Doctoral Education in Finland*. Helsinki: Finnish Higher Education Evaluation Council.

- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 2004. Hur blir man klok på universitetet. Lund: Studentlitteratur.
- Ellwein, Thomas 1997. Die deutsche Universität. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart. Nach der 2., verbesserten und ergänzten Auflage. Wiesbaden: Fourier Verlag.
- Elmgren-Heinonen, Tuomi 1956. Käytöksen kultainen kirja. Somistanut Helena Malisto. 3. painos. Porvoo: WSOY
- Engman, Marja 2000. Yli "sukupuolen aiheuttamien esteiden". Akateemisen naissivistysten uranuurtajat. Teoksessa Tiedenaisia. Suomalaisia tiedenaisia eilen ja tänään. Vetenskapskvinnor. Finländska vetenskapskvinnor genom tiderna. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto, 7–14.
- Engman, Marja 2005. Suomen varhaisimmat tutkijanaiset. Teoksessa Liisa Husu & Kristina Rolin (toim.) Tiede, tieto ja sukupuoli. Helsinki: Gaudeamus, 37–57.
- Enninger, Werner 1992. Clothing. Teoksessa Richard Bauman (toim.) Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments. A Communications-centered Handbook. New York: Oxford University Press, 217–224.
- Enäjärvi, Elsa 1947a. Naiset ja tieteellinen työ I. Suomalainen Suomi 4, 174–182.
- Enäjärvi, Elsa 1947b. Naiset ja tieteellinen työ II. Suomalainen Suomi 5, 237–244.
- Erben, Michael 1998. Biography and Research Method. Teoksessa Michael Erben (toim.) Biography and Education. A Reader. London: Falmer Press, 4–17.
- Evans, Elizabeth S. 1996. Ritual. Teoksessa David Levinson & Melvin Ember (toim.) Encyclopedia of Cultural Anthropology. Volume 3. New York: Holt, 1120–1123.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina 2006. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–48.
- Fogelberg, Paul 1999. An academic tradition: the public examination of a doctoral dissertation. Universitas Helsingiensis 18 (2), 20–21.
- Frykman, Jonas 1992. Biografi och kulturanalys. Teoksessa Christoffer Tigersstedt, J. P. Roos & Anni Vilkkö (toim.) Självbiografi, kultur, liv. Levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 241–265.
- Gadamer, Hans-Georg 1965. Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. 2. Auflage. Durch einen Nachtrag erweitert. Tübingen: Mohr.
- Geertz, Clifford 1973. The Interpretation of Cultures. Selected Essays. New York: Basic Books.
- Geertz, Clifford 1983. Local Knowledge. Further Essays in Interpretive Anthropology. New York: Basic Books.
- Geertz, Clifford 1986. Making Experiences, Authoring Selves. Teoksessa Victor W. Turner & Edward M. Bruner (toim.) The Anthropology of Experience. Epil. Clifford Geertz. Urbana, III: University of Illinois Press, cop., 373–380.
- van Gennep, Arnold 1960. The Rites of Passage. Käänt. Monika B. Vizedom & Gabrielle L. Caffee. Johdanto Solon T. Kimball. Chicago: University of Chicago Press.
- Gergen, Kenneth J. & Gergen, Mary M. 1997. Narratives of the Self. Teoksessa Lewis P. Hinchman & Sandra K. Hinchman (toim.) Memory, Identity, Community. The Idea of Narrative in the Human Sciences. Albany, NY: State University of New York Press, 161–184.
- Gerholm, Lena 2003. Doktorandkultur. Teoksessa Lars Strannegård (toim.) Avhandlingar – om att formas till forskare. Lund: Studentlitteratur, 99–124.

- Gerholm, Lena & Gerholm, Tomas 1992. Doktorshatten. En studie av forskarutbildningen inom sex discipliner vid Stockholms universitet. Stockholm: Carlsson.
- Gerholm, Tomas 1990. On Tacit Knowledge in Academia. *European Journal of Education* 25 (3), 263–271.
- Goode, Judith 1992. Food. Teoksessa Richard Bauman (toim.) *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments. A Communications-centered Handbook*. New York: Oxford University Press, 233–245.
- Haapakorpi, Arja 2008. Tohtorien varhaiset urat työmarkkinoilla ja tohtorikoulutuksen merkitys työelämässä. Elektroninen aineisto <http://www.aarresaari.net>.
- Halila, Heikki 2003. Miten tohtoriksi on tultu? Teoksessa Heikki Halila & Pekka Timonen (toim.) *Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita*. Helsinki: Suomalainen Laki-miesyhdistys, 543–552.
- Hannerz, Ulf 1982. Delkulturer och helheten. Teoksessa Ulf Hannerz, Rita Liljeström & Orvar Löfgren (toim.) *Kultur och medvetande. En tvärvetenskaplig analys*. Stockholm: Akademiliteratur, 54–72.
- Hearn, Jeff 2005. Miesten ja maskuliinisuuksien sukupuolistuminen tieteessä, tiedeyhteisössä ja tutkimuksessa. Suom. Ville Laakso & Liisa Husu. Teoksessa Liisa Husu & Kristina Rolin (toim.) *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus, 170–199.
- Heikel, Ivar A. 1940. Helsingin yliopisto 1640–1940. Helsinki: Otava.
- Heinonen, Veikko & Kari, Jouko 1989. Suomalaiset kasvatusalan väitöskirjat ja niiden laadintaprosessi. Väittelyprosessin tarkastelu ja julkaisuanalyysi. I osa: Tutkija-analyysi. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 29. Jyväskylän yliopisto.
- Helsingin yliopiston historia -sivusto. <http://www.helsinki.fi/yliopistonhistoria>. Toimittanut Pia Österman. (Syyskuu 2008)
- Helsingin yliopiston viralliset tilastot 2007. <http://www.helsinki.fi/halvi/tilastot07>. Tekijä Pauli Saarinen. (4.4.2008)
- Hiltunen, Kirsi & Pasanen, Hanna-Mari 2006. Tulevat tohtorit. Jatko-opiskelijoiden kokemukset ja arviot tutkijakoulutuksesta 2005. Opetusministeriön julkaisuja 2006: 48. Elektroninen aineisto <http://www.minedu.fi/julkaisut>. Helsinki: Opetusministeriö, Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.
- Hinchman, Lewis P. & Hinchman, Sandra K. 1997. Introduction. Teoksessa Lewis P. Hinchman & Sandra K. Hinchman (toim.) *Memory, Identity, Community. The Idea of Narrative in the Human Sciences*. Albany, NY: State University of New York Press, xiii–xxii.
- Honko, Lauri 1964. Siirtymäriitit. *Sananjalka* 6, 116–142.
- Honko, Lauri 1976. Riittien luokituksesta. *Sananjalka* 18, 106–123.
- Honko, Lauri 1980. Kertomusperinteen tutkimustavat ja niiden tulevaisuus. Teoksessa Pekka Laaksonen (toim.) *Kertojat ja kuulijat. Kalevalaseuran vuosikirja 60*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 18–38.
- Honko, Lauri 1988. Studies on tradition and cultural identity. An introduction. Teoksessa Lauri Honko (toim.) *Tradition and Cultural Identity*. Turku: Nordic Institute of Folklore, 7–26.
- Honko, Lauri 1992. Dialogisesta kenttämestodista. *Sananjalka* 34, 123–137.
- Huhtaniemi, Ilpo 1999. Mikä on väitöskirja. Teoksessa Kristiina Patja, Ilpo Huhtaniemi, Elina Ikonen & Kimmo Kontula (toim.) *Kohti karonkkaa. Neuvoja väitöskirjaa tekeville*. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 11–18.

- Huotelin, Hannu 1996. Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen. Teoksessa Ari Antikainen & Hannu Huotelin (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuis- kasvatuksen 37. vuosikirja*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 13–43.
- Husu, Liisa 2000. Erivapauksista kutsuprofessuureihin. Naiset Suomen tieteessä. Teoksessa Tiedenaisia. Suomalaisia tiedenaisia eilen ja tänään. *Vetenskapskvinnor. Finländska vetenskapskvinnor genom tiderna*. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto, 28–39.
- Husu, Liisa 2001. Sexism, Support and Survival in Academia. *Academic Women and Hidden Discrimination in Finland*. Helsinki: Sosiaalipsykologian laitos, Helsingin yliopisto.
- Husu, Liisa 2005. Sukupuolta ja tiedeyhteisöä tutkimassa. Teoksessa Liisa Husu & Kristina Rolin (toim.) *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus, 12–36.
- Huttunen, Rauno & Kakkori, Leena 2002. The Hermeneutics of Truth and Selfhood. Heidegger's, Gadamer's and Ricoeur's Significance in the autobiographical Research. Teoksessa Rauno Huttunen, Hannu L. T. Heikkinen & Leena Syrjälä (toim.) *Narrative Research. Voices of Teachers and Philosophers*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 77–90.
- Hyvärinen, Matti 1998a. Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen & Anni Vilkkö (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 311–336.
- Hyvärinen, Matti 1998b. Thick and Thin Narratives: Thickness of description, expectation, and causality. *Cultural Studies. A Research Volume 3*, 149–173.
- Hyvärinen, Matti, Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni 1998. Johdanto. Teoksessa Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen & Anni Vilkkö (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 7–25.
- Hämäläinen, Unto 2008. Kiivasta väittelyä. *Helsingin Sanomat*. Kuukausiliite, tammikuu 2008, 30–34.
- Hänninen, Vilma 2002. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. *Acta Universitatis Tamperensis* 696. 4. painos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ignatius, Jaakko & Nuorteva, Jussi 1999. Väittelystä väitöskirjaan – lääketieteellisen väitöskirjan historia. Teoksessa Kristiina Patja, Ilpo Huhtaniemi, Elina Ikonen & Kimmo Kontula (toim.) *Kohti karonkkaa. Neuvoja väitöskirjaa tekeville*. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 58–82.
- Jalkanen, Sirpa 1999. Ohjaajan ja ohjattavan suhde. Teoksessa Kristiina Patja, Ilpo Huhtaniemi, Elina Ikonen & Kimmo Kontula (toim.) *Kohti karonkkaa. Neuvoja väitöskirjaa tekeville*. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 151–156.
- Jarvis, Peter 1992. *Paradoxes of Learning. On Becoming an Individual in Society*. San Francisco, Calif.: Jossey-Bass Publishers.
- Jatkotutkintojen yleiset linjaukset 2006. *Jatkotutkintojen yleiset linjaukset 8.6.2006*. <http://www.helsinki.fi/hallinto/konsistori>. (4.4.2008)
- Johnson, Helen 2001. The PhD Student as an Adult Learner: using reflective practice to find and speak in her own voice. *Reflective Practice* 2 (1), 53–63.
- Jokinen, Eeva 1994. Onko tiede iloista, surullista vai objektiivista? *Janus* 2, 113–115.
- Julku, Kyösti 1972. *Promootioperinne*. Oulu: Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva.
- Julkunen, Raija 2004. Hullua rakkautta ja sopimustohtoreita. *SoPhi* 96. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Minerva.
- Järviluoma, Helmi, Moisala, Pirkko & Vilkkö, Anni 2003. *Gender and Qualitative Methods*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Kaaja, Susanna 2000a. Isoäiti hankki ajoissa tohtorinmiekan. *Helsingin Sanomat* 2.6.2000.

- Kaaja, Susanna 2000b. Hikinen aamupäivä akateemiseen tapaan. Helsingin Sanomat 3.6.2000, Kotimaa.
- Kaila, Eino 1940. Kolmesataa vuotta suomalaista yliopistoelämää. Aatehistoriallinen katsaus. Helsinki: Otava.
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki 1988. Kertomus ja kerronta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 480. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kalela, Jorma 2006. Muistitiedon näkökulma historiaan. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 67–92.
- Kantasalmi, Kari 1990. Yliopisto valistuksen näyttämönä. Teoksessa Kari Kantasalmi (toim.) Yliopiston ajatusta etsimässä. Helsinki: Gaudeamus, 6–16.
- Kasvatustieteellisen alan tohtorikoulutuksen kehittäminen 2006. Kasvatusalan jatko-opintojen kehittämistyöryhmä. Helsinki: Valtakunnallinen opettajakoulutuksen ja kasvatustieteiden tutkintojen kehittämisprojekti (VOKKE).
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 1999. Ryhmädynamiikka tutkimustyössä. Teoksessa Kristiina Patja, Ilpo Huhtaniemi, Elina Ikonen & Kimmo Kontula (toim.) Kohti karonkkaa. Neuvoja väitöskirjaa tekeville. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 130–142.
- Kenyon, Gary 1994. Oman tarinan kertomisen merkityksestä. Gerontologia 8 (4), 196–204.
- Kervinen, Elina 2008. HY:n tohtorit ovat tyytyväisiä työllistymiseensä. Ylioppilaslehti 6, 5.
- Ketonen, Oiva 1991. Juhlien jälkeen. Helsingin yliopiston 350-vuotisjuhlien herättämiä mietteitä. Porvoo, Helsinki: WSOY.
- Kivinen, Osmo, Lehti, Hannu & Metsä-Tokila, Timo 1997. Tohtoroitumisen ilot ja kirjat. Tutkijankammioista työelämään. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportteja 40. Turku: Turun yliopisto.
- Kiviranta, Simo 1981. Augustinus – etsijä ja opastaja. Teoksessa Augustinus 1981. Tunustukset. Confessiones. Suom. Otto Lakka. Suomentanut Yrjö-Otto Lakka. Toim. Simo Kiviranta. Helsinki: SLEY-kirjat, 7–24.
- Klinge, Matti 1968. Ylioppilaskunnan historia. Neljäs osa 1918–1960. Porvoo: WSOY.
- Klinge, Matti 1977. Yliopistollisten promootioiden perinteestä meillä ja muualla. Helsingin yliopisto.
- Klinge, Matti 1987a. Perustaminen ja tarkoitus. Teoksessa Matti Klinge, Rainer Knapas, Anto Leikola & John Strömberg. Kuninkaallinen Turun Akatemia 1640–1808, Helsingin yliopisto 1640–1990, I osa. Helsinki: Otava, 13–107.
- Klinge, Matti 1987b. Opetus ja opiskelu. Teoksessa Matti Klinge, Rainer Knapas, Anto Leikola & John Strömberg. Kuninkaallinen Turun Akatemia 1640–1808. Helsingin yliopisto 1640–1990, I osa. Helsinki: Otava, 355–452.
- Klinge, Matti 1989. Maan sydän ja isänmaan toivo. Teoksessa Matti Klinge, Rainer Knapas, Anto Leikola & John Strömberg. Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808–1917. Helsingin yliopisto 1640–1990, II osa. Helsinki: Otava, 483–602.
- Klinge, Matti 1990a. Poliitiikka ja korkeakoulupoliitiikka. Teoksessa Matti Klinge, Rainer Knapas, Anto Leikola & John Strömberg. Helsingin yliopisto 1917–1990. Helsingin yliopisto 1640–1990, III osa. Helsinki: Otava, 188–349.
- Klinge, Matti 1990b. Yliopiston identiteetti. Teoksessa Matti Klinge, Rainer Knapas, Anto Leikola & John Strömberg. Helsingin yliopisto 1917–1990. Helsingin yliopisto 1640–1990, III osa. Helsinki: Otava, 648–699.

- Klinge, Matti 1998. Osmo Jussila omassa ajassaan. Teoksessa ...vaikka voissa paistais? Venäjän rooli Suomessa. Juhlakirja professori Osmo Jussilalle 14. maaliskuuta 1998. Toim. Jorma Selovuori. Porvoo: WSOY, 15–44.
- Klinge, Matti 1999. 1999 päiväkirjastani. *Fin de siècle* 1999. Helsinki: Otava.
- Klinge, Matti 2000. Eurooppaa. Päiväkirjastani 1999–2000. Helsinki: Otava.
- Klinge, Matti 2001. Luen ja matkustan. Päiväkirjastani 2000–2001. Helsinki: Otava.
- Klinge, Matti 2002. Humanistin iltapäivä. Päiväkirjastani 2001–2002. Helsinki: Otava.
- Klinge, Matti 2003. Kirjoitan muistiin. Päiväkirjastani 2002–2003. Helsinki: Otava.
- Klinge, Matti 2005. Rooma, Moskova, Sesenheim. Päiväkirjastani 2004–2005. Helsinki: Otava.
- Klinge, Matti 2006. Miksi? Päiväkirjastani 2005–2006. Helsinki: Otava.
- Klinge, Matti 2007. Savo, Rajat, Papukaija. Päiväkirjastani 2006–2007. Helsinki: Otava.
- Kolbe, Laura 1992. Yliopiston merkitys nyt ja tulevaisuudessa. Teoksessa Päivi Setälä (päätoim.) & Rainer Knapas (toim.) *Universitas Helsingiensis* 350. Yliopiston juhluvuosi 1990. Helsinki: Helsingin yliopisto, 78–83.
- Kolbe, Laura 1993. Sivistyneistön rooli. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1944–1959. Helsinki: Otava.
- Kolbe, Laura 1996a. Eliitti, traditio, murros. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960–1990. Helsinki: Otava.
- Kolbe, Laura 1996b. Rural or Urban? The Students and the Political Development in the 20th century Finland. Teoksessa Märtha Norrback & Kristina Ranki (toim.) *University and Nation. The University and the Making of the Nation in Northern Europe in the 19th and 20th Centuries. Université et Nation. L'université et la formation de la nation dans l'Europe du Nord aux 19ème et 20ème siècles. Studia Historica* 53. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 51–63.
- Kontula, Kimmo 1995. Miten väittelijä kiittää. *Duodecim* 111, 2300–2306.
- Korppi-Tommola, Aura 2004. Tohtorikertomuksia – hauskaa oppihistoriaa. *Tieteessä tapahtuu* 4, 76–77.
- Koski, Leena 1990. Tarinoiden yliopisto tehokkuuden diskurssissa. *Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia* 28. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Koski, Leena 1993. Tieteen tahtomana, yliopiston tekemänä. Yliopiston sisäiset symboliset järjestykset. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 17. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Koski, Leena 2002. Yliopiston sisäinen toimintalogiikka 1900-luvun lopun murroksessa. Teoksessa Sakari Ahola & Jussi Välimaa (toim.) *Heimoja, hengenviljelyä ja hallintoa. Korkeakoulututkimuksen vuosikirja 2002*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto, 33–51.
- Koski, Leena & Tedre, Silva 2003. Sukupuoliopioita ja -huolia. Naisten muistoja yliopistouralta. *Naistutkimus* 3, 19–32.
- Kota-tietokanta. <http://www.csc.fi/kota>. Opetusministeriön ylläpitämä tietokanta. (29.3.2008)
- Kuortti, Joel 2004. Teollista tohtorituotantoa. *Acatiimi*. Professoriliiton, tieteentekijöiden liiton ja yliopistonlehtorien liiton lehti. Helmikuu, 23.
- Kurki, Hannele 2003. Sukupuoli tutkimusjärjestelmässä. Teoksessa Timo Oksanen, Annamajja Lehvo & Anu Nuutinen (toim.) *Suomen tieteen tila ja taso. Katsaus tutkimustoimintaan ja tutkimuksen vaikutuksiin 2000-luvun alussa*. Helsinki: Suomen Akatemia, 136–149.
- Kurki, Hannele 2004. Tutkijankoulutus ja sukupuoli. *Naistutkimus* 2, 48–51.

- Kurki, Leena & Sihvonen, Pirjo, 1988. Väittely opetusmenetelmänä. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita 25. Oulu: Oulun yliopisto.
- Kusch, Martin 1986. Ymmärtämisen haaste. Oulu: Pohjoinen.
- Kusch, Martin 1988. Kertova minä. Teoksessa Ilkka Niiniluoto & Petri Stenman (toim.) Minä. Suomen Filosofisen Yhdistyksen Helsingissä 13–14.1.1986 järjestämän kollokvion esitelmät. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys, 152–164.
- Kuula, Arja 2006a. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kuula, Arja 2006b. Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 124–140.
- Kärreman, Dan 2003. Avhandlingsprojekt som identitetsarbete. Teoksessa Lars Strannegård (toim.) Avhandlingen – om att formas till forskare. Lund: Studentlitteratur, 125–145.
- Käyhkö, Mari & Tuupanen, Päivi 1996. Työläisperheestä opintielle – reproduktion ilmeneminen nuorten arkielämässä. Teoksessa Ari Antikainen & Hannu Huotelin (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 109–158.
- Käännekohta 2007. Taina Parviainen (toim.) Helsinki: Edita.
- Labov, William 1972. Language in the Inner City. Studies in the Black English Vernacular. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William & Waletzky, Joshua 1967. Narrative analysis. Oral versions of personal experience. Teoksessa June Helm (toim.) Essays on the verbal and visual arts. Washington, DC: American Ethnological Society, 12–44.
- Laiho, Irma 1993. Ylimmästä hengenviljelystä tutkijaputkeen. Tutkijakoulutuksen valtiollinen doktriini Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Koulutussosiologian tutkimuskeskus. Raportteja 13. Turku: Turun yliopisto.
- Laitinen, Arto 2002. Charles Taylor and Paul Ricoeur on Self-Interpretations and Narrative Identity. Teoksessa Rauno Huttunen, Hannu L. T. Heikkinen & Leena Syrjälä (toim.) Narrative Research. Voices of Teachers and Philosophers. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 57–71.
- Laitinen, Jaana 2000. Kolme naista samassa väitösalissa. Helsingin Sanomat 9.4.2000, Väitökset.
- Laitinen, Kai 2001. Tasa-arvon kourissa. Yliopisto. Helsingin yliopiston tiedelehti 4, 31.
- Lakovaara, Seppo 2001. Miten minusta tulee tohtori. Väittelyyn liittyviä muodollisuuksia ja perinteitä. Oulun yliopiston viestintäpalvelut. Elektroninen aineisto <http://www.hallinto oulu.fi/viestin/yliopistolaisille/neuvottohtoreille2001.htm>. (Syyskuu 2008)
- Lassila, Sirkka 2001. Uusi käytöksen kultainen kirja. Hyvät tavat – luonteva käytös. Porvoo, Helsinki: WSOY.
- Latvala, Pauliina 2005. Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1024. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lautamatti, Liisa & Nummenmaa, Anna Raija 2003. Väitöstilaisuus oppimistilanteena. PedaForum 2, 44–45.
- Lehtiö, Pirkko 2000. “Emme saa kaivaa maahan leiviskäämme“. Naisteologiuden tienraivaaja Eira Paunu. Teoksessa Tiedenaisia. Suomalaisia tiedenaisia eilen ja tänään. Vetenskapskvinnor. Finländska vetenskapskvinnor genom tiderna. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto, 15–19.

- Lehtonen, Kimmo 2008. Yliopistojen laatuvaatimukset tukahduttavat luovaa ajattelua. *Helsingin Sanomat* 10.3.2008, Mielipide.
- Lehtonen, Mikko 2000. Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökoh-
tia. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- Leino, Pentti 1983. Kertomusten tulkinta folkloristiikassa. Teoksessa Auli Viikari (toim.)
Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 35. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden
Seura, 141–160.
- Lejeune, Philippe 1994. *Der autobiographische Pakt*. Käänt. Wolfram Bayer & Dieter Horn-
ing. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Lemettinen, Maiju 1999. Tohtorien tähtihetki. *Keskisuomalainen* 20.6.1999.
- Leonard, Diana 2001. *A Woman's Guide to Doctoral Studies*. Buckingham: Open
University Press.
- Liiten, Marjukka 2007. Tohtorituotanto kääntyi laskuun. *Helsingin Sanomat* 7.1.2007,
Kotimaa.
- Liiten, Marjukka 2008a. Intohimona seitikit ja tutkimus. *Helsingin Sanomat* 5.1.2008,
Kotimaa.
- Liiten, Marjukka 2008b. Perheen tutkija: Liikaa tohtoreita. *Helsingin Sanomat* 5.4.2008,
Kotimaa.
- Linde, Charlotte 1993. *Life Stories. The Creation of Coherence*. New York: Oxford Uni-
versity Press.
- Lönnqvist, Jouko 1999. Väitöskirjatyössä motivoituminen. Teoksessa Kristiina Patja, Ilpo
Huhtaniemi, Elina Ikonen ja Kimmo Kontula (toim.) Kohti karonkkaa. Neuvoja
väitöskirjaa tekeville. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 85–93.
- MacIntyre, Alasdair 1985. *After virtue. A study in moral theory*. 2. painos. London: Duck-
worth.
- Makkonen, Elina 2006. Instituution suullinen historia. Teoksessa Outi Fingerroos, Riia
Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus.
Metodologisia kysymyksiä. *Tietolipas* 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden
Seura, 245–270.
- Mannila, Marko 1998. Vuosien tutkimus huipentuu kahden tunnin väittelyssä. *Helsingin
Sanomat* 20.12.1998, Kaupunki & Uusimaa.
- Manninen, Juha 1990. Yliopistoideat. Teoksessa Kari Kantasalmi (toim.) Yliopiston aja-
tusta etsimässä. Helsinki: Gaudeamus, 242–255.
- Manninen, Jyri & Luukannel, Saara 2006. Tohtorit ja lisensiaatit työmarkkinoilla. Vuonna
2002 Helsingin yliopistosta valmistuneiden lisensiaattien ja tohtoreiden sijoittu-
minen työmarkkinoille kolme vuotta tutkinnon suorittamisen jälkeen. Helsinki:
Helsingin yliopisto.
- Martin, Roy 1980. *Writing and Defending a Thesis or Dissertation in Psychology and
Education*. Springfield, Illin.: Charles C. Thomas Publisher.
- Miten meistä tuli historian tohtoreita 1998. Päiviö Tommila (toim.) Helsinki: Suomen
Historiallinen Seura.
- Miten meistä tuli kansanedustajia? 2007. Markus Aaltonen (toim.) Seinäjoki: Veterator.
- Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita 2003. Heikki Halila & Pekka Timonen (toim.)
Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.
- Miten sinusta tuli tohtori? 2001. Yliopisto. *Helsingin yliopiston tiedelehti* 7, 53.
- Moore, Sally F. & Myerhoff, Barbara G. 1977. Introduction: Secular Ritual: Forms and
Meanings. Teoksessa Sally F. Moore & Barbara G. Myerhoff (toim.) *Secular Ritual*.
Assen: van Gorcum, 3–24.

- Murray, Kevin 1989. *The Construction of Identity in the Narratives of Romance and Comedy*. Teoksessa John Shotter & Kenneth J. Gergen (toim.) *Texts of Identity*. London: Sage, 176–205.
- Myerhoff, Barbara G. 1982. *Rites of Passage: Process and Paradox*. Teoksessa Victor Turner (toim.) *Celebration. Studies in Festivity and Ritual*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 109–135.
- Mäkelä, Klaus 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 42–61.
- Mäkelä, Tomi P. 1999. Väitöskirjaprojektin riskivaiheet. Teoksessa Kristiina Patja, Ilpo Huhtaniemi, Elina Ikonen & Kimmo Kontula (toim.) *Kohti karonkkaa. Neuvoja väitöskirjaa tekeville*. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 145–150.
- Neliportainen tutkijanura 2008. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 15. Opetusministeriö: Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto. Elektroninen aineisto <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008>. (Toukokuu 2008)
- Neenonen, Sade 2008. Aviopari väittelee peräkanaa. Helsingin Sanomat 11.4.2008, Nimiä tänään.
- Nevala, Arto 1999. Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa. *Bibliotheca historica* 43. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura
- Nevala, Arto 2002. Aluepolitiikasta uudenlaiseen eriarvoistumiseen? Korkeakoulutus, yhteiskunta ja tasa-arvo Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Sakari Ahola & Jussi Välimaa (toim.) *Heimoja, hengenviljelyä ja hallintoa. Korkeakoulututkimuksen vuosikirja 2002*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto, 171–195.
- Numminen, Merja 1988. Elämäkertatutkimuksen ideaalit ja niiden merkitys opettajatutkimuksessa. *Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja. Kasvatus* 19 (1), 39–44.
- Nuorteva, Jussi 1999. Suomalaisten ulkomainen opinkäynti ennen Turun akatemian perustamista 1640. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 177. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Nurmi, Jari-Erik & Salmela-Aro, Katariina 2001. Ihmisen psykologinen kehitys ja elämänkulku. Teoksessa Eino Heikkinen & Jouni Tuomi (toim.) *Suomalainen elämäntutkimus*. 1.-2. painos. Helsinki: Tammi, 86–98.
- Nyberg, Sari & Rautiainen, Tuula 2005. Polkuja akateemiselle huipulle. Vertaileva tutkimus tohtoritutkinnoista meillä ja muualla. Oulu: Oulun yliopisto.
- Palotie, Leena 1999. Ohjaajan painajaiset ja onnen hetket. Teoksessa Kristiina Patja, Ilpo Huhtaniemi, Elina Ikonen & Kimmo Kontula (toim.) *Kohti karonkkaa. Neuvoja väitöskirjaa tekeville*. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 166–177.
- Parry, Odette, Atkinson, Paul & Delamont, Sara 1997. Research Note. *The Structure of Ph. D Research. Sociology* 31 (1), 121–129.
- Patja, Kristiina 1999. Ohjattavana selviytymisen strategioita. Teoksessa Kristiina Patja, Ilpo Huhtaniemi, Elina Ikonen & Kimmo Kontula (toim.) *Kohti karonkkaa. Neuvoja väitöskirjaa tekeville*. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 157–165.
- Peltonen, Ulla-Maija 2006. Muistitieto folkloristiikassa. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas* 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 93–119.
- Penttilä, Pauliina 1999. Tamperealaisen avioparin kiireinen vuosi päättyi yhteiseen karonkkaan. Helsingin Sanomat 19.6.1999.

- Perinteentutkimuksen terminologia 2001. Apo, Satu & Kinnunen, Eeva-Liisa (toim.) 3. painos. Helsinki: Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos, folkloristiikka.
- Peura, Anni 1997. Tohtoriksi tuleminen akateemisena siirtymäriittinä. Proseminaaritutkielma. Helsingin yliopisto, folkloristiikan laitos. Painamaton.
- Polkinghorne, Donald E. 1988. *Narrative Knowing and the Human Science*. New York: State University of New York Press.
- Portelli, Alessandro 2006. Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Käänt. Salla Kivilaakso-Mendes & Saana Viertomanner. Ohjaajana Juhani Hiirikoski. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 49–64.
- Pulkkinen, Tuija 1990. Johan Vilhelm Snellman (1806–1881). Teoksessa Kari Kantasalmi (toim.) *Yliopiston ajatusta etsimässä*. Helsinki: Gaudeamus, 67–68.
- Purhonen, Semi 2007. Sukupolvien ongelma. Tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 251. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Purra, Pia 1994. Yksi avioliitto – kaksi tarinaa. Sukupuoli ja kieli erään avioparin omaelämäkertoissa. Teoksessa J. P. Roos & Eeva Peltonen (toim.) *Miehen elämää*. Kirjoituksia miesten omaelämäkertoista. Tietolipas 136. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 174–186.
- Pöytä, Jyrki 1991. Nykyisyys perinteenä. *Suomen Antropologi* 3, 34–48.
- Pöytä, Jyrki 2006. Kilpikirjoitukset muistitietotutkimuksessa. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 221–244.
- Raehalme, Outi 1996. Lahjakas nainen tohtoriopiskelijana. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Raento, Pauliina 2008. Yliopistojen väitöskirjakäytäntö kunnon remonttiin. Helsingin Sanomat 27.2.2008, Mielipide.
- Rahkonen, Keijo 1995. Elämäkerta: Tarua ja totta. Teoksessa Elina Haavio-Mannila, Tommi Hoikkala, Eeva Peltonen & Anni Vilkkö (toim.) *Kerro vain totuus. Elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus*. Helsinki: Gaudeamus, 142–156.
- Raivio, Kari 1999. Mikä on hyvää tutkimusta, mikä huonoa tutkimusta? Teoksessa Kristiina Patja, Ilpo Huhtaniemi, Elina Ikonen & Kimmo Kontula (toim.) *Kohti karonkaa. Neuvoja väitöskirjaa tekeville*. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 34–45.
- Raivio, Kari 2008. Akateemista nuorallatanssia. *Yliopisto. Helsingin yliopiston tiedelehti* 2, 15.
- Rappaport, Roy A. 1992. Ritual. Teoksessa Richard Bauman (toim.) *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments. A Communications-centered Handbook*. New York: Oxford University Press, 249–260.
- Richardson, Laurel 2000. Writing: A method of inquiry. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (toim.) *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, Calif.: Sage, 923–948.
- Ricoeur, Paul 1980. Narrative Time. *Critical Inquiry* 7 (Autumn), 169–190.
- Ricoeur, Paul 1991. Life in quest of narrative. Teoksessa David Wood (toim.) *On Paul Ricoeur: narrative and interpretation*. London: Routledge, 20–33.
- Riessman, Catherine 1993. *Narrative analysis*. Newbury Park, Calif.: Sage.

- Roos, J. P. 1992. Livet – berättelsen – samhället: en bermudatriangel? Teoksessa Christoffer Tigersstedt, J. P. Roos & Anni Vilkkö (toim.) Självbiografi, kultur, liv. Levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 181–197.
- Roos, J. P. 1994. Paluu todelliseen elämään – omaelämäkerta ja referentiaalisuus ”post”-maailmassa. *Gerontologia* 8 (4), 215–220.
- Rosenwald, George C. 1992. Conclusion: Reflections on Narrative Self-Understanding. Teoksessa George C. Rosenwald & Richard L. Ochberg (toim.) *Storied Lives. The Cultural Politics and Self-Understanding*. New Haven (Conn.): Yale University Press, 265–289.
- Routarinne, Sara 1997. Kertomuksen rakentaminen. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskusteluanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino.
- Ruohonen, Ilkka & Laitila, Teuvo 1994. Tulkintojen ja symbolien ytimessä: geertziläinen näkökulma kulttuureihin. Teoksessa Tapio Nisula (toim.) *Näköaloja kulttuureihin – antropologian historiaa ja nykysuuntauksia*. Suomen antropologisen seuran julkaisuja. Helsinki: Gaudeamus, 116–135.
- Räikkä, Jyrki 2008. HS-raati: Rotusyrjintä ei ole nykyisin tiedeyhteisön ongelma. *Helsingin Sanomat* 11.1.2008, Kulttuuri.
- Saarenheimo, Marja 1994. Muisti ja kertominen. *Gerontologia* 8 (4), 221–226.
- Saarenheimo, Marja 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa. Tampere: Vastapaino.
- Saarikoski, Helena 1994. Kouluajan kivoin päivä. Folkloristinen tutkimus penkinpainajaisperinteestä. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 617. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saarinen, Jaana 2003. Naistutkijat tiedemaailmassa: kertomuksia tutkimusprosesseista. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Sadeniemi, Marja 2004. Ehdottakaa J. V. Snellman -tiedonjulkistamispalkinnon saajaa. <http://savotta.helsinki.fi/halvi/tiedotus>. (Syyskuu 2008)
- Salmi-Niklander, Kirsti 2006. Tapahtuma, kokemus ja kerronta. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 199–220.
- Savolainen, Markku 1999. Esitarkastus ja painatuslupa. Teoksessa Kristiina Patja, Ilpo Huhtaniemi, Elina Ikonen & Kimmo Kontula (toim.) *Kohti karonkkaa*. Neuvoja väitöskirjaa tekeville. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 230–238.
- Scheinin, Mika 1999. Tutkimusaiheen ja ohjaajan valitseminen. Teoksessa Kristiina Patja, Ilpo Huhtaniemi, Elina Ikonen & Kimmo Kontula (toim.) *Kohti karonkkaa*. Neuvoja väitöskirjaa tekeville. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 94–100.
- Selmer, Jorgen 1988. ”Cultural groups” and the study of life-styles and cultural identity. Teoksessa Honko Lauri (toim.) *Tradition and Cultural Identity*. Turku: Nordic Institute of Folklore, 47–75.
- Seppo, Juha 2000. Kirkon ensimmäinen jäsen, mutta ei sen keskipiste. *Helsingin Sanomat* 5.3.2000, Kulttuuri/kirjat.
- Seppälä, Matti 2000. Arviointeja tarvitaan. *Yliopisto*. Helsingin yliopiston tiedelehti 19, 23.
- Shotter, John 1994. *Conversational Realities. Constructing Life through Language*. London: Sage.
- Sihvola, Juha 1997. Selitykset. Teoksessa Aristoteles. *Teokset*. Osa 9. Retoriikka, Runousoppi. Suom. Paavo Hohti & Päivi Myllykoski. Helsinki: Gaudeamus, 241–257.

- Siikala, Anna-Leena 1984. *Tarina ja tulkinta. Tutkimus kansankertojista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 404.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sillanpää, Matti 1999. Väitöstilaisuus ja väitöskaronkka. Teoksessa Kristiina Patja, Ilpo Huhtaniemi, Elina Ikonen & Kimmo Kontula (toim.) *Kohti karonkkaa. Neuvoja väitöskirjaa tekeville.* Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 265–276.
- Sillanpää, Matti 2004. *Karonkkaperinne.* Elektroninen aineisto <http://www.utu.fi/media/ohjeet/karonkkaperinne>. (Syyskuu 2008)
- Silvennoinen, Olli 1999. Mitä väitöskirjan jälkeen? Teoksessa Kristiina Patja, Ilpo Huhtaniemi, Elina Ikonen & Kimmo Kontula (toim.) *Kohti karonkkaa. Neuvoja väitöskirjaa tekeville.* Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 188–202.
- Sintonen, Kirsti 2007. Tieteentekijöiden liitto juhlisti 40-vuotista taivaltaan. Tohtorit huipulla paneeli. Acatiimi. Professoriliiton, tieteentekijöiden liiton ja yliopistonlehtorien liiton lehti 8, 32–35.
- Sintonen, Kirsti 2008. Vuoden professori Kaisa Häkkinen. Sanojen salapoliisi. Acatiimi. Professoriliiton, tieteentekijöiden liiton ja yliopistonlehtorien liiton lehti 1, 5–8.
- Snellman, Johan Vilhelm 1990. Akateemisesta opiskelusta. Suom. J. E. Salomaa. Suomenoksen tarkistanut Eero Ojanen. Teoksessa Kari Kantasalmi (toim.) *Yliopiston ajatusta etsimässä.* Helsinki: Gaudeamus, 70–99.
- Sorsa, Timo 2008. Väitöskirjan teko ei ole tuttavankauppaa. Helsingin Sanomat 7.3.2008, Mielipide.
- Stahl, Sandra D. 1977. The personal narrative as folklore. *Journal of the Folklore Institute* XIV (1–2), 9–30.
- Stahl, Sandra D. 1989. *Literary folkloristics and the personal narrative.* Bloomington: Indiana University Press.
- Sternberg, David 1981. *How to Complete and Survive a Doctoral Dissertation.* New York: St. Martin's Press.
- Stolte-Heiskanen, Veronika 1991. Introduction and Handmaidens of the 'Knowledge Class'. *Women in Science in Finland.* Teoksessa Veronica Stolte-Heiskanen, Feride Acar, Nora Ananieva & Dorothea Gaudart (toim.) *Women in Science. Token Women or Gender Equality?* Oxford: Berg, 1–8, 35–62.
- Suomen tieteen tila ja taso. Katsaus tutkimustoimintaan ja tutkimuksen vaikutuksiin 2000-luvulla 2003. Timo Oksanen, Annamajja Lehvo & Anu Nuutinen (toim.) Helsinki: Suomen Akatemia.
- Suomen Tietotoimisto 2005. Väitöstilaisuus huipentui kosintaan Jyväskylässä. Keski-suomalainen 29.12.2005.
- Suutari, Toni 2002. Rituaalit ovat paikallaan. *Yliopisto.* Helsingin yliopiston tiedelehti 5, 41–42.
- Suuret ikäluokat luokkakuvassa [Mitä meistä tuli] 2008. Riitta Hildén & Ulpu Iivari (toim.) Helsinki: Ajatus Kirjat.
- Svenson, Sven G. 1968. Tee tiedettä ja tapa. Suom. Marja Kelo. Porvoo, Helsinki: WSOY.
- Syrjälä, Leena, Estola, Eila, Uitto, Minna & Kaunisto, Saara-Leena 2006. Kertomuksen tutkijan eettisiä haasteita. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 181–202.
- Tambiah, Stanley J. 1985. *Culture, Thought, and Social Action. An anthropological Perspective.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Tapaninen, Anna-Maria 2005. Tohtoriksi valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Elektroninen aineisto <http://www.valt.helsinki.fi/opkeh/tohtoriksi.htm>. Helsinki: Helsingin yliopisto. (Kevät 2008)

- Tiedenaisia. Suomalaisia tiedenaisia eilen ja tänään. Vetenskapskvinnor. Finländska vetenskapskvinnor genom tiderna 2000. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto.
- Tie tohtoriksi -sivusto. <http://www.helsinki.fi/tohtoriksi>. Helsingin yliopiston viestintäosaston ylläpitämä sivusto. (10.3.2008)
- Tieteellinen jatkokoulutus. <http://www.helsinki.fi/behav/jatkokoulutus>. (Maaliskuu 2008)
- Tigerstedt, Christoffer 1984. Studenten i sin självbiografi. En studie om självbiografier skrivna av studerande samt om utbildningshistorien i självbiografier av studerande med småbrukarbakgrund. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia 1. Helsinki: Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos.
- Tigerstedt, Christoffer 1990. Omaelämäkertojen erillisteemojen analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 99–113.
- Tohtorinhatun on oltava kantajansa arvoinen 2007a. Acatiimi. Professoriliiton, tieteentekijöiden liiton ja yliopistonlehtorien liiton lehti 7, 12.
- Tohtorinhatun on oltava kantajansa arvoinen 2007b. Yliopisto. Helsingin yliopiston tiedelehti 10, 53.
- Tolska, Timo 2002. Kertova mieli. Jerome Brunerin narratiivikäsitely. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 178. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Tommila, Päiviö 1998. Miten meistä on tullut tohtoreita? Teoksessa Päiviö Tommila (toim.) Miten meistä tuli historian tohtoreita. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 459–471.
- Torkki, Juhana 2006. Puhevalta: kuinka kuulijat vakuutetaan. Helsinki: Otava.
- Tuohinto, Aino 1964. Suomalainen nainen ja tieteellinen työ. Painettuihin lähteisiin pohjautuva selvitys. Helsinki: Suomen Kulttuurirahasto.
- Turner, Victor W. 1967. *The Forest of Symbols. Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Turner, Victor W. 1970. *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. New York: Aldine Publisher Company.
- Turner, Victor W. 1977. Variations on a Theme of Liminality. Teoksessa Sally F. Moore & Barbara G. Myerhoff (toim.) *Secular Ritual*. Assen: van Gorcum, 36–52.
- Turner, Victor W. 1980. Social Dramas and Stories about Them. *Critical Inquiry* 7 (Autumn), 141–168.
- Turner, Victor W. 1986. Dewey, Dilthey, and Drama: An Essay in the Anthropology of Experience. Teoksessa Victor W. Turner & Edward M. Bruner (toim.) *The Anthropology of Experience*. Epil. Clifford Geertz. Urbana, III: University of Illinois Press, cop., 33–44.
- Tutkijakoulut Suomessa 1995–1998. Tutkijakouluissa annettavan opetuksen ja ohjauksen laadun arviointi 1997. Helsinki: Opetusministeriö, Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.
- Tutkijakoulut 2000. Toiminta, tulokset ja tehokkuus 2000. Helsinki: Opetusministeriö, Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.
- Tutkimus ja tutkijakoulutus. <http://www.med.helsinki.fi>. (Maaliskuu 2008)
- Tutkintoasetus 2004. Tutkintoasetus 19.8.2004, <http://www.helsinki.fi/tutkinnonuudistus>. (4.4.2008)
- Tyynismaa, Marja 2007. Sitran yliasiamies Esko Aho kaipaa tutkijoita mukaan yhteiskunnalliseen keskusteluun nykyistä aktiivisemmin. Ilkka 10.11.2007.
- Usher, Robin 1998. *The Story of the Self: Education, Experience and Autobiography*. Teoksessa Michael Erben (toim.) *Biography and Education: A Reader*. London: Falmer Press, 18–31.

- Usher, Robin, Bryant, Ian & Johnston, Rennie 1997. Adult education and the postmodern challenge. Learning beyond the limits. London, New York: Routledge.
- Verger, Jacques 2000. Some Observations about the medieval University. Teoksessa Paul Raudsepp (toim.) Mare Nostrum – Mare Balticum. Commentationes in Honorem Professoris Matti Klinge. Helsingfors: Raud Publishing, 403–417.
- Vilkko, Anni 1990. Omaelämäkertojen analysoiminen kertomuksina. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 81–89.
- Vilkko, Anni 1995. Lukijaelämää. Teoksessa Elina Haavio-Mannila, Tommi Hoikkala, Eeva Peltonen & Anni Vilkko (toim.) Kerro vain totuus. Elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus. Helsinki: Gaudeamus, 157–172.
- Vilkko, Anni 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 663. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vilkko, Anni 2001. Elämäkulkku ja elämäkulkukerronta. Teoksessa Eino Heikkinen & Jouni Tuomi (toim.) Suomalainen elämäkulkku. 1.-2. painos. Helsinki: Tammi, 74–85.
- Virtanen, Lea 1982. Henkilökohtainen kerronta. Teoksessa Irma-Riitta Järvinen & Seppo Knuutila (toim.) Kertomuserperinne. Kirjoituksia proosaperinteen lajeista ja tutkimuksesta. Tietolipas 90. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 171–205.
- Virtanen, Matti 2001. Laadulliset lähteet ja niiden edustavuus. Sosiologia 2, 81–92.
- Väitöskirjan esitarkastajan ohje 2008. <http://www.helsinki.fi/hum/tutkimus/jatko-opinnot/esitarkastajaohje.htm>. (Huhtikuu 2008)
- Väliverronen, Esa 1992. Akateemiset puhuvat ja sisäänpääsyn esteet yliopistoyhteisössä. Kasvatus 23 (1), 22–29.
- Wager, Maaret 1994. Constructions of Femininity in Academic Women. Continuity between Private and Professional Identity. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Wager, Maaret 1996. Tutkijuus ja naiseus. Naistutkimus 3, 2–10.
- Wallace, B. J. 1992. Reconsidering the life review. The social construction of talk about the past. Gerontologist 32 (1), 120–125.
- Weiland, Steven 1994. Writing the Academic Life: Faculty Careers in Narrative Perspective. The Review of Higher Education 4 (Summer), 395–422.
- Weiland, Steven 1995. Life History and Academic Work: The Career of Professor G. Teoksessa Ruthellon Josselson & Amia Lieblich (toim.) Interpreting Experience. The narrative Study of Lives. Vol. 3. Thousand Oaks, Calif.: Sage, 59–99.
- Westö, Kjell 2006. Missä kuljimme kerran. Helsinki: Otava.
- White, Hayden 1987. The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation. Baltimore, London: The Johns Hopkins Press.
- Wiberg, Matti 2008. Kelvottomat väitöskirjat yleistyessä. Helsingin Sanomat 16.2.2008, Vieraskynä.
- Ylijoki, Oili-Helena 1998. Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio. Tampere: Vastapaino.
- Ylijoki, Oili-Helena 2002. Yliopisto-opiskelun hyveet ja paheet. Teoksessa Sakari Ahola ja Jussi Välimaa (toim.) Heimoja, hengenviljelyä ja hallintoa. Korkeakoulututkimuksen vuosikirja 2002. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto, 53–72.
- Ylipulli, Johanna 2004. Uudet opiskelijat astuivat opintielle. Tietopisto. Oulun yliopiston henkilöstölehti 10, 2. <http://www.hallinto oulu.fi/viestin>. (Syyskuu 2008)

Liitteet

Liite 1

Aineiston keruukirje

Hyvä promootiojuhlallisuuksiin osallistuja!

Miten Teistä tuli tohtori?

Tohtoriksi tuleminen ja sen eri vaiheet muodostavat tapahtumasarjan, joka jää pysyvästi väittelijän mieleen. Miten väitösprosessi Teidän kohdallanne toteutui ja mitä se Teille merkitsi? Muistelkaa ja kirjoittakaa kokemuksistanne. Voitte valita itse, miten kerrotte tarinanne tai voitte muistella sitä, miten löysitte aiheenne, mitä kokemuksia kertyi ohjauksesta, esitarkastuksesta, väitöstilaisuudesta, karonkasta ja promootiosta.

Väittelemistä käsitteleviä kirjoituksia kerätään aineistoksi Helsingin yliopiston väitösperinnettä selvittävään väitöskirjatyöhön, joka tehdään kasvatustieteen, folkloristiikan ja historian laitosten yhteistyönä. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita tohtoriksi tulemisen traditiosta, sen menneistä ja nykyisistä muodoista.

Aineisto käsitellään luottamuksellisena ja toimijoiden identiteetit kätketään. Voitte kirjoittaa nimettömänä, mutta kirjoituksesta tulisi käydä ilmi kirjoittajan ikä, sukupuoli, väittelyvuosi ja väitöskirjan tieteenala tai tiedekunta. Aineisto on vain tutkijan käytössä. Jos kuitenkin haluatte kirjoituksesi arkistoitavaksi myöhemmää käyttöä varten Helsingin yliopiston keskusarkistoon, ilmoitathan käyttöehdot ja -rajoitukset. Mikäli kirjoittaja ei halua omaa kertomustaan arkistoitavaksi, myös tästä pyydetään mainitsemaan.

Helsingissä 10.4.2000

Kunnioittavasti
HLL, KM, tutkija Anni Peura

Kirjoitukset pyydetään lähettämään 1.9.2000 mennessä osoitteeseen.
Tutkija Anni Peura
Kansanterveystieteen laitos, PL 41, 000140 Helsingin yliopisto.
Tai e.mail: anni.peura at helsinki.fi

Liite 2

Aineiston keruukirje

Miten Sinusta tuli tohtori?

Tohtoriksi tuleminen on tapahtumasarja, jonka eri vaiheet jäävät pysyvästi väittelijän mieleen. Miten väitösprosessi Sinun kohdallasi toteutui ja mitä se Sinulle merkitsi? Voit valita itse, miten kerrot tarinasi tai voit muistella sitä, miten löysit aiheesi ja mitä kokemuksia kertyi ohjauksesta, esitarkastuksesta, väitöstilaisuudesta, karonkasta ja promootiosta. Kirjoituksia kerätään aineistoksi Helsingin yliopiston väitöspirinnettä selvittävään väitöskirjatyöhön, jota tehdään kasvatustieteen, folkloristiikan ja historian laitosten yhteistyönä.

Aineisto käsitellään luottamuksellisena ja toimijoiden identiteetit kätetään. Voit kirjoittaa nimettömänä, mutta kirjoittajan ikä, sukupuoli, väittelyvuosi ja väitöskirjan tieteenala tai tiedekunta tulisi käydä ilmi. Aineisto on vain tutkijan käytössä. Jos kuitenkin haluat kirjoituksesi arkistoitavaksi myöhempää käyttöä varten Helsingin yliopiston keskusarkistoon, ilmoitathan käyttöehdot ja -rajoitukset.

Kirjoitukset pyydetään lähettämään 31.7.2001 mennessä osoitteeseen:

Tutkija Anni Peura
PL 41, 00014 Helsingin yliopisto
Tai e-mail: anni.peura@helsinki.fi

Liite 3

Esimerkki kertomusrakenneanalysista.

Taulukon sarakkeet kuvaavat kertomuselementtejä. Kuhunkin elementtiin kuuluvia asioita on yksilöity sarakkeen alussa tummennetulla pohjalla. **Vaikutettavat** asiat/henkilöt/tilanteet ovat **vahvistetulla kirjoituksella** ja **kannustavat vinokirjoituksella**. Toimintakaavat -sarakkeessa kerrotut vaiheet on numeroitu 1., 2., 3. jne. Muissa sarakkeissa numerot suluisa kertovat, minkä vaiheen asioista on kyse.

Kertoja	Toimintakaava	Toimijat	Toimintaympäristö	Arviointi	Yleisvaikutelma
	<ul style="list-style-type: none"> episodit, vaiheet käsittelyjärjestys 1, 2, 3 jne. hidastukset, pysähdykset (viivästyttää, jähmettää) kannustukset (tukee, mahdollistaa) KÄÄNNEKOKEMUS, hidastava tai kannustava 	<ul style="list-style-type: none"> henkilögalleria vaikuttajat, estäjät kannustajat, tukijat tavalliset, arjen läsnäolijat 	<ul style="list-style-type: none"> yhteisöt tilat esineet ruuut vaatteet esitelmät seminaarit 	<ul style="list-style-type: none"> tunnelmasto, pohdinta ilo arkisuus kiire, jännitys masennus, uupuminen, yksinäisyys epätoivo 	<ul style="list-style-type: none"> tyyli painotukset huomioita
Kertoja X	<ol style="list-style-type: none"> perusopinnot <ul style="list-style-type: none"> POHDINTA kouluaika <ul style="list-style-type: none"> POHDINTA työelämä <ul style="list-style-type: none"> työ vie ajan, toipilaana TARVITSIN UUSIA EVÄITÄ vanha jatko-opintolupaus lisensoitutyö <ul style="list-style-type: none"> käytännönläheinen aihe omaisen sairastuminen 	<ul style="list-style-type: none"> naistohtori esikuvana (1.) tenttivä prof. kannusti, uskot kykyihin (1.) graduohj. prof. ei neuvoja (1.) omaisten auttaminen (4.) ystäväpiiri (4.) ulkomaiset kontaktit (4.) viran mieshakijat (5.) ohjaavat prof. kannustivat muokkaamaan väitöskirjaksi (5.) 	<ul style="list-style-type: none"> väitöstilaisuus (1.) prof.vast.otto (1.) yliop. kirjasto (1.) ulkomailla (3.) -aineiston keruu ulkomailta (4.) -publiikki (4.) omaisten kesäpaikka (4.) 	<ul style="list-style-type: none"> - ei minusta voi tulla tohtoria (1.) - pääainevalinta; tähtäsin opettajaksi, naiselle ainoa varma tulonlähde (1.) - suvun ensimmäinen yo, ei käsitystä opiskelusta (2.) - työteläis, 7 vuotta (4.) - mielenkiintoinen (4.) - iloa (4.) - ei paineita, ei tähdännyt mihinkään (4.) - katsotaan onko se mahdollista (5.) - ikä, liian myöhään? ei olin saanut eväitä - tyytyväisyys 	<ul style="list-style-type: none"> - vaatimaton, mutta varma tyyli - oma käännekokemus ei yksin riitä, taustalla on vanhat jäljet, idut - hiljaista kannustusta matkan varrella - pieniä huomaamattomia askeleita

Liite 4

Tohtoroitumisen vaihetaulukko

Taulukko ilmaisee kertomuksissa esiin tulleet vaiheet ja käsittelyjärjestyksen. Joskus vaiheet olivat tapahtuneet ja/tai niistä kerrottiin toisiinsa liittyyen. Käsittelyjärjestyksen rinnalla voisi sen vuoksi käyttää myös termiä ilmaantumisjärjestys. Lisensiaatintutkimuksen vaihe on yhtenäisyyden vuoksi jätetty pois.

KERTOJAT	1	2	3	4*	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15*	16	17*	18	19	20	21	22	23		
VAIHEET																									
kouluaika	2	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	6	
perusopinnot yliopistossa	1	1	-	1	-	1	2	-	2	1	-	2	1	-	2	-	-	2	2	-	2	1	2	15	
työelämä	3	2	1	2	1	-	3	2	3	2	1	1	-	1	3	1	2	1	3	1	-	2	1	20	
lensensiaatintutkimus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
väitöskirjan kirjoitus	4	3	2	3	2	2	4	1	4	3	2	3	2	2	4,6	2	4	3	4	2	3	3	3	23	
esitarkastus/painatus	-	4	3	4	3	3	5	3	5	4	3	4	3	3	-	3	3,5	4	5	-	4	4	4	20	
väitöstilaisuus	5	5	4	5	4	4	6	4	6	5	4	5	4	4	7	4	1,7	5	6	3	5	5	5	23	
kahvitilaisuus/lounas	-	-	5	6	5	-	7	-	7	6	-	-	-	-	-	5	8	-	-	-	-	6	-	9	
karonkka	-	6	6	8	6	5	8	5	8	7	5	6	5	5	8	6	6,9	7	7	4	-	7	6	21	
väitöksen jälkeen	-	7	-	7,9	-	6	9	6	9	9	6	7	6	-	5,9	7	10	6	-	5	6	8	7	18	
promootio	6	8	7	10	-	7	10	-	10	8	-	8	7	6	10	8	-	8	-	-	-	-	-	14	
Käsitletyjen vaiheiden määrä ilman lisenasiaatintutkimusta																									
	6	8	7	9	6	7	10	6	10	9	6	8	7	6	8	8	7	8	7	8	7	5	6	8	7

* Kertomuksissa palattiin johonkin vaiheeseen tai moniin vaiheisiin uudelleen tapahtumien kannalta merkittävällä tavalla. Siksi numeroita kertyy enemmän kuin käsiteltyjä vaiheita todellisuudessa on.

